Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

RØDDING HØJSKOLE

1844-1994

RØDDING HØJSKOLE 1844-1994

Käthe Z. S. Pedersen og John Pedersen

Bogen er udgivet med støtte fra:

Carlsbergs Mindelegat

Frøavler Jens Hvidbergs Fond

Hielmstierne-Rosencronske Stiftelsen

H. P. Hanssens Mindefond

Idagaardfonden

N. F. S. Grundtvigs Fond

Rødding Højskoles Elevforening

Sønderjysk Skoleforening

Undervisningsministeriet

© Forfatterne og Rødding Højskole

Forsidefoto: Rødding Højskole set fra vest. A. Nay, litografi efter maleri af F. Richardt. (o. 1855)

Grafisk tilrettelægning og tryk: Rødding Bogtrykkeri ApS. 1994
Oplag: 2.500

Ekspedition: Rødding Højskole, Flors Allé, 6630 Rødding

ISBN 87-985178-0-5

Forord

Rødding Højskole har med denne bog ønsket at markere oprettelsen af Danmarks første højskole, og at give en samlet historisk fremstilling af højskolens første 150 år.

I forbindelse med højskolens 50-års jubilæum i 1894 beskrev Hans Rosendahl skolens oprettelse og første tid. Ved nærmere øjensyn viser det sig, at bogen ligger endog meget tæt op ad den tidligere forstander Sofus Høgsbros beretninger om højskolen fra 1850-62. Ved 100-års jubilæet skrev Arne Fog Pedersen jubilæumsbogen, men han slutter sin fremstilling i de allerførste år af 1920'erne. Perioden fra ca. 1920 og frem til 1944 berørte han slet ikke. Han valgte at lægge hovedvægten på en fremstilling af højskolen og dens mænd.

Vi har i stedet valgt at give en bred fremstilling af højskolens historie med flere nye aspekter, og hvor personskildringerne er nedtonet. Ledetråden i arbejdet med bogen har været at vise de lange perioder af højskolens historie, der var båret af en betydelig kontinuitet og andre, da forandringer slog igennem på højskolen. Vi har endvidere fremhævet højskolens økonomiske fundament gennem tiden ud fra det synspunkt, at økonomien altid har spillet en væsentlig rolle i højskolens historie og givet anledning til brydninger på den. Endelig har vi søgt at forbinde højskolen med udviklingen i det omgivende samfund for at synliggøre samspillet mellem dette og højskolen.

Til at få belyst disse synsvinkler er der til vort held i dag samlet breve, protokoller og meget andet materiale fra skolens historie, som vi uhindret har haft adgang til. Det foreligger både i utrykt form i landsarkivet i Aabenraa, på højskolen og i udgivet form. Derudover har mange private med stor venlighed stillet erindringer, billeder og meget andet materiale til vor rådighed. Endelig har vi interviewet nuværende og tidligere lærere og personale. Vi takker alle, der har medvirket til at gøre det muligt for os at skrive bogen. Dette grundmateriale har bl.a. muliggjort en fremstilling af højskolens historie efter 1920.

Bogen består af to hoveddele. Et generelt afsnit, hvor vi har bestræbt os på at følge nogle hovedlinier i skolens historie, og en række temaafsnit om eleverne, undervisningen, personalet, bygningshistorien og højskolens forhold til omegnen. Denne opbygning giver mulighed for at læse de enkelte afsnit uafhængigt af hinanden alt efter interesse.

Vi har i fremstillingen søgt at lade tekst og billeder supplere hinanden. I billedvalget har vi lagt vægt på at vise forskellige sider af højskolelivet og de mennesker, der har befolket den i årenes løb.

Til slut vil vi rette en tak til Rødding Højskole og forstanderparret Dorthe og Niels Holck. En særlig tak retter vi til borgmester Peter Holst, Adjunkt Uffe Geer Madsen og Niels Holck for gennemlæsning, råd og kommentarer til manuskriptet.

Odense, 1. august 1994.

Käthe Z. S. Pedersen og John Pedersen.

Indhold

I. Hovedtræk af Rødding Højskoles historie

"Modersmålets ridder" 8
Nationale brydninger 9
En dansk-national bevægelse 11
Sprogsagen 12
Den slesvigske Forening 13
Højskole eller latinskole? 14
Højskoleplanens realisering 16
Rødding Højskole åbnes 17
Flor overtager forstanderposten 20
Flor møder modstand 21
Flors beretning 22
Borgerkrig 25
Skolen genåbnes 26
Sofus Høgsbro 27
Elever og økonomi 28
Skolens landbrug 30
Brydninger på højskolen 31
Tillidsmandsinstitutionen 33
Jens Lassen Knudsen og højskolens linie 35
Ludvig Schrøder ansættes 36
Skolen lukkes 38
Rødding Højskoles fremtid 39
Under tysk styre 40
Genåbning af højskolen overvejes 44
Erik Appel - ny forstander 46
Genåbningen i 1920 48
Optimisme og nedgang 49
Forstanderskifte 1926 51
Bondesind og bondeliv 52
Elever og undervisning 55
Styrelse og økonomi 58
Rødding og Sønderjylland 61
Forstanderskifte 1952-53 64
Kontinuitet og forandring 66
Den nye ungdom 69
Ledelses- og kompetanceproblemer 73
Personalet 74
Skolens økonomiske grundlag 1952-76 76
Forstanderskifte 1976 79
Den historisk-poetiske skole 80
"Tradition og fornyelse" 82
Ny linie på højskolen i 1988 85

II. Temaer

ELEVERNE
Udviklingen i elevantallet 1844 - 1994 91
Eleverne 1844 - 1864 94
Mødet med højskolen 96
Bestyrelse af moraliteten 97
Andre regler 100
Fastelavnsfesten 103
Den store rejse 105
Afrejse 106
Eleverne 1920 - 1960 107
Vinterskolen 107
Modtagelse 108
Fælleslivet 109
Ekskursioner 112
Underholdning 115
Afrejse 117

Sommerskolen 120
Afslutning og afrejse 123
Eleverne 1960 -1994 125
Samfundsforandringer 126
Ændringer i højskolens liv 127
Regler for adfærd og moralitet 131
Deltagelse og demokrati 134
Elevforeningen 136

UNDERVISNINGEN
Fagopdelingen ved højskolens start 144
De humanistiske fag 145
De naturvidenskabelige fag 150
Lærerne 153
Undervisningen 1920 - 1960 154
Bondekultur og historie 156
Historie, samfundslære og hjemstavnslære 160
Dansk og litteratur 163
Gymnastik og sang 164
Håndgerning og boliglære 169
Lærerne 171
Undervisningen i en brydningstid efter 1960 174
Fagene 175
Lærerne 182

PERSONALET
Køkkenet 187
Køkkenpersonalet 1844 -1885 187
Køkkenpersonalet 1920 -1964 189
Kosten på højskolen 191
Arbejdstider og -forhold 193
Fællesskab 196
Køkkenpersonalet 1964 -1994 196
Kosten i dag 197
Rengøring 198
Kontoret 199
Gartneriet 200
"Alt-mulig-mand"/pedel 202

BYGNINGSHISTORIEN
Flors Hus og Østfløjen 205
Den anden byggefase: efter 1920 210
Byggeplaner i 1940`erne 212
Tiden efter krigen 213
Den tredie byggefase: efter 1960 215
Nyt og gammelt 219
Perioden 1969 - 1989 222
Den fjerde byggefase: efter 1989 224

HØJSKOLEN OG OMEGNEN
Højskolens støttekreds 231
Nye rammer for mødeaktiviteten 231
Konemødet 233
Opbakningen bag højskolen efter 1960 234

Oversigt over forstandere, formænd
for bestyrelsen, formænd for elevforeningens
bestyrelse og køkkenchefer 236

Noter 238
Billedliste 241
Litteraturfortegnelse 243
Arkivfortegnelse 244

RØDDING HØJSKOLE

Hovedtræk af Rødding Højskoles historie

Rødding Højskole blev indviet ved en festlig sammenkomst i højskolegården den 7. november 1844. Det var en helt ny type skole - Danmarks første. Én af skolens første elever - Peder Skau - var til stede på denne dag, da skolens første forstander cand.teol. Johan Wegener åbnede den. Det skete med en kraftfuld national tale, som indledtes med et uddrag af Ingemanns digt fra *"Valdemar d.Store og hans Mænd"*:

"Stig op af Graven, du Slægt, som døde!
Forkynd dit Fald, og afmal din Brøde!
Advar os for Udslettelsens Dom,
Og viis os, hvorfra din Frelse kom!
Men I, som lyste i Tider Dunkle,
som klare Nordlys ved Midnat funkle,-
I store Aander, som over Jord
Med Frelsens evige Banner foer,
Der Herren mægtig sin Haand udstrakte,
Og Folkeaanden til Liv gjenvakte, -
Lys atter for os fra natlig Tid,
I Aandekæmper i Herrens Strid!
Og, blunder atter i Blødheds Drømme
Mit Fødeland ved de dybe Strømme,
hvad heller raser i blinde Lyst
Forvildet Slægt mod sit eget Bryst:
Da ryster Sjelen, og vækker Aanden,
Og styrker Hjertet, og ruster Haanden
Til dansk og stor og til hellig Id -
Til Danmarks Frelse i Nødens Tid!" [1]

Peder Skau erindrer virkningen af Wegeners tale sådan: *"at denne Begyndelse af Indvielsestalen, holdt med den for Wegener særegne Veltalenhed, var velskikket til at vække selv den mest døsige af Dvale. Jeg syntes, det løb mig koldt ned ad Ryggen, og at Haaret rejste sig paa mit Hoved; men Talerens Ord begejstrede mig"* [2].

Højskolen voksede ud af det politiske røre i Slesvig som en politisk og national manifestation. Skulle den slesvigske bonde og borger gøre sig gældende i de nye politiske stænderforsamlinger, og i samfundslivet i øvrigt, måtte han have en undervisning på dansk, der rakte ud over den nødtørftige han fik i almueskolen.

Disse tanker fik indhold og form i de første år af 1840'erne. Én af de afgørende hovedkræfter bag skolens tilblivelse, udformning og udvikling i

2. Maleri af professor Christian Flor ca. 1861.

de første 20 år var Christian Flor. Han havde med interesse læst N. F. S. Grundtvigs skrifter, heriblandt hans skoleskrifter, og havde her fundet inspiration til den nye skoleform. Men det blev ikke en Grundtvigsk Sorø-skole. Rødding Højskole fik en særlig karakter tilpasset de givne forhold. Christian Flor ønskede af hensyn til bondeungdommen en skole, der både tilbød en historisk-poetisk undervisning og undervisning i landvæsensfag.

Trods store økonomiske, ideologiske og ledelsesmæssige problemer klarede højskolen sig igennem de første 20 år fra 1844 til 1864. Efter den 2. slesvigske krig i 1864 måtte skolen lukke i en kort periode. Derefter overtog lærer Cornelius Appel ledelsen af den frem til 1885. Bortset fra et enkelt semester var højskolen i denne periode en pigehøjskole. Det tyske herredømme i området vanskeliggjorde undervisning og anden aktivitet i tilknytning til højskolevirksomheden, og da Cornelius Appel p.gr.a. sygdom måtte stoppe, standsede højskolen.

Efter mange overvejelser genåbnedes højskolen i 1920 efter Sønderjyllands genforening med Danmark. Siden 1920 har der været en kontinuerlig højskoledrift, bortset fra sommeren 1926 og vinterhalvåret 1952-53. Fra midten af 1920'erne og frem til 1960'erne var skolen præget af betydelig kontinuitet. Semestrene lignede hinanden, omend afbrudt af krigsårene. Forandringer meldte sig med stor styrke i forbindelse med den 2. industrielle revolution i 1960'erne. Det stillede skolen overfor nye elevgrupper og nye krav, som pressede den traditionelle almene højskole. Fra slutningen af 1960'erne befandt skolen sig i en omtrent konstant nedadgående linie i elevtilslutningen. Mange nye tiltag blev i de følgende år med skiftende forstandere sat i værk. Først fra begyndelsen af 1990'erne ser denne udviklingslinie ud til at være brudt.

Men historien starter med Christian Flor.

"Modersmålets ridder"

Christian Flor blev født i København 1. januar 1792. Han oplevede som barn og ung stormagtspolitikkens turbulente indvirken på byen og monarkiet. Det var ved så markante begivenheder i vor historie som: slaget på Reden i 1801, englændernes bombardement af byen i 1807, statsbankerotten i 1813 og tabet af Norge i 1814. I studieårene og i årene efter teologisk embedseksamen i 1816 var han stærkt optaget af de markante begivenheder og ikke mindst af de nye nationale og romantiske strømninger, som fra tysk digtning og tænkning nåede Danmark.

I 1815 blev han ansat ved Borgerdydskolen i København og underviste her med stor energi og held de følgende syv år. I foråret 1822 tog han imidlertid imod embedet som sognepræst for Tølløse og Ågerup sogne. Det var ejeren af Tølløse, Søgaard og Sonnerupgaard etatsråd P. C. Zeuthen, som havde kaldsretten til præsteembedet. I etatsrådens hjem mødte Flor sin udkårne Wilhelmine Frederikke Zeuthen. De blev forlovet, men etatsråden stillede som betingelse for sit samtykke til ægteskab,

at Flor erhvervede doktorgraden, så han kunne være et passende parti for den unge frøken. Allerede året efter døde P. C. Zeuthen, og Wilhelmines bror overtog godset. Hun ønskede ikke at sidde som præstekone i et sogn hvor hendes bror var gods- og kirkeejer. Flor færdiggjorde derfor i hast sin akademiske afhandling om *"hovedordenes bøjning i det latinske sprog"* og erhvervede doktorgraden ved Kiels Universitet.

Da Johan Ludvig Heiberg søgte til København fra Kiels Universitet i 1826, øjnede Flor muligheden for at blive hans efterfølger. Det lykkedes. Flor blev i december 1826, 34 år gammel, udnævnt til lektor i dansk sprog og litteratur ved universitetet med titel af professor. Inden ankomsten til Kiel blev Flor og Vilhelmine Frederikke gift, og umiddelbart efter flyttede de dertil. Takket være ægteskabet blev Flor en økonomisk velstillet og uafhængig mand, hvilket fik stor betydning for hans frihed til at engagere sig i det politiske og kulturelle liv i Slesvig.

Flor erfarede meget hurtigt, at det var et næsten udelukkende tysktalende- og tænkende miljø, parret var havnet i. Ved den første forelæsning over det danske sprog den 6. januar 1827, sad der kun en enkelt tilhører. De følgende dage kom nogle flere til[3]. Blandt de vordende embedsmænd var der en beskeden interesse for det danske sprog. Det skyldes, at der ved de lærde skoler, i forvaltningen og i vid udstrækning i kirken taltes tysk i Slesvig og Holsten. Dansk var almuens sprog - ikke de lærdes.

Flor arbejdede i de følgende år med noget held på at ændre dette forhold. Han overtog, efter regeringens tilladelse, undervisningen i dansk ved den lærde skole i Kiel, men ved hertugdømmernes andre latinskoler havde danskundervisningen ingen eller blot en stedmoderlig placering på elevernes skemaer. Til at understøtte undervisningen i dansk udgav Flor i 1831 en *"Dansk Læsebog til Brug i Lærde Skoler"*. I senere oplag kaldet *"Haandbog i dansk Litteratur"*. Det var den første skolebog, som søgte at vise modersmålet i dets historiske udvikling. Læseren blev ført gennem danske tekster fra oldtiden til samtiden og præsenteredes for nordiske tekster.

I 1830'erne blev Flor i stigende grad optaget af N. F. S. Grundtvigs historiske og mytologiske skrifter, og flere uddrag blev indarbejdet i hans litteraturhåndbog. Mange har kaldt Flor for *"Modersmålets ridder"*, idet han med stor energi i et begyndende nationalt røre virkede for det danske sprogs retmæssige placering i forhold til det tyske. Det blev imidlertid som højskoleskaber, at han fik sit afgørende virke. Men for at nå dertil måtte han tage del i de politiske og nationale spændinger i Slesvig.

Nationale brydninger

Helstaten - Danmark, Slesvig, Holsten og Lauenburg - var, udfra en folkelig-national betragtning en ejendommelig konstruktion. Den enevældige danske konge var foruden konge i Danmark, hertug i Holsten og Lauenburg og dermed medlem af Det tyske Forbund, der var blevet oprettet

3. Helstaten bestod indtil 1864 af fire dele. Selve kongeriget og de tre hertugdømmer, Slesvig, Holsten og Lauenburg.

efter Napoleonskrigene og nyordningen af Europa. Holstens og Lauenburgs dobbeltstilling, som en del af det danske monarki og samtidig en del af Det tyske Forbund, indebar, at helstatens udenrigspolitiske interesser på godt og ondt var vævet sammen med Det tyske Forbunds. Det erfarede man i 1848 og i 1864. Dertil kom, at det danske monarki sprogligt var et dobbeltmonarki. Holsten og Lauenburg var tysksproget, kongeriget dansk, og i Slesvig var folkesproget blandet med over halvdelen der talte dansk, resten tysk. I hele Slesvig var rets- og forvaltningssproget tysk, mens kun en trediedel havde dansk kirke- og skolesprog.

I universitetsmiljøet i Kiel var man inspireret af den tyske nationalisme, der voksede frem under Napoleonskrigene med studenter og liberale som bannerførere. Ønsket om at samle et splittet Tyskland, førte til krav om Slesvigs og Holstens *samlede* tilslutning til Det tyske Forbund. I 1830 - under indtryk af julirevolutionen i Frankrig og senere samme år Belgiens løsrivelse fra Holland - blev der skabt grobund for mere radikale slesvig-holstenske synspunkter. I den lille pjece *"Ueber das Verfassungs-*

4. N. F. S. Grundtvig.

werk in SleswigHolstein"- om forfatningsspørgsmålet i SlesvigHolsten - satte den unge embedsmand Uwe Jens Lornsen og en lille gruppe yngre radikale liberale brand i forfatningsspørgsmålet. Både Slesvig og Holsten skulle adskilles fra det danske monarki og tilsluttes Det tyske Forbund og kun have kongen og udenrigspolitikken til fælles.

Christian Flors kollega Christian Paulsen, professor i dansk ret ved universitet i Kiel, tog til genmæle mod Uwe Jens Lornsens synspunkter. Ud fra et statsretligt og historisk synspunkt var der intet belæg for, at Slesvig uden videre kunne knyttes til Det tyske Forbund sammen med Holsten. Snarere måtte der ud fra en moderne betragtning skabes større overensstemmelse mellem folkesproget og myndighedernes sprog. Myndighederne måtte tale dansk, hvor befolkningen talte dansk.

Mens modsætningen mellem dansk og tysk frem til midten af 1830'erne hovedsageligt var et anliggende for eliten, fik den i de følgende år en bredere folkelig karakter hjulpet på vej af makkerparret Chr. Flor og Chr. Paulsen.

En dansk-national bevægelse

Uroen i 1830 og krav fra Det tyske Forbund førte til, at den enevældige danske konge måtte lade en del af befolkningen tage del i den politiske beslutningsproces. Denne politiske nyorientering førte i 1834 til oprettelsen af rådgivende stænderforsamlinger i Roskilde, Viborg, Itzehoe i Holsten og Slesvig by i Slesvig.

Ved de første valg i 1836 i Slesvig indvalgtes næsten udelukkende bonderepræsentanter i *Nordslesvig,* mens sydslesvigske bønder hovedsagelig stemte på embedsmænd og større ejendomsbesiddere. Denne nordslesvigske selvfølelse overfor overklassen blev gennem Chr. Flor i de følgende år til det som kirkehistorikeren Anders Pontoppidan-Thyssen betegner som *"det første værksted for det grundtvigske-folkelige eksperiment"*[4].

I Kiel havde Flor erfaret, hvor svært det var at tiltrække studenter til sine forelæsninger. Henvendelser til kongen om at fremme danskundervisningen ved de lærde skoler lykkedes ikke til Flors tilfredsstillelse. Men sproget var en central og national identitetsgivende faktor. Den nye politiske orientering i Nordslesvig, kravene til de stænderdeputeredes indsigt i politiske forhold og deres evne til at forhandle med den tysktalende og trænede overklasse, stillede den gryende dansk-nationale bevægelse overfor en uddannelsesmæssig udfordring.

Her kom N. F .S. Grundtvig ind som katalysator og inspirator for Flor. I 1829 havde han haft lejlighed til at møde Grundtvig i Kiel, da Grundtvig var på et kort besøg hos kirkefornyeren Claus Harms på vej tilbage fra et ophold i England. Grundtvig var blevet inspireret af det livlige, og i sammenligning med Danmark, friere samfundsliv, han havde mødt dér.

Folket måtte vækkes. Men hvordan? På det tidspunkt forelå der endnu ikke nogen klar idé, men tre år senere - i 1832 - udgav Grundtvig bogen *"Nordens Mythologi eller Sindbilledesprog"*. Heri, og i det senere trebinds-

værk *"Haandbog i Verdenshistorien"* (1833-43), slog Grundtvig til lyd for det nordiske folks egen stolte historie.

Det danske sprog og den danske kultur var gennem århundreder blevet fortrykt af latin og tysk. Gennem historien og sproget måtte der skabes en "folkeånd" - en folkelig bevidsthed - for at hævde det dansk-nordiske folkeliv. Det var et nationalistisk projekt, der ideologisk skulle skabe en selvstændig dansk-nordisk kultur og derved frigøre sig fra den tysk-romerske kultur.

Midlet til at opnå en åndelig frihed var skolen. Når folket skulle tage del i statsstyrelsen i de nye stænderforsamlinger, måtte det være i besiddelse af den fornødne indsigt i historie, national kultur og i samfundets opbygning og funktion. I en række skrifter fra 1836 fremhævede Grundtvig en ny type skole. Tanken var, at Sorø akademi skulle omdannes til en skole for de lyse hoveder i bonde- og borgerstanden. Ikke ved terperi af græske og latinske gloser som i latinskolen, men ved en fortællende og vækkende undervisning i modersmålet, historien og samfundslivet. Bøgerne og terperiet skulle afskaffes og erstattes af livs-oplysning, som ville resultere i selvstændige mennesker. Folkehøjskolen skulle således være et modstykke til den "sorte skole", dvs. den snævre akademiske dannelse.

I de følgende år læste, anmeldte og optog Flor flere og flere af Grundtvigs tekster i nye udgaver af hans egen læsebog til brug i danskundervisningen i Kiel. Flor følte sig åndeligt beslægtet med Grundtvigs tanker. Det blev samtidig tydeligere omkring 1840, at der måtte skabes et dannelsesinstrument for den dansk-nationale del af bondestanden, men Grundtvigs skoletanker var umiddelbart for vidtløftige til at de kunne omsættes i praksis. For Flor blev det et mål at omplante tankerne til en konkret og praktisk plan for en folkehøjskole i Slesvig. Men Flor og hans ven og medkæmper Chr. Paulsen, måtte imidlertid ad en politisk omvej før målet var i sigte.

Sprogsagen

Flor og Chr. Paulsen tog i månederne forud for den første stænderforsamling i 1836 kontakt til bondebevægelsens ledere i Haderslev amt. De anså stænderforsamlingen som et egnet politisk forum til at sætte sproget på den politiske dagsorden. Det skete, omend udramatisk i første omgang, ved kravet om indførelse af dansk som forvaltnings- og retssprog, hvor dansk, som i Nordslesvig, var undervisningssprog. Forholdene var sådan, at den nordslesvigske bonde for at kunne klare sig i hverdagen, måtte være tosproget: tale dansk i skolen og i hjemmene, men tysk ved domstolene og ved henvendelser til myndighederne. I 1840 kronedes sprogsagen foreløbig med sejr, da kong Christian VIII i en forordning støttede sagen.

Til støtte for den politiske kamp voksede i mellemtiden en danskspro-
get presse frem støttet redaktionelt og økonomisk af Flor. Bladet *"Danne-*

5. Redaktør P. C. Koch.

virke" i Haderslev, med Peter Chr. Koch som redaktør og udgiver, fik fra 1838 stor betydning for mobiliseringen af bondestanden. I 1839 og 1840 oprettedes yderligere nye, men knap så markante, danskorienterede blade i Aabenraa og i Flensborg.

I København skabte sprogsagen opmærksomhed i de liberale kredse. Gennem Trykkefrihedsselskabet og Foreningen til dansk Læsnings Udbredelse i Slesvig støttede de med indsamlede penge og bøger de gryende dansk-nationale kræfter mod den fremherskende slesvig-holstenske liberalisme. Den slesvigske sag udviklede sig i årene omkring 1840 til et egentligt nationalt anliggende både syd og nord for Kongeåen.

Sprogsagen nåede et højdepunkt i november 1842. Haderslev-købmanden Peter Hiort Lorenzen, som også var stænderdeputeret, havde forladt den slesvig-holstenske lejr og sluttet sig til den dansk-nationale. I 1841 havde Flor søgt at få ham til at tale dansk i stænderforsamlingen, men først i november 1842 rejste han sig og talte dansk i forsamlingen. I den slesvig-holstenske lejr blev handlingen betragtet som en uhørt provokation. Sproget var blevet "en varm kartoffel", som kongen nødig ville røre ved. Han måtte dog tage stilling til indhold og praksis af Sprogreskriptet fra 1840. Det skete først efter næsten to års betænkningstid i 1844 med et nedslående resultat for den danske bevægelse. Medlemmer af stænderforsamlingen måtte, kun i tilfælde af at de slet ikke beherskede det tyske sprog, tale dansk.

Peter Hiort Lorenzens handling aktiverede tilhængerne blandt bønderne, men skræmte samtidig mange andre kongetro bønder. Det var derfor nødvendigt at handle hurtigt for at sagen ikke skulle tabes på gulvet. Den 1. februar 1843 skrev Peter Hiort Lorenzen til redaktøren af dagbladet Fædrelandet Carl Ploug, at *"skal Kampen føres seierrig til Ende, saa bør Kræfterne forenes, men dertil behøves allerførst at vi organiseres"* [5].

Optakten til en organiseret bevægelse kom den 21. februar 1843. Henved 100 bønder samledes på Sommersted Kro for at hylde Peter Hiort Lorenzen og hans aktion. Den unge bonde Laurids Skau holdt skåltalen efter Flors manuskript. Mødet endte med en aftale om at mødes allerede samme forår - i maj - for at mindes Sprogreskriptet fra 1840. Den 18. maj samledes henved 6.000 mennesker på Skamlingsbanken for at høre på talerne - og for at more sig i skydeteltene. Det var en tydelig politisk og national manifestation. Endnu engang havde Flor skrevet manuskriptet for Laurits Skau, som talte om æren ved at tale dansk og ikke ligge under for en *"hundeæresfølelse"*, for hunde kan vænnes til på deres herres befaling at skamme sig eller føle sig stolte af hvad det skal være[6].

Den slesvigske Forening

Umiddelbart før Skamlingsbankemødet havde 22 mænd nord for Kongeåen i forskellige blade opfordret til at bidrage til et *Fond til Oprettelse af danske Undervisningsanstalter i Nordslesvig.* Det var fremtrædende liberale

6. Maleri af professor H. N. Clausen 1827.

kræfter, der havde taget initiativet. I spidsen for fondet stod en komite på syv medlemmer: professor H. N. Clausen, professor J. E. Larsen, grosserer H. P. Hansen, grosserer N. J. Meinert, etatsråd og stænderdeputeret L. N. Hvidt, professor J. F. Schouw og fabriksejer J. C. Drewsen. Men skulle sagen føres igennem måtte slesvigerne inddrages. Peter Hiort Lorenzens bemærkninger til Carl Ploug om slesvigernes organisering måtte nu tages alvorligt. *"Syvstjernen"*, som ledelsen af fondet blev benævnt, pressede derfor på for at få oprettet en slesvigsk parallel.

Det lykkedes, omend med noget besvær for Laurids Skau, Peter Hiort Lorenzen og andre, at samle 25 ansete bønder i Haderslev den 12. juni 1843 for at stifte Den slesvigske Forening. I meddelelsen til offentligheden, som blev udsendt efter mødet, hedder det: *"Enhver dansk Mand føler vistnok, hvor nødvendigt det er, at det Sprog, som vi have arvet fra Fædrene, som er os ligesaa vigtig som Sjælen, som de enkelte Lemmer for Legemet, holdes i Agt og Ære, og nyder den Anerkjendelse, som det fortjener. Derfor er vor Glæde stor over, at et Samfund af ansete Mænd i Kongeriget, offentlig opfordre deres Medborgere til at fremme Oprettelsen af høiere Dannelses-Anstalter i Hertugdømmet for den danske Befolkning. Tydskerne have nok; de have Universitetet, Latinskoler, Seminarier; de oprette Realskoler, Bondehøiskoler osv.- Vi have til vort store Uheld intet af Sligt, og maa enten sende vore Sønner og Døttre, som skulde lære noget mere end deres Katechismus, ad Tydskernes slibrige Skolevei, eller lade dem opvoxe i Uvidenhed om det Meste af hvad ethvert Menneske bør ønske at kjende. Men imedens vore mange Brødre i Kongeriget saaledes ile os til Hjælp i vor aandelige Trang, maae vi ikke selv lægge Hænderne i Skjødet; vi ville ellers Miste den Agtelse, den Kjærlighed og den Bistand, vi modtage og hjemfalde til Vankundighed og Verdens Foragt...."* [7].

Formålet med foreningen var ikke blot at hverve nye medlemmer og at oprette *"høiere Dannelses-Anstalter"*. Foreningen havde også et politisk sigte nemlig, at: *"...virke til Folkets gavn ved Befordring af Petitioner, Deputationer til Kongen, og andre lovlige Midler...."* [8]. I årene fra foreningens dannelse og frem til 1847 voksede medlemstallet kraftigt til henved 500. Hovedparten kom fra Haderslev amts østlige del og fra Rødding-egnen.

Højskole eller latinskole?

Ideen om at fremme oprettelsen af danske undervisningsinstitutioner i Slesvig var ikke ny, men det *nye* i tiden var den grundtvig-inspirerede ide om en højskole. Allerede i 1841-42 havde der været nogen debat i bladet Dannevirke og et reelt forsøg på at oprette en højskolelignende institution. Baggrunden var den, at valget i 1841 til stænderforsamlingen var gået dårligt for de dansksindede. Det havde vist sig vanskeligt at finde egnede kandidater. Almueskolens lærdom var utilstrækkelig, hvis bønderne skulle kunne begå sig i de politiske forsamlinger.

Højskoleinitiativet kom ikke fra Flor i første omgang, men fra bl.a. den unge grundtvig-inspirerede præst L. C. Hagen i Mjolden i Vestslesvig,

men skoleplanen faldt på bøndernes uvilje mod at financiere skolevirksomheden. Flor havde på afstand og med forbehold set på planerne. Han var utilfreds med deres fremgangsmåde og planens karakter. I et brev til én af hovedmændene i den liberale bevægelse i København, politikeren A. F. Tscherning i marts 1843, skrev han bl.a. følgende om bondestandens og sin egen rolle i skoleplanerne: *"...hos det Nordsl. Folk selv derimod, staar jeg paa en meget intim Fod, og disse vende sig altid til mig, saa at min Autoritet hos dem er meget stor. Angaaende en stor (?) Bondeskole, da var den Plan for mere end et Aar siden Ivrig i gang i Nordslesvig, men den strandede, jeg troer, fordi jeg aldeles ikke rørte mig i den Anledning, hvortil Aarsagen var at jeg ikke var enig med sig (?) selv, om hvorledes den skulle være. Nu har jeg imidlertid besluttet i Sommer at gjøre en Tour omkring i Nsl. (Nordslesvig) for at sætte denne Idee i Værk"* [9]. Flor betragtede tydeligvis sig selv som hoved- og ankermand i skolesagen. Han havde gennem årene opbygget nære kontakter til lederne i det politiske arbejde og havde forstået, at skulle sagen lykkes, måtte bønderne *selv* frem i første række og formulere ønsket om en skole, før han fyldte planen ud og satte den i værk.

Flor deltog ikke i det stiftende møde i Den slesvigske Forening p.gr.a. sygdom, men han var heller ikke begejstret for foreningens politiske indhold. Den skulle efter hans opfattelse kun være en skoleforening. Ved foreningens møde den 14. august 1843 fik Flor lejlighed til at forelægge sin møjsommmeligt udarbejdede plan for en højskole. Planen fremkaldte livlig debat og kritik på mødet, men blev alligevel vedtaget, og efterfølgende optrykt i bladet Dannevirke. Planens hovedidé er beskrevet således: *"Erfaringer fra Stænderforsamlingerne har vist, at det er overordentlig vigtigt, at Bønderne har deres egne Repræsentanter. Det maa da blive en Opgave at give de unge Bøndersønner Lejlighed til at søge Oplysning, der kan komme dem til gode i de Borgerlige Forhold. Bonden skal kunne tale med, ikke blot om Tiendesager og Vejvæsen, men ogsaa, naar større og mere aandelige Spørgsmaal skal drøftes. Bondens Dannelse maa høve sig op i Højde med Sagføreres og Præsters, ikke ved at der bibringes ham en død Kundskabsmasse, som han ingen Brug har for, men ved at han genvinder Agtelsen for sig selv og sin egen Stand. - Enhver voksen og temmelig forstandsmoden Mandsperson kan blive Elev på Skolen, hvad enten han er Borger eller Bonde, ringe eller fornem. Han skal ikke eksamineres i nogen Ting, hverken ved sin Ankomst eller Afrejse. - Skolens Forstander skal have en næsten uindskrænket Magt, men han skal være pligtig til at fremlægge enhver alvorlig Sag for et Skoleraad, bestaaende af Lærerne og nogle Elever, hvis Mening han skal høre, hvad enten han vil følge den eller ej. - Undervisningen skal dels være Foredrag, dels Samtaletimer..."* [10]. Indholdet i undervisningen skulle være samfundsforhold, fædrelands- og verdenshistorie, litteratur, dansk og naturvidenskab herunder landbrug. Skolen skulle i kraft af sit nationale sigte fremstå som et *"åndeligt Dannevirke"* mod undertrykkelse fra den tysksprogede øvrigheds side. Det var først og fremmest den slesvigske bondestands unge, der med en videre uddannelse skulle myndiggøres til at tage aktiv del i samfundslivet.

Erfaringen fra de foregående års bestræbelser på at oprette en højskole var, at bønderne var uvillige til at financiere den. Betingelsen for at højskoleplanen kunne føres ud i livet var derfor at overbevise "Syvstjernen", og særligt dens hovedmand professor H. N. Clausen om, at ideen om denne skoleform var værd at støtte. I den liberale kreds i København blev et sådant grundtvig-inspireret projekt betragtet med stor mistro. Kort efter offentliggørelsen af planen skrev H. N. Clausen til Den slesvigske Forenings formand bonden Hans Nissen og sekretær Laurids Skau, at: *"...hvad angaar den meddelte Plan til Bonde-Høiskolen, da er jeg ganske enig deri, at dens Formaal ikke saameget maa være en forøgelse af kundskabs-Massen i forskjellige Fag som Udvikling og Opklaring af Tænkningen, og at derfor egen Brug af Ordet baade mundtligt og skriftligt bliver en høist vigtig Gjenstand for den Veiledning, her skulde gives. Men paa den anden Side, - naar en saadan Virken ikke skal staae i Fare for at opløse sig i tomt og løst Ordgyderi, - troer jeg, det er af stor Vigtighed, at skolen ikke fjerner sig for meget fra Characteren af en Lære-Anstalt, men ogsaa fordrer det Foredragne lært og tilegnet. Men med en saadan Disciplin eller Skole-Organisation kan jeg ikke forene, at Anstalten skal staae aaben for Mennesker af stor Forskjel i Alder, for Unge og Gamle, selv saadanne som gaae fra og til i kort og flygtigt Besøg som Gæster"*[11]. Aldersgruppen måtte efter H. N. Clausens opfattelse være mellem 15 og 18 år, og enhver tale om, at eleverne skulle danne et slags skoleråd, der i kompetance minder om de rådgivende stænderforsamlinger, som Flor havde foreslået, blev afvist. Allerhelst så han og hovedparten af den liberale gruppe i København, at latinskolen i Haderslev blev omdannet til en skole, der kunne give eleverne elementer fra latinskoleundervisningen og realskolen.

I oktober 1843 rejste Flor til København for at overbevise den tvivlende nationalliberale gruppe om højskoleplanens rigtighed. Efter 6 ugers ihærdigt arbejde og diplomatisk snilde lykkedes det for Flor at overbevise dem om, at slesvigerne *selv* måtte føre den nationale kamp. Midlet i denne kamp var højskolen og en nødvendig moralsk, politisk og navnlig økonomisk støtte fra Kongeriget. "Syvstjernen" gav Flor tilsagn om at overlade Den slesvigske Forening en del af de indsamlede penge til at erhverve en gård til højskole og i de første år løn til en lærer[12]. Planen var hermed kommet et vigtigt skridt nærmere sin realisering. Kongen skulle også give sit tilsagn til skolens oprettelse. Det kom først den 17. juni 1844, kort før skolens åbning.

Højskoleplanens realisering

Endnu manglede ledelsen af Den slesvigske Forening af finde en egnet gård, at få ansat en forstander og lærerkræfter og ikke mindst at finde elever.

I Den slesvigske Forenings møde den 27. november 1843 blev der givet formanden Hans Nissen, kasseren Nis Steffensen og sekretæren Laurids

Skau fuldmagt til at foretage det fornødne til højskolens oprettelse. Økonomisk støtte var sikret fra København, men hvor skulle højskolen ligge? Det var naturligt at søge en gård i Nordslesvig, hvor tyngdepunktet i den dansk-nationale bevægelse lå. I begyndelsen af december 1843 havde de tre mænd udset sig krigsassessor Kiers gård i Rødding omend den efter Flors og Skaus opfattelse lå vel nordligt[13]. Handelen blev dog ikke afsluttet før Flor godkendte ejendommen. Den 23. december skrev Flor til Dannevirkes redaktør P. Chr. Koch i Haderslev, at: *"...Kjøbet af Kiærs Gaard vil jeg slet ikke modsætte mig, da Bønderne selv have valgt det, og det er mig meget om at gjøre, at komme til at begynde. Hvorfor vil Kiær ellers absolut af med sin Gaard? er det Patrioti, egennytte eller begge dele, eller en ren Tilfældighed?"*[14]. Flor var ivrig for at få højskolen i gang. Han betragtede den som selve *livsnerven* i den skærpede nationale kamp.

Den 22. januar 1844 faldt handelen på plads. "Syvstjernen" havde stillet 5.000 rbd. til rådighed som rentefrit lån, der skulle henstå i ejendommen som 2. prioritet i foreløbig 5 år. Pengene blev brugt til udbetaling. Desuden ville der blive udbetalt 600 rbd. årligt i fem år til at aflønne en lærer.[15] Købet blev bekræftet på mødet i Den slesvigske Forening den 12. februar 1844. Formanden Hans Nissen kunne meddele forsamlingen, at Rødding-Vamtrupgaard med tilhørende Riberhusergaard var købt for 12.000 rbd. til folkehøjskole. Til skoledirektion eller bestyrelse valgtes: professor Christian Flor, pastor Hertel fra Moltrup, pastor Schøler fra Vodder, gårdejer Hans Nissen, Hammelev, gårdejer Laurids Skau, Sommersted, landvæsenskommisær og gårdejer Knud L. Knudsen fra Forballum og møller Schmidt, Kjærs Mølle[16].

Rødding Højskole opstod således som et resultat af den skærpede nationale modsætning i hertugdømmerne. Den dansk-nationale befolkning måtte have et uddannelsestilbud, der rakte ud over almueskolens nødtørftige undervisning for at kunne hævde sig i samfundslivet. Højskoleideen var Grundtvigs, men ideen måtte have "krop". Det var her først og fremmest Flors evne til at placere bønderne i første række og lade dem formulere behovet for skolen, der skabte den nødvendige forudsætning for skoleideens realisering. Dertil kom Flors forbindelser til kongen og de københavnske liberale kræfter og ikke mindst hans konkretisering af højskoleideen, der bevirkede, at planen nåede længere end til bøndernes tegnebog.

Rødding Højskole åbnes

Næste opgave foreningens ledelse stod overfor var at finde en egnet forstander til at forestå den daglige ledelse. Den unge teologiske kandidat Johan Wegener blev bragt i forslag og kontaktet i december 1843 af Hans Nissen og Laurids Skau. På det tidspunkt var Wegener huslærer hos provst U. A. Plesner på Langeland, og samtidig levende optaget af det nationale røre i Slesvig efter at det begyndte at brænde på med P. H.

7. Forstander, cand.teol. Johan Wegener.

Lorenzens tale i stænderforsamlingen. Johan Wegener fik lang betænkningstid. Fra december 1843 og frem til det endelige tilsagn til Flor den 14. marts 1844, bekymrede han sig om, hvorvidt helbredet kunne slå til, om skoleplanen var tilstrækkelig præcis, hans position og autoritet som forstander, skolens økonomi, faciliteter, elever, skolestart m.v. Som andenlærer antog man cand.teol. Christian Frederik Müller fra Gram til at undervise i fagene sang, gymnastik, geografi, regning, geometri og skrivning[17].

Det var planen at påbegynde undervisningen den 1. november 1844, men da Wegener ankom til Rødding den 19. oktober var der kun tilmeldt 3 elever, og han fandt, at - *"...alt endnu her er i Confusion, saa Høiskolen umulig (kan) begynde den 1. Nov."*[18]. Efter udfoldelse af store anstrengelser lykkedes det at bringe bygningerne i stand til skolevirksomhed og ved en kraftanstrengelse at få samlet i alt 20 elever[19].

Torsdag den 7. november 1844 kunne en større forsamling officielt åbne skolen. Wegener holdt ved lejligheden en skarp national tale og angav derved skolens linie. Skolelærer Hörup og redaktør P. Chr. Koch havde skrevet nogle sange, en mængde skåler blev udbragt, og på behørig vis kunne Wegener og Müller tage fat på den egentlige opgave: undervisningen.

De stod overfor en blandet flok elever i alderen fra 16 år til 27 år; i kundskaber og evner ligeså forskellige. Eleverne blev præsenteret for en lang række fag: gymnastik, historie, dansk, forstandsøvelser (moralske og psykologiske begreber), tegning, fysik, regning, geometri og sang. Man regnede med, at eleverne skulle deltage i den praktiske drift af gården, men det nægtede de, og i resten af skolens historie forblev landbrugsfaget et teoretisk fag. For eleverne har skiftet fra marken og stalden til skolebænken i starten været en hård overgang for både krop og hoved. I den første tid var Wegener nedslået. Elevernes kundskaber lå langt under, hvad han havde forventet. Trods hans mismod synes anstrengelserne dog at bære frugt. Allerede efter juletid, hvor eleverne havde haft en tiltrængt pause, viste elevsøgningen at fremtiden på dette punkt så lys ud.

Kongen fulgte skolen med stor interesse. Fra ham modtog skolen et gymnastikapparat, og han var på besøg flere gange. Andre interesserede bidrog med forskellig slags litteratur, som kunne danne grundlag for et skolebibliotek, men ret hurtigt viste det sig at velviljen ikke helt slog til. Skolens økonomi var dårlig. I december 1844 kunne Wegener meddele Flor, at skolen var købt alt for dyrt. Pengene var bundet i bygningerne. Der manglede driftskapital, og ofte måtte Wegener af egen lomme betale skolens regninger. På dette tidspunkt kunne Wegener forudse, at skolen til maj 1845 ville have forøget gælden med 2.000 rdl., og som han skrev til Flor: *"...naar jeg overveier dette, sortner det for mine Øine, og kan ei finde ud af denne Labyrinth"*[20]. Igen måtte "Syvstjernen" punge ud. Der blev fremsendt forskellige småbeløb, og det lykkedes at få Landhusholdningsselskabet til fra sommeren 1845 at betale tilskud til aflønning af en 3. lærer i praktisk og teoretisk landvæsen og en avlskarl. Fra de slesvigske

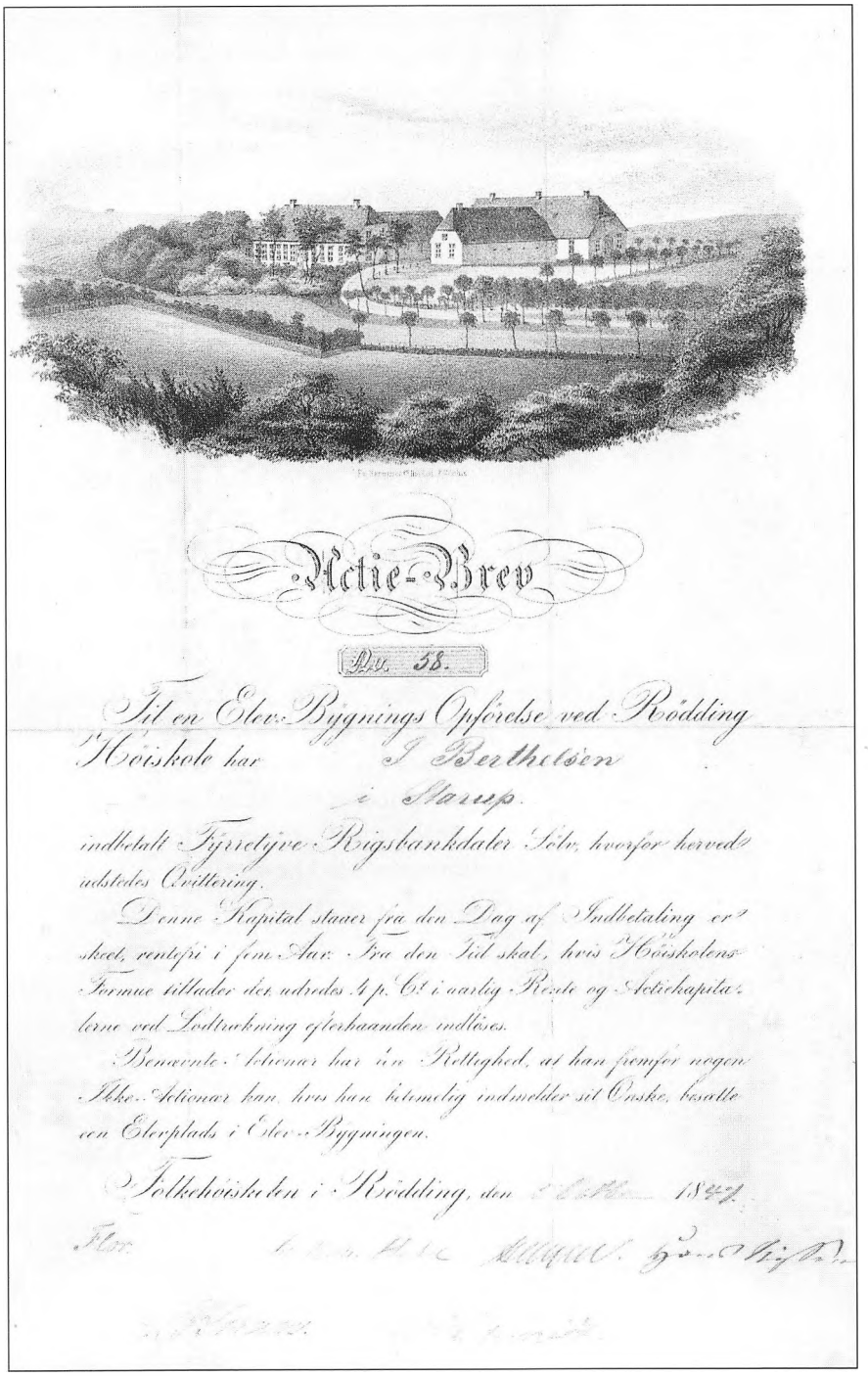

8. Aktiebrev fra Rødding Højskole 1847. Højskolens bestyrelse fortsatte i årene efter 1845 med at sælge aktiebreve.

bønder kom der foreløbig kun beskedne beløb. Holdningen var tilsyneladende den, at først måtte højskolen vise sin duelighed, før de eventuelt ville punge ud.

Konfronteret med disse problemer blev Wegener overmåde fristet til at forlade skolen, da han i december 1844 blev tilbudt et solidt præsteembede i Halsted og Aunede sogne på Lolland. Efter megen vaklen og over-

vejelse slog han til. Den 5. maj 1845 rejste han. Om den gribende afsked med eleverne skrev han til Flor, at: *"...alle Elever og jeg græd, som vi vare Pidskede og vi lignede mere gamle Kjærlinger end Danmarks støtter og Forsvarere*[21].

Det havde ikke været nogen nem post den unge Wegener var blevet sat på. Han var brændende optaget af det slesvigske spørgsmål, men da han ensom i Rødding skulle praktisere denne idealisme sammen med en blandet flok elever, en meget vanskelig økonomi, og uden løfterige samtaler med bestyrelsens medlemmer, hvilke kun sjældent viste sig på højskolen, måtte det sikre præstekald på Lolland trække.

Den økonomiske status Wegener gav Flor i april 1845 viste, at højskolen mindst behøvede 1.600 rdl. i årligt tilskud for at den kunne balancere. Det tilhørende landbrug måtte drives bedre og mere økonomisk, og der måtte ikke optages elever uden betaling. Holdt disse betingelser ikke, ville det gå endnu værre for højskolen. Dertil kom, at højskolen manglede et elevhus. Eleverne havde i det første halve år boet hos private i Rødding by og omegn, og det havde vist sig utilfredsstillende. I løbet af vinteren var det blevet drøftet, hvorledes man, i en ellers fortvivlende økonomisk situation, kunne fremskaffe penge til opførelse af en bolig for eleverne på skolens grund. Midlet blev aktieudstedelse. I hast solgtes disse med et pålydende på 40 rdl. mod, at ihændehaveren fik forret til at bebo et af værelserne. En del af de nødvendige penge blev på denne måde bragt tilveje, mens resten blev lånt.

I sensommeren og efteråret 1845 rejstes på den riberhusiske del af ejendommen (den kongerigske del) en elevbygning med plads til 32 elever, en tjener og et par værelser til en inspektør.

Flor overtager forstanderposten

Skolen stod uden forstander fra maj 1845 og med alvorlige økonomiske problemer, der kunne true dens eksistens. Højskolen var først og fremmest Flors værk, og hans kongsidé måtte ikke allerede nu tabes på gulvet. I den situation besluttede han selv at overtage ledelsen af skolen fra sommeren 1845. Han ansøgte kongen om sin afsked fra universitet med ventepenge, men kongen afslog ansøgningen. Flor opsagde alligevel sin stilling. Han kunne gøre dette i kraft af sin formue og økonomiske uafhængighed.

Da Flor med familie ankom til højskolen i sommeren 1845, skulle han varetage forstanderopgaven, undervise, lede landbruget ved hjælp af en avlsforvalter samt sørge for bespisning af eleverne ved det nye elevhus, som var ved at blive opført. En af de vigtigste opgaver var dog at bringe økonomien på fode. Det lykkedes at formå "Syvstjernen" i København til at yde ekstra bidrag, ja i en periode betalte den alle lærerlønninger. Landhusholdningsselskabet ydede 200 rdl. samt landbrugsredskaber og skrifter om landbrug. Det Kgl. Oldskriftsselskab, Trykkefrihedsselskabet og flere

private skænkede skolen yderligere en del bøger. Finansdeputationen (efter 1848 finansministeriet) bidrog med en globus. Selskabet for Naturlærens Udbredelse gav instrumenter til en værdi af 200 rdl. til brug i fysik og kemiundervisningen og Flor skænkede sin forstanderløn til skolen.

Ved disse bidrag blev det muligt at ansætte cand.phil. Helmuth H. Krarup, uddannet fra landbrugsakademiet i Eldena i Pommern, til at undervise i landvæsen, og naturvidensskabsmanden cand.pharm og dr. phil. C. M. Poulsen til de naturvidenskabelige fag. De i alt fire lærere kunne tilbyde de 42 indmeldte elever i november 1845 en ganske omfattende undervisning.

Hovedparten af eleverne blev indlogeret i det nye elevhus, resten måtte fortsat søge logi i byen. Eleverne betalte 80 rdl. for et års ophold. Det svarede omtrent til hvad de kunne tjene som karl på en gård. En stor del af eleverne, navnlig i 1850'erne, kom fra bedrestillede hjem og havde ikke problemer med betalingen. Beløbet blev kun anvendt til forplejning. Undervisningen var indtil 1852 gratis ud fra den betragtning, at der skulle være fri adgang til at søge oplysning. Forplejningen var overladt en særskilt ansat økonom, men i foråret 1846 blev det nødvendigt samlet at forpagte landbruget og bespisningen for at økonomen kunne skaffe de fornødne fødevarer. Den tidligere stænderdeputerede Hr. A. H. Posselt fra Københoved overtog forpagtningen for 320 rdl. årligt og bestred den frem til 1852 med hjælp af svigersønnen F. Hansen. Da blev forpagtningskontrakten opsagt af direktionen p.g.a. utilfredshed med hans bestyrelse.

Fra Den Slesvigske Forening i Slesvig kom der stadig kun små og uregelmæssige bidrag. Laurids Skau gjorde en stor indsats for at indsamle penge til foreningen, men det havde vist sig vanskeligt. Skolen overlevede de umiddelbare økonomiske vanskeligheder takket være velvillige bidrag fra især "Syvstjernen" i København, men trods tilskuddene var der ikke skabt en varig og betrykkende løsning på højskolens økonomi, hvilket havde været et af hovedmålene for Flor.

Flor møder modstand

Skolens juridiske forhold var sådan, at Den Slesvigske Forening ikke kunne anerkendes som en juridisk person og dermed ejer af højskolen. Derfor var ejendommen på foreningens vegne tilskødet landvæsenskommisær og gårdejer Knud L. Knudsen, Forballum. I 1847 blev den haderslevhusiske eller slesvigske del af ejendommen tilskødet de andre 6 medlemmer af direktionen, nemlig Flor, pastor L. C. Hagen, pastor J. W. Hertel, gårdejer H. Nissen, møller J. A. Schmidt og gårdejer L. Skau for at sprede risikoen i tilfælde af at skolen skulle bukke under. Knud L. Knudsen beholdt skødet på den riberhusiske eller kongerigske del af ejendommen. Bestyrelsen arbejdede for at få ført ejendommen over i den såkaldte "døde hånd" dvs. Den slesvigske Forening, så ingen personligt hæftede for den.

Først i 1852, efter omdannelse af og indskrænkning af Den Slesvigske Forenings virke til højskolen alene, gav myndighederne tilladelse til at ejendommen overgik i "den døde hånd", repræsenteret ved bestyrelsen for højskolens forening[22].

Bestyrelsesarbejdet lå imidlertid stille fra skolens start og indtil 31. marts 1846[23]. Derefter var der regelmæssigt ét til seks bestyrelsesmøder pr. år. Ændringer i bestyrelsens sammensætning fandt sted på Den Slesvigske Forenings generalforsamling og senere i Rødding Højskoleforening. Det var måske bevidst, at Flor havde undladt at sammenkalde bestyrelsen. Han ville have frie hænder til at ordne skolens vanskelige forhold. Skolens bestyrelse var derfor holdt helt uden for hans dispositioner. Denne udvikling voldte en del problemer i forholdet til de øvrige medlemmer af bestyrelsen, og Flor er formentlig blevet tvunget til at sammenkalde bestyrelsen i 1846.

Det ses ikke af forhandlingsprotokollen, at der på mødet havde været et alvorligt sammenstød mellem Flor og flere af bestyrelsesmedlemmerne, men det fremgår af et brev fra bestyrelsesmedlem pastor H. W. Hertel til professor J. F. Schouw, at: "*...skal ikke Skolen falde, maa der ske Forandring.....Skolens lærere besvære sig over, at de føle sig for underordnede og i en pinlig bunden stilling; Eleverne klage saa vel over den aandelige som legemlige Føde; Professorens Forelæsninger ere dem for trættende, og med den daglige Underholdning ere de utilfredse; naar det ikke kan blive bedre, sige de, ville de efterhaanden alle drage hjem. Og Bønderne ytre: Naar det skal saaledes vedblive, sende vi ikke vore Sønner derhen og ville intet bidrage til Skolens Bestaaen....*"[24].

Klagen var alvorlig for Flor, idet Hertel og Skau klagede til den økonomiske hovedbidragsyder "Syvstjernen" i København, som nedsatte det økonomiske bidrag. Det var tydeligt, at Flor bedre magtede forelæsningerne på universitetet, planlægningen og igangsætningen af højskolen end det levende historiske eller litterære foredrag på højskolen og det nære samliv med lærere og elever. Han betragtede skolen som sin opfindelse og "ejendom", og samarbejdet blev skubbet i baggrunden.

Udgangen på striden blev, at Flor på et bestyrelsesmøde den 7. juli 1846 meddelte bestyrelsen, at han ville trække sig tilbage som forstander, og at der til efteråret måtte ansættes en ny forstander[25]. Pastor Hans Frederik Helweg, født og opvokset i Holsten, blev foreslået, kontaktet og ansat fra 1. november 1846. "Syvstjernen" lovede at betale Helwegs forstanderløn på 800 rdl. så længe han forblev som forstander. Hermed blev der sat punktum for striden på skolen. Flor blev dog i Rødding for at hjælpe Helweg til rette og flyttede så i foråret 1847 til København. Han ville sikre sig, at den højskoleplan, som han havde lagt blev ført videre.

Flors beretning

Grundtvig havde ikke givet anvisninger på, hvordan højskolen burde indrettes. Han overlod det til andre at konkretisere hans idé. I skriftet *"Sko-*

len for Livet og Academiet i Soer borgerlig betragtet" begrunder han, hvorfor det i 1838 ikke var muligt for ham at opstille en nøjere højskoleplan: *"Hvad nu Indretningen af den danske Høiskole angaaer, da kan jeg egentlig slet ikke indlade mig derpaa, da det gaaer med alt levende Menneskeligt som med os, der maa fødes først, før man veed, hvilken Hue, der vil passe til vort Hoved, endsige da, hvor høit et Maal vi vil faae, og hvad vi med Tiden kan lære, saa jeg skulde ikke engang nævnet det, naar vi ikke ved Skolerne for Døden var blevet saa forvænte, at vi næsten slet ikke kan tænke os en Skole, hvis hele saakaldte Levnetsløb ei er beskrevet, før det begynder, hvad ypperlig lader sig gjøre med den "boglige Kunst", der bestaaer i at lære et vist Antal Gloser og Regler udenad, og paa sit Høieste i at ransage og efterligne saa faste og stendøde Ting, som Bøgerne ere, men lader sig umulig anvende ved Livs-Udviklingen, der udelukker Stilstand og kan ei følge andre Regler end Naturlovene, eller ved Livs-Oplysningen, der maa rette sig efter Livet, som det virkelige forefindes"*[26].

Det blev i stedet Flor, der gav den første højskole sin form og sit indhold. Flor var næppe den store tænker, men som pædagog og organisator forstod han at konkretisere Grundtvigs højskoleidé.

I vinteren 1846 bad "Syvstjernen" Flor om en beretning over skolens virksomhed, som kunne udsendes til de mange bidragydere i Kongeriget[27]. I beretningen redegør han for skolens grundidé med hensyn til undervisningen, eleverne, eksamen, pædagogik, kursets længde og samlivet på skolen. Det blev alle principper, der blev bærende for Rødding Højskole. Derfor er der grund til at omtale beretningen lidt mere udførligt.

Undervisningen var lagt an på foredrag og øvelser. Målet var at vække elevernes åndelige evner, så livet blev rigere og mere nærværende for den enkelte, og så interessen for og engagementet i samfundsanliggender blev en naturlig del af elevernes tilværelse. Eleverne måtte hæves ud over landbrugets umiddelbare behov og få redskaber i hænde til et rigere liv. Oplysning om historie, sprog, litteratur, geografi, fysik, kemi, landmåling, sang o.s.v. var skolens redskaber.

Det var en blandet flok elever, der meldte sig på skolen. De var forskellige i alder, skoleforudsætninger og åndsevner. Det måtte umiddelbart forudsætte meget forskelligartet undervisningsmateriale og fremgangsmåde, men det var ikke tilfældet. Som hovedprincip blev der ikke taget særligt hensyn til de svagere elever. Niveauet i undervisningen blev som hovedregel lagt efter de videbegærlige, livlige og gode hoveder. Det var denne gruppe man forventede skulle tage del i samfundslivet, og de måtte derfor have den rette kvalificerede undervisning. Det var filosofien, at de svagere elever blev påvirket og vejledt af de bedre elever i timerne, på værelserne, i spisesalen, i læsestuen eller andre steder, hvor snakken gik om dagens emner - en indbyrdes undervisning.

Det afvises bestemt i beretningen at eksaminere eleverne ved deres optagelse eller ved afgangen fra højskolen. Det var kun et forstyrrende element, som hindrede elever i at søge den fornødne oplysning. Det an-

tages, at de elever, som frivilligt kom på højskolen, nogenlunde kunne læse, skrive og regne svarende til de kundskaber, som almueskolen skulle have bibragt dem. En tilgangseksamen ville kun sortere elever fra, hvilket var helt unødvendigt, da der i undervisningen ikke skelnedes mellem de kvikke og de lidt svagere elever. De var sammen i undervisningen uanset kundskaber. Manglede en elev elementære færdigheder var det for så vidt elevens eget problem; udbyttet af skolegangen ville blive nedsat. En afgangseksamen tjente endnu mindre noget formål. Eleven skulle ikke kunne dokumentere eksakte færdigheder. Hvordan skulle det i øvrigt være muligt at eksaminere, når målet med undervisningen var: *"....at bibringe Eleverne....det hele aandelige Liv, som bliver vakt og næret hos dem, saa at deres Forstand bliver skarpere, deres Dømmekraft modnere, deres Hjerte aabnere og ædlere, at der vækkes hos dem Sands for Orden, Skjønhed og et smagfuldt Liv, at Lyst til Beskjæftigelse kan træde i stedet for den sædvanlige Dorskhedsvane, at deres Sind og derved deres Væsen kan blive frimodigere, deres Følelse for Kammeratskab og Fædreland blive vakt, næret og styrket"*[28]. Den enkelte elev er overladt til sig selv, sine egne evner, lyst og kræfter til at søge den oplysning, der gives af lærerne og ved samværet med kammeraterne.

Undervisningen blev lagt an på almene humanistiske fag og naturvidenskabelige fag. Denne todeling af fagtilbuddet blev fastholdt i større eller mindre udstrækning helt frem til omkring 1980. At de naturvidenskabelige fag var indrømmet en stor plads på elevernes skema hang naturligvis sammen med, at mange elever kom fra landbohjem. En Rødding-elev skulle ikke blot begå sig i offentlige forsamlinger, debattere, læse og skrive, men også foregå med et godt eksempel på det landbrugsfaglige område i hjemsognet. Herved kunne man lettere overbevise tvivlende bønder om nytten af et højskoleophold. På skolen gav Flors plan imidlertid anledning til omtrent konstant uro om skolens retning. Skulle vægten i undervisningen lægges på det landbrugsfaglige med de humanistiske fag i baggrunden eller det modsatte? Der kom først ro om spørgsmålet i Ludvig Schrøders forstanderperiode fra 1862 til 1864. Han accepterede Flors undervisningsplan. Desuden var nogle af stridens hovedpersoner i mellemtiden rejst fra skolen.

De fag, der blev tilbudt eleverne var: fædrelandshistorie, verdenshistorie, statistik, dansk læsning, danske skriveøvelser, sproglære, tysk, matematik, geometri, kemi, fysik, geografi og jordbundslære, landmåler-tegning, teoretisk landvæsen, sang og gymnastik - ialt 42 timers ugentlig undervisning fra kl. 8 morgen til kl. 17 aften i ugens seks dage. Om sommeren, hvor det i højere grad var muligt at være udendørs, inddrog man botanik og markøvelser, mens andre fag blev nedtonet. Der blev f.eks. indhegnet og anlagt en forsøgsmark. En træskole blev etableret for at fremme sansen for træplantning og forædling af frugttræer, og en humlehave blev anlagt, for at eleverne kunne få kendskab til og udbytte af dyrkningen af denne handelsartikel.

Hvilke fag eleverne fik afhang af, hvor langt de var i højskoleforløbet. I

9. Forstander, cand.teol. Hans Frederik Helweg.

den oprindelige plan regnede man med, at et højskoleophold skulle være på to år fordelt på fire halvår. Hvert halvår skulle udgøre et afrundet kursus. Det viste sig hurtigt, at af det første hold elever kunne kun halvdelen blive sommeren over, og kun ganske få den følgende vinter. De fleste elever kunne vanskeligt undværes i landbohjemmene omkring høsttid; derfor var sommerholdene gennemgående små. Højskolen fastholdt det lange forløb, men for kun mellem 1/2 og 1/3 af eleverne var det typiske forløb på 1 1/2 år. Resten kom på højskolen i et enkelt semester.

Med 32 elever i elevhuset måtte der indføres regler for samværet. Som en anden øvelse i samfundslære blev opretholdelsen af ro, orden og skikkelig omgangstone delvist overladt til eleverne selv. De dannede en elevforening i november 1845, som udfærdigede love og regler. Generalforsamlingen var foreningens højeste myndighed. Af dennes midte valgtes formand og viceformand for to måneder og kasserer og sekretær for én måned. Deres opgave var bl.a. at tilse, at eleverne fulgte bestemmelserne ellers vankede der bøder. Det anføres f.eks. i § 8 og § 13: *"Da Høiskolens Elever maa ønske at befordre Modersmaalets Forædling og Værdighed, saa vedtage vi: at vi saavel i Skolen som udenfor samme indbyrdes ville tale vort danske Modersmaal saa rent og rigtigt som muligt, d.v.s. saaledes som Lærerne tale det"* og videre *"Med Hensyn til Slagsmaal saavel i som udenfor Skolen bestemmes: at den som slaar første Slag, erlægger en Bøde af 4 skilling. Genslaget er frit"*[29].

Flors beretning gav anledning til debat i landbrugskredse i Kongeriget og den fik opbakning af flere fremtrædende bønder og godsejere[30]. Beskrivelsen af Rødding Højskole fik uden tvivl betydning ved oprettelsen af andre højskoler i Kongeriget i de følgende år. Flors plan blev bærende for højskolens virke og han bevarede sin indflydelse på skolen som medlem og formand af bestyrelsen frem til dens lukning i 1864. Ved forstanderskifte blev der lagt vægt på, at den kommende forstander ville følge den udstukne linie for højskolen. Da Rødding Højskole lukkede i 1864 videreførtes hovedideen med en kombination af naturvidenskabelige og humanistiske fag på Flors højskole i Askov.

Borgerkrig

Frederik Helweg faldt hurtigt til som forstander i Rødding. Elevtilslutningen var i vintermånederne på mellem 20 og 30 elever og på sommerskolen mellem 10 og 20 elever. Der skete forandringer i lærerstaben. Dr. C. M. Poulsen fik orlov til en udlandsrejse, og i hans sted kom cand. pharm. G. Jensen, som dog ikke kunne erstatte det høje faglige niveau C. M. Poulsen repræsenterede.

Som afløser for landmåler Edward Thomsen ansattes landøkonom Mørch samt seminarist Marx til at undervise i musik, gymnastik og sang. Endelig ansattes veterinær Pedersen fra Sundeved. I det hele taget var skolen i stand til at tilbyde eleverne en varieret og omfattende undervisning.

Bestyrelsesmøderne afholdtes regelmæssigt. De enkelte bestyrelsesmedlemmer havde forskellige opgaver, som de skulle varetage. Det drejede sig om forhandlinger om forpagtningskontrakten, som de gentagne gange måtte foreholde og indskærpe forpagteren A. H. Posselt, der var meget afmålt med hensyn til levering af brænde til opvarmning af skolen og bespisning af eleverne. Bestyrelsesmedlemmerne varetog endvidere ændringer ved bygningerne, ansættelse af nye lærere og de havde detailkontrol med skolens budget og regnskab. Fra 1846 og frem synes skolen i det hele at være i god gænge.

Torsdag den 23. marts 1848 om aftenen kom efterretningen om det begyndende oprør i Rendsborg, og dermed måtte undervisningen standses i 2½ år. Revolutionsrøret fra Frankrig havde bredt sig over det meste af Europa. I Slesvig-Holsten øjnede den slesvig-holstenske gruppering med hertugerne i Augustenborg i spidsen chancen for at få deres egen forfatning og blive tilsluttet Det tyske Forbund. Kravene blev præsenteret i København, men afvistes. I stedet udbrød der oprør: Slesvig-holstenerne bevæbnedes, fik støtte af Preussen, og en regulær borgerkrig var i gang. I København benyttede den national-liberale gruppe situationen til at kræve en konstitutionel forfatning med magt og indflydelse til borgerskabet. I marts indsattes et nyt ministerium, som både skulle tage sig af krigen i det sydlige Jylland og varetage overgangen til en demokratisk forfatning.

Hovedparten af eleverne drog hjem, andre blev, og sammen med flere af lærerne og egnens bønder tog de del i våbenøvelser og senere, som en del af hæren, i slaget ved Bov. Helweg blev i juli 1848 knyttet til hæren som feltpræst og vendte først tilbage til skolen i sommeren 1849. Slaget bølgede frem og tilbage, og Nordslesvig blev besat i en periode. Højskolen, hvor kun forpagter A. H. Posselt og husjomfruen var tilbage, blev indtaget af tyskerne. Større troppeafdelinger, heriblandt bayere, blev indkvarteret på skolen[31]. På trods af de mange soldaters tilstedeværelse led bygningerne ikke overlast, ligesom skolens samlinger blev reddet. Slaget ved Isted den 25. juli 1850 - et af krigens blodigste - blev et vendepunkt i krigen. Danskerne sejrede og slesvig-holstenerne trak sig tilbage til Rendsborg.

Da borgerkrigen endte senere på året blev helstaten genoprettet. Den nye demokratiske grundlov fra juni 1849 kom imidlertid kun til at gælde for området nord for Kongeåen, mens Slesvig og Holsten fortsat var under enevældigt styre. De national-liberale fik ikke held til ved denne lejlighed at gennemføre deres Ejderpolitik: at knytte Slesvig til Danmark og skille Holsten ud. Aftalen med stormagterne og Preussen blev, at helstaten skulle bestå.

Skolen genåbnes

På højskolen var den økonomiske situation i mellemtiden fortvivlende. Alle indtægter var faldet bort. Kreditorerne truede gentagne gange med at

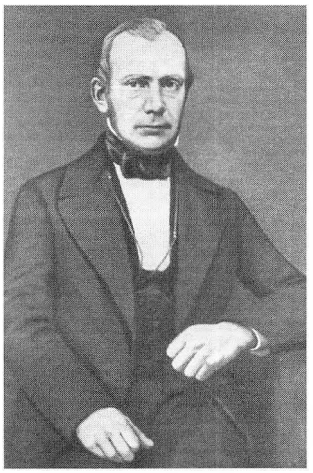

10. Forstander, cand.teol. Sofus Høgsbro.

tage sig betalt ved salg af bygningerne. Bestyrelsesmedlem og højskolens kasserer J. A. Schmidt i Haderslev havde en vanskelig tid med at holde kreditorerne fra døren. På bestyrelsesmødet den 21. december 1849 blev det besluttet at skifte den største kreditor assessor Kier ud med et lån på 7.000 rdl. med 1. prioritet i højskolens ejendom bl.a. fra sparekassen i Ribe[32]. "Syvstjernen" i København trådte til ved at betale renterne til Kier for perioden 1848-50 på ialt 544 rdl. - Højskolen blev reddet på målstregen. Der var ingen tvivl om, at højskolen skulle i gang igen. Helweg ønskede dog ikke at fortsætte forstandergerningen og blev i 1850 præst i Haderslev, men senere igen knyttet til skolen som bestyrelsesmedlem.

Flor måtte finde en afløser for Helweg. Valget faldt på den 27 årige teolog Sofus Høgsbro. Han var født i Rødding som søn af amtsprovsten og havde dermed en naturlig tilknytning til egnen. Flor var dog ikke umiddelbart begejstret for Høgsbro, men da han oplevede, at de to ærkefjender prof. H. N. Clausen og Grundtvig begge anbefalede ham, var der ingen tvivl. Den 11. august 1850 blev den endelige aftale truffet med Høgsbro i redaktør P. Chr. Kochs hjem i Haderslev, og den 11. oktober ankom Høgsbro til Rødding som forstander.

"Syvstjernen" gav velvilligt tilskud til to lærerlønninger med hhv. 800 rdl. og 600 rdl. ét år frem. Som lærer genansattes landmåler cand.phil. Edward Thomsen. Med disse to - en humanist og en naturvidenskabsmand - blev Flors undervisningsplan fastholdt, men sammenlignet med skolevirksomheden før borgerkrigen fik højskolen en meget beskeden start. Ved genåbningen den 19. november 1850 havde henved 100 gæster indfundet sig, men kun fem elever. I løbet af vinteren meldte yderligere tre elever sig til højskolekurset.

Sofus Høgsbro

Høgsbro havde været ni år om sit studium i København - fra 1839-48. Han havde oplevet de politiske omvæltninger og de højstemte og kraftfulde politiske taler af liberale ledere som Monrad, Lehmann, Ploug og mange andre. Det var oplevelser, som satte et stærkt præg på hans opfattelse af opgaven som leder af Rødding Højskole. I de 12 år han varetog forstandergerningen kom den nyere historie og samtidens politiske og demokratiske brydninger til at spille en stor rolle ved hans offentlige fremtræden ved arrangementer på højskolen og ikke mindst i hans undervisning.

Som forstander lagde han stor vægt på historieundervisningen og bragte med sig en meget moderne historieopfattelse. Det fremgår af et brev til vennen G. Sibbern den 21. april 1850. Han skriver blandt andet: *"Det forekommer mig, at historien må behandles ganske anderledes end tidligere. Disse ofte så fabelagtige og løgnagtige krøniker om enkelte mænd og begivenheder må træde anderledes i baggrunden og i stedet derfor må træde en anskuelig skildring af folkenes liv og virken i de vigtigste forhold....Historien*

11. Bestyrelsesmedlem, gårdejer Knud L. Knudsen.

må fornemmeligen være en beskrivelse af de forskellige tiders hele tilstand, en successiv statistik"[33].

Senere - i 1853 - kom samtidshistorien helt i front i hans undervisning: *"Først og fremmest må man dog kjende nutiden, så kan man bagefter tænke på at forklare den ved fortiden"*[34].

I hans undervisning og ved offentlige møder fremførte han en mere eller mindre direkte kritik af den politiske ordning efter krigen. Grundloven med dens frihedsbegreber gjaldt ikke for Slesvig og befolkningens indflydelse var indskrænket til de rådgivende stænderforsamlinger, mens man i Kongeriget udfoldede demokratiet.

Høgsbros engagement i samtiden førte ham i 1858 ind i politik. Han blev opstillet og valgt til folketinget i de kongerigske enklaver i Slesvig. Høgsbro var af den opfattelse, at han kunne gavne højskolen og folkeoplysningens sag derved. Tre år senere blev han genvalgt. Ikke alle var tilfredse med hans engagement. Det mangeårige medlem af skolens bestyrelse præsten L. C. Hagen var bekymret for, at det ville svække skolen, at Høgsbro i lange perioder var fraværende. Også Jens Lassen Knudsen, som var tiltrådt sin lærergerning ved højskolen i 1852, frarådede i 1860 Høgsbro at fortsætte sit rigsdagsarbejde, idet: *"folk snakker om hans lange fravær, eleverne gjør grov Kommers"* med Høgsbros vikar[35].

Fra regeringens side blev der heller ikke lagt fingre imellem, når Høgsbro kom den på tværs. Siden 1851 var højskolerne kommet på finansloven - også Rødding Højskole. Fra beskedne 300 rdl. voksede skolens statsstøtte til ca. 2.000 rdl., hvilket blev en afgørende økonomisk støtte. Som politisk pression og straf for Høgsbros politiske modstand, fjernedes tilskuddet i perioder helt eller delvist. Det skabte alvorlige økonomiske problemer for skolen. I mere end een forstand havde Høgsbros politiske aktivitet en pris for højskolen.

Elever og økonomi

Elevtallet voksede støt gennem 1850'erne fra 8 elever i den første vinter til 48 elever i vinteren 1857/58. Derefter faldt elevtallet til mellem 26 og 31 elever frem til 1862. En af grundene til tilbagegangen efter 1857-58 var bl.a. skarpe angreb på skolen fra den nye redaktør af avisen "Dannevirke" : Godske Nielsen. I 1855 havde han overtaget avisen, og fra 1858 angreb han jævnligt højskolen og Høgsbro. Det indebar, at de sønderjyske elever i mindre omfang søgte skolen[36].

Med et stigende elevtal efter åbningen af skolen blev der ansat yderligere to lærere fra november 1851. Den ene var cand.pharm. Theodor Schiötz som lærer i kemi, fysik, geologi og botanik; den anden var den unge cand.phil. Gotfred Rode som lærer i sprog og sang. Rodes ansættelse var dog midlertidig, idet Høgsbro havde udset sig broderen til bestyrelsesmedlem og gårdejer Knud L. Knudsen: Jens Lassen Knudsen, som endnu knap var færdig med sine teologiske studier.

12. Højskolelærer Jens Lassen Knudsen.

Da han ankom ved vinterskolens start i 1852 overtog han fagene dansk, sang, tysk og engelsk. Senere underviste han også i kirkehistorie og mytologi. Det er tydeligt, at Flors undervisningsplan blev fastholdt af Høgsbro, således at naturfagene indtog en forholdsvis stor plads på elevernes skema. Men det var ikke just en undervisningsplan grundtvigianerne var begejstrede for.

I de første par år var højskolens arbejde præget af en betydelig optimisme og gå på mod. Skolen blev repareret og navnet "Vamdrupgaard" blev overmalet og erstattet af "Rødding Folkehøjskole". Men de nødvendige penge var stadig et problem. Både Høgsbro og Thomsen var i København i august 1851, og de løb mange personer og institutioner på dørene. "Syvstjernen" bevilgede løn til fire lærere i to år - ialt 2.200 rdl. frem til 1/11 1853. Af de 2.000 rdl., som Rigsdagen havde bevilget til bondehøjskolerne i foråret 1851, fik Høgsbro lovning på 300 rdl., og Thomsen havde begrundet håb om, at Landhusholdningsselskabet fortsat ville yde 200 rdl. - Krigsministeriet stillede 50 geværer til rådighed til exercits og 5 geværer til skarpskydning, boghandlere i København skænkede skolen bøger og andre artikler. Endelig gav kong Christian VIII en ny klatremaskine til gymnastik[37]. Deres bestræbelser sikrede skolens økonomi to år frem. Eleverne måtte også holde for. Den årlige betaling blev fra vinterskolen 1852-53 hævet med 20 rdl. til i alt 100 rdl. I modsætning til tidligere indgik der nu en betaling for undervisningen. Der var betænkeligheder ved den kraftige prisstigning, men elevtallet holdt sig alligevel. "Syvstjernen" havde dog samtidig med bevillingen meddelt, at den ikke ville fortsætte med de store bidrag til Rødding. Andre højskoler nord for Kongeåen voksede frem i disse år og trængte også til støtte og heri havde man i fremtiden nok. Slesvigerne måtte i højere grad selv financiere deres skoler[38].

Høgsbro var ikke stemt for, at højskolen skulle drives for statens regning og derved miste sin frihed til selv at bestemme undervisningens karakter, eksamensfrihed m.v. Det var imidlertid en almindelig antagelse, at slesvigerne var nærige. Både prof. H. N. Clausen, Flor og andre pegede gentagne gange på det næsten håbløse i at få slesvigerne til at bidrage mere til højskolen. Tydeligst fremgår det af et brev fra Flor til Høgsbro fra dennes store udlandsrejse i 1851-52: *"Da Slesvigerne selv, med meget faa og derfor desto priseligere Undtagelser, hidtil kun have viist Lyst til at ville have Æren af at holde og styre den "Slesvigske Forening" og "Rødding Høiskole" uden at ville have Udgiften eller Arbejdet dermed...."*[39].

Allerede før denne brevveksling var Den slesvigske Forening omdøbt til Forening for Rødding Folke-Høiskole på en generalforsamling den 26. marts 1852. Foreningens eneste formål var herefter at understøtte højskolen økonomisk, vælge skolens bestyrelse og senere tillidsmænd. For fortsat at understøtte og vedligeholde den folkelige deltagelse i højskolens arbejde blev det besluttet, at af de 7 bestyrelsesmedlemmer (i 1855 - 5 bestyrelsesmedlemmer) skulle de 3 være ikke-akademikere. Det fremtidige medlemsbidrag til den gamle forening, som gik til mange andre for-

mål end højskolen, skulle nu udelukkende komme højskolens kasse til gode.

Omdannelsen af Den slesvigske Forening var første skridt til at sikre en mere varig privat støtte i stedet for Den slesvigske Komite i København (Syvstjernen). Hvert medlem af Højskoleforeningen skulle årligt bidrage med mindst 1 rdl. Da foreningen nåede det højeste medlemstal var det indsamlede bidrag på ca. 1.000 rdl. Antallet af medlemmer og dermed bidragenes størrelse faldt dog i de sidste år af Høgsbros forstandertid, blandt andet på grund af den voksende kritik fra redaktør Godske Nielsen "Dannevirke", samt Høgsbros politiske virksomhed og en almindelig afmatning blandt Rødding Højskoles støttekreds. Flere andre højskoler voksede frem i disse år og de havde ligesom Rødding brug for privat støtte.

Foreningens bidrag var langt fra tilstrækkelige. Der måtte flere penge til, hvis højskolen skulle fortsætte efter 1852. I december 1852 var Høgsbro derfor atter på tiggergang i København, men denne gang var tilskuddene tørret ind. Redningen kom fra en uventet kant - fra kongens kasse. Om aftenen torsdag den 9. december, efter at Høgsbro hele dagen havde løbet politikerne på dørene, kom: *"....et stort brev fra Kongens generalkasserer-Bureau (Berling), som i meget smigrende udtryk stillede 1.000 rdl. til min rådighed til højskolens bedste i det kommende år"*[40]. Skolen var hermed sikret yderligere et år frem. Rejserne til København var i de følgende år ligeså nødvendige, men han oplevede, at undervisningsministerens velvilje voksede efter kongens gave. Også Det slesvigske Ministerium trådte til med bidrag og senere Det classenske Fideikommis og Sorø Akademi[41]. Også elevernes betaling steg fra 100 rdl. pr. år i begyndelsen af 1850'erne til 165 rdl. i vinteren 1859-60. Fra 1852-53 betalte eleverne både for undervisning og for forplejning.

Skolens landbrug

I umiddelbar tilknytning til undervisningslokaler og elevhus lå skolens landbrug. Det voldte til stadighed problemer. På bestyrelsesmøderne var det et fast punkt. Bestyrelsen måtte behandle klager fra skiftende forpagtere over forpagtningsafgiftens størrelse. Lærerne var utilfredse med forpagterens leverancer af brænde til opvarmning. Driften var uhensigtsmæssig og ikke mindst var der klager over bespisningen, som forpagteren også varetog med sin kones bistand.

Forplejningen var naturligvis et vigtigt omdrejningspunkt i højskolens liv. Forstanderen behøvede dog ikke at spise med, idet han fik udbetalt bordpenge Lærerne og inspektøren på elevhuset kunne spise sammen med eleverne. Helt galt var det i 1853 med bespisningen. Der blev klaget til bestyrelsen over, at forpagter Giørtz serverede blå svinekartofler. Som svar på kritikken sendte forpagteren en lang redegørelse til bestyrelsesmedlem L. C. Hagen for hvad eleverne fik at spise ifølge madplanen.

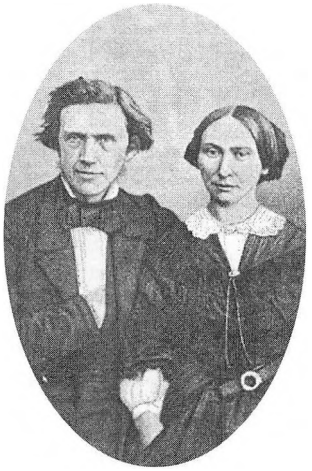

13. Højskolelærer Edvard Thomsen og hustru.

Han anførte f.eks. at eleverne: *"....om Morgenen erholder hver 1 Contoir-Kop Kaffe sødet med Puddersukker og dertil 5 halve Stykker - Smørrebrød; og i Almindelighed faaer de naar det er muligt her paa Landet at skaffe tilveie en Gang om Ugen fersk Oxe da dette med Peberrod eller Kalvekjød da brunet med Saus og Kartofler til...."*[42]. Ellers serveredes ærter eller kål kogt på salt kød og flæsk, sød velling, bygsuppe, klipfisk med sennepssovs, stegt flæsk med kartofler eller stuvede kålrabi, pandekager eller æbleskiver med sukker på, eller mellemmadder - to med ost eller kød én uden. Dette overvældende forsvar nyttede ikke noget. Giørtz blev sagt op.

Kravene til forpagteren var store. Ikke alene skulle han forsyne skolen med det nødvendige brænde og bespise alle, men han skulle også lade sin forpagtningsmyndighed dele med landvæsenslæreren. Det vil sige først og fremmest lærer E. Thomsen og T. Schiøtz. Til gården hørte henved 40 ha. jord, som i 1850'erne blev samlet til et hele ved tilkøb og frasalg af jord. Det var ambitionen at udvikle en moderne og rationel drift af gården, for: *"....Landmænd har beklaget, at gården ikke dreves som mønstergård"*[43], som Høgsbro skrev til Flor i 1851. I de følgende år blev der ved Landhusholdningsselskabets hjælp investeret mange penge i forbedring af svinestald, kostald og besætning. Jorderne blev merglet og drænet. Nye afgrøder blev forsøgt, alt sammen under kyndig vejledning af landvæsenslærer Edvard Thomsen. Med den gamle lærer Dr. Poulsens mellemkomst blev der tillige sikret enkelte elever mulighed for landbrugsfaglig videreuddannelse. Fra 1852 sendtes årligt elever til England og Skotland for at lære dette større landbrug at kende i praksis[44].

En udløber af bespisningssagen fra begyndelsen af 1850'erne, og på grund af et ønske fra forpagter H. Jessen i 1858, blev at forpagtningen fra 1859 blev delt mellem to forpagtere. Landbruget blev herefter drevet for skolens regning, og der blev ansat en forvalter til at bestyre det. Bespisningen af eleverne blev bortforpagtet til en spisevært[45].

Brydninger på højskolen

1850'erne blev et stridens årti på højskolen. Skolen måtte gennem smertefulde brydninger, som afspejlede, at den nationale kamp var afdæmpet efter 1850. Tre stridsspørgsmål kom til at dominere. For det første drejede det sig om en kompetancestrid mellem Høgsbro og Thomsen samt Høgsbro og bestyrelsen, - en strid, som underliggende rummede en langt mere principiel konflikt om højskolens retning. Forholdet mellem landbruget, de naturfaglige fag og så de almene humanistiske, som Flor havde fastlagt i undervisningsplanen, blev sat under debat. Skulle Rødding Højskole, nu da den nationale konflikt mellem dansk og tysk synes at finde sin løsning, udvikle sig til en overvejende landbrugsfaglig skole eller skulle man fastholde Flors plan? For det andet afslørede Flor et ambivalent forhold til Grundtvig og den grundtvigske linie, da der blev oprettet en tillidsmandsinstitution i 1855. For det tredie var der grupper med

lærer Jens Lassen Knudsen, der ønskede at højskolen helt og holdent udviklede sig til en ren grundtvigsk institution. Ingen kunne i følge den opfattelse optages på højskolen uden at de på forhånd bekendte sig til de grundtvigske synspunkter.

Høgsbro var i mange henseender en rydningsmand, da han kom til Rødding. Først og fremmest skulle det uklare kompetanceforhold mellem bestyrelse og forstander bringes i orden. Førhen varetog bestyrelsen både udøvende og kontrollerende funktioner. Høgsbro ønskede de to funktioner adskilt, så alene forstanderen havde den udøvende funktion.

I 1851 blev Høgsbro optaget i bestyrelsen som afløser for Flor, da denne drog på en stor udlandsrejse til Italien. Han blev snart fast medlem, da L. C. Hagen udtrådte i en periode. Det lykkedes Høgsbro at øge sine beføjelser, som han anførte i et brev til Flor i maj 1852: *"Derved fik vi da i grunden hele den udøvende magt; bestyrelsen og generalforsamlingen beholdt den kontrollerende, som efter min anskuelse også er alt, hvad der tilkommer den"*[46]. Det betød, at spørgsmål som ansættelse af nye lærere, den daglige drift og regnskab blev overladt forstanderen. Dette - *vi* - der omtales i brevet, gjaldt på dette tidspunkt både Høgsbro og Thomsen. Thomsen var foruden landbrugslærer også inspektør på elevhuset, men snart kom Høgsbro og han på kant med hinanden p.gr.a. undervisningsplanen og kompetanceforholdet. Det udviklede sig i den kommende tid til en konflikt, der varede helt frem til 1856 og som svækkede Høgsbros myndighed overfor bestyrelsen.

Sagen startede i det små ved forelæggelsen af en klage fra Thomsen. Han var irriteret over at Høgsbro havde fået sæde i bestyrelsen. På bestyrelsesmødet den 28. september 1852 forelagde han klagen over: *".....at forstanderen gjorde indgreb i den myndighed, der efter gammel vedtægt tilkom ham som inspektør og derved forhindrede ham i at overholde den fornødne orden, samt begjæring om, at en instrux for forholdet mellem forstander og inspektør og for eleverne m.hens. til deres pligter og m.h.t. hvad er deres overhoved i de forskellige tilfælde, måtte udarbejdes uafhængig af forstanderen som bestyrelsesmedlem"*[47]. Høgsbro blev vred over, at klagen ikke var blevet bragt til hans kendskab før den blev fremlagt for bestyrelsen.

Baggrunden for klagen var øjensynlig den såkaldte "spyttehistorie". Thomsen havde krævet, at elever der spyttede uden for de opstillede spytbakker, skulle betale bøder herfor. Elevforeningen ville ikke acceptere kravet, og Høgsbro støttede eleverne, idet det var et indgreb i elevernes selvbestemmelse[48]. Bestyrelsen resolverede foreløbig, at: *"Han* (Høgsbro) *var det hoved, der skulde sørge for de forskjellige kræfters harmoniske samvirken til formålets opnåelse. Men ligesom forstanderen var de andres foresatte, således var bestyrelsen igjen hans, for hvem han var ansvarlig og kunde anklage og hvis bestemmelser han havde at rette sig efter"*[49]. Bestyrelsen fandt ikke, at Høgsbro havde overtrådt sin myndighed, men for at undgå problemer i fremtiden fastsattes en detaljeret instruks for forholdet mellem forstanderen og inspektøren og eleverne. Heri blev inspektørens myndighed overfor eleverne anerkendt, men altid med forstanderen eller bestyrelsen

som klageinstans. På det efterfølgende bestyrelsesmøde blev den endelige instruks vedtaget[50].

Bag denne principielle, men mindre konflikt gemte sig en større, nemlig, hvorvidt højskolen skulle udvikle sig i retning af en overvejende landbrugsfaglig skole, som Thomsen arbejdede på. Høgsbro ønskede at fastholde Flors balance mellem den landbrugsfaglige og humanistiske undervisning og havde deri Jens Lassen Knudsens opbakning i starten.

Striden voksede og splittede skolen i de følgende år. Måske har Høgsbros personlige egenskaber været medvirkende til at skærpe konflikten. Det antydes i et brev fra hans gode ven og fortrolige Johan Grundtvig i 1852: *"Det falder mig ind, at jeg af Folk, der har staaet i Forhold til dig, oftere har hørt, at de have følt sig stødte tilbage af dig ved den bestemte, selvtillidsfulde og maaske ogsaa noget uskaansomme Maade, hvorpaa du er optraadt, naar der var Tale om Noget, som du antog at forstaae dig bedre paa"*[51].

Striden om instruksen og skolens ånd og retning fortsatte som en stadig mere synlig konflikt. Bestyrelsesmedlemmerne, eleverne, lærerne og støttekredsen splittedes. Der var dem, der støttede Høgsbro og andre der støttede Thomsen. I marts 1855 gav Høgsbro en vurdering af situationen til L. C. Hagen: *"En af parterne maa ligge under, en halv forsoning vil ikke længere være mulig; men den der bukker under vil drage mange med sig; stor uro vil udbrede sig i alle egne; mistillid til skolen vil komme i tillidens sted"*[52].

På generalforsamlingen i Foreningen Rødding Højskole den 3. april 1856 fik bestyrelsen tilslutning til, at Thomsen skulle fyres som inspektør på elevhuset, men fortsætte som lærer[53]. Men Høgsbro var ikke tilfreds med afgørelsen. Beslutningen var efter hans opfattelse ikke tilstrækkelig vidtgående , og som et dramatisk modtræk opsagde han sin stilling den 15. april. På det efterfølgende bestyrelsesmøde den 2. maj trak Høgsbro imidlertid sin opsigelse tilbage. Forholdet mellem ham, bestyrelsen og lærerne skulle nu ordnes én gang for alle på en tilfredsstillende måde for ham.

Udgangen blev, at Thomsen få dage senere blev udnævnt til vejkonduktør i hertugdømmerne med fast bopæl i Flensborg[54]. Høgsbro fik samtidig fastslået sin myndighed som forstander: *"1) Ingen Lærer ansættes uden at Forstanderen er hørt derom 2) ingen Inspektør beskikkes paa Elevhuset uden at Forstanderen giør sit Minde hertil 3) Forstanderen bør være lærer enten i Historie eller Dansk 4) det erkjendes for Ønskeligt, at der ved Inspektørens Ansættelse tages Hensyn til om han mulig kunne være duelig til Forstander i Fremtiden"*[55]. Det var hermed fastslået, at skolen ikke kunne have en landbrugsfaglig leder og ej heller omdannes til en landbrugsskole. Desuden blev forstanderens kompetence og indflydelse på højskolens linje fastlagt. Et problem var hermed løst, men andre blev skabt.

Tillidsmandsinstitutionen

På generalforsamlingen i Foreningen Rødding Højskole i juni 1855 var den overordnede ledelse blevet ændret. Striden mellem Thomsen og

Høgsbro slog også igennem her. Der blev valgt tre tillidsmænd på livstid, som selv skulle udpege deres efterfølgere. Deres hovedopgave var at se til, at højskolens bestyrelse og lærere forblev tro mod skolens oprindelige sigte og dermed fastholdt kontinuiteten. Men valget af tillidsmænd forløb ikke gnidningsfrit. Nogle personlige konflikter kom frem til overfladen. Grundtvig, H. N. Clausen og Flor var udset til de første tre tillidsmandsposter, men H. N. Clausen ville ikke modtage valget. Begrundelsen fremgår af et brev fra Flor til formanden for bestyrelsen L. C. Hagen, nemlig at: *"....han (Clausen) ikke kunde arbejde sammen i Comite med Grundtvig. Denne vilde ikke give det allermindste efter i sine Anskuelser eller Paastande, og dette var dog uundgaaeligt nødvendigt....Han kunde derfor ikke tage imod Valget, skjønt han indsaae, at den proklamerede eensidig-grundtvigske Retning, som Højskolen saaledes hengav sig til, vilde skade den hos mange af dem, der hidtil havde interesseret sig for den"*[56]. I stedet for H. N. Clausen blev gårdejer og landvæsenskommissær Knud L. Knudsen valgt på generalforsamlingen den 18. december, og som 3. tillidsmand skulle Flor vælges, men til alles overraskelse afslog han valget efter afstemningen. Han ville ikke være tillidsmand på to stemmers flertal, som stemmefordelingen havde vist sig på generalforsamlingen. Grundtvig og Knudsen måtte derfor selv vælge en tredie mand. Valget faldt på den sønderjyske politiker Hans A. Krüger fra Bevtoft[57].

I et længere brev til bestyrelsesformand L. C. Hagen redegjorde Flor for årsagerne til, at han umiddelbart fraskrev sig indflydelse på sit livsværk. Planen om tillidsmandsinstitutionen var Hagens og hensigten skulle angiveligt have været: *"....at sikkre mig en overvejende Indflydelse paa Rødding Højskoles Virksomhed. At ogsaa jeg ønskede at vedligeholde en saadan saa længe som muligt, har jeg altid ligefrem vedgaaet. Men nu har Erfaringen allerede lært mig, at min tidligere Formening om, at Pastor Grundtvig og jeg let vilde kunde enes om de Røddingske Anliggender, var urigtig.....at Grundtvig og jeg med Hensyn til Rødding Højskole nu ere af forskjellig Mening, og da jeg er nødt til at antage, at i vore Stridsspørgsmaal Knudsen vil følge Grundtvig, er jeg jo overstemt og faaer altsaa slet ingen, endsige en overvejende Indflydelse paa Tillidsmændenes Bestemmelser"*[58]. En anden årsag til Flors skuffelse var striden om Thomsen, som han værdsatte, og som han gennem årene havde haft en livlig korrespondance med. Han var i Flors øjne en særdeles duelig lærer. Det er overraskende, at Flors og Grundtvigs højskoleopfattelse nu skiltes, men Flor frygtede, at hans undervisningsplan og idé med Rødding Højskole ville tippe for meget i Grundtvigs retning: at naturfagene ville blive trængt ud. Kort tid efter lykkedes det at overtale Flor til at genindtræde i bestyrelsesarbejdet, og han bevarede dermed en betydelig indflydelse på skolen frem til dens lukning i 1864. Grundtvig derimod besøgte aldrig højskolen, trods mange opfordringer. Han fulgte arbejdet på højskolen på afstand - fra København.

Jens Lassen Knudsen og højskolens linie

I striden med Thomsen havde lærer Jens Lassen Knudsen, broder til den nye tillidsmand Knud L. Knudsen, støttet Høgsbro. Nu da Thomsen var væk, Grundtvig og broderen udpegede til tillidsmænd, meldte J. L. Knudsen klart ud i hvilken retning, han ønskede højskolen skulle arbejde. Om Knudsen anførte Høgsbro i skolens dagbog i september 1856 at: *"Knudsen udtalte og begrundede den mening, at det var urigtigt, som jeg gjorde, ved bekjendtgørelser og ved at være "allemandsven" at søge at drage elever til skolen, og at knytte folk til den, at elever af sig selv skulde søge skolen, at kun sådanne passede for den, hvis forældre forud var enige med den. At skolen såvidt den ville vedkende, netop måtte være en forargelse for folk osv. Jeg kunde ikke anse det for rigtigt og kunde ikke således følge "Grundtvigs Højskole" efter. Jeg troede, at have samme mål som ham, men måtte bruge andre midler"*[59].

Striden med Thomsen blev afløst af uenighed med Knudsen. Spændingen mellem på den ene side J. L. Knudsen og Grundtvig og på den anden side Høgsbro og Flors linie blev aldrig løst. Flor og Høgsbro ville fastholde naturfagene som en del af højskoleudbuddet.

I de lange perioder efter 1858, hvor Høgsbro havde sit arbejde i Rigsdagen, kunne J. L. Knudsen i sin undervisning og daglige omgang med eleverne friere udfolde sine sympatier for en grundtvig-koldsk skoleopfattelse. Knudsen ønskede, at man i højere grad lagde vægt på en folkelig og kristelig vækkelse end det kundskabsmeddelende, som i højere grad kendetegnede Flors undervisningsplan. Uenigheden og kritikken af skolens linie kom tydeligt til udtryk i et brev fra J. L. Knudsen til præsten P. K. Algreen i 1861. Heri skriver han bl.a., at: *"Hvad Guds Hensigt er med denne* (skolen)*, er endnu ikke til at skjønne. En Udglødning, en Luttring i Ilden, maa der til, om den skal i Sandhed tjene Livet; thi lige fra dens Grundlæggelse (det seer jeg nu klart) har Flor i den Grad blandet Sandt og Falskt, Skin og Virkelighed, Jævnhed og Opskruethed sammen, at den sidste Trævl af de hidtidige Rødder maa overskjæres, om det skal blive til Noget..."*[60]. Imens kunne J. L. Knudsen se hen til Kolds skole på Fyn, som han betragtede som idealet for højskolevirksomhed. Først på et senere tidspunkt tog Knudsen konsekvensen af sine kritiske synspunkter og rejste fra Rødding.

Ikke alene var der problemer internt på skolen siden begyndelsen af 1850'erne, men Høgsbros politiske engagement affødte tillige en del problemer. Fra myndighedernes side - dvs. først og fremmest undervisningsminister D. G. Monrads - blev der stillet krav om indførelse af eksamen på højskolen som betingelse for opretholdelse af statslige tilskud til skolen. Høgsbro afviste kategorisk kravet, og i et brev til Flor kunne han bemærke, at: *"...det er i det hele mærkeligt i hvilken Grad Folk enten vil have Skolen udelukkende grundtvigiansk eller landøkonomisk og examensmæssig, og jeg kjender ingen Embedsmænd, der kan gå ind på dens nuværende Plan"*[61]. Høgsbro overvandt Monrads politiske bestræbelser på at stække ham. Eksamensfriheden og statstilskuddet blev opretholdt.

14. Pastor Hans Sveistrup, Rødding.

På trods af den politiske konflikt med Monrad og problemerne på højskolen, valgte Høgsbro at genopstille til Folketinget. Han blev genvalgt den 14. juni 1861. Baggrunden skal søges i det forhold, at han forinden havde søgt, men ikke fået, det ledige præsteembede i Rødding. Det blev i stedet den grundtvigsk-sindede præst Hans Sveistrup, som var ivrigt støttet af højskolens bestyrelsesmedlem H. D. Kloppenborg.

Skuffelsen herover, de stadige bryderier med det "grundtvigske parti" og den fortsat knebne økonomi førte til den erkendelse i sensommeren 1861, at forstandergerningen var ved at rinde ud for Høgsbro. I januar 1862 opsagde han sin stilling med virkning fra 30/9 1862[62]. Forinden - i efteråret 1861 - kaldte Høgsbros politiske gerning ham atter til København. Som hans vikar ansattes den 26 årige cand.teol. Ludvig Schrøder. Ligesom Høgsbro 12 år tidligere var fast besluttet på at træde i folkeoplysningens tjeneste, var det også et ønske for L. Schrøder. Nu fik han mulighed for en prøvetid fra november til julen 1861.

Hans indtryk af skoleopgaven var gunstigt. Han blev modtaget af J. L. Knudsen, og blev hurtigt fortrolig med undervisningen og eleverne. Knudsen omgikkes han dagligt og blev påvirket af hans positive syn på Kolds skole i Dalum på Fyn, hvor jævnhed, samtale og samvær var det bærende i skoleformen.

L. Schrøder følte sig så tiltrukket af denne skoleform, som J. L. Knudsen fortalte ham om, at han i et brev til broderen Johs. E. Schrøder afviser Røddings linje: *"Der er nemlig en Dobbelthed i Skolens Stilling. Eleverne vide ikke, om de her skulle uddannes til landmænd, altsaa til Forvaltere, eller de skulle søge en Dansk Dannelse, tjenlig til at vække dem til et friskt aandeligt Liv. Skolens bestyrelse tilsigter begge Dele og har taget lærere derefter, men det gaar ikke i Længden. Da jeg nu ikke duer til at være Lærer i landvæsen, saa maa jeg sige: dersom Skolen opgiver Skinnet af at være en Forvalterskole, men kun da, er min Plads her"*[63]. Men da J. L. Knudsen indviede Schrøder i, at han søgte fra skolen for at træde i Kolds tjeneste i Dalum, og det var tydeligt, at Høgsbros dage på skolen var talte, begyndte Schrøder at se sig selv som kommende forstander[64]. Han blev støttet i sit forehavende af Knudsen, især da Flor havde afvist en mulig konkurrent i den senere forstander i Rødding Cornelius Appel, der på dette tidspunkt var lærer i Tønder.

Ludvig Schrøder ansættes

I løbet af foråret 1862 blev det klart, at L. Schrøder skulle være den kommende forstander. Betingelsen for Schrøders ansættelse var dog, at han fastholdt naturvidenskabens plads på højskolen. Det accepterede han på trods af sine tidligere ytringer til broderen. I februar holdt Schrøder et foredrag i Danske Samfund, den grundtvigske foredragsforening. Flor overværede dette foredrag om folkehøjskolens oprindelse, dens mål og midler. Han var tilfreds med foredraget og anbefalede Schrøder. På bestyrelsesmødet den 5. juni blev ansættelsen godkendt. Schrøder kunne

15. Forstander, cand.teol. Ludvig Schrøder

indtræde i Høgsbros stilling med samme myndighed, men til en noget lavere løn - kun 800 rdl. foruden 100 rdl. i bordpenge[65]. Som hans medlærer ansattes cand.teol. Heinrich Nutzhorn, i stedet for J. L. Knudsen, ligeledes på nedsat løn. Knudsen havde opsagt sin stilling pr. 1. september for med familien at rejse over til Kold. Knudsen havde haft en finger med i spillet om lønansættelsen, hvilket Schrøders kone - Charlotte Wagner - ikke var synderlig tilfreds med.

På bestyrelsesmødet den 5. juni havde J. L. Knudsen vundet bestyrelsens lydhørhed for sit forslag, hvilket han frimodigt begrundede i et brev til Schrøder: *"1) med faa Penge følger et jævnt og bondevenligt Hus, og derpaa beroer for en stor Del vedkommendes heldige Virksomhed; 2) jo flere Penge man forbruger, des stærkere og mere følelig bliver Guldlænken, som Monrad, Regenburg o.s.v. (intelligentsen) vil ruske i, naar Skolen yttrer stærke Livstegn og faar lykke til at gjøre meget godt"*[66]. J. L. Knudsen selv drog med familien til Kold, hvor han var lovet kost og logi - samt lommepenge, når Kold syntes. Det holdt ikke længe! J. L. Knudsen endte som præst i Aggersborg og senere i Lejrskov ved Kolding indtil sin død i 1886.

På østegnen af Haderslev amt lød der kritiske røster ved Schrøders ansættelse, fordi man her havde ønsket en mere rationalistisk og landvæsensorienteret oplysning på skolen. Tydeligst kom kritikken frem i Dannevirke, hvor Schrøder blev karakteriseret som: *"En af de mest balstyrige og komiske Grundtvigianere"*[67]. Man var på østegnen bekymrede for, at skolen ville bevæge sig i anden og mere grundtvigsk retning, som vestegnen ønskede, og dermed opgive landvæsensfagene. I det hele taget så man tilbage på Wegeners korte forstanderperiode, som den der mest svarede til deres ønsker.

Før Schrøder tiltrådte stillingen den 1. oktober 1862 , havde Knudsen sammen med den nye og aktive præst Hans Sveistrup påbegyndt ugentlige offentlige møder på højskolen. De var for omegnen og handlede om religiøse og folkelige emner. Møderne og foredragene blev hurtigt særdeles velbesøgte og forbandt skolen i endnu højere grad end tidligere til omegnen. Schrøder fortsatte møderne og flyttede dermed skolens linje fra Høgsbros udprægede samtidshistoriske og politiske linje i retning af en folkelig og kristelig vækkelseslinje. På skift fortalte lærerne ud fra emner fra fædrelandshistorien, modersmålet, mytologien og landvæsenet - vekslende med Sveistrups kirkehistoriske emner. Aftenmøderne blev så populære, at der jævnligt deltog 150 mennesker[68]. Den store opbakning skubbede til det længe nærede ønske om at få opført en gymnastiksal, der kunne rumme de mange mennesker og tillige give gymnastikken en langt bedre placering i undervisningsudbuddet.

I januar 1863 forelagde Schrøder byggeplanen for bestyrelsen. Den gamle lade skulle nedrives og erstattes af en større. Den nye bygning skulle bestå af et længe savnet gymnastikhus med lærerbolig, skolestue og rum til naturhistoriske samlinger. Byggeriet blev sat i gang i sommeren 1863. Skolens økonomi var på det tidspunkt gunstig takket være store tilskud bl.a. fra Det slesvigske Ministerium og Cultusministeriet, så den

ud af sin kassebeholdning kunne financiere byggeriets omkostninger på ialt ca. 4.000 rdl. Dertil kom at 44 af omegnens bønder uden vederlag kørte sand, kalk, tømmer, sten m.v. til byggeriet. Bygningen stod færdig til vinterholdet 1863/64.

Skolen lukkes

Elevtilmeldingerne havde været stigende fra Høgsbros sidste år til 32 elever, men med tilmeldingerne til vinterholdet 1863/64 gik det meget trægt. Baggrunden herfor skal søges i den stigende udenrigspolitiske spænding mellem Danmark og Det tyske Forbund med Preussen og Østrig som de ledende stater. I 1861 var helstaten for alvor begyndt at knage i fugerne. Ejdergrænsen var blevet trukket endnu stærkere op, og regeringen lagde dermed op til at udskille Holsten. Det var et brud med aftalerne efter første slesvigske krig og de på dette tidspunkt igangværende engelske mæglingsbestræbelser i konflikten i Berlin. Det endelige brud kom den 13. november 1863 med vedtagelsen af Novemberforfatningen. Det var en ny grundlov for Slesvig og Danmark, men uden Holsten og Lauenburg. Fra den preussiske kansler Otto von Bismarcks side blev der samme dag protesteret over vedtagelsen. I december udnyttede Det tyske Forbund retten til eksekution ved at lade saksiske og hanoveranske tropper rykke ind i Holsten og Lauenburg[69]. De danske tropper blev trukket ud.

Man mærkede den højspændte stemning på højskolen. L. Schrøder kunne i skolens fortegnelse over elever bemærke, at Peder Feddersen fra Øster Lindet allerede den 30. november 1863 er taget hjem *"på Grund af Broderens Indkaldelse kunde han ikke undværes hjemme fra Decb."* eller Johan Stolz fra Hanved sogn ved Flensborg, som den 8. december forlod skolen, idet han var *"indkaldt som Militair-Arbeider"*. I alt otte elever forlod skolen frem til julen 1863[70].

Den 16. januar 1864 krævede Preussen og Østrig, at den danske regering med D. G. Monrad i spidsen ophævede Novemberforfatningen i løbet af 48 timer. Kravet kunne ikke imødekommes. En ophævelse af forfatningen med så kort varsel var det samme som at begå statskup. Den 21. januar rykkede ca. 57.000 preussiske og østrigske tropper frem til Ejdergrænsen og den 31. januar 1864 var krigen en kendsgerning.

Den danske offentlighed anså Dannevirkestillingen som uindtagelig, men faktum var, at de danske tropper var i undertal, dårligere uddannet og udrustet. Desuden var Dannevirkestillingen håbløs at forsvare. I den strenge vinter var Slien og de sumpede områder vest for Dannevirkes langstrakte anlæg frosset til. Der var fare for, at de preussiske og østrigske tropper skulle gå uden om de danske styrker og falde dem i ryggen. Efter en modig og rigtig beslutning fra den øverstkommanderende general de Meza trak de danske tropper sig uden kamp tilbage til Dybbøl-stillingen og Kolding - natten mellem den 5. og 6. februar.

Den 9. februar var der mandefald på højskolen. Flere elever rejste, for

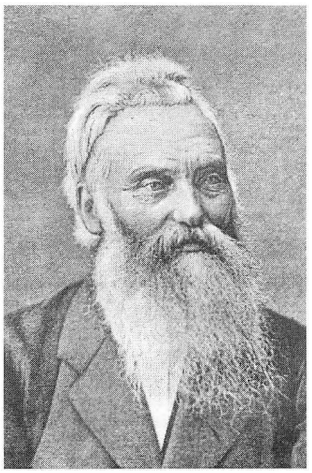

16. Forstander og frimenighedspræst Cornelius Appel.

ikke at blive afskåret fra hjemmet. I midten af februar 1864 var der kun 12 elever tilbage[71]. Postgangen til Rødding blev afskåret, men undervisningen og de åbne møder fortsatte en tid endnu. Den 1. maj sluttede vinterskolen, og den sidste halve snes elever forlod den. Sommerskolen var aflyst og i juni rejste alle lærerne[72]. Den 30. oktober 1864 blev en endelig fred underskrevet i Wien. Helstaten var brudt sammen. De tre hertugdømmer måtte afståes med en samlet befolkning på ca. 1 mill., heraf næsten 400.000 i Slesvig, hvoraf halvdelen brugte dansk som omgangssprog.

Rødding Højskoles fremtid

Det var usikkert, hvordan forholdene ville udvikle sig i Slesvig efter fredsslutningen. Kunne man få højskolen i gang igen? Sofus Høgsbro var ikke i tvivl. Han havde mistet sin valgkreds og kunne ikke acceptere Rødding Højskoles ophør. Med den måtte kampen mod tyskerne føres videre som i gamle dage. Det var hans umiddelbare opfattelse, men snart sluttede han sig til de tvivlende hovedmænd: Sveistrup, Flor, Schrøder og mange andre. Ville en genåbning ikke blot blive en tom demonstration, idet myndighederne sikkert ville lukke en dansk-national skole - nu på tysk grund. I løbet af vinteren 1864/65 kom der klarhed i spørgsmålet.

Rødding-lærerne startede en ny højskole i Askov, mens Cornelius Appel, der var fordrevet fra sin lærer-gerning ved seminariet i Tønder, allerede i maj 1865 startede en højskole for piger i Rødding.

Der herskede imidlertid uklarhed om, hvorvidt der kunne disponeres over Rødding højskoles ejendom til at hjælpe højskolen i Askov i gang. Flors holdning til dette spørgsmål fremgår af et brev til pastor Hans Sveistrup: *"Ligesom jeg i mine Bestræbelser i og for Slesvig altid har havt de levende Slesvigere og ikke Landet Slesvig for Øje, saaledes har jeg ved Rødding Højskole ikke forstaaet dens Hus og Ejendom, men dens Virksomhed og dennes Frugter. Hvis derfor Rødding Højskole ved at flytte til et sted udenfor Slesvigs Omraade, kunde være til mere Gavn for Slesvigerne, end ved at forblive hvor den er, vilde jeg uden Betænkning stemme for dens Flytning"*[73]. Flor gav helt og holdent Schrøder sin opbakning i hans bestræbelser for at åbne en ny højskole nord for Kongeåen. Men den nye skole måtte have et startgrundlag, og Rødding Højskole måtte derfor afgive noget af sin ejendom. Det var det slesvigske bestyrelsesmedlem Bunde Refslund dog ikke til sinds. Rødding var slesvigernes ejendom; den var startet af slesvigerne som et værn mod tyskheden. Som reaktion på Flors brev og Schrøders bestræbelser nord for Kongeåen, indkaldte Sveistrup de slesvigske medlemmer af bestyrelsen (Bunde Refslund d.æ. og H. D. Kloppenborg) samt tillidsmændene til møde om højskolens stilling. Efter omstændige forhandlinger blev resultatet dog, at: *"Man finder det ønskeligt, at Schrøder bringer en Højskole i gang paa den af ham foreslaaede Maade. For denne Skole maatte der dannes en særegen Bestyrelse. Til denne Besty-*

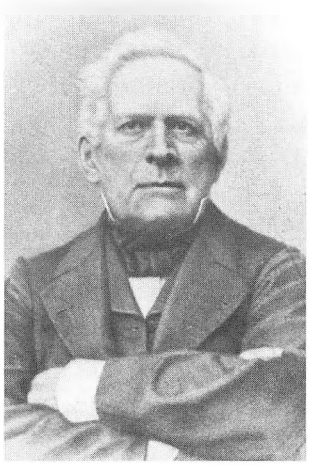

17. Professor Christian Flor 1867.

relse overgives hvad der findes i Rødding Høiskoles Kasse 1. Mai 1865 på 500 rdl nær....Fra Rødding Høiskole udlaanes til den nye Skole....de Læremidler samme har brug for og af Indbo hvad der ønskes forsaavidt saadant kan her undværes"[74].

Højskoleejendommen blev bevaret for slesvigerne. Rødding Højskoleforening, bestyrelse og tillidsmænd fortsatte og i januar 1867 blev C. Appel indsat med samme myndighed, med hensyn til højskolens ejendom, som tidligere forstandere[75].

Under tysk styre

Indsættelsen af C. Appel som forstander havde tillige baggrund i, at man ved årsskiftet 1866/67 mærkede de preussiske myndigheders tryk ved kravet om opløsning af højskoleforeningen. I juni 1867 opløstes foreningen og den siddende bestyrelse fik overdraget uindskrænket fuldmagt til at råde over foreningens ejendom - for at undgå, at ejendommen skulle falde i hænderne på de tyske myndigheder[76]. Pastor Sveistrup udtrådte ved den lejlighed af bestyrelsen og Høgsbro indtrådte i stedet. Året før var Høgsbro tillige blevet udpeget til tillidsmand i stedet for Knud L. Knudsen, som var afgået ved døden. Bestyrelsen bestod herefter af Flor, pastor Fr. Helweg, Sofus Høgsbro, Bunde Refslund d.æ. og H. D. Kloppenborg.

Ønsket om at få højskolen genåbnet som karleskole holdt sig usvækket blandt slesvigere, og i 1869 kom det på tale at holde højskole for karle i vintermånederne. Høgsbro og Flor overlod det til slesvigerne selv at

18. Lærere og elever på Rødding Højskole vinteren 1868-69.
Øverste række: Jørgen Mortensen, Strandelhjørn Kro. Karl Schmidt, Rødding.
Midterste række: Laust Bertelsen, Jakobsgaard, Hundebøl. Anders Juul, Langetved. Mads Timmermand, Lovrup. Johannes Hansen, Brem. Jørgen Peter Andresen, Hjerting. Laust Andersen, Mjolden. Morten Rasmussen, Vejstrup. Jens Lind, Skrave.
Nederste række: Jørgen Gundersen, Vimtrup.
Lærerne: R. S. Hansen, C. Appel og M. M. Schmidt. Thomas Jørgensen, Nørrelund, Båring.

19. Cornelius Appels pigehold ca. 1885.

bedømme betimeligheden af en genåbning, men Askov lå jo blot få kilometer fra Rødding, og dér kunne den slesvigske ungdom søge hen! Blev højskolen åbnet ville bestyrelsen endvidere ikke afstå ejendomsretten til bygningerne til en ny bestyrelse, men udleje dem til højskolevirksomhed.

I maj og juni 1869 dannedes et nyt højskoleråd, og man besluttede at genåbne karleskolen den følgende november med C. Appel som forstander. Den 2. november begyndte skolen med otte elever, fem andre kom senere til.

Til undervisning i naturfagene ansattes seminarist Rasmus Hansen og til sang, dansk og oldtidshistorie lærer M. M. Smidt fra Bovlund. I 1869/70 var der liv på højskolegården: karleskole i vintermånederne, en børneskole under ledelse af C. Appels søn M. L. Appel med ca. 50 børn og om sommeren pigehøjskole. Men initiativet fik en kort levetid. I august 1870 forbød de preussiske myndigheder højskolen og børneskolen som følge af udbruddet af den tysk-franske krig. Højskolerådet fik lov til at føre pigehøjskolen videre efter krigens afslutning i vinteren 1871, men ikke karleskolen og børneskolen. Pigeskolen, som var startet beskedent med seks elever i 1865 voksede støt. Særligt i årene efter 1870, da Appel tilbød højskole både vinter og sommer. Efter skolens lukning i 1864 fortsatte Sveistrup og C. Appel med ugentlige bibelhistoriske møder for

20. Kirkesalen i østfløjen.

omegnen på højskolen. Jævnligt deltog 2-300 tilhørere og Appel samlede unge mænd og fortalte dem verdenshistorie[77].

Selvom H. Sveistrup i 1867 måtte opgive sin præstegerning, da han ikke ville aflægge embedsed til den preussiske stat, fortsatte han med de opbyggelige søndagsforsamlinger på højskolen og blandt bønderne i omegnen. De preussiske myndigheder forbød ham ganske vist at udføre kirkelige handlinger, men de kunne ikke forbyde afholdelse af gudstjeneste på dansk. Arbejdet blev for besværligt og i 1870 fik han præsteembede umiddelbart nord for grænsen i Vejen-Læborg sogne. Herfra kom hans virksomhed til at danne grundlag for oprettelsen af frimenigheden i Rødding i 1874 med C. Appel som præst for den menighed, der var trådt ud af den tyske landskirke for Slesvig og Holsten.

De preussiske myndigheder med herredsfoged von Rosen i spidsen overvågede nøje de forskellige aktiviteter på og omkring højskolen. I 1870 kom der påbud om, at alle offentlige møder forud skulle anmeldes til politiet. Forbudet blev hævet i marts 1871 inden von Rosen forlod Rødding. I efteråret 1873 forbød von Rosens efterfølger - Grothusen - C. Appel at tale i nogen som helst forsamling. Forbudet blev hævet en måned senere, men ikke påbudet om anmeldelse af møderne til politiet. Da frimenigheden var dannet, og C. Appel blevet ordineret til præst og

dens leder, blev det ham forbudt i 1874 at holde gudstjeneste i "helligtiden". D.v.s. højhelligdage som jul, påske, pinse, Kristi Himmelfartsdag, Store Bededag og om søndagen måtte gudstjenesten først begynde efter kl. 16.00. Gudstjenesterne blev holdt i skolens gymnastiksal. Fra 1876 blev gudstjenesten overvåget af en tysk gendarm, som skulle rapportere om der taltes om emner, der kunne opfattes som fjendtlige mod de rådende autoriteter[78].

Der blev med andre ord lagt mange hindringer i vejen for danskernes aktiviteter. I 1880'erne, da stat og kirke blev adskilt i Tyskland, bortfaldt forbudet og gudstjeneste kunne afholdes til enhver tid - og gendarmen forsvandt[79].

Pigehøjskolen ophørte i 1885 på grund af C. Appels sygdom, og i 1887 måtte han opgive præstegerningen. De tilbageværende medlemmer af højskoleforeningens bestyrelse - Høgsbro, Helweg og Bunde Refslund d.æ. - måtte derefter tage stilling til frimenighedens udtalte ønske om at overtage ejendommen, da det var udelukket at genoptage højskolevirksomheden. Udgangen på overvejelserne blev, at højskoleejendommen blev solgt for 30.000 Reichmark med virkning fra 1. november 1889. De officielle ejere på menighedens vegne var: Nis Nielsen Pedersen, Harreby, Jens Lauridsen Schmidt, Østerlinnet og Jørgen Nielsen Hansen Skrumsager, Københoved. I handelen indgik skolens samlinger, bibliotek, Flors buste m.m., som menigheden forpligtede sig til at bevare. I tilfælde af salg skulle højskoleforeningens bestyrelse, eller som den også benævnes: tilsynsrådet, have forkøbsret[80]. For de indkomne penge ved salget - med fradrag af gæld - ialt 3.200 kr. og et legat på 800 kr, skænket af "en

21. Rødding frimenighedskirke, opført 1909.

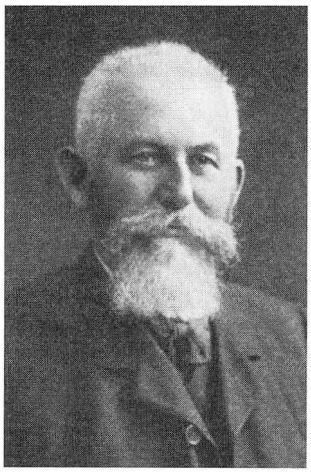

22. Hans Appel, Formand for Selskabet Rødding Højskole.

unævnt kvinde", oprettedes Rødding Højskolelegat, som tilsynsrådet fik til opgave at bestyre[81].

Som C. Appels afløser blev præsten Nis P. Lycke ansat af menigheden. Han fik bolig i Flors hus. Værelserne i elevbygningen blev udlejet og landbruget blev drevet ved skiftende bestyrere[82].

I 1909 opførte frimenigheden en kirke ved siden af gården. Derfor udskiltes kirken med kirkegård og byggeplads til en præstebolig fra Selskabet "Rødding Højskolegård", og ved samme lejlighed udformedes en erklæring, hvori det blandt andet hedder: *"Naar forholdene derimod skulde falde saaledes til rette, at ejendommen med alle dens tilliggender kan tages i Brug efter sin oprindelige Bestemmelse, aftrædes Ejendommen til dette Øjemed...."*[83].

Bag ønsket om at danne et særskilt selskab for gården med indskrænket hæftelse på 40 personer, som overtog ejendomsretten, lå der den overvejelse, at skulle det gå galt økonomisk, ville den udskilte kirke ikke blive revet med. Efter genforeningen og Rødding Højskoles genåbning i 1920 blev selskabet officielt opløst den 16. december 1924, og ejendomsretten overgik da til højskolen.

Genåbning af højskolen overvejes

Muligheden for genåbning af højskolen viste sig efter 1. Verdenskrig. I januar 1919 kunne frimenighedens præst Nis P. Lycke på frimenighedens vegne skrive til efterkommere af de gamle forstandere, landbrugslærer Hans Appel og de to andre tilsynsførende i tilsynsrådet fabrikant Jens Schrøder og førstelærer Hjalmar Høgsbro, at når Genforeningen har fundet sted, er frimenigheden beredt til at overdrage ejendommen til dens oprindelige formål[84].

De tre legatbestyrere tog med tak mod frimenighedens tilbud. Fra frimenighedens side valgtes derfor i februar af menighedsudvalget og gårdudvalget gårdejerne H. P. Hansen i Hjerting, Jens P. Hansen "Mølvedgaard" ved Hjerting og Mads K. Gram i Københoved til at forhandle med Hans Appel, Hjalmar Høgsbro og Jens Schrøder om overdragelse af højskolegården.

Med udsigten til Sønderjyllands genforening med Kongeriget bredte der sig hurtigt efter krigens afslutning en betydelig eufori i Kongeriget. Mange, heriblandt skolefolk, opfattede det som et kald at støtte danskheden i Sønderjylland og drog dertil. Ligeledes var der en udbredt forventning om, at Rødding Højskole selvfølgelig skulle genåbne. Men hvor dybfølt var i grunden dette ønske blandt andre end kredsen omkring frimenigheden? I marts 1919 gav Hans Appel udtryk for sin tvivl om rigtigheden af at genåbne højskolen.

I et længere brev til én af de ledende personer i bestræbelserne for at få højskolearbejdet i gang Mads K. Gram skrev Hans Appel blandt andet: *"....er ikke Rødding by blevne i den Grad urolig og fuld af Hjælpemidler til*

23. Forsamlingen, der stod bag Rødding Højskoles genoprettelse i 1919.

om ikke dårlig, så dog letbenet Underholdning, at der vil opstå Vanskeligheder for et frugtbart højskolearbejde. - Er endvidere Askov Højskoles og Skibelund Krats store Nærhed ikke en Svækkelse af Rødding Højskoles Opland i den Forstand, at I gode Folk først og fremmest vil søge til Askov"[85]. Var befolkningen i Rødding overhovedet beredte til at åbne og støtte højskolen?

På Als, i Sundeved, i Visby og i Bevtoft var der ønsker om at oprette højskoler. Var det dog ikke mere fordelagtigt at anvende legatmidlerne til at støtte disse højskolebestræbelser? Var det ikke bedre at lade elevbygningen være bolig for gamle, enlige mennesker, og hvorfra skulle man kunne skaffe de mange penge, der skulle til for at genrejse Rødding Højskole? Kort og godt: *"Har det sig ikke med Rødding Højskole som med Dannevirkevolden. Omgivelserne er blevne forandrede"* som Hans Appel afslutter sit brev[86].

På det første styrelsesmøde den 24/4 1919, hos Hans Appels broder forstander Jacob Appel i Askov, mødtes legatbestyrerne med frimenighedens repræsentanter. Hans Appels tvivl og forslag blev skubbet til side, idet udfaldet af forhandlingerne blev, at højskoleundervisningen skulle genoptages på Rødding Højskole fra november 1920. Frimenigheden afstod højskolegården uden betaling til legat-styrelsen mod dennes overtagelse af gælden. Frimenigheden skulle dog varetage driften af ejendom-

24. Forstander, cand.mag. Erik Appel.

men frem til den 1/1 1920. En ny højskolebestyrelse på syv medlemmer skulle herefter sammensættes med henblik på at vælge forstander og tage bestemmelser om ejendommen[87].

På frimenighedens generalforsamling den 18. maj godkendtes aftalen og der valgtes følgende tre medlemmer til, sammen med de tre legatbestyrere, at udgøre højskolens nye bestyrelse: gårdejer Mads K. Gram, Københoved, fru Kathrine Lycke og gårdejer J. P. Hansen, Hjerting. Til syvende medlem valgtes af de seks bestyrelsesmedlemmer gårdejer og senere folketingsmedlem P. J. Refshauge, Oksbøl ved Haderslev.

Erik Appel - ny forstander

Herefter betragtede bestyrelsen sig som eneste rette ejer med ubetinget myndighed til at forberede den kommende tid; først og fremmest at få ansat en forstander. Der blev indrykket stillingsannonce i højskolebladet og fire ansøgere meldte sig til forstandergerningen. Ingen af dem blev ansat. I stedet rettedes på Mads K. Grams foranledning henvendelse til Erik Appel - et barnebarn af Cornelius Appel - som på det tidspunkt var højskolelærer på Roskilde højskole hos forstander Thomas Bredsdorff og gift med Herdis Høgsbro - et barnebarn af Sofus Høgsbro. Erik Appel var født på Rødding Højskolegård i 1880. Han blev i 1906 uddannet som cand. mag. i naturfag. Familien Appel havde forbindelse til udvandrede danskere i USA, og fra 1907-13 arbejdede han som lærer ved den danske højskole og præsteskole i Des Moins i Iowa. Efter hjemkomsten til Danmark fortsatte han sit højskolearbejde i Roskilde.

I bestyrelsens henvendelse til Erik Appel den 29/7 1919 motiveredes valget af ham og på hvilke betingelser han kunne overtage forstanderposten: *"Da vi ved, at De ønsker Deres Højskolegjerning flyttet hjem til Sønderjylland, vil vi gjerne hermed spørge Dem, om De er villig til at overtage Stillingen som Forstander på Rødding Højskole på følgende opstillede Betingelser:*

Rødding Højskole agtes åbnet i efteråret 1920 med Karleskole om Vinteren og Pigeskole om Sommeren. - En nødvendig Ombygning foretages af Styrelsen og den ny Forstander i Forening. - På Højskole-Ejendommen med 85 Td. Land, hviler i Øjeblikket en Gjæld på 12.000 Kr. hvortil altså kommer, hvad ombygningen koster. - Forstanderen overlades Ejendommen til fri Brug for en almindelig Højskole-Virksomhed med gode Lærerkræfter, imod at han svarer samtlige Renter, Skatter og i øvrigt alle Afgifter og Byrder. -Han skal vedligeholde alle bygninger og opretholde Jordens gode Drift. - Styrelsen skal have uindskrænket Tilsyn med hele Brugen af Ejendommen. - Kan Styrelsen og Forstanderen ikke enes om Hovedformålet med Driften af Rødding Højskole, da kan Styrelsen med forud aftalt Varsel iværksætte et forstanderskifte.

Vi henvender os trygt til Dem og Deres Hustru velvidende, at De begge ikke alene igjennem Slægtskabsbånd er knyttet til Rødding Højskoles Fortid, men navnlig ved Uddannelse og Deres Gjerning hidtil stadig har haft i

Tanken og næret Ønske om at komme med i et Folkeoplysnings Arbejde i Sønderjylland.

Deres hidtidige Gjerning har overbevist os om, at De egner Dem godt til Gjerningen. Vi beder Dem derfor nøje overveje vort Tilbud, og i Deres Svar meddele, om De har særlige Vilkår at stille for Overtagelsen af Forstander-Stillingen"[88].

Svaret lå prompte fra Erik Appel i et telegram dagen efter: *"Ja og Tak fra os begge"*

Senere på året blev der indgået en kontrakt med Erik Appel, og der blev opstillet regler for forholdet mellem styrelse og skole, samt grundregler for styrelsen.

Erik Appel forpagtede Rødding Højskole og skulle betale afgift til styrelsen af landbruget og efter hvor mange elever, der kom på skolen. Han skulle selv afholde alle udgifter til driften og til gengæld have indtægterne fra elevbetalingen, gården og statstilskuddet. Ellers havde han frie hænder til at drive en almindelig dansk folkehøjskole uden særlige fagdelinger. Styrelsens syv medlemmer var bestemmende ved større ændringer på ejendommen, afskedigelse og ansættelse af forstander, ellers var det overladt forstanderen selv at disponere. Dette princip gjaldt frem til skolen overgik til selvejende institution i 1953.

Styrelsen besad den juridiske myndighed som skolens ejer. Nye medlemmer af skolens styrelse skulle vælges af et nævn udpeget af de venner af skolen, der ydede økonomisk støtte ved genåbningen og som økonomisk hæftede for skolen. Højskolen skulle gennem en omfattende ombygning og restaurering for at kunne modtage de planlagte ca. 75 elever. I december 1919 besluttede styrelsen at rette en opfordring til alle, der ønskede den gamle højskolegård i gang igen om at yde et 25-årigt rentefrit lån på 100, 500 eller 1000 kr. Over hele landet blev der igangsat indsamling. Ialt indkom der 93.000 kr. Det var langtfra tilstrækkeligt. En ombygning af det gamle elevhus og nødvendige ændringer af de gamle bygninger blev af arkitekt Frederik Appel anslået til at koste 200.000 kr. Styrelsen var ikke indstillet på at begynde byggeriet før de nødvendige penge var fremskaffet. Først i maj 1920 kunne byggearbejderne påbegyndes, da Det østasiatiske Kompagni lånte skolen 100.000 kr. som blev anvendt til køb af en obligation, der blev lagt som sikkerhed i Spare- og Lånekassen for Frøs- og Kalvslund Herreder mod, at skolen kunne åbne en kassekredit op til samme beløb[89].

Den 1. april 1920 flyttede familien Appel ind på Rødding Højskole. Med sig havde Erik Appel brødrene Svend Appel til at bestyre landbruget og Frederik Appel til at stå for byggeriet. Den 4. maj begyndte byggearbejderne på østfløjen. Den gamle kirkesal og menighedssal blev omdannet til foredragssal og skolestuer. Sidst på måneden kom turen til elevhuset. Det blev næsten nedrevet og opført med ekstra 1½ etage. På begge ender af bygningen blev der påbygget to fløje med plads til hhv. køkken og forstanderbolig. Det var med nød og næppe, at man nåede at blive færdig til elevmodtagelsen den 7. november 1920.

Langt værre var det, at dyrtiden efter krigen ramte Sønderjylland særligt hårdt. Den anslåede pris for byggeriet blev overskredet. Ejendommen blev ved prioriteringen behæftet med en meget stor gæld på henved 400.000 kr., som i de følgende 25 år gav anledning til mange bekymringer og økonomiske transaktioner. På en måde gentog historien sig fra 1844. Også dengang bandt man alt for mange penge i bygningerne, så det de følgende år var en stadig balancegang at fremskaffe likvid kapital.

Genåbningen i 1920

Efter 35 år uden højskole i Rødding kunne Erik Appel ved åbningsmødet den 7. og 8. november 1920 byde velkommen til 74 højskoleelever og flere hundrede gæster. Her kort efter genforeningstumulten og festlighederne for nordslesvigerne, slog han i sin åbningstale en forsonlig tone an i striden mellem dansk og tysk.

Afstemningen i de to zoner i februar og marts 1920 om, hvor grænsen skulle ligge, havde efterladt Flensborg og et dansk mindretal på den tyske side af grænsen. Den hårde valgkamp var endnu i frisk erindring hos tilhørerne, da Erik Appel fastslog: *"Skolen vil fremdeles være en Vagtpost for dansk Folkeliv, men den vil ikke støde i kamplur, dens Gerning er Fredens Gerning"*[90]. Dét faldt de mange for brystet, der af historiske grunde ønskede Flensborg knyttet til Danmark. Rødding svigtede sine historiske rødder. Men ifølge Erik Appel lå grænsen dér, hvor den folkelige selvbestemmelse havde ønsket den. Fremtidig debat om grænsen har, som Erik Appel fortsætter i sin åbningstale: *"....ikke noget med Nutidens Folkeliv at gøre. Skal den fortsættes, må det blive som en Turnering mellem Videnskabsmænd på begge sider"*[91]. Rødding Højskole skulle ifølge Erik Appel

25. Den nye hovedbygning i 1920.

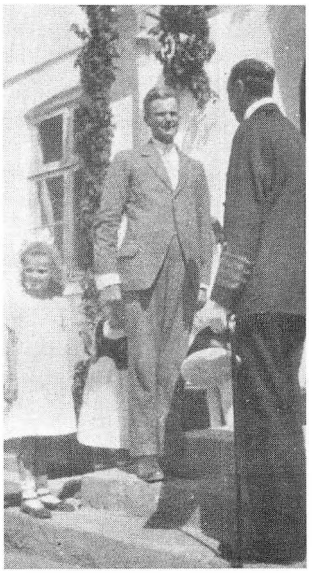

26. Forstander Erik Appel og kong Christian den 10.

ikke genopstå som et "åndeligt Dannevirke", men placere sig som en almindelig dansk folkehøjskole på linje med andre i Kongeriget, men naturligvis deltage i og forbinde sig med det folkelige liv i Sønderjylland. Nationalitetskampen kunne således ikke blive et samlingsmærke for skolen.

Den nære forbindelsen til frimenigheden gjorde det naturligt at pege på en skolelinje, der skulle ranke eleverne til selvstændig virke under en kristelig synsvinkel. Undervisningen blev tilrettelagt for mænd i 5 måneder fra november til april og for piger i 3 måneder fra maj til august. Dagene var, som på andre højskoler, en vekselvirkning mellem foredrag og lektioner. Det historisk-poetiske blev fremhævet i foredrag med emner fra Danmarkshistorie og verdenshistorie samt litteratur. Flors gamle undervisningsplan lå stadig i nogen grad til grund for undervisningsudbuddet. Naturfagene: Fysik, kemi, geometri og bogholderi var fortsat at finde på skemaet, men knap så fremherskende som tidligere. Fem lærere varetog undervisningen: Erik Appel, Rigmor Holm, Marius C. Sørensen, Svend Krøjgaard og P. Larsen. I november 1923 blev gymnastikken styrket ved indførelse af delingsføreruddannelse ved Frede Hansen, som var uddannet fra Ollerup.

Optimisme og nedgang

Det første skoleår blev et hektisk år for lærere og forstanderpar. Undervisningen skulle på plads, månedsmøderne blev genoplivet med forskellige talere, der var egnsbesøg i private hjem i Øster Lindet og Sdr. Hygum, fastelavnsfest og sommerskolens mange afbrydelser i undervisningen med ture i omegnen og til Dybbøl og Højer. Sct. Hans fest og genforeningsfest den 15. juli. Størst indtryk gjorde kongeparrets besøg på højskolen i maj 1921. Byen var blomstersmykket, og ved enden af alleen havde skolen rejst en æresport. Kl. 10 om formiddagen stod alle opstillet i skolegården. Tre gange blev de varskoet og tre gange begyndte frøken Rigmor Holm at spille "I Danmark er jeg født...". Fjerde gang kom kongeparret tilsyne.

Skolen blev vist frem, der blev talt og sunget. Kong Christian X udtalte sin glæde: *"....over, at jeg nu kan indfri Løftet fra i Fjor om at besøge Rødding Højskole. De har gjort saa meget for os; det er nu vort inderligste Ønske, at det gode Arbejde må få en lys Fremtid til gavn for denne Egn og for vort Fædreland. Jeg ønsker Guds Velsignelse over Gerningen"*[92].

Kongens fromme ønske slog ikke til. Rødding Højskole oplevede i de følgende år et markant fald i elevtallet til omkring 20-30 elever pr. hold. Erik Appel søgte at modvirke nedgangen ved at lave et kort kursus om sommeren "8 dage på højskole" - med nogen succes - og at invitere arbejdsløse på højskole på den lange vinterskole, men uden større held - kun syv arbejdsløse meldte sig.

Årsagerne til tilbagegangen skal søges i den almindelige pengeknaphed, som følge af fald i verdensmarkedets priser på landbrugsvarer efter krigen.

Prisfaldet blev forstærket af en tilsigtet hævning af kronens værdi ud fra ønsket om at vende tilbage til "den ærlige krone" fra årene før 1914, da den var indløselig med guld. Desuden blev krisen forstærket i Danmark af den liberale regerings markante besparelsespolitik i de to regeringsperioder 1920-24 under Niels Neergaard og 1926-29 under Madsen-Mygdal.

Det sønderjyske landbrug blev særligt hårdt ramt af krisen og dens hjemlige politiske forstærkning. Produktionsapparatet var nedslidt efter fire års krig, og tilpasningen til det danske samfund følte særlig hård. Mange landmænd bukkede under og måtte gå fra deres gårde. Dertil kom, at der var en generel nedgang i elevtallet i 1920'erne på omtrent alle højskoler. Men Rødding var meget hårdt ramt med kun 1/3 af det nødvendige elevtal og samtidig en anseelig gæld, der skulle forrentes.

Endelig havde Erik Appel i sin åbningstale og ved senere lejligheder markeret en politisk linje i det sønderjyske nationalitetsspørgsmål og i spørgsmålet om ordningen af de sønderjyske kirkeforhold, som ikke alle syntes om. I et brev den 6. maj 1922 fra medlem af styrelsen Mads K. Gram til formanden for styrelsen Hans Appel i Odense ser Mads K. Gram årsagen til Rødding Højskoles dårlige stilling netop i forstanderens politiseren: *"Jeg kan ikke nægte, at jeg er noget ængstet ved Erik Appels trang til at blande sig i politik. Før Skolen endnu var i gang, tog han del i striden om Grænsepolitikken på en sådan måde, at det blev hans første offentlige fremtræden syd for Kongeåen som Forstander. For nylig holdt han et Kirkepolitisk møde på Skolen, og nu ser jeg, at han vil tale om Højskolen og Politik ved Åbningsmødet på Søndag. Deltagelse i den politiske strid har sjældent gavnet en skole, og elevtallet på Rødding taler vel noget i samme Retning"*[93]. Mads K. Gram var irriteret over Erik Appels offentlige fremtræden. Han var selv folketingsmand for Venstre fra 1920-24 og engageret i de kirkepolitiske spørgsmål, særligt en nyordning for Sønderjylland, og på det punkt var de uenige! Forholdet mellem de to blev aldrig hjerteligt, selvom det var Mads K. Gram, der i sin tid havde fundet frem til Erik Appel som forstander.

Både skolemæssigt og økonomisk var Rødding Højskole i en vanskelig stilling. Den nye delingsføreruddannelse fra 1923 blev ikke, som man havde håbet, redningen for skolen. Desuden kneb det for Erik Appel at betale sine afgifter og for styrelsen at klare terminsforpligtelserne. Den sønderjyske Fond, som havde ydet lån til flere højskoler i Sønderjylland, herunder Rødding med 100.000 kr., rakte en hjælpende hånd ved at nedskrive lånene med 40% mod en straks-indfrielse. Skolen klarede indfrielsen ved optagelse af nye lån og fik herved en nødvendig omend beskeden lettelse i den tyngende gæld.

I lyset af det dramatisk faldende elevtal, taltes der ved årsskiftet 1924-25 om et muligt forstanderskifte. Erik og Herdis Appel tog senere på året konsekvensen af skolens udvikling og meddelte den 1/11 1925 styrelsen, at de stillede deres embede til styrelsens disposition. Mads K. Gram accepterede *straks* opsigelsen. Erik og Herdis Appel havde forventet en opfordring til at fortsætte og en forstærket opbakning bag deres virke,

27. Mads K. Gram. Medlem af bestyrelsen for Selskabet Rødding Højskole.

men den kom ikke. Da sommerskolen blev aflyst på grund af svigtende elevtilgang - fordi meddelelsen om Appels afgang allerede i november var sluppet ud - var det ikke uden en vis bitterhed, at Erik Appel skrev til sin farbroder Hans Appel den 3. marts 1926: *"Det piner mig, at vort Arbejde her skal bryde sammen på denne Måde, kan du sikkert forstå, og engang imellem kommer den Tanke op i os, at vi bliver ladt i stikken"*[94]. Et besøg på Krabbesholm Højskole havde vist Erik Appel, hvorledes elever fra egnen flokkedes på skolen, mens elever fra Rødding Højskoles omegn udeblev.

Forstanderskifte 1926

Kort tid efter Erik Appels opsigelse blev han forespurgt om en tænkelig efterfølger. Han foreslog højskolelærer Hans Lund fra Askov, men hverken forstander Jacob Appel i Askov eller hans kone Ingeborg mente, at Hans Lund ville påtage sig posten. Han havde tidligere fået forespørgsler fra andre højskoler og havde hver gang svaret nej. Men Erik Appel var nu ikke så sikker, hvilket han anførte i et brev den 21/12 1925 til Hans Appel: *"Lund er i høj grad et Stemningsmenneske, han kan godt umiddelbart efter vor opsigelse have udtalt sig imod at tage herned, men senere skiftet Stilling til en mulig Opfordring"*[95].

På dette tidspunkt var Lund under hånden blevet kontaktet. Styrelsen og særligt Mads K. Gram så gerne Lund som Erik Appels efterfølger. Lund var kendt blandt de højskolevante folk på Rødding-egnen. Ligesom før 1920 søgte de i 1920'erne fortsat til møder på Askov, og mange sønderjyske elever fandt stadig Askov mere tiltrækkende end de nye sønderjyske højskoler. I marts 1926 opsøgte Lund så Mads K. Gram. Han havde, som Erik Appel havde forudset, skiftet mening og var villig til at indlede forhandlinger om at overtage forstandergerningen. Han og hans kone Ellen Margrethe var klar til at tage fat[96].

Den 31. juli lå kontrakten klar til underskrift. Lund overtog højskolen og landbruget med besætning og ca. 85 tdr. land og indgik, som Erik Appel, en kontrakt med styrelsen. Efter den skulle Lund i foreløbig fem år betale alle udgifter og oppebære alle indtægter ved skolens og landbrugets drift. Til styrelsen skulle han årligt svare en afgift alt efter hvor mange elever, der kom på højskolen gennem højskoleårets otte måneder. Jo flere elever jo højere afgift og omvendt efter en fastsat skala[97]. Hvis blot Lund kunne svare sin afgift til styrelsen, var højskolen og landbruget hans private økonomi. Gik skolen godt og kunne der økonomiseres med ressourcerne, ja så kunne Lund forvente et udbytte. Hvis ikke var der risiko for lav eller slet ingen aflønning.

Med et elevtal under 60-65 på sommer og vinterhold ville det imidlertid være yderst vanskeligt for styrelsen at betale de fornødne renter og afdrag. Forventningen til Lund og hans kone var derfor, at de hurtigt kunne vende den truende udvikling.

Lund kom oprindeligt fra en mindre jordbrugerfamilie i Varde. Han havde ikke anlæg for landbrugsarbejde, men derimod for bogen. Han

28. Hans Lund.

Ellen Margrethe Lund.

blev student fra Ribe Katedralskole og tog embedseksamen fra Københavns Universitet med hovedfag i historie og bifag i kristendomskundskab. Allerede i studietiden holdt han til i studenterkredsen omkring Vartovmenigheden og deltog i det grundtvigske ungdomsarbejde i København. Ligesom Sofus Høgsbro og mange andre akademikere før Lund var det naturligt for ham at vælge et arbejde i folkehøjskolens tjeneste fremfor en videnskabelig løbebane, som hans lærer, professor Aage Friis, havde stillet ham i udsigt.

Fra 1917 havde Lund og hans kone deres virke på Askov Højskole under Jacob og Ingeborg Appel. Lund underviste i historie og samfundsfag. Han indgik i den kreds af unge Askov-lærere, for hvem aktuelle samfundsspørgsmål og internationale spørgsmål gav en fornyet og betydelig inspiration i deres højskolearbejde. Versaillesfreden, nyopdelingen af Europa, de nye landes forsøg med demokrati, Folkeforbundets oprettelse og dermed måske virkeliggørelsen af drømmen om et verdensparlament, hvor nationerne kunne mødes og bilægge deres konflikter, gav fornyet mening og indhold i højskolearbejdet. I 1921 var Lund med til at starte et kulturelt tidsskrift "Dansk Udsyn", hvis medredaktør han var til 1940.

Lund havde som historiker et betydeligt kendskab til Tysklands og Englands historie. For eksempel skrev han i Poul Engelstoft og Fred. Nørgaards "Hovedtræk af Verdenshistorien fra 1866 til vore dage" (1922) et stort afsnit om Tysklands historie. Desuden udgav han allerede i 1923-24 den solide og vægtige udgave af Sofus Høgsbros "Brevveksling og Dagbøger" I-II. Begge udgivelser vidner om hans styrke i 1800-tallets historie, som han havde specialiseret sig i.

Gennem bl.a. forstander Jacob Appels stærke tilknytning til Sønderjylland og Askovs beliggenhed tæt ved Kongeågrænsen var Lund tillige opmærksom på og fik et indgående kendskab til grænselandets historie og aktuelle problematik. De voldsomme begivenheder og de stærke følelser, der vældede frem i kølvandet af Genforeningen i 1920, var ham ikke fremmed. Der var dog ingen tvivl om, at Lund sympatiserede med H. P. Hanssens Aabenraa-linie. Grænsedragningen nord om Flensborg og syd om Tønder var udtryk for en national selvbestemmelse, som var det mest retfærdige udtryk for en grænses fastlæggelse der eksisterede.

Med denne baggrund i uddannelse og højskole havde det unge par - Hans Lund 35 år og Ellen Margrethe Lund 33 år - gode betingelser for, at det skulle lykkes dem at ændre Rødding Højskoles vanskelige stilling.

Bondesind og bondeliv

Den 31. juli holdt højskolekredsen en afskedsfest for Herdis og Erik Appel og i de følgende dage flyttede familien til domænegården "Ellehus" syd for Løgumkloster. Midt i august ankom familien Lund til højskolen, hvor bestyrelsens arbejdsudvalg Mads K. Gram, Peder Kloppenborg, Jens Peter Hansen og fru Kathrine Lycke tog imod og bød det nye forstanderpar velkommen.

Selv om familien blot flyttede få kilometer mod syd, kom de åndeligt talt til nyt land. Kongeåen - den gamle grænse til hertugdømmet - var også en grænse, der mentalt skulle overskrides. Dertil kom skiftet fra den udvidede højskole i Askov med en broget skare elever til en almindelig højskole med en langt mere homogen gruppe elever. Forstanderparrets første opgaver var at tilrettelægge undervisningen, ansætte nyt personale, forme "ånden" på stedet og knytte kontakter til egnens befolkning og fastholde og skabe et mødeliv med skolen som centrum. Erik og Herdis Appel havde forud lagt grunden for det nye forstanderpar, men de skulle stadig fylde skolens rammer ud med de ideer og den personlighed de bragte med sig. Parret fik en god start. Allerede i slutningen af august var der tilmeldt 60 karle og ved åbningsmødet den 7. november mødte 72 frem - et elevtal, der tangerede elevtallet ved skolens genåbning i 1920.

Ved åbningsmødet holdt Lund en tale, hvori han præsenterede eleverne og de fremmødte fra egnen og den bredere offentlighed for sit højskoleprogram[98]. Han fremhævede bl.a., at det grundtvigske livssyn og arbejdet på en højskole naturligt passer sammen. Ikke ud fra en dogmatisk og bogstavtro grundtvigianisme og højskoledrift, men båret af den åndelige frihed til at holde højskole med de betingelser samtiden byder. Højskolens linie og det samliv der udfoldes i den bestemmes af de mennesker, der befolker den. Dvs. nye folk, ny skole. Skoleformen er grundlæggende fri, og han afviste bestemt de, der mente at vide, hvordan en rigtig højskole skal være.

En sønderjysk tone vil naturligt præge arbejdet på skolen. Den er jo placeret på sønderjysk grund, men målet er ikke at skabe en nordslesvigsk skole, men en dansk skole på slesvigsk grund. Opgaven er at inddrage og fastholde Sønderjylland i det danske folkelige fællesskab efter 56 år under fremmed herredømme. Med et moderne udtryk skulle Sønderjylland integreres og forankres politisk, økonomisk, socialt og kulturelt i det danske folkelige fællesskab.

Undervisningen skulle bæres af en fri og åben samtale med respekt for kendsgerninger. Lund ville særligt i historien, men også i litteraturen og kristendommen hente de værdier, der rakte ud over klassesamfundet og fremfor at adskille, smede klasserne sammen i en folkelig fællesskabsfølelse. Som liberal af indstilling - alt andet ville have været utænkelig på Rødding Højskole - var Lund uden tvivl bekymret for de skærpede klassemodsætninger, som havde vist sig med styrke efter 1.Verdenskrig, og som havde båret arbejderklassen frem til en position som regeringsbærende i den første arbejderregering under Thorvald Stauning fra 1924-26.

Fremfor alt havde han et ønske om at skabe *en historisk skole.* Det var ikke en konservativ mytologisk skole som Aage Møllers på Rønshoved Højskole, men netop i modsætning hertil en skole, hvor: *"vi vil mindre prøve at give Tingenes Tolkning end Tingenes Tale. Det er ikke vor Opfattelse af Tildragelserne, der er Højskolens Hemmelighed, og som det i Mødet mellem Ungdommen og Folkets Minder kommer an paa. Det, vi tror paa, er de historiske Begivenheders egen indre Kraft - til at kaste Lys over Menneskeliv,*

klare Kræfterne mod hinanden, føde ny Styrke, kalde paa det beslægtede og rejse det til Liv, aabne de vide Udsigter og lade os føle den dybe Sammenhæng bag Overfladebegivenhedernes Blændværk"[99]. Målet var ved hjælp af den nationale historie at skabe sammenhæng mellem fortid og nutid, mellem håndens og åndens arbejde. I særlig grad var det bondens liv og gerning, som for Lund bandt fortid og nutid sammen. Igennem den lange periode på 26 år, Lund var forstander for højskolen, blev bondesindet og bondelivet en ideologisk nøgle. Endda i en sådan grad, at Rødding, foruden at være programmatisk en historisk skole, kan betegnes som en bondeskole. Måske ikke unaturligt. Lund var selv forpagter af højskolegården og var levende optaget af bedriften, dog uden selv at tage synderlig del i den praktiske side af driften. I 1935 købte han sammen med overlæge Teilmann fra Gram Sygehus gården "Mejerholm" i "den truede firkant" ved Tønder, hvor den nationale spænding mellem dansk og tysk var stærk.

I flere artikler i årsskriftet redegør Lund nærmere for sit samfundssyn, som blev ledetråd for hans opfattelse af skolens linie og arbejde. Han mente, at det afgørende skel i samfundet lå mellem land og by. Byen repræsenterede kapitalismen, industrialismen, specialiseringen, modsætninger mellem arbejder og arbejdsgiver, administrationen, lovgivningen, det kulturelt toneangivende og smagsbestemmende. Dertil kom de socialistiske ideer, som fokuserede på modsætningen mellem arbejder og arbejdsgiver/kapitalejer, og som slet ikke havde blik for den særegne landbolivsform. Disse forestillinger havde politisk indpas i de socialdemokratisk-radikale regeringer under Stauning-Munch fra 1929 og op gennem 1930'erne.

Landbolivsformen havde helt andre og dybere kvaliteter. Nok var bonden henvist til et fjernt markeds betingelser og skulle beregne og planlægge som en anden kapitalist, men, som han skriver i artiklen "Bondestandens Stilling i vort Samfundsliv": *"jeg er overbevist om, at meget af det gamle har Bestand den Dag i Dag, fordi der trods al Forskel dog er saa meget i Bondegerningen, der er fælles for den gamle og den ny Bonde: Samlivet med og Afhængigheden af Naturen, Ansvaret for det levende i Mark og Stald, Arbejdets Mangfoldighed og Afveksling, de sociale Kaar, vi lever under med den mærkelige Samhørighed mellem Hjem og Arbejde og meget mere. Jeg tror paa, at dette gamle Bondesinds Bevarelse paa mange Maader er en Livsbetingelse for et Folk"*[100].

I modsætning til den mere og mere betydningsfulde industris specialiserede og upersonlige forhold mellem arbejdsgiver og arbejder og adskillelsen mellem arbejde, hjem og fritid, så var det netop karakteristisk, at landbolivsformen hverken havde en stærk specialisering, et upersonligt forhold mellem de ansatte og ejeren af landbruget eller adskillelse mellem hjem og arbejde. En landbokone giftede sig ikke alene med manden, men også med det fælles arbejde. Landbruget havde nok gennemgået en teknisk udvikling med flere og mere komplicerede maskiner i bedriften, men arbejdsdelingen var endnu ikke så fremskreden, at den enkelte ikke selv kunne beherske teknikken. En væsentlig kerne i bondesamfundet var

29. Forstander Hans Lund øser op ved middagsmåltidet.

således samhørigheden mellem hjem og arbejde. Husholdet, der udover gårdejer, hans kone og børn, bestod af karle og piger, var ikke kendetegnet ved et upersonligt forhold. Tværtimod: *"de Unge er vore Medarbejdere, spiser ved vort Bord, deler vor Fritid, er vore Børns kammerater og vore egne Arbejdsfæller. Op til denne Dag kender det overvejende Flertal af danske Bondehjem ikke noget til socialt Skel indenfor sine Rammer"*[101]. Det betød ikke, at Lund udelukkende fortalte om landbruget og dets vilkår. Han satte pris på en redelig oplysning og lagde vægt på at give et bredt udsyn på det danske samfund. Ej heller var hans timer og foredrag præget af forestillinger fra den snævre grundtvigske verden. Grundtvig og hans liv var ikke i centrum for hans budskab til de unge. Han ønskede at belyse det hele samfunds karakter i historisk og samtidig belysning, men naturligvis med rod i sit syn på bondens særlige rolle og betydning og grundtvigianismen som en åndelig frihed.

Industrien voksede hastigt og i begyndelsen af 1930'erne blev den den vigtigste økonomiske sektor i samfundsøkonomien. Stadig afvandring fra landbruget og byernes vækst, samtidig med den alvorlige internationale økonomiske krise fra begyndelsen af 1930'erne, bragte landbruget i defensiven. På trods af samfundsudviklingen afviste Lund byernes forskellige livsformer og fastholdt sin opfattelse af landbolivsformen som indeholdende afgørende kvaliteter for samfundet.

Den patriarkalske indstilling kom til at præge livet på Rødding. Husskikken blev formet så den mindede om et bondehushold, som i øvrigt næsten alle unge, der søgte skolen, kendte hjemmefra og naturligt gled ind i. Der lød ikke megen kritik af det Lund og lærerne fortalte eleverne. De lyttede villigt til, hvad der blev fortalt dem. Lund var autoriteten og i centrum af skolens liv. Han forventede på én gang, at alle - lærere, øvrige personale og elever - "trak på samme hammel", og da alle indgik i et sådant forpligtende fællesskab, måtte Lund tillige sørge for at den enkelte følte sig tryg i sin stilling[102].

Elever og undervisning

Med udmeldingen ved åbningsmødet og indstillingen til bonden og bondens tilværelse, udviklede Rødding sig hurtigt til at blive en stor skole. Eleverne strømmede til sommer og vinter. Det gav en ro om skolens virksomhed, og der meldte sig hurtigt fra semester til semester en forudsigelighed, soliditet og *kontinuitet* i undervisning og elevaktiviteter. Det fremgår bl.a. at bemærkninger som "som sædvanlig" og "som vi plejer" hyppigt blev anvendt i årsskriftets dagbøger.

Mere end 70 lærere havde et kortere eller længere virke ved skolen. Det var lige fra unge studenters kortvarige prøven kræfter med den frie skole, som samtidig bragte nye tanker og ideer med sig, til faste, prøvede kræfter som f.eks. Arne Brandt-Pedersen, Frede Hansen, Sigurd Brøndsted, Else Koch, Anne Marie Lind Børup, Arne Fog Pedersen, Johannes Rosendahl, Nanna Bjelke, Ejnar Jensen, Ebbe Bach, Richard Andersen, og i de

sidste år af Lund-perioden Else Friis og Anders Sørensen. Dertil kom flere hundrede ansatte gennem årene i køkkenet, rengøring, landbrug og pedeller. Personalegennemtrækket var stort. Ofte blev tidligere elever knyttet til skolen for et enkelt semester.

Arbejdsdelingen mellem forstanderparret var i reglen den, at Hans Lund tog sig af det mere udadvendte, undervisningen, foredragsvirksomheden og den overordnede økonomi, mens fru Lund passede hjemmefronten. Fru Lunds arbejdsområde gjaldt ikke alene den private afdeling. Hun tog sig af arbejdsfordelingen i køkkenet, udarbejdelse af kostplaner sammen med køkkenchefen, rengøring, planlægning og gennemførelse af de store arrangementer, som skolen var vært for hvert år. Dertil kom hendes omsorg for og sygepleje af eleverne, når sygdom rasede på skolen. Også undervisning og foredrag på og uden for skolen fik hun overskud til. M.a.o. højskolen ville have været ilde stedt uden en "højskolemor".

Lunds første elevhold varslede om nye tider for højskolen. I årene frem til 1930/31 steg elevtallet til det hidtil højeste antal siden skolens oprettelse. Over 130 mænd og kvinder fyldte skolen vinter og sommer til mere end bristepunktet. Lund måtte derfor udbygge skolens kapacitet. Overetagen i Flors Hus blev indrettet med nye elevværelser, og da Sigurd Brøndsted blev ansat i 1929, lod Lund opføre selvstændig lærerbolig - "Annekset" på Møgelmosevej med plads til lærerpar og 11 elever. Lunds linie tiltalte de unge. Ikke specielt unge fra Sønderjylland, men fra næsten alle egne af Danmark. På et styrelsesmøde i 1930 gav dette forhold anledning til Lunds konstatering: *"Rødding Højskole må nærmest kaldes en Skole på Sønderjysk Grund for Kongerigets Ungdom"*[103].

Gennem 1930'erne faldt elevtallet til mellem ca.80 og 100 elever på sommer og vinterskolen, og Lund var betænkelig. I et brev fra Mads K. Gram til skolens formand H. Appel 30. marts 1935 kunne Mads K. Gram referere en samtale han havde haft med fru Lund, som mente: *"at nedgangen fra højeste elevantal trykker Hans Lund noget"*[104]. Baggrunden for nedgangen var uden tvivl den, at den internationale økonomiske krise og de meget usikre vilkår for mange landbrug holdt de unge hjemme. En særlig markant nedgang oplevede man i vinteren og sommeren 1939-40. Kun 66 karle - færre end ved åbningsmødet - mødte frem. En del havde meldt fra p.gr.a. den truende udsigt til krig, andre var indkaldt til militærtjeneste. I september 1939 havde Nazi-Tyskland overfaldt Polen. Hvilket land skulle følge efter Polen? Den 9. april 1940 kom turen til Danmark. Krigsårene og de første år efter krigen meldte der sig flere elever end nogensinde, og flere end skolen kunne rumme. Mellem 140 og 160 elever var det normale antal gennem syv år. Omkring 1948-49 faldt elevtallet igen, og da Lund trådte tilbage svarede vinterholdets 73 elever omtrent til starten 26 år tidligere. Knap 6.000 elever frekventerede Rødding i disse år på 52 elevhold.

Den ugentlige undervisningstid var på 47 timer incl. lørdag, fra 8.00 om morgenen til 18.30 med 1½-2 timers middagspause. På vinterskolen på 5 måneder blev foredragssalen flittigt benyttet. I mindst 3 lektioner

30. Delingsførerhold i gymnastik i 1940.

dagligt var holdet samlet til foredrag om Danmarkshistorie, emner i nordens historie, den sønderjyske historie eller verdenshistorie, aktuelle europæiske begivenheder, fremtrædende personligheder og samfundslære. I dansk blev eleverne delt på hold alt efter, hvor dygtige de var. Kort efter elevernes ankomst skrev de en stil, hvorefter lærerne sammensatte holdene. I gymnastikken deltes holdet alt efter, om man ønskede gymnastikuddannelse til delingsfører og dermed kunne vende hjem til sognene og lede den frivillige gymnastik eller ej. Regning, bibelkundskab, hjemstavnslære, litteraturlæsning, sang, folkedans, sundhedslære og endelig fire timers landbrugskundskab var andre fag på elevernes skema[105]. Landbrugsfaget var fastholdt som i Flors gamle undervisningsplan.

Sommerskolen på 3 måneder for pigerne havde som karlene tre timer fælles foredrag om dagen. Vægten blev i højere grad lagt på litteraturen end på historien. Pigerne blev også opdelt på danskhold som karlene. Derudover havde de regning, sang, litteraturlæsning, sundhedslære, praktisk sygepleje, en del timer i håndgerning, bibelkundskab og endelig blot et par timer i samfundslære. Også pigerne blev delt alt efter, om de ønskede en delingsføreruddannelse eller blot ville tage del i de almindelige gymnastiktimer[106].

Kønsrollemønstret afspejlede sig i fagudbuddet og i længden af opholdet. Pigerne blev i undervisningen rettet mod det nære, hjemlige som vordende husmødre, mens karlene fik en solid indføring i historie, særligt den danske historie, samfundets opbygnings og karakteristika, og trænedes yderligere i det politiske systems funktionsmåde ved det traditionelle 2-dages folketingsvalg på skolen. Karlene fik altså en grundig orientering i historie og samfund så de kunne tage del i foreningslivet og det politiske liv - det udadvendte.

For en stor del af eleverne blev forbindelsen til skolen fastholdt efter de havde forladt den. Elevforeningen voksede stærkt og havde en tilgang på

3.600 medlemmer fra ca. 350 i 1926. Det årlige elevmøde i juli-måned blev et tilløbsstykke med flere hundrede deltagere. Der foruden blev der indført skiftedagsmøder i slutningen af april og oktober, hvor ca. 100 tidligere elever jævnligt mødte frem. Tidligere elever tog i 1929 initiativ til at samle gamle elever til møder med skolens lærere een gang om året. Det var tidligere elever i København, som fik ideen, og i de følgende år bredte Rødding-kredsene sig til bl.a. Holstebro, Mors, Århus og Odense-egnene. Lærerne lagde stor vægt på disse møder med gamle elever, og ved siden af den daglige undervisning var de jævnligt deltagere i kredsenes årlige møder.

Styrelse og økonomi

Indtil 1928 var højskolens øverste myndighed en i hovedsagen selvsupplerende styrelse på syv medlemmer. Ved afgang skulle nye medlemmer af styrelsen dog vælges af et nævn udpeget af de personer, der havde ydet skolen økonomisk støtte ved genåbningen i 1920. Men nævnet blev aldrig udpeget. Af styrelsens midte valgtes tre medlemmer til arbejdsudvalget, som havde den løbende og daglige kontakt til skolen og forstanderen. Styrelsen var skolens værge og optrådte med en juridisk myndighed som skolens ejer[107].

Landbrugslærer Hans Appel var skolens formand frem til 1946, hvorefter gårdejer Mads K. Gram tog over, men kun for et par år, hvorefter han trådte tilbage p.gr.a. uenighed om byggeplanerne på skolen. Begge spillede de imidlertid en vigtig rolle i forbindelse med skolens genrejsning og for at føre den velbeholdent gennem de vanskelige år i 1920'erne og 1930'erne. Af bestyrelsesprotokollerne og deres omfattende indbyrdes korrespondance gives et indtryk af, hvor levende optaget de begge var af skolens ve og vel. Også gårdejer Peder Kloppenborg, Jens Peter Hansen, Sigurd Nielsen og flere andre tog ivrig del i arbejdet omkring og for skolen.

Hans Appel, der var lærer ved Dalum Landbrugsskole og bosiddende i Odense, trådte ved forstanderskiftet i 1926 ud af det ellers magtfulde arbejdsudvalg og overlod posten til Mads K. Gram. Afstanden til Rødding var for stor til, at han kunne tage del i de løbende forretninger. Ligeledes havde Erik Appels manglende held med højskoledriften og problemer i forbindelse med den økonomiske afregning mellem ham og skolens styrelse, givetvis skubbet til Hans Appels beslutning. I stedet blev han holdt orienteret gennem en livlig korrespondance med Mads K. Gram om skolens anliggender. I over 20 år var Mads K. Gram således skolens reelle formand.

Først den 15. februar 1928 fik skolen sine formelle vedtægter bragt i orden. Efter dem skulle en bestyrelse på syv medlemmer for den selvejende institution Rødding Højskole fremover vælges af Rødding Højskoles Venner. I en særskilt protokol "Rødding Højskoles Venner" blev opført

alle 830 mænd og kvinder, der havde ydet skolen et rentefrit lån og/eller gave ved genrejsningen i 1920, og de der fra 1924 ydede skolen et tiårigt bidrag på mellem 10 og 50 kr. årligt. Dertil kom de 76 kautionister, som havde kautioneret for et 2. prioritetslån i 1924 - i alt en personkreds på ca. 900 mennesker[108].

På det første møde med Rødding Højskoles Venner var der mødt ca. 300 deltagere frem. Vedtægterne blev godkendt og til bestyrelsen valgtes Hans Appel (på livstid), gårdejer P. J. Refshauge, Tyrstrup, gårdejer Mads K. Gram, Københoved, gårdejer J. P. Hansen, Mølvejgaard, fru Kathrine Lycke, Rødding, gårdejer Elers Boesen, Søndernæs og gårdejer Peder Kloppenborg, Harreby. Bestyrelsesmedlemmerne blev valgt for otte år, men ved dette første valg fastlagdes ved lodtrækning, hvem der skulle på valg i 1930, 1932 og 1934. Bestyrelsen mødtes en til to gange om året. I den mellemliggende periode varetog arbejdsudvalgets tre medlemmer de daglige forretninger.

Bestyrelsens og særligt arbejdsudvalgets vigtigste opgaver var at tage beslutninger om: økonomien, byggearbejder, som ikke var en del af Lunds forpagtning, købe og sælge jord for at arrondere landbrugsejendommen, sælge byggegrunde langs Møgelmosevej, Bakkevej og i Degnetoften, optage lån og ansætte og afskedige forstander.

Økonomien var skolens achilleshæl. Indtil midten af 1940'erne oversteg gælden skolens formue. Gælden omfattede et lån på 100.000 kr., som Østasiatisk Kompagni havde ydet skolen i 1920. Det var imidlertid ikke i 1920 blevet aftalt, hvornår pengene skulle tilbagebetales. Lånet var blevet formidlet af Madsen-Mygdal, som havde forbindelser til selskabet og med Mads K. Gram. Mads K. Gram kendte Madsen-Mygdal fra sin tid i Folketinget for partiet Venstre fra 1920-24. I 1926 blev Madsen-Mygdal opstillet i Rødding-kredsen og nærmest kåret. Han dannede efterfølgende en mindretalsregering med støtte fra de konservative. Han førte en dogmatisk liberal politik med besparelser på de offentlige udgifter. Det forværrede de økonomiske vanskeligheder, de sønderjyske landmænd i forvejen havde. I 1930 ville ØK have pengene tilbage. Henvendelser til Madsen-Mygdal om at gøre sin indflydelse gældende i selskabet bar ikke frugt. Aftalen blev derefter med kompagniet, at skolen skulle betale 10.000 kr. årligt i 10 år. Dertil kom en 1. prioritet i ejendommen fra Sønderjyllands Kreditforening på godt 100.000 kr. Sønderjyllands Fond havde i 1920 ydet Rødding højskole, men også flere andre sønderjyske højskoler lån. I 1924 nedskrev Fonden sit tilgodehavende på 100.000 kr. med 40% plus renter. Ved et møde i januar 1924 trådte 76 kautionister til, og i sparekassen i Rødding optoges et lån på 80.000 kr. mod en 2. prioritet i ejendommen til at indfri lånet i Sønderjyllands Fond. Endelig havde det rentefrie genrejsningslån givet 93.000 kr, som skulle tilbagebetales i 1944. Gælden var derfor stor og den løbende økonomi var anstrengt.

Højskolens formue bestod væsentligst i jorden med avlsbygninger og skolebygninger. De 100.000 kr. skolen havde lånt af ØK var blevet place-

ret i en 100.000 kr. Sønderjyllands Kreditforeningsobligation, der var lagt ind som sikkerhed for kassekreditten i Frøs herreds Sparekasse. Renteindtægten på 4.500 kr. var uundværlig på driftens indtægtsside. Selv med Lunds afgift af landbruget og eleverne var det vanskeligt at få udgifter og indtægter til at balancere. I 1924 trådte en kreds af kautionister og vennner af skolen til og tegnede sig for et tiårigt bidrag. Dette blev bl.a. brugt til at dække eventuelle underskud på driften[109].

Med den økonomiske krise efter 1930 voksede presset fra kautionisterne for at blive fri for kautionsforpligtelsen. Muligheden var salg af 100.000 kr. obligationen, men kursudviklingen i de første år af 1930'erne var ugunstig og ville give skolen et alvorligt kurstab. En anden mulighed var at optage et statslån som Danebod Højskole havde fået. Men det var Mads K. Gram betænkelig ved, idet der nemt kunne være knyttet politiske betingelser til lånet. I et brev til Hans Appel den 24. november 1930 skrev Mads K. Gram bl.a.: *"Socialdemokraterne har jo nu også påbegyndt at oprette Højskoler, og vi vilde ikke gerne ved flere fortilfælde give dem Rygstød for at lade Staten financiere deres Partiskoler. Desuden er der altid den Ting, at Staten som Prioritetsejer kan overtage Skolen som Pant, om det nogensinde skulde ske, at Renterne ikke blev betalt. Under en Socialdemokratisk Regering vilde Rødding da faa samme Skæbne som Roskilde".* - Videre i brevet angiver Mads K. Gram, at han har opbakning fra Lund, idet: *"Hans Lund sagde bl.a., at han jo dog ogsaa var en liberal Mand, der nødigt gik til Staten, saalænge der var en anden Udvej. For ham betød det en hel Del at have en Skolekreds at støtte sig til i stedet for Staten"*[110]. Det var derfor afgørende for Mads K. Gram at finde andre holdbare løsninger på skolens gældsforhold, idet: *"i hverttilfælde er det saadan for mig, at nu, da Skolen gaar godt, tænker jeg ikke saa lidt paa at betrygge dens Fremtid i økonomisk Henseende. Man kommer jo ikke udenom et Ansvar for den store Byggegæld, og det vilde være mig en Tilfredsstillelse at kunde aflevere Skolen i sin Tid på et økonomisk trygt Grundlag"*[111].

Denne målsætning kom et skridt nærmere i 1934, da kursen på obligationen kom op over 90. Den blev solgt og ØK-lånet blev indfriet sammen med nyoptagne lån i Nationalbanken i Odense og Landbo-Sparekassen for Fyn i Odense. Kautionisterne måtte derimod vente. De mest presserende lån måtte først ud af verdenen.

Omlægningen gav nogen rentelettelse. Sammen med det tiårige bidrag, salg af byggegrunde fra slutningen af 1920'erne, kom skolen i en bedre finansiel position. Nyordningen af skolens gældsforhold indebar, at den samlede gæld blev bragt ned til 264.000 kr. Stadig var det en anseelig gæld, der oversteg formuen med ca. 91.000 kr. Ejendomsværdien var nemlig ved samme lejlighed nedskrevet ved indfrielsen af lånene. Dette træk gav samtidig bestyrelsen en begrundelse for at rette en henvendelse til Rødding Højskoles Venner ved støttekredsens møde den 21. juni 1934. Mads K. Gram fremførte på bestyrelsens vegne følgende forslag og begrundelse herfor ved mødet: *"Stillingen* (er) *dog saaledes i Dag, at Højskolens Gjæld i følge Status af 31. Marts 1934 overstiger Ejendoms-Værdien*

31. Skolens styrelse 1942. Forrest i midten ses formanden for Selskabet Rødding Højskole Hans Appel.

med 91.314 Kroner. - Denne udækkede Gjæld, som heller ikke kan forrentes, bringer nogen Utryghed ind over Skolens Forhold, og da Yderne af det rentefrie Gjenrejsningslån i 1920 afgjort har givet dette af Interesse for Rødding Højskoles folkelige og nationale Betydning i Fortid og Fremtid, vilde det være naturligt, om dette Lån nu blev omdannet til en Gave til Skolen"[112]. 75 deltagere på mødet skrev under på en opfordring til at eftergive lånet, som efterfølgende blev trykt og udsendt til långiverne. I løbet af de følgende år gav næsten alle långivere eller arvinger til de oprindelige långivere tilsagn om at omdanne lånet til en gave til skolen. De, der ikke kunne eller ville følge opfordringen, blev betalt ud i 1944.

I anledning af 100-års jubilæet i 1944 blev der i 1943 etableret en Rødding Højskoles Byggefond af 1944. Ved private indsamlede penge var det et ønske at bygge om og til på højskolen for at gøre den mere tidssvarende. I alt blev der ved denne lejlighed indsamlet over 200.000 kr. En del af pengene blev 1. oktober 1944 anvendt til at indfri 2. prioritetslånet, hvorved kautionisterne kunne frigøres fra deres forpligtigelse. Da Mads K. Gram trak sig tilbage som formand efter kun to år i 1948, var hans målsætning om at kunne aflevere en velkonsolideret skole i det store og hele nået.

Med de indsamlede byggefondspenge trådte en ny generation til bag Rødding Højskole. De blev optaget blandt Rødding Højskoles Venner. Ved årsmødet den 27. juni 1946 skiftede kredsen bag højskolen navn til Selskabet for Rødding Højskole, og ved en vedtægtsændring blev bestyrelsen udvidet fra syv til ni medlemmer for at give plads til nye kræfter. De nye var Ejnar Rytz, Brændstrup og Sigurd Nielsen, Fæsted. Skolens formål forblev uændret siden 1928: *"at virke til almenmenneskelig og dansk folkelig Udvikling og Dygtiggørelse af Landets voksne Ungdom, særlig til Styrkelse af Danskhedens Sag i Grænselandet"*[113].

Rødding og Sønderjylland

Eftersom Rødding højskole er placeret i Sønderjylland, og langt hovedparten af eleverne kom fra andre egne af Danmark, var det magtpåliggende at præsentere eleverne for egnens og grænseområdets historie og særlige vilkår med dets vanskeligheder i landbruget, et tysk mindretal og de politiske kampe i kølvandet af de svære økonomiske problemer i landsdelen.

I vinteren 1926-27 kunne eleverne opleve Lund tale om og imod de tysk-sindede bønders erhvervelse af landbrugsejendomme i Sønderjylland med tyske statsmidler formidlet gennem Kreditanstalt Vogelgesang. Det sønderjyske landbrug måtte gennem en vanskelig omstillingsproces efter Genforeningen i 1920 og var særdeles sårbart. Med faldende priser på landbrugsprodukter og en skrap valutakurspolitik førte det til krise og tvangsauktioner. Den danske modvægt mod Vogelgesang blev oprettelsen af Landeværnet i 1927. For indsamlede penge over hele Danmark søgte man at hjælpe danske landmænd i Sønderjylland til at blive ved deres ejendomme. Den økonomiske krise gav sig udslag i protestbevægelser. På

højskolen kunne eleverne høre om selvstyrebevægelsen, der gik imod centraladministration, skatter, social forsorg, og ønskede et bondestyret Sønderjylland i tilknytning til Danmark. En bevægelse, der i nogen grad kunne fremkalde mindelser om den Slesvig-Holstenske bevægelse fra forrige århundrede. Bevægelsen døde hurtigt hen, men det tyske mindretal tog tankerne til sig og søgte, ved at foregive at være politisk neutral, at vinde tilslutning, men det mislykkedes[114].

Det nationale røre var bestemt ikke slut med grænsens fastlæggelse, og det blev ikke blot en strid mellem videnskabsmænd, som Erik Appel havde udtalt i sin åbningstale i 1920. Vanskelighederne for nordslesvigs hovederhverv landbruget blev omdrejningspunktet for konflikterne. Først i 1930 var krisen overvundet, men kun få landbrug havde haft mulighed for at konsolidere sig, så da den internationale økonomiske krise ramte Danmark i 1931 og 1932 på hhv. korn-, smør- og baconproduktionen, havde de sønderjyske landmænd ikke meget at stå imod med. Tvangsauktionerne greb om sig igen. I 1931 bredte en ny politisk protestbevægelse sig hurtigt i Nordslesvig - Landmændenes Sammenslutning (LS). Bevægelsen krævede devaluering, rentesænkning, stop for løn- og skattestigninger. Det tyske mindretals parti - Det slesvigske Parti - søgte at udnytte situationen ved at kræve toldgrænsen flyttet til Kongeåen. I de følgende år radikaliseredes og splittedes bevægelsen. En yderliggående fløj gled over i nazismen, mens en mere moderat fløj fik overtaget i Nordslesvig[115].

På Rødding Højskole slog tidens bevægelser også ind. I foråret 1933 havde vinterholdet den sædvanlige valgkamp. LS var denne gang også repræsenteret som én af de mange politiske lister. Normalt var det partiet Venstre, der løb af med sejren; det gjaldt også dette år, men partiet havde gæv modstand i LS. Svend Sidelmann, som var elev det år, beretter fra valgkampen: *"jeg og en anden kæmpede for en LS-liste, det var nu ikke Lunds Livret"*[116].

Lund havde allerede i 1930 taget afstand fra de autoritære, antidemokratiske bevægelser og advarede mod dem i årsskriftet: *"I Tyskland vokser et Parti, Nationalsocialisterne, sig stort i Løbet af nogle Maaneder og synes at feje alle Besindighedens og Fredens Kræfter til side. Hvad bærer dette i sit Skød? Revolution eller Krig?"*[117].

Spørgsmålet blev til vished den 9. april 1940, da tyske tropper besatte Danmark. Rødding Højskole slap i første omgang, bortset fra besværet med rationeringen, når så store elevflokke skulle bespises. I marts 1944 blev en del af højskolen beslaglagt til mandskabskvarterer og kontorer til tyskerne. Der var ængstelse for, om det skulle lykkes at gennemføre sommerskolen, og en alternativ plan blev foreslået af befolkningen i landsbyen Københoved med Mads K. Gram som én af initiativtagerne. De tilbød, at Rødding holdt højskole i byen, hvis skolen helt blev overtaget af de tyske tropper. Eleverne skulle indkvarteres hos beboerne. I forsamlingshuset skulle der indrettes skolestuer. Planen var klar og beboerne var beredte på at modtage eleverne, da tyskerne i april rømmede skolen, og

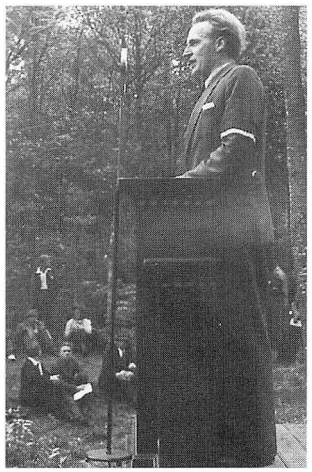

31a. Johannes Rosendahl taler ved folkemøde i Rødding efter befrielsen.

sommerskolen kunne afvikles under normale vilkår. Men i efteråret 1944 vendte de tyske soldater tilbage og beslaglagde nogle undervisningslokaler. Jubilæumsfesten i anledning af skolens 100-års fødselsdag, som i forvejen var blevet nedtonet p.gr.a. mødeforbud, måtte afvikles som en privat fest med efterkommere af de gamle forstandere. Slet ikke med den tusinde-tallige skare af mennesker fra det øvrige Danmark og Norden, som man havde regnet med.

Lund havde tidligt taget afstand fra nazismen, men da krigen kom accepterede han, ligesom hovedparten af den danske befolkning, regeringens samarbejdslinie. Sabotage blev af statsminister Buhl i radioen i september 1942 betegnet som handlinger mod fædrelandets interesser. Den 29. august 1943 brød samarbejdspolitikken sammen, og modstandsbevægelsen blev meget mere aktiv - også på Rødding-egnen. I løbet af 1944 dannedes modstandsgrupper knyttet til den illegale organisation "Ringen"[118]. Én af lederne var højskolelærer Johs. Rosendahl i Rødding. Mette Fog Pedersen, som stod Johs.Rosendahl nær, skriver i sin erindring, at: *"Denne vinter tog modstandsbevægelsen for alvor form og blev meget aktiv. Det mærkede vi jo ikke direkte på skolen, og dog var det os ganske nær inde på livet, idet Rosendahl og vor udmærkede altmuligmand Hans Nørgård var ivrige frihedskæmpere. Mangen en tidlig morgenstund kom de hjem fra jernbanesabotage med ler og mudder på støvler og bukser"*[119]. I højskolens kælder gemtes våben under brunkullene uden Lunds vidende.

Sabotageaktionerne tog et opsving i foråret 1945. Aktionerne var især rettet mod den nord-sydgående hovedjernbanelinie og mod den øst-vestgående for at bremse tyskernes transporter. Det gik imidlertid galt for Rødding-gruppen. Den 20. april blev bl.a. Johs.Rosendahl og Hans N. Hansen taget af tyskerne. Hans N.Hansen slap fri. N'et dækkede over Nørgård, som tyskerne ledte efter, men de fandt ikke ud af, at N'et dækkede over den eftersøgte person. Johs. Rosendahl beholdt de derimod og underkastede ham tortur i Gestapos hovedkvarter på Staldgården i Kolding. Resten af Rødding-gruppen måtte gå under jorden. Først om eftermiddagen den 5. maj slap Johs. Rosendahl ud af Gestapos klør og vendte hjem til Rødding.

I løbet af foråret 1945 udviklede situationen sig på skolen efterhånden som de allierede styrker trængte frem i Europa, og flygtningestrømmen tog til. En uge før vinterskolen skulle slutte, måtte eleverne sendes hjem, og som fru Lund skriver i dagbogen fra 1945: *"de følgende Uger bragte saa at sige hver Dag sin Beslaglæggelse; først tog de os til Lazaret, saa til Flygtninge, til Soldater og Fødehjem. De forskellige fine Folk stredes bravt om os, - det ene Hold erklærede, at det andet havde aldeles ingen Ret til at optræde her; men enden paa det hele blev da, at Soldaterne tog Gymnastiksal og Skolestuer, men Hovedbygningen og det meste af Køkkenafdelingen blev brugt til Fødehjem for Flygtningekoner fra et større Område. Hele Flors Hus og egen Lejlighed beholdt vi"*[120]. Krigen sluttede. 11. maj forlod tyskerne højskolen, og den forsinkede sommerskole kunne begynde i juni efter en grundig rengøring.

32. Forstander, cand.teol. Arne Fog Pedersen

Mette Fog Pedersen

Krig blev til fred. Nye elever meldte sig på højskolen, og Lund blev klar over, at tidsånden og skolens ånd var ved at komme ud af trit med hinanden. 1. oktober 1952 takkede Ellen Margrethe Lund og Hans Lund af og trak sig tilbage til Tanderupgaard ved Ribe.

Forstanderskifte 1952-53

Den 31. marts 1952 meddelte Lund bestyrelsen, at han og hans kone efter mange overvejelser var kommet til den beslutning, at de fandt tiden inde til at trække sig tilbage fra forstanderstillingen fra 1.oktober. Det satte bestyrelsen i et dilemma; ingen af dem, bortset fra Peder Kloppenborg, havde erfaring med at tackle en sådan situation. Man enedes om at undersøge, hvorledes andre skoler, der fornylig havde skiftet forstander havde ordnet forholdene. Ligeledes blev forskellige forstanderemner drøftet. Lund havde meddelt bestyrelsen, at han ønskede 2 personer, som skulle dele forstanderstillingen efter ham. Den ene var den tidligere højskolelærer, og på dette tidspunkt præst i Aagaard, Richard Andersen, og den anden højskolelærer, cand.polit. Johannes Rosendahl gift med Åse Lund. Men indstillingen blev afvist af bestyrelsen. En af grundene har uden tvivl været, at Johannes Rosendahl var erklæret ateist[121].

I stedet blev det hurtigt bestyrelsens ønske, at Arne Fog Pedersen og hans kone skulle overtage forstandergerningen. Han var efter bestyrelsens opfattelse, men ikke Lunds, det sikre valg. Men der ventede dem problemer. I efteråret 1950 havde højskolelærer Arne Fog Pedersen taget mod stillingen som foredragschef ved Danmarks Radio. Parret var flyttet til Hillerød og Mette Fog Pedersen havde fået undervisningstimer ved Frederiksborg Højskole, mens hendes mand forestod radioen. Efter henvendelsen fra bestyrelsen var Arne Fog Pedersen og Mette Fog Pedersen begge indstillet på at vende tilbage til Rødding. Arne Fog Pedersens samtaler med radiochef F. E. Jensen resulterede imidlertid i, at han kun vanskeligt kunne løses fra sin stilling til 1. oktober 1952, men først til 1. april 1953. Betingelsen for at overtage forstandergerningen var derfor, at Lund ville udskyde sin afrejse til foråret, og at bestyrelsen kunne acceptere det.

På bestyrelsesmødet den 4. maj 1952 blev resultatet af forhandlingerne mellem Arne Fog Pedersen, Lund og arbejdsudvalget fremlagt. Det var ikke lykkedes at overtale Lund til at fortsætte til 1. april: *"de to kunne ikke enes om en Løsning, og et Forslag fra Lund om, at begge kom paa Skolen og underviste ønskede Fog i al Fald ikke"*[122]. Allerede samme dag meddelte begge formanden Sigurd Nielsen, at de dristede sig til at foreslå, at skolen lukkede for elever den kommende vinter, og at Fog begyndte 1. april 1953. Bestyrelsen godkendte forslaget, og skolen fik hermed endnu et afbræk i sin virksomhed som i 1848, 1864, 1870, 1885 og 1926.

Arne Fog Pedersen havde oprindelig ingen tilknytning til Sønderjylland. Han var født i Østjylland i Hinnerup ved Århus, men allerede som barn flyttede familien til Svendborg. I sin studietid ved Københavns Universitet mødte han Sønderjylland gennem sin kommende hustru Mette

Marie Høyer, datter af forpagteren på Billeslund ved Gram. De var mødtes i den grundtvigske studenterforening, studenterkredsen. I 1933 var stud.teol. Arne Fog Pedersen som grøn student lærer ved højskolen, da Lund var travlt optaget af at skrive sit bidrag til den store udgivelse "Sønderjyllands historie". Det var almindeligt, at Lund anvendte studenter i en kort periode for at lade dem prøve kræfter med den frie skole. I 1939 vendte han tilbage til højskolen som højskolelærer, giftede sig med Mette, og begge fik de deres virke under Lund frem til 1950. Det var en læretid for Arne Fog Pedersen.

Før Arne og Mette Fog Pedersen kunne flytte ind på skolen skulle der gennemføres en afregning med Lund og en istandsættelse af skolen. Man benyttede det halve års pause til en gennemgribende reparation af skolen. Gennem vinteren 1952-53 forestod Ejnar Jensen og Nana Bjelke det praktiske arbejde. Huset (Annexet) på Møgelmosevej, køkkenet, indkøb af køkkenudstyr, nye vandrør, haven, malerarbejde, scenen i gymnastiksalen og forskellige andre større og mindre omforandringer blev foretaget. Lund havde i sin tid overtaget forpagtningen af skolen og landbruget efter Erik Appel med 11.500 kr. Nu skulle avlen, besætningen, inventar, forbedringer på højskolen og i landbruget og huset på Møgelmosevej værdisættes og en sum udredes til Lund. Alt i alt løb moderniseringen og afregningen med Lund (ca.70.000 kr.) op i næsten 370.000 kr. Med det efterfølgende byggeri af en ny kostald vinkelret på laden i 1953 lånte bestyrelsen godt 500.000 kr., hovedparten som statslån, resten i Frøs Herreds Sparekasse.

Det viste sig utidssvarende at bortforpagte skolen og landbruget påny til det nye forstanderpar. I stedet overgik skolen til at være en selvejende institution godkendt og reguleret af de offentlige myndigheder. Ved den lejlighed blev vedtægterne revideret. Formålsparagraffen fra 1928 fastholdt man, men bestyrelsen blev udvidet fra 9 til 12 medlemmer, idet formanden for elevforeningen, skolens forstander og et medlem af Haderslev Amtsråd blev optaget i den. For helt at indordne sig under højskoleloven af 1942 betød ændringen tillige, at Undervisningsministeriet fremover skulle godkende valg af forstander, og at denne skulle ansættes på fast løn. Derudover skulle højskolen og landbruget drives for selskabets regning, ikke for forstanderens.

Arne Fog Pedersen skulle derfor ikke udrede tiltrædelsesomkostninger til Lund, men ansættes efter en helt anden overenskomst end Lunds og Appels, som det fremgår af ansættelseskontrakten: *"Arne Fog Pedersen og Frue overtager Skolens Ledelse fra 1. April 1953 saaledes, at Skolens, dens Kosthold og Landbrug drives for Selskabet "Rødding Højskoles" Regning. Forstanderparret faar fast Løn som Vederlag for Skolens og Husholdningens Ledelse og Forstanderens Virksomhed som Lærer ved Skolen; deltager Fru Fog Pedersen i Undervisningen, lønnes han særskilt herfor. Forstanderparret faar endvidere fri Bolig og Ophold herunder privat Pigehjælp og eventuelle private ydelser, minus Tobak og Spiritus. I fast Løn faar Forstanderparret 10.000 Kr. samt 10% af det eventuelle Driftsoverskud"*[123]. Forstanderen var ansvarlig

for skolens driftsregnskab og var driftsleder for landbruget. Eventuelle ændringer i bygninger eller nyanskaffelser skulle først drøftes med arbejdsudvalget. Ansættelse af lærere var naturligvis også en del af forstanderens opgave. Ansættelsen kunne gensidigt opsiges med ½ års varsel. Bortset fra provisionsaflønningen mindede aflønningsformen om en tilbagevenden til den, der gjaldt i perioden medllem 1844 og 1864.

Kontinuitet og forandring

Det nye forstanderpars tiltræden betød ikke et brud i højskolens dagligdag. I hovedsagen blev linien og særligt semesterrytmen ført videre. I modsætning til Lund fremhævede Fog ikke bondesindet og bondelivet, men understregede de klassiske højskoletanker. Fog fik lejlighed til at fremføre sine synspunkter og tanker for Rødding Højskole allerede et halvt år før, han tiltrådte ved efterårsmødet i september 1952 og igen ved åbningstalen for det første vinterhold i 1953. Han havde siden 1950 haft Rødding Højskole lidt på afstand og kunne udefra, og på baggrund af tiden som foredragschef, definere, hvad han fandt væsentligt ved den kommende virksomhed.

Det centrale i hans taler er forholdet mellem tidens stærke arbejdsdeling og specialisering i de forskellige erhverv og så modsætningen til og det værdifulde ved det almene, helheden - det hele liv. Ikke forstået snævert som bondelivet, men som både bonde- og borgerlivet. Han var som foredragschef blevet spurgt af en journalist, hvad der var den bærende idé for hans arbejde i radioen. Det svar han gav var, at: *"jeg har ingen, jeg har i hvert fald absolut ingen idé; min idé må være den ingen idé at ha`"*[124]. Tiden er, som han skriver, fuld af stærk religiøsitet, ikke i kirkelig forstand og en trang til at finde noget at tro på, en sag at kæmpe for: *"disse troende er ideernes, fremskridtets og specialiseringens tro våbendragere. De er specialister, cand.psyk'er og organisationsledere. De kan være vidt forskellige, men fælles for dem er en tyrkertro på, at netop den sag, de kæmper for, er tidens universalmiddel"*[125]. Specialiseringen adskiller og slører blikket for helheden - det hele samfund og det hele menneske. Den tekniske udvikling nødvendiggør dog, at mennesket specialiserer sig, men specialiseringen må aldrig lede så vidt, at den fører til fagidioti og ensidighed: *"Det er det, bl.a. højskolen skal forhindre. Det er det, al sand dannelse og oplysning skal forhindre; den dannelse og oplysning, der stiller mennesket over i større sammenhænge i livet end dem, han møder i sin lille fagbestemte verden"*[126]. Højskoleeleven skal leve som en deltagende del af samfundslivet, som også Flor angav i sin fremstilling af det væsentlige i højskoletanken. Derfor er det fortsat nødvendigt for højskolen at være: *"opdrager af landets sønner og døtre til sammenhæng med vort folks kulturarv og med vor samtids borgerpligt"*[127].

På det første vinterhold byggede Fog Pedersen videre på de synspunkter, som han havde fremført på årsmødet. Som eksempel brugte han Jør-

gen Jørgensen, den mangeårige radikale undervisningsminister og bonde, som engang blev spurgt om, hvilken uddannelse han havde for at kunne bestride denne vigtige ministerpost. Han skulle have svaret, at han havde sin uddannelse fra Vallekilde Højskole. At leve og at være til drejer sig ikke om en formel uddannelse, men som Fog Pedersen fremhæver: *"....en bestemt holdning overfor tilværelsen, en respekt for ens medmennesker og et bestemt syn på arbejde, liv og dannelse"*[128]. Netop højskolen, mente Fog Pedersen, kunne give det nødvendige grundlag for et helheds- og holdningspræget syn på tilværelsen - ikke specialistens. Et højskoleophold på Rødding skulle derfor lære eleverne at se: *"....større sammenhænge end dem, hverdagen byder på, se dem, ved at stifte bekendtskab med historie og digtning og samfundslære og derigennem se menneskehedens mangeartethed og livets afvekslende udfoldelse - og respektere det og forstå, at mennesker og liv må gro i frihed "*[129]. For at eleverne kunne få øjnene op for mangeartetheden og for at livet skal gro, må eleverne: *"med (deres) forskelligartede meninger og temperament og begavelse og hårfarve og anskuelser....opleve spændingen ved at omgås andre unge og lære at respektere andre tanker end dem, (de) måske selv har dannet (sig)"*[130]. Disse synspunkter, som er præget af åbenhed, opfordring til respekt for det hele menneske og det forskelligartede arbejde, må med for at forstå, hvorfor Fog Pedersen turde sige til journalisten og forsamlingen ved årsmødet, at hans idé er ingen idé at ha'.

Det vil naturligvis være forkert at hævde, at Fog Pedersen ingen ideer havde. Med disse "programudtalelser" ville han tydeligvis fastholde rødderne, det oprindelige sigte med højskolen. Der var måske netop grund til at besinde sig på højskolens væsen. Industrikulturens specialiserede produktionsform fik i disse år større og større betydning i samfundslivet, og mange elever ville møde højskolen uden anden erfaring end denne.

De klassiske fag fra Lund-tiden, ja, tilbage til højskolens start: litteratur, historie og samfundslære var fortsat de bærende i undervisningen. Men læser man artiklerne i de følgende årsskrifter ses en større optagethed af aktuelle begivenheder og internationale forhold end i Lund-perioden. Historie var nok en del af undervisningen, men ikke unaturligt nedtonet, da Lund personificerede "den historiske skole". I stigende grad blev historien overskygget af andre højskolefag og foredrag med et moderne og aktuelt tilsnit. At skolen er placeret på sønderjysk grund synes ikke at have givet anledning til bemærkninger. Genforeningen og de nationale brydninger spillede ikke længere nogen væsentlig rolle og derfor heller ikke markant på skolen. I det store og hele var overgangen til Arne og Mette Fog Pedersen fra Hans og Ellen Margrethe Lund præget af betydelig kontinuitet, særligt i skolens rytme. Det hænger uden tvivl sammen med, at Fog Pedersens virkede så længe under Lund (fra 1939) - og havde taget mange arbejdsmetoder og synspunkter til sig derfra. Alligevel bar forstanderskiftet præg af, at yngre folk med fornyet vitalitet kom til og tiden var en anden end 1920'erne og 1930'erne.

Skolens rytme med vinterskole fra november til april og sommerskole

fra maj til august fortsatte. Bortset fra skiftedagsmøderne var aktiviteterne året igennem de samme som under Lund: åbningsmøde, gåtur til Ribe, egnsbesøg, månedsmøder, julebal, afstemningsfest 10. februar, fastelavnsløjer, endagsudflugt til Kolding (før Esbjerg), besøg på og af naboskolerne Askov og Ladelund landbrugsskole, gymnastikopvisning, skolens interne folketingsvalg, og 2-3 dages ekskursion til Sydslesvig. Om sommeren var der den faste tur til Ribe, gåtur til Hjerting, grundlovsmøde i Skibelund Krat, Sct. Hansfest, forberedelser til det store elevmøde i juli, konemøde umiddelbart efter, forældredag, baller, kortere udflugter til bl.a. Skamlingsbanken, en større afsluttende ekskursion til Sydslesvig og efterårsmøde i september. I løbet af 1950'erne kom enkelte nyskabelser til, men i 1960'erne og 1970'erne faldt den traditionelle rytme gradvist og afløstes af nye mønstre.

Én vigtig nyskabelse var der dog i 1950'erne. I 1953 indførtes fællesskole om vinteren for både mænd og kvinder. Naturligvis var kønnene adskilte og der var regler for samvær og sengetider. Sommerskolen fortsatte udelukkende med piger. På den første vinterskole mødte 72 elever, hvoraf 17 var piger. Alt forløb godt og uden problemer kønnene imellem. Vinterskolen voksede støt til langt over 100 elever de følgende år, mens sommerskolen voldte problemer. Kun mellem 40 og 50 piger meldte sig hver sommer. Flere og flere piger søgte vinterskolen. Det var en udvikling, som også andre højskoler oplevede. Noget måtte gøres for at rette op på det skæve forhold for bl.a. at udnytte lærerkræfterne bedre. Når man spurgte pigerne, hvorfor de svigtede sommerskolen var svaret at: *"...de ikke så nogen grund til, at skulle nøjes med et tre måneders ophold mens karlene fik hele fem"*[131].

Udgangen på problemet blev, at skoletiden på sommerskolen i 1959 blev forlænget til 4½ måned, og omdannet til fællesskole, så sommer- og vinterskole kom til at svare til hinanden (om vinteren var der indlagt 14

33. Foredragstime på vinterholdet 1956-57.

dages juleferie). Hermed blev den samlede skoletid på de lange kurser udvidet fra 8 til 9 måneder. Forsøget blev betegnet som en succes, selvom kun 7 mandlige elever ud af 46 elever meldte sig. Sommerskolen ville herefter starte de første dage af maj og slutte med efterårsmødet i september afbrudt af 1 uges ferie i begyndelsen af august. Her kunne eleverne vælge, om de ville nøjes med tre måneders ophold eller fortsætte og tage 4½ måned. Hovedparten fortsatte til september. Elevtallet på sommerskolen voksede, givetvis som følge af ændringen, men det blev alligevel aldrig så stort som på vinterskolen.

Vinterskolen nåede derimod allerede i slutningen af 1950'erne op og tangerede elevtallet fra krigsårene, og væksten fortsatte til skolens absolutte højdepunkt i vintrene 1966/67 og 1967/68, hvor over 180 elever deltog i skolens undervisning. Derefter faldt elevtallet støt på både sommer og vinterskolen. Da Fog Pedersen trådte tilbage i 1976 var det sidste vinterhold på ca. 100 elever.

Ligesom i Lund-perioden var der jævnligt udskiftning i personalegruppen. Den bevidste brug af studenter i undervisningen hørte stort set op, og i stedet blev hovedparten af den voksende lærergruppe fastansat. Ved skolens genstart i sommeren 1953 skulle der nyansættes i næsten alle funktioner på skolen. Alle var jo ansat af Lund, og da hans forpagtning ophørte, sluttede tillige deres ansættelse. I lærergruppen trådte Richard Andersen til et par dage om ugen. Derudover fortsatte Ejnar og Nanna (Bjelke) Jensen et enkelt semester inden de overtog forstanderstillingen på Riber Kjærgaard landbrugsskole. Fru Børup lovede at fortsætte endnu en sommer med delingsføreruddannelsen. Cand.mag. Asbjørn Mandøe og hustru kom som nye lærere, Marie Mikkelsen fortsatte med bl.a. sangundervisningen, Else Friis Sørensen fortsatte med bl.a. gymnastik og håndgerning, Anders Sørensen varetog bl.a. uddannelsen af de mandlige delingsførere om vinteren. Elsebeth Frank og cand.teol. Erik Bejtrup var nye. Hans Nørgaard fortsatte som varmemester og pedel. Igennem 1950'erne trådte yderligere cand.teol. Fuglsang Damgaard og hustru, cand.polit. Thomas Rørdam, Jacob og Ditte Krøgholt til. Landbrugskandidat Niels Lassen afløste Ejnar Jensen som landbrugslærer. Personalet blev ansat ved et mundtligt tilsagn, og Fog Pedersen lagde vægt på, hvis den ansøgende lærer var gift, at ansætte dem begge.

Den nye ungdom

Rødding skiftede i 1960'erne karakter fra en udpræget landboskole til en skole med elever fra flere sociale lag og især fra byerne. De moderne tider bankede på - også på Røddings dør. Kontinuiteten frem til de sidste år af 1950'erne fra Lund-perioden, blev til forandringer og gnidninger på grund af bl.a. de ændrede samfundsvilkår. På sommerskolen i 1960 blev det bemærket, at københavnerne egnsvis var i flertal. Vinterskolen bevarede endnu en del år sit landbopræg med en del af undervisningen lagt an på disse elever og med elevernes indbyrdes tale om svin, køer, fodring,

34. Sommerelever 1969.

avl, traktorer, malkemaskiner, priser m.m. I 1966 var skiftet ved at være så tydeligt, at Fog Pedersen fandt anledning til at kommentere udviklingen: *" Vinterskolen her i Rødding har nok relativt mange unge fra de kredse i befolkningen, hvor et højskoleophold hører til en ungs normale uddannelse, men har dog efterhånden en hel del navnlig fra vore købstæder og fra det storkøbenhavnske område. Sommerskolen har derimod langt flere fra kredse i vort land, hvor man for blot få år siden ikke ville tænke på at tage på højskole. Sidste sommer var godt halvdelen af elevflokken fra byerne....På højskolen mødes storbyens og Jyllands og øernes unge, og vestjyske husmandsbørn og Hellerup og Gentoftes bourgeoisipiger....Det forekommer mig en stor fordel og en charme mere ved skolelivet, at de gamle dumme skel mellem klasserne og land og by på højskolen synes næsten helt bortelimineret"*[132]. Fog Pedersen skulle nu for alvor leve op til tankerne i sin åbningstale om frihed, respekt og åbenhed, at give elever med forskellig baggrund en grundlæggende helhedsopfattelse af historie, samfund og menneskeliv. Det var ikke en nem opgave i en verden, der blev stadig mere internationaliseret og opbrudspræget med en stigende afvandring fra landbruget til de hastigt voksende byer. Velstanden voksede, folks forventninger voksede, uddannelseslængden voksede, det samme gjorde den offentlige sektor og industrien. Med den længere uddannelse mødte eleverne med bedre skoleforudsætninger end tidligere. En meget stor del af eleverne havde realeksamen, en mindre, men voksende del studentereksamen. Gennemgående stillede eleverne større krav til undervisningen og lærerne end tidligere. Eleverne blev tillige motoriserede. Bilparken i skolens gård voksede fra år til år. Fjernsynet spillede en større og større rolle i skolens fællesliv, særligt i olympiadetider. Alt i alt havde det betydning for kostskole-

miljøet. Eleverne kørte hjem eller på ture i weekends og på friaftener i stedet for at blive og tage del i den frie tid sammen. Dertil kom at flere og flere af eleverne mødte med erfaringer og oplevelser fra ophold i udlandet. Mobiliteten ikke bare fra land til by, men også på tværs af landegrænser blev et mere fremherskende træk. Påklædning og adfærdsformer ændrede sig. Pigernes hår blev kortere og mere drenget, og de fik lange bukser på. Drengene ændrede sig knap så hurtigt i det ydre. Først i slutningen af 1960'erne kom de første mandlige elever med lidt længere hår end til ørerne. Thomas Rørdam bemærkede i årsskriftet i 1969: *"Idag er det ikke noget særsyn, at drengene har længere hår end pigerne. Nogle piger går rundt i tykke sweaters. Ser man drenge og piger bagfra, kan man ikke altid se, hvem der er hvad"*[133].

I årene 1969 til 1971 slog ændringen for alvor igennem. Allerede i årsskriftet i 1968 kunne man læse Richard Andersens lille artikel om hans oplevelser i forbindelse med det fjerne ungsomsoprør i Frankrig. I de følgende par år kunne man opleve, at de unge på landets undervisningsanstalter var på barrikaderne. De besatte universiteterne, stillede krav om studenternes medbestemmelse af styrelsen af universiteterne, krævede professorvældet afskaffet, i det hele taget skete der en politisk radikalisering med demonstrationer mod USA's engagement i Vietnam, nymarxismen blev et kodeord for mange unges kritik af stat og samfund, kvindebevægelsen blomstrede op og satte kravet om ligeberettigelse på mange hjems dagsorden m.m. Også i Rødding - i 1970 - bølgede diskussionen frem og tilbage. Vietnam-politikken satte skel. USA's engagement var sat på dagsordenen i Rødding. Den store internationale politik blev et anliggende for alle, og som alle burde have en mening om.

Ungdomsoprøret har man kaldt begivenhederne i 1968-70. Men fremkomsten af oprøret skyldes en længere udvikling, hvor ungdommen blev skilt ud som en særskilt livsfase allerede i 1950'erne. Begrebet - teen-ager - blev hæftet på de unge. De unge gik længere tid i skole end tidligere, hvor de ofte kom ud at tjene efter konfirmationen, synet på kønnene og samværet mellem dem ændredes gradvist. I påklædning blev lighedsidealet synligt og den stigende velfærd gav i det hele taget de unge særlige forudsætninger i modsætning til tidligere generationer til at omgive sig med materielle goder og til at kunne tage ud og opleve verden. Erfaringerne stødte sammen generationerne imellem. De unge mente, at deres synspunkter og meninger var mindst lige så gode og lige så værdifulde, om ikke mere, end den ældre generations. Dét, de gamle havde lært, var ikke længere anvendeligt og tilstrækkeligt for de unge.

Disse træk kom til at betyde en mere kritisk og diskussionslysten ungdom på Rødding. En af de lidt ældre lærere - Thomas Rørdam - beskrev dette generationsbrud meget præcist i 1969: *"Tidligere var forstanderens foredragstimer det egentlige og det centrale i en højskoles timeplan. De andre læreres timer på de små hold var blot mellemaktsmusikken til udfyldning af pauserne mellem disse dagens højdepunkter. Men der blev også skudt med papirkugler og lavet mange andre spilopper i timerne. Det gør der ikke mere.*

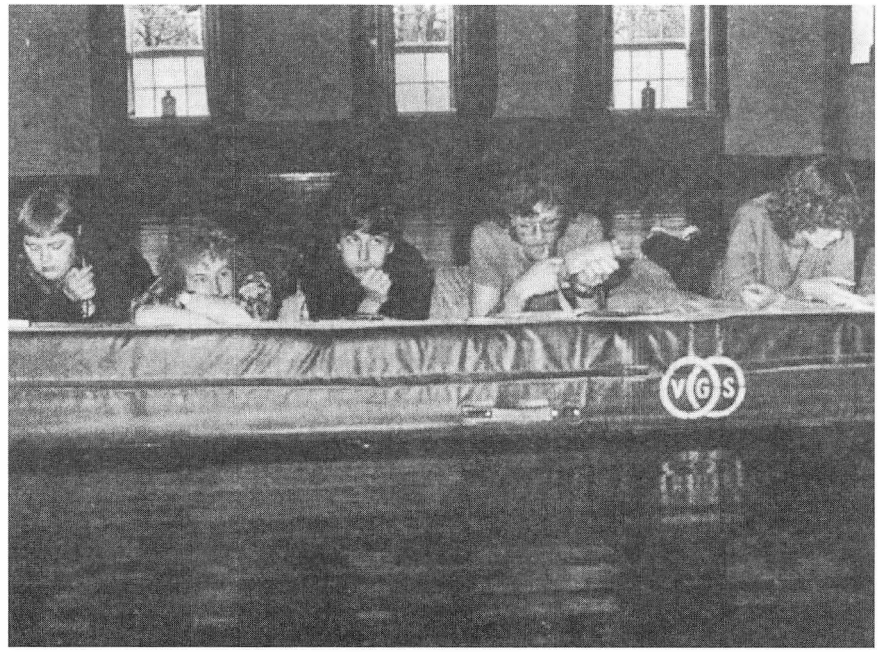

35. "Madrasdemokrati".

Nutidens højskoleungdom er mere saglig. Der er andre ting, der tæller. Prækeri vil den ikke vide af. Alderens og embedets autoritet blæser de på. Det følelsesoppustede vender den sig fra. Tiden er usnobbet. En højskole er ikke længere arnestedet for persondyrkelse. En sådan ungdom væbnet med kritisk sans, er vanskelig at forføre for demagoger og andre åndelige vindmagere. Det er altsammen udmærket, når man blot ikke havner i den modsatte grøft, hvor ingen gider høre på andre, men kun vil høre sig selv tale...."[134].

På højskolen tog man konsekvensen heraf og skar drastisk ned på fællestimer som samfundslære og foredrag med 50% og indførte i stedet nye fag som f.eks. keramik og batik/vævning samt mulighed for mere og anden sport end gymnastik. I 1971 var der kun én daglig fællestime tilbage. I det hele taget blev undervisningen trængt i baggrunden. Højskolen blev snarere et samværseksperiment til irritation for lærerne. Christen Damgaard Nielsen fremhævede således i sin karakteristik af elevholdene 1970-71, at: *"Det er en gammel påstand, at en skole er et hjem. Hvis der hermed menes andet end, at det er et sted, hvor man i fordragelighed kan tale om tingene og i øvrigt har de fordele, som et nært fællesskab giver, så har jeg ikke noget imod det. Noget andet er, at fællesskabet - "hjemmet" - nødigt skulle bruges som en "hovedpude", en flugt- og hyggemulighed, hvor man passivt kan tilbringe tiden uden noget sagligt arbejde. Det hjælper jo ikke, at man i princippet er vældig socialt og demokratisk indstillet, hvis man ikke kan samle sig enten om undervisningen eller en instans i fællesskabet"*[135]. Peter Holst har ved lejlighed karakteriseret tilstanden i disse og i de følgende år som et slags "madras-demokrati". Man skulle drøfte alle anliggender i fællesskab. De unge reagerede mod det formelle demokratis måde at organisere sig på. Alle skulle være ligeværdige og måtte derfor have den samme indflydelse på de fælles anliggender. Interessen faldt i

disse år for traditionel foreningsdannelse med generalforsamling og valg af bestyrelse, der skulle repræsentere dem. I stedet skulle organisationsstrukturen helst være så flad som muligt så afstanden mellem medlem og ledelse blev så kort som muligt.

Ledelses- og kompetanceproblemer

Fog Pedersen havde næppe selv fuld føling med, hvad der skete i disse år. Ligesom Sofus Høgsbro godt 100 år tidligere lod han sig engagere i politik, og den 1. februar 1968 accepterede han at blive kirkeminister i den nye borgerlige regering sammensat af Venstre, Konservative og Det radikale Venstre (VKR - 1968-71). Han førte hermed højskolens politisk-liberale tradition videre, men den politiske ambition gav samtidig anledning til kompetanceproblemer og utilfredshed på skolen i en tid med faldende elevtal og nye, markante strømninger blandt eleverne.

I stedet for Fog Pedersen måtte der konstitueres en anden forstander ved hans fravær fra skolen. Fog Pedersen ville fortsat bo og undervise på højskolen i weekenderne. På bestyrelsesmødet den 4. februar 1968 blev bestyrelsen orienteret om Fog Pedersens beslutning. Bestyrelsen glædede sig over dannelsen af den borgerlige regering, men var noget ængstelige ved, hvordan det ville gå med højskolen. Løsningen blev, at den erfarne højskolelærer Thomas Rørdam blev konstitueret i Fog Pedersens fravær som forstander, og Else Friis Sørensen blev udstyret med de nødvendige bemyndigelser til at klare regnskab og korrespondance. Men bestyrelsen var betænkelig. Allerede i november 1968 opfordrede den Fog Pedersen til at vende tilbage til forstanderstillingen. Anledningen var den, at Thomas Rørdam var utilfreds med sin position og ønskede at fratræde. Han følte, at han: *"stillede sig som en svigersøn der havde overtaget gården, men at svigerfaderen stadig bestemte"*[136]. Fog Pedersen vendte ikke tilbage til forstandergerningen. Han mente ikke, at det var muligt at opstille en præcis arbejdsdeling mellem den konstituerede forstander og ham selv. Bestyrelsen, der i forvejen var betænkelig ved arrangementet, besluttede den 19. april det følgende år at sætte Fog Pedersen "stolen for døren". I en udtalelse fra bestyrelsesmødet meddelte de Fog Pedersen: *"at bestyrelsen er enige i, at man ikke længere tør tage ansvaret for den nuværende ordning af skolens ledelse. Der er enighed om, at bede Arne Fog Pedersen vende tilbage til forstanderstillingen inden vinterskolens begyndelse til november 1969. Af hensyn til forholdene er det nødvendigt, at der træffes en afgørelse inden 1. maj d.å."*[137]. På et efterfølgende møde på Riber Kjærgaard landbrugsskole den 16. maj meddelte Fog Pedersen bestyrelsen, at han ikke havde til hensigt at opgive sin ministerpost. Bestyrelsen bøjede sig endnu engang, hvilket vidner om Fog Pedersens position og autoritet. Bestyrelsen veg tilbage for at fyre ham. I stedet blev der nedsat et udvalg, der skulle drøfte skolens fremtid!

Rørdam slap for forstanderopgaverne. Ved hans fratræden blev en anden af højskolelærerne - Christen Damgaard Nielsen - konstitueret i

resten af Fog Pedersens orlovsperiode. Christen Damgaard Nielsen havde fået lærergruppens opbakning, og Fog Pedersen lovede samtidig at vende tilbage til Rødding når regeringen trådte tilbage. Det skete først i efteråret 1971.

Personalet

I slutningen af 1960'erne nåede lærergruppen op på 16-18 lærere, hvoraf hovedparten var fastansatte. Dertil kom personalet i køkken, rengøring, gartneri og have, pedelfunktionen og landbruget. Fra o.1970 blev der tillige oprettet en særskilt kontorfunktion. I alt beskæftigede højskolen ca. 35 personer og var én af byens store arbejdspladser.

Tidligere var ansættelsen af personalet sket ved en mundtlig aftale og ved, at forstanderen suverænt fastsatte vilkårene. Med højskoleloven af 1970 blev kravet om indgåelse af en skriftlig kontrakt fastslået, ligesom der kom ensartede og godkendte ansættelsesvilkår. De nye bestemmelser gav lærerne større tryghed i ansættelsen.

Nye lærerkræfter kom til og andre rejste. Efter fru Børups fratræden blev der i de følgende år med hurtige skift knyttet unge kvindelige lærere til gymnastikuddannelsen. Af lærere, foruden de allerede omtalte, som arbejdede på skolen gennem flere år i 1960'erne og 1970'erne, kan bl.a. nævnes: Peter Holst, Lisbeth og Georg Bendix, Christen Damgaard Nielsen, Hans Henningsen, Georg og Gudrun Mulvad, Leif Frandsen, Anders Rudolph, Johannes Langer, Niels Lassen, Esther Rasmussen, Mona og Jens Hadrup, Elisabeth og Thorkild Lund, Thomas Rørdam, og med opførelsen og indretningen af det nye bibliotek, bibliotekar Kirsten Rasmussen. Det var nødvendigt med et stort lærerkollegium til at varetage undervisningen i omtrent 30 valgfag og de mange regne- og danskhold. Dertil måtte der et stort personale til at sørge for elevernes bespisning, rengøring af de store arealer i bygningerne og havearbejdet uden for dem, sørge for bygningernes vedligeholdelse, vand og varme, og at modtage elevernes betaling for opholdet samt føre regnskab.

I juli 1964 ramtes familien Fog Pedersen af alvorlig sygdom. Mette Fog Pedersen blev indlagt på Århus Kommunehospital, og resten af sit liv var hun bundet til sygesengen. Hun var imidlertid i besiddelse af et ukueligt livsmod trods en tragisk sygdom. Hun formåede fra sygesengen at skrive otte bøger baseret dels på erindringsstof, dels på hendes livsbetragtninger. Blandt hendes bøger kan nævnes: "25 år på højskole", 1970. "Et sønderjysk hjem", 1970. "Livet trods alt. Dagbogsoptegelser", 1971. "Lys og skygge. Betragtninger fra en sygeseng", 1972. Skolen manglede i disse år en "madmor". Forstanderfruen indtog en uundværlig position bag sin mand. Hun forestod den overordnede styring af køkken, have, rengøring, repræsentation, omsorg og meget mere.

Den almindelige demokratisering af ledelsesfunktioner i samfundet slog også igennem på højskolen. Med den nye højskolelov i 1970 blev det krævet, at der oprettedes et lærerråd. I overensstemmelse med tidens ånd

36. På vej til nye opgaver.

skulle forstanderens hidtil uindskrænkede magt begrænses. Først efter Fog Pedersens tilbagevenden til Rødding Højskole blev de nye regler gennemført. Den 24. august 1972 blev der fastlagt retningslinier for lærerrådet. I følge disse blev lærerrådet tildelt en række beføjelser: fastlæggelse af kursus, kursusterminer og mødevirksomhed, udarbejdelse af undervisnings- og timeplaner, tilrettelæggelse og fordeling af udflugter, underholdning og tilsynstjeneste m.m., vikartjeneste for forstanderen, større anskaffelser af undervisningsmateriel og bøger, udarbejdelse og administration af skolens ordenssystem, behandling af forslag til nybyggeri og ombygninger, forhold vedrørende eleverne. Rådet skulle endelig konsul-

teres i forbindelse med lærer- og forstanderansættelser og afskedigelser[138]. Lærerrådet fik ingen afgørende myndighed på skolens drift. Forstanderen og bestyrelsen bevarede den besluttende myndighed, men havde lærerrådet væsentlig anderledes synspunkter, kunne det være vanskeligt at gennemføre beslutninger, der var i modstrid med lærernes, nu da lærerne havde fået et formelt forum at fremføre deres synspunkter i. I sidste ende var det den valgte bestyrelse, der havde den afgørende og endelige beslutning på skolekredsens vegne.

Da Fog Pedersen den 1. oktober 1971 vendte tilbage til højskolen, var den befolket af en anden type elever, som ikke ønskede den traditionelle forstanderautoritet. Det var derfor ikke muligt at genoplive den gamle højskole. Der gik endnu fem år, inden Fog Pedersen opsagde sin stilling. Den 1. august 1976 tiltrådte han på socialdemokraten, udenrigsminister K. B. Andersens opfordring og indstilling, posten som generalkonsul i Flensborg.

Skolens økonomiske grundlag 1952-1976

Fog Pedersen overtog en velkonsolideret højskole efter Lund. Med beslutningen i 1948 om ikke at gennemføre en større ombygning af højskolen, men koncentrere sig om en mindre omfattende plan i form af ombygning af elevværelser, renovering af Flors Hus og opførelse af et urtehus, var der endnu midler tilbage i Byggefonden af 1944, da Fog Pedersen tiltrådte. Derudover rådede skolen over flere mindre "cigarkasser" med penge opsamlet gennem årene. Selvom der ved forstanderskiftet blev foretaget en omfattende og nødvendig istandsættelse og opført en ny avlsbygning for næsten 500.000 kr. i 1952-53, var højskolen stadig i besiddelse af en anseelig formue.

Det lykkedes Arne og Mette Fog Pedersen at udvikle en velbesøgt skole, som fra midten af 1950'erne havde langt over 100 elever på vinterholdene. Flere elever og forbedrede statslige tilskud til elevernes ophold og til skolen, resulterede i, at højskolen omtrent hvert år kunne præstere et regnskabsmæssigt overskud[139]. I sammenhæng med om- og nyvurderinger af højskoleejendommen voksede egenkapitalen, og gav dermed forbedrede muligheder for at finansiere de omfattende byggerier i de efterfølgende år.

Fog Pedersens interesse for byggeri viste sig allerede i 1940'erne, da der var store planer for ombygning af højskolen. Planerne blev imidlertid ikke til noget, og først i slutningen af 1950'erne kunne de tages frem igen, og i årene frem til 1970 var Fog Pedersen den store bygherre. I de år fik højskolen udvidet sine rammer med nødvendige bygninger for at tilgodese den stigende søgning til skolen og elevernes voksende forventninger til moderne faciliteter. Det var samtidig et konkurrenceelement overfor de andre højskoler, at Rødding kunne fremstå som en moderne højskole med tidssvarende undervisningsfaciliteter og elevværelser.

Den nye generation af bestyrelsesmedlemmer så med velvilje på Fog

Pedersens projekter. De havde ikke de gamle bestyrelsesmedlemmers frygt for optagelse af statslån. De vurderede snarere de billige statslån ud fra en ren økonomisk synsvinkel og slet ikke ud fra en frygt for eventuelle politiske bindinger eller konsekvenser af lånene. Selv de liberalt indstillede bestyrelsesmedlemmer havde ændret holdning til brugen af statskassen.

Med ansættelsen af flere lærere, herunder lærerpar, blev det nødvendigt at opføre nye lærerboliger. På Møgelmosevej og i Nordhaven opførtes nye huse. I 1955 erhvervede elevforeningen tillige en ejendom på Møgelmosevej til et lærerpar. På skolen opførtes en ny foredragsal, Kavalerfløjen blev indrettet med elevdagligstue, en ny elevfløj rejstes, Flors Hus gennemgik en omfattende renovering og blev forlænget med elevværelser. Den gamle stald blev revet ned, og i dens sted opførtes en stor biblioteksbygning med 2 lærerlejligheder, og mod nord byggedes en ny spisesal til afløsning af den gamle, som længe havde været alt for lille.

Landbruget blev udvidet med svinehus, maskinhus og garager. Jordtilliggendet blev udvidet til knap 50 ha. ved køb og mageskifte gennem årene. Landbruget blev ledet af en bestyrer, som havde karle til sin hjælp. Landbruget forsynede bl.a. skolen med mælk og kødvarer. Udbyttet af investeringerne i landbruget svingede meget fra overskud til underskud. Bestyrelsen, som bestod af mange landbrugskyndige, søgte at styre landbruget igennem de svingende konjunkturer. Ud over landbruget rådede skolen over et gartneri, som bl.a. forsynede skolen med grøntsager.

I løbet af 10 år bragte de samlede investeringer gælden op på ca. 3,5 mill.kr., hvilket o.1970 svarede til omtrent halvdelen af skolens samlede aktiver. Skolens egenkapital var fortsat væsentlig, men det skyldes i høj grad en opvurdering af ejendomsskyldsværdien ved 15. vurdering til godt 6 mill. kr. efter undervisningsministeriets vurdering af skolen. Det centrale var imidlertid rentebelastningen af gælden på skolens drift. Så længe skolen var velbesøgt kunne den uden problemer klare den stigende rentebyrde. Dertil kom favorable statslige rentetilskud til rentebetalingen på kassekreditten og kreditforeningslånene. Men i årene efter 1971 begyndte nedgangen i elevtallet. Årsoverskuddet blev vendt til underskud. Samfundsudviklingen havde tillige sin del af skylden herfor. De store årlige prisstigninger fra slutningen af 1960'erne løb forud for indtægterne. Lærerlønningerne steg kraftigt, udgifterne til vedligeholdelse af den voksende bygningsmasse ligså. Kostudgifterne voksede, både lønningerne men også råvarerne. Særligt voksede udgifterne til det nyindrettede kontorhold. Endnu i slutningen af 1960'erne var en post som administration ubetydelig i regnskabet, men da Fog Pedersen blev minister, og der indrettedes en egentlig administration, voksede udgifterne kraftigt. Førhen varetog forstanderen selv hele den administrative side af højskolevirksomheden[140].

Siden 1920'erne havde salg af byggegrunde givet skolen nødvendige ekstraindtægter. I 1970'ernes begyndelse blev dette middel atter aktuelt. Rødding by havde netop i disse år og til skolens held - vokseværk. Det

faldt belejligt sammen med skolens stigende likviditetsbehov. Der blev afhændet et stort areal nord for Møgelmosevej til kommunen og skolen udstykkede selv flere grunde i Nordhaven.

Højskolen var endnu af navn en privat, selvejende institution, men reguleret og i hovedsagen finansieret ved statslige midler. Den daglige ledelse lå fortsat i forstanderens hænder, men bag ham var bestyrelsen og skolekredsen øverste myndighed. Mange af de gamle i skolekredsen, eller Selskabet Rødding Højskole, var efterhånden faldet bort og kun få nye havde meldt sig. Fra midten af 1970'erne gjorde bestyrelsesmedlemmerne Ejnar Rytz og Georg Bendix et stort arbejde for at interessere nye medlemmer for højskolen, og det lykkedes dem at få tegnet tæt ved 200 nye medlemmer[141].

Bestyrelsen mødtes normalt 2 gange om året. I de mellemliggende perioder dannede tre af bestyrelsen sammen med forstanderen et arbejds- eller forretningsudvalg. Dette udvalg varetog gennem det meste af skolens historie de daglige forretninger, og de var den gruppe, der havde den fornødne indsigt i skolens forhold til at bestemme, hvad den øvrige bestyrelse skulle have forelagt af væsentlige sager. Årsmødet eller generalforsamlingen var og er stadig skolens formelt højeste myndighed. Indtil 1974 mødtes den hvert andet år, men herefter hvert år, så årsmødebetegnelsen kom til sin ret. I 1973 meddelte stiftsamtmand J. Pinholt, at han ønskede at træde tilbage. Han var i sin tid blevet udpeget som repræsentant for det gamle Haderslev Amt. Der skulle herefter ikke udpeges en ny repræsentant. Blandt andet af den grund gennemførtes i 1974 en gennemgribende revision af vedtægterne for: *"at bringe dem i overensstemmelse med Nutidens Krav"*, som det anførtes som begrundelse af formanden H. P. Fogtmann ved bestyrelsesmødet i sommeren 1973[142]. De ønskede ændringer blev vedtaget af generalforsamlingen. De væsentligste ændringer var, at forstanderen herefter blev frataget sin stemmeret i bestyrelsen, og at en repræsentant for lærerrådet ligeledes uden stemmeret kunne deltage i bestyrelsesmøderne. Antallet af bestyrelsesmedlemmer blev indskrænket til 11, og valgperioden blev nedsat fra otte år til fem år. Mest interessant er, at den gamle formålsparagraf om at tilbyde landets ungdom god undervisning og virke for Sønderjyllands sag blev reduceret til en opremsning af den gældende lovgivning: *"§1. Rødding Højskole er en privat selvejende institution med hjemsted i Rødding Kommune. Dens formål er at drive højskole inden for højskolelovens rammer. (Lov nr.2 59 af 4. juni 1970 om folkehøjskoler, landbrugsskoler, husholdningsskoler og efterskoler jvf. lov nr. 337 af 18. juni 1969 om statsstøtte til visse private skoler med senere ændringer)"*[143].

Set i en længere historisk linie vidner denne lakoniske og lidet informative formålsparagraf om statsmagtens stigende indflydelse på højskolerne. Deres virke er i høj grad reguleret og bestemt af lovgivning. Større økonomiske dispositioner skal godkendes af undervisningsministeriet. Dertil kommer, at de nationale modsætninger i Sønderjylland var afløst af en fornuftig sameksistens. Rødding Højskoles oprindelige sigte: at styrke

37. Forstander, cand.teol. Poul Bredsdorff.

Bodil Bredsdorff.

danskhedens sag i grænselandet var blevet uaktuel med Bonn-København-erklæringerne fra 1955, som sikrede de nationale mindretal på begge sider af grænsen gode betingelser for bevarelse af deres nationale egenart. Den gamle jordkamp og den politiske kamp var afblæst.

Forstanderskifte 1976

Fog Pedersen og Lund havde sammenlagt været forstandere i 49 år eller omtrent halvdelen af skolens samlede højskoletid. I de følgende 18 år gik skolen gennem tre forstanderskift, hvilket vidner om, hvor arbejdskrævende og omskiftelig forstandergerningen blev. De stadig hurtigere forandringer i det omgivende samfund og i elevernes opfattelse af skolen, stillede dens forstandere, lærere og øvrige personale over for justeringer og ændringer i fagudbud, skoleterminer, eksperimenter med undervisningen, diskussioner om skolens linie og ikke mindst gentagne opstramninger af økonomien. Det afstedkom brydninger i personalegruppen. De mange års kontinuitet blev afløst af nødvendige omskiftelser i de følgende år.

Efter Fog Pedersens meddelelse til bestyrelsen i februar 1976, at han fratrådte pr 1. august 1976, blev forstanderstillingen opslået. 17 ansøgere meldte sig, men ingen af dem blev antaget. I stedet opsøgte et udvalg af bestyrelsen valgmenighedspræsten Poul Bredsdorff i Kerteminde og tilbød ham forstanderstillingen. Han accepterede. Det var en enig bestyrelse, der stod bag ansættelsen af Poul og Bodil Bredsdorff. Deres ansættelse blev imidlertid kort målt med Rødding-alen. Allerede i efteråret 1978 måtte de rejse.

De ankom i efteråret 1976 til en skole med et stort personale: 19 lærere, hvoraf hovedparten var fastansatte og dertil personalet i landbrug, køkken, gartneri, kontor og rengøring - ialt ca. 35 personer. Samtidig var det en skole, hvor elevsøgningen var faldende på vinterskolen fra 120-140 elever i de første år af 1970'erne til 75-90 elever i de sidste år af årtiet. Skolens økonomi forværredes fortsat af relativt store underskud på driftsregnskabet. Det var dog ikke katastrofalt takket være skolens store formue. Den samfundsøkonomiske krise satte sine spor i Rødding. Den indledtes i de første år af 1970'erne, og den fik et ekstra skub med oliekrisen i vinteren 1973/74, hvilket forringede mulighederne for at forbedre skolens økonomiske grundlag. Endelig skulle Bodil og Poul Bredsdorff overtage en skole i skyggen af den autoritet Fog Pedersen havde opbygget gennem årene. Alt i alt var det en vanskelig opgave at løse for det nye forstanderpar.

I åbningstalen i november 1976 lagde Poul Bredsdorff sig tæt op ad Fog Pedersens holdning til skolens linie: ikke at uddanne specialister, men fastholde det almene sigte. Uanset tilbagevendende programmatiske udsagn kunne det ikke skabe en tilstrækkelig klar profil og slet ikke vende den faldende søgning til skolen. Diskussionerne på skolen mellem de forskellige personalegrupper om skolens linie tog til. Skulle man fastholde

38. Forstander, cand.mag. Erik Overgaard.

Kirsten Overgaard.

omfanget og karakteren af undervisningen i grundfag som dansk, historie, litteratur og samfundsforhold, eller skulle man i stigende grad satse på de kreative fag? Skulle Rødding Højskole udvikle sig i retning af de svenske medborgerskoler, som mange i øvrigt ikke betegnede som egentlige højskoler? Eller i hvilken retning skulle man gå for at øge interessen for højskolen? Desuden skabte forstanderens positive interesse for Tvindeksperimentet nogen politisk usikkerhed om, hvad han ville med skolen[144].

Det lykkedes ikke at nå frem til en fælles forståelse, og da forstanderen ikke var i stand til at fremlægge en tilstrækkelig klar opfattelse af i hvilken retning højskolen skulle bevæge sig, voksede lærernes utilfredshed med hans ledelse. I foråret 1978 kulminerede konflikten. En enig lærergruppe pegede på, at de ikke fandt, at P. Bredsdorff havde et tilstrækkeligt ledelsesmæssigt overblik og initiativ. Tilliden mellem lærergruppe og forstander var væk. Bestyrelsen søgte at mægle i konflikten, men uden held. Situationen satte bestyrelsen i et selvskabt dilemma: de havde opfordret P. Bredsdorff til at overtage forstanderposten og kunne som sådan vanskeligt fyre ham. P. Bredsdorff indså imidlertid det umulige i at skabe et ordentligt grundlag for et fremtidigt samarbejde, opsagde derfor sin stilling og vendte tilbage til præstegerningen.

Den historisk-poetiske højskole

Som nyt forstanderpar tiltrådte Erik og Kirsten Overgaard 1. oktober 1978. De kom fra Ry højskole. Erik Overgaard havde tidligere i en kort periode i 1970-71 undervist i Rødding.

Det er karakteristisk, at både Poul Bredsdorff og Erik Overgaard i deres åbningstaler fandt anledning til at fremhæve Grundtvig som den ideologiske bærer af Rødding Højskole[145]. Fog Pedersen havde tidligere blot fastslået højskolens praksis og rødder, og virket herefter. Nu var det tilsyneladende nødvendigt at insistere på, at højskolen var en historisk-poetisk skole, som havde sit udgangspunkt i Grundtvigs højskoletanker. Gennem deres forstandertid vendte de ofte tilbage til dette udgangspunkt.

I følge det nye forstanderpar var højskolen en udfordring for de elever, der kom på den. Et fællesskab udvikles og i dette - i undervisning og samvær - stilles spørgsmålene, hvor kommer vi fra, hvem er vi og hvor skal vi hen? Det historiske forstået som hukommelsen og forbindelsen med tidligere erfaringer og generationer. Nutiden - en ungdoms søgen efter fast grund under fødderne, en identitet. Det poetiske, som gennem sproget, litteraturen, musikken, kunsten udvider den enkeltes evne til at nærme sig tilværelsen med opladt sind. Var der i grunden noget nyt i at fremhæve den gamle kæmpe - Grundtvig? Næppe, men nødvendigheden var måske tilstede, idet den almene højskole var under pres fra et samfund med en stadig mere udpræget specialisering og fagopdeling forstærket af nye teknikker og produktionsmetoder. Dertil kom, at den økono-

miske krise samtidig afslørede de sociale konsekvenser af industrisamfundet, hvor de sociale netværk i lokalsamfundet og i familien var under stærk forandring. Man søgte nye identiteter.

Højskolen blev ikke svaret, men kun en mulighed. Andre mere eller mindre håndfaste muligheder, som den omskiftelige tid gav rum for, var de nye folkelige bevægelser. De traditionelle politiske partier og det politiske system - det hævdvundne - blev sat til debat og under kritisk lup af mange unge og særligt kvinderne. De kanaliserede deres energi ind i de mange nye græsrodsbevægelser, der voksede frem i disse år: miljøbevægelse, kvindebevægelse, fredsbevægelse, kampen mod atomkraft og i en stærk interesse for sig selv og psykologi. Det kunne se ud som om Freud blev mere interessant end Grundtvig. Atter andre unge krævede efter ungdomsoprøret, at en højskole skulle være samfundskritisk. Marxismen vandt også indpas på højskolerne. På Rødding blev det dog kun til et timelærerfag i en kort periode, da eleverne ønskede det[146]. Den indirekte påvirkning i den liberale tradition på højskolerne blev nogle steder afløst af kravet om direkte påvirkning. Eleverne skulle engageres i en bestemt holdning med et politisk sigte[147]. Så vidt kom det ikke i Rødding, men tendenserne var der. Derfor kunne man på skolen i årene fra o. 1970, men særligt fra midten af 1970'erne opleve, at eleverne havde skiftende forventninger til skolen, hvilket vanskeliggjorde fastholdelsen af en klar profil. Det gav sig bl.a. udslag i, at det kneb med deltagelse i morgensam-

39. Keramiklærer Lars Andersen 1969.

lingen og elever udeblev fra undervisningen. Øl og spiritus blev fast bestanddel i samværet, og euforiserende stoffer kom til. Selvom det ofte kun var få elever, der ikke kunne finde ind i rytmen på skolen, lagde de disciplinære problemer større beslag på forstanderens og lærernes tid og kræfter end tidligere. Enkelte elevers adfærd kunne påvirke et helt elevholds oplevelse af deres højskoleophold. Dertil kom elever med sociale og psykiske problemer, som ingen på højskolen var uddannet til at hjælpe. Disse forhold påvirkede naturligvis skolens omdømme. De gode elever blev i stigende omfang væk. Det hang bl.a. sammen med ledelsens manglende evne til konsekvent at opstille og håndhæve retningslinier for samværet på skolen. Højskolen befandt sig i spændingsfeltet mellem erindringen om hvordan det havde været og hvordan det konkret var og så diskussionen om i hvilken retning den skulle udvikle sig. Det betød, at skolens identitet som almen højskole blev sløret. I en kritisk artikel - "Højskoleideen og tiden efter ungdomsoprøret" - påpegede den garvede højskolelærer Thomas Rørdam, at: *"det ofte* (kunne) *være svært at skimte en holdning bag det hele. Undertiden udviskedes det billede af en højskoles særlige karakter og linie, der havde fæstnet sig i dens omdømme"*[148]. Det var en generel beskrivelse Thomas Rørdam gav af udviklingen, men karakteristikken ramte også Rødding.

"Tradition og fornyelse"

"Tradition og fornyelse" var den overskrift Kirsten og Erik Overgaard satte over deres 10 års virke ved højskolen[149]. Traditionen blev allerede anslået i åbningstalen: Grundtvig og den historisk-poetiske skole. Gennem årene søgte de at genoplive den gamle, nære kontakt med egnen med store "åbent-hus arrangementer". Det var en vanskelig opgave, idet skolen aldrig har haft sit bagland i selve Rødding by, men i omegnen - blandt bønderne. Men antallet af bønder, der følte en tilknytning til højskolen var i mellemtiden svundet ind, og at få etableret en ny forbindelse til byen var vanskelig. Egnsbesøgende blev genoplivet. Elever kom ud i hjemmene og mødte "historier" og miljøer kun de færreste af dem kendte til. Månedsmøderne blev fastholdt. Denne gamle tradition, der rakte tilbage til højskolens første år, kunne give højskolen sin gamle rolle tilbage som oplysnings- og debatforum for egnens befolkning.

Men fornyelse var påkrævet. De tog fat på en modernisering af skolen. Dens undervisning, fag, terminer og den fortsat haltende økonomi. For at imødegå det faldende elevtal var den første handling at ændre på de gamle skoleterminer. Novemberskolen blev udvidet til seks måneder fra november til april, sommerskolen strakte sig fra maj til juli. En forårsskole blev introduceret på fire måneder fra januar til april. Det efterlod månederne august, september og oktober til de nødvendige korte kurser og udlejninger til forskellige foreninger og institutioner. Når man fastholdt november som starttidspunkt, hang det sammen med et hensyn til

de unge fra landbruget, selvom de kun udgjorde en stadig mindre del af elevflokken. I de følgende år blev terminerne flere gange lagt om, og årene fik præg af en slingrekurs. Den første omlægning gav ikke umiddelbart den forventede elevfremgang. Vinterskolen på seks måneder var for lang. Eleverne havde ikke råd. Derfor blev den reduceret til fire måneder i 1980 fra november til marts efterfulgt af en forårsskole på fire måneder fra marts til slutningen af juni. Forårsskolen slog derimod an. Fire måneders højskoleophold gav elever de nødvendige point til brug ved optagelse ved seminarierne. Vinterskolen haltede efter forårsskolen, og allerede i vinteren 1982-83 åbnedes op for supplerende elevindtag i januar.

Det lykkedes at vende den nedadgående linie i 1970'erne. I årene fra 1981-85 søgte omkring 100 elever til skolen pr. semester. Den var fuldt belagt. Elevernes ønsker om enkeltværelser reducerede skolens kapacitet, således at den gamle fulde belægning på ca. 150 elever, nu var ca. 100. Denne gunstige udvikling betød tillige, at skolens underskud blev vendt til overskud. Der blev investeret i en helt ny bygning - Solgården. Det var samtidig udtryk for en styrkelse af de kreative fag som vævning, plantefarvning, foto, billedkunst, og det signalerede således en opprioritering af de kreative fag i skolens samlede fagprofil. Også keramikken fik sin egen bygning.

I undervisningen eksperimenterede man med halve og hele sammenhængende undervisningsdage og -uger, hvor eleverne kunne fordybe sig i forskellige emner eller omkring et fælles emne. F.eks. var to uger skemafrie på forårsskolen i 1982. I den ene uge arbejdede man på tværs af fagene med emnet "fritid og fri tid". Den anden uge var knyttet til de syv periodefag: historie/samfundsfag, energi, gymnastiklederuddannelse, filmproduktion, keramik, vævning samt rytmisk musik og sammenspil.

Gennem de tilbagevendende omlægninger af undervisningen søgte man at give højskoleforløbet afveksling og eleverne lejlighed til at arbejde mere selvstændigt i denne projektorienterede undervisningsform. Vanskeligheden var dog at skabe en interesse for det samme emne hos alle, og mange elever, der i deres skoletid var blevet fodret med gruppearbejdet, så skævt til arbejdsformen. De traditionelle foredrag var til gengæld skåret ned til blot to om ugen. En yderligere grund til, at den projekt- eller temaorienterede undervisning vandt frem var, at mange unge kom på højskolen uden praktiske arbejdserfaringer som tidligere. De havde en længere teoretisk skolegang bag sig. I temaerne var der bl.a. mulighed for at kombinere praktiske aktiviteter med den teoretiske undervisning. Princippet kunne dog også overføres til den daglige undervisning. På foranledning af højskolelærer Jens Hadrup opførtes et biogasanlæg, der blev bygget en enkelt vindmølle, som siden blev sendt til Nyandhiwa i Kenya, og der var længe planer om at inddrage landbruget i undervisningen for at give byungdommen mulighed for at få indsigt i driften af et landbrug. Længe blev det diskuteret i et udvalg i bestyrelsen, hvordan landbruget kunne inddrages i undervisningen, men uden at der kom resultater ud af drøftelserne.

Alle højskoler oplevede en fremgang i elevsøgningen ind i 1980'erne, men de almene højskoler mærkede samtidig konkurrencen fra de mange nye højskoler. Den liberale højskolelov fra 1970 havde gjort det lettere at oprette nye højskoler. På 25 år - fra 1960 til 1985 - kom næsten 40 nye højskoler til, hvorved det samlede antal kom op på 100 skoler. En del af dem byggede på ungdomsoprørets marxistiske ideologi, andre specialiserede sig i bl.a. kunst, teater, musik, medier, sport og idræt. Også på Rødding mærkede man trykket fra de mange nye og almindeligvis velbesøgte skoler, og det gav anledning til en kommentar af Kirsten og Erik Overgaard i skolens dagbog i 1984: *"her på skolen er vi enige om at fortsætte med at tilrettelægge en bred højskolevirksomhed, der henvender sig til det hele menneske og til en mangfoldighed af unge mennesker - alt tilpasset den tid, vi nu lever i. Vi fastholder det folkelige syn, vi er en fortsættelse af, og som det i høj grad er folkehøjskolens opgave og udfordring at give i et specialiseret og teknificeret samfund. Derfor fastholder vi folkehøjskolens klassiske hovedfag med nye fag og fagområder. Det må nemlig ikke glemmes, at højskoleelever i dag ofte har en lang og målrettet teoretisk skolegang bag sig, så mulighederne for at udtrykke sig gennem musik, teater og kunsthåndværk har været meget begrænsede. Disse sidstnævnte områder har derfor fået en ligeværdig og påskønnet plads i det samlede fagudbud og i skolens udvidelse og indretning"*[150].

I midten af 1980'erne vendte billedet igen. Elevtallet faldt kraftigt i årene frem til efteråret 1988 til mellem 20 og 30 elever pr. semester. Ikke siden Erik Appel var man nået så langt ned i elevtal i dette århundrede. Med endnu en ændring i terminerne i 1987 søgte man uden held at vende udviklingen. Ved denne lejlighed slap skolen definitivt hensynet til landbrugets rytme og landbrugets unge, som alligevel ikke i noget større omfang søgte til skolen. Vinterskolen blev afskaffet og erstattet af en efterårsskole fra september til jul. Forårsskolen blev fastlagt til 5 måneder fra januar til juni. Sommeren blev anvendt til de traditionelle korte kurser, som siden begyndelsen af 1970'erne var blevet en stadig mere nødvendig del af højskolens samlede undervisningsudbud.

Skolens overskud i begyndelsen af 1980'erne blev igen vendt til store underskud. I de mellemliggende år var der investeret store beløb i bygningerne. Taget på hovedbygningen måtte fornyes, det samme måtte stråtaget på Østfløjen. Skolen købte endnu et hus til lærerbolig. Et helt nyt hus til de kreative fag opførtes og gennem årene blev der anvendt store beløb på vedligeholdelse. Med kraftigt faldende elevtal blev det stadig vanskeligere at klare den voksende rentebyrde på gælden. Skolen var ved at havne i en gældsfælde. Dertil kom problemer med landbruget. Det kunne ikke længere drives rentabelt. Jens Peter Bendtsen, der blev ansat som driftsleder i foråret 1987, gav følgende begrundelse herfor: *"Det skyldes bl.a. at min løn er baseret på, at jeg arbejder ½ tids i landbruget og ½ tids i undervisningen, således at landbruget kun belastes med ½ løn. Men p.g.a. de små elevhold året igennem er der ikke længere grundlag for det hidtidige antal lærertimer, og derfor har landbruget skullet bære min løn alene.*

Det er produktionen ikke stor nok til, og derfor vil det de kommende år koste højskolen penge at drive landbruget under den nuværende form"[151]. Bestyrelsen og højskolens ledelse tog efter års diskussion konsekvensen heraf, og i efteråret 1988 blev landbruget nedlagt. Dyrene blev solgt og fra 1/1 1989 blev jorden bortforpagtet. En epoke og fast bestanddel af højskolens hele liv var slut.

Allerede i 1978 da Kirsten og Erik Overgaard tiltrådte var økonomien stram. Den blev yderligere belastet af de politiske reaktioner på den økonomiske krise. Gang på gang gennemførte politikerne nedskæringer i de offentlige tilskud til de frie skoler. Situationen var derfor den, at samtidig med, at ledelse og medarbejdere stræbte efter at komme ud af den økonomiske klemme med faldende elevtal, blev tilskuddene beskåret. Det indebar bl.a., at det store personale gradvist blev reduceret til det halve i årene frem til slutningen af 1980'erne. En del af de ældre i personalet gik på pension: Thomas Rørdam, Else Friis Sørensen, Hans Nørgaard Hansen, Erik Jacobsen, Johannes Langer, andre fik ansættelse andetsteds som f.eks. Jens Hadrup og Peter Holst. De "gamle", som siden 1960'erne havde søgt at fastholde den traditionelle højskole forsvandt og nye mennesker og tanker dukkede op.

Ny linie på højskolen i 1988

Det nye forstanderpar - Dorthe Esbjørn Holck og Niels Holck - stod derfor overfor en økonomisk trængt skole - og en skole, hvor den negative udvikling i elevtallet skulle vendes, hvis skolen skulle overleve. Det var en krævende og vanskelig opgave, men begge mødte med stor energi, ideer og gå-på-mod. Dorthe E. Holck, som er cand.mag. i engelsk og religion, kom fra en stilling som seminarielærer i Århus og Niels Holck fra en stilling som rektor ved Gedved seminarium.

Den 1. august 1988 tiltrådte de, og ved en reception senere i august redegjorde Dorthe E. Holck for sine ideer. Den overordnede synsvinkel på, hvad højskole er/kan være var der ikke ændret ved: at give livsoplysning, at omfatte det hele menneske, at give viden og færdigheder - kort sagt - at oplive og oplyse.

Det nye, der i særlig grad blev betonet i talen var, hvilke grupper af mennesker højskolen kunne henvende sig til ud over de sædvanlige unge mennesker, der søgte højskolerne. Der blev peget på de mange forskellige grupper på og midlertidigt ude af arbejdsmarkedet, som kunne have brug for et højskoleophold. I slutningen af 1980'erne var den store gruppe af korttidsuddannede mennesker kommet i fokus i arbejdsmarkedspolitikken. Arbejdsløsheden var stærkt stigende, og særligt var disse grupper udsatte. Hvordan skulle man sikre dem en plads på arbejdsmarkedet igen? Diskussionen kredsede om en uddannelsesreform - Betalt Frihed til Uddannelse (BFU), og Dorthe E. Holck så her: *"....netop en mulighed for at tilbyde højskole til mennesker, som ellers ikke ville komme i forbindelse*

40. Forstander, cand.mag. Dorthe Esbjørn Holck og Niels Holck.

med højskolen, og der ligger måske en mulighed for at selvstændiggøre og give selvtillid til det, der kunne betegnes som nutidens almue"[152]. Det var ikke tanken, at alene arbejdsløse eller beskæftigede, der tog orlov fra arbejdet, skulle på højskole. Også cheferne og specialisterne kunne have godt af et højskoleophold. Ideen var at erstatte lederkurser med højskoleophold, idet: *"....et højskoleophold er netop for den, der* ***tror,*** *at han véd hvad han*

vil"[153]. På højskolen kunne de forskellige grupper - de arbejdsløse, folk på orlov, unge, der valgte højskolen som led i deres uddannelse - de kunne alle kvalificeres til at leve i det Dorthe E. Holck betegner som "virketidssamfundet".

Højskolen skulle også placeres som et tilbud til by og egn. Selvom højskolen traditionelt er blevet opfattet som en kostskole, var det en mulighed at åbne op for elever fra by og egn, som kun deltog i undervisning og samvær i dagtimerne. Forbindelsen til højskolens omgivelser var en bestræbelse, som allerede Kirsten og Erik Overgaard havde overvejet, og som Dorthe E. Holck ønskede at fastholde og udbygge.

Erik Appel søgte i 1920'erne af nød, men uden større held at få unge arbejdsløse til at melde sig på højskolen. Nu blev ideen lanceret som en del af højskolens officielle politik sideløbende og sammen med den almindelige højskole. Denne stærkere tilknytning mellem højskolen og arbejdsmarkedet blev i den følgende tid begunstiget af lovgivningen. Det lykkedes at gennemføre flere kurser alene eller i samarbejde med andre af amtets uddannelsesinstitutioner og virksomheder. Kursisterne, som ofte var ældre og havde andre erfaringer end de almindelige højskoleelever, deltog i større eller mindre omfang i undervisningen sammen med de andre højskoleelever. I kurserne kunne der være indlagt erhvervsrettede undervisningsforløb enten på højskolen eller på en af amtets erhvervsskoler. Efter gennemførelsen af de første kurser kunne Dorthe E. Holck med større autoritet fastslå, hvad højskolen især kunne bidrage med i uddannelsesbilledet. I årsskriftet i 1990 skriver hun bl.a.: *"Vores erfaring og styrke ligger på det almene område. Det almene for det første, forstået som muligheden for at forbedre færdigheder og opnå viden indenfor såkaldt almene fag som dansk, matematik (med EDB), sprog, samfundsfag, historie, psykologi m.m. Det almene for det andet, forstået som muligheden for udvikling af* ***personlige egenskaber.*** *Det vil sige, at uanset hvilke fag, man vælger at arbejde med, er der altid en målsætning for arbejdet, der rækker udover det at give eleven faglig kompetence: At* ***styrke dem*** *i troen på, at de allerede ved noget, at de faktisk* ***kan*** *noget og at de er i* ***stand til at lære*** *noget nyt, og at de hver især* ***kan bidrage*** *med noget til fællesskabet. Det gælder i alle fag"*[154].

Højskolen fik en ny dimension tilført med de nye højskoleuvante og gennemgående lidt ældre kursister, men højskolen fandt samtidig en direkte forbindelse til arbejdslivet og det omgivende samfund. I gamle dage var landbruget højskolernes livsnerve og omvendt var højskolen landbrugernes åndelige "universitet". I dag er det den brede gruppe af voksne uden længerevarende uddannelse, der har behov for yderligere uddannelse og oplysning for at klare de moderne krav i virksomhederne, og voksne i det hele taget, der har brug for at få sammenhæng og livsoplysning som modvægt til den kraftige specialisering. Højskolen har med held trådt nye veje og samtidig fastholdt den traditionelle almene kostskole.

På trods af eller netop på grund af, at der meldte sig for få elever, og højskolen befandt sig i en klemt økonomisk situation, bestræbte man sig

på at synliggøre og modernisere institutionen. Højskolen blev underkastet en omfattende renovering. Niels Holck forestod en stor ombygning af elevværelserne i hovedbygningen og elevfløjen. Skolestuer, opholdsrum og hele østfløjen blev sat i stand og malet efter bestemte farveideer. I det hele taget blev faciliteterne ført op til elevernes krav idag. Det indebar en reduktion af antal sengepladser ud fra et ønske om at drive højskole med plads til ca. 75 elever. En omfattende markedsføring skulle tillige placere skolen i potentielle elevers bevidsthed. Mange timer blev anvendt på udarbejdelse af forslag til, hvordan man fik de unge mennesker i tale.

Men først og fremmest måtte man vise, at Rødding højskole havde noget at sige de unge mennesker. Det kunne bl.a. ske ved at få genopbygget et godt rygte. Et af midlerne var undervisningen. Den blev indrettet med seks hovedlinier, hvor der både blev lagt vægt på traditionelle højskolefag som historie og litteratur, men også introducerede nyt. Hovedlinierne var: litteratur, historie, keramik, tekstilkunst, matematik og musik. Dertil kom en række valgfag af kortere eller længere varighed. De lange forløb i liniefagene, 16 uger om efteråret og 20 uger i foråret, skulle give eleverne mulighed for fordybelse midt i den hektiske højskoledag. Den gamle regneundervisning var blevet afløst af det naturvidenskabelige fag - matematik. Fraktal-teori, simuleringer og modeller var elementer, der indgik i det nye fag, som tydeligvis henvendte sig til interesserede matematiske studenter. Men de kom ikke. I det hele taget viste det sig vanskeligt, trods alle anstrengelser, at øge elevsøgningen. Den lå konstant på mellem 40 og 50 elever pr. semester, hvilket var i underkanten af, hvad skolen økonomisk kunne klare. Dertil kom yderligere nedskæringer i den offentlige økonomiske støtte til højskolerne. Der måtte derfor gennemføres en meget stram økonomistyring med nedskæringer og klarere prioriteringer af de sparsomme penge. De korte kurser i sommerperioden måtte suppleres med et julekursus. De vanskelige vilkår lagde et øget pres på alle medarbejdere om at yde en ekstra indsats i håb om at vende udviklingen. Det lykkedes. Fra 1991 har skolen kunnet præstere store overskud. En håndfast og konsekvent politik har vendt udviklingen. Den nye formand for højskolens bestyrelse Søren Tang Sørensen, arbejdsudvalget og forstanderparret kunne drage nytte af den moderne EDB-teknik som et effektivt styringsredskab i økonomien.

De lange terminer i foråret og efteråret blev brudt op i 1992. Ligesom tidligere blev der åbnet op for elevindtag midtvejs i forløbene. Skoleplanen blev omarbejdet. De lange liniefagsforløb blev opgivet, og matematikken blev et redskabsfag med færre timer, mens psykologi og pædagogik fik en mere fremtrædende placering i undervisningsudbuddet. Ændringerne gav eleverne flere valgmuligheder. Liniefagene blev en solid blanding af boglige og kreative fag: Naturen - netop nu, pædagogik, Danmarkshistorie, billedmageri/tekstil, keramik, psykologi, rytmisk sammenspil og drama. Dertil kom, at linien på skolen blev klarere hvad angik synet på samlivet. Mange elever kommer med en baggrund med mange flytninger og skilsmisse. De oplever ved mødet med højskolen

hvor givende, men også anstrengende og påtrængende, det forpligtende fællesskab er. Et fællesskab, som mange af dem ikke rigtigt har prøvet før, og derfor føler som en vigtig udfordring. Ansvarsfølelsen overfor det nære fællesskab og det større - samfundets - blev et fremherskende træk i højskolens linie. Det kommer tydeligt frem i skolens brochure, hvor der skrives:

"Hvad vil vi?
Vi vil et menneskeligt fællesskab - krævende og givende, varmt og muntert.
Vi vil fastholde og tydeliggøre det ansvar vi alle har for demokratiets fremtid.
Vi vil arbejde med mange fag - vi er ikke en specialskole, men en almen grundtvigsk højskole.
Vi vil bruge de mange fag som adgangsveje til at blive klogere på verden, os selv og vores forunderlige liv.
Vi vil udfordre dine sanser og dine tanker.
Vi vil le sammen".

Alle disse bestræbelser synes at bære frugt. I 1992 var elevtallet på vej op, og skolen er idag - 1994 - fuldt optaget. Den almene højskole i Rødding har vind sejlene.

Eleverne

Højskolen var en ny type skole i 1844 tænkt for både borger- og bondesønner. Grundtvig havde ikke anvist, hvilken form højskolen skulle have, men blot skitseret formålet med sin højskole i Sorø. Indtil 1843-44 var højskoletanken derfor blot en teoretisk forestilling. Men fra 1844 tog den form og fik sin praksis gennem undervisning og elevernes samvær. Flor var hovedarkitekten.

Højskolen adskilte sig i sin opbygning og undervisningsform fra andre højere skoler efter almueskolen. Eleverne kom af egen drift til en skole, hvor man ikke forlangte dokumentation for særlige kvalificerende forkundskaber. Der var ingen tvang forbundet med mødet med højskolen. Eleverne meldte sig frivilligt. Efter endt undervisningsforløb blev eleverne ikke stillet til regnskab for de erhvervede kundskaber ved en eksamen, og eleverne kunne, alt efter økonomisk formåen og interesse, vælge at deltage i skolens undervisning fra et halvt år til 1½ til 2 år. De drog fra skolen måske med en anbefaling, men heller ikke med andet synligt bevis på den opnåede kompetence.

På et andet vigtigt punkt adskilte højskolen sig fra de andre skoleformer. Den udviklede sig til en kostskole. Eleverne boede på skolen og fik deres måltider dér. Det blev elevernes hjem i en kortere eller længere periode ligesom på de engelske kostskoler, som Grundtvig havde set og synes godt om, selvom der for Rødding var et andet og mere praktisk argument for at gøre skolen til en kostskole end ved en henvisning til Grundtvig. Endelig var det ikke gratis at modtage oplivelse og oplysning. I starten betalte eleverne kun for kost og logi, men i 1852 blev betalingen udvidet til at indbefatte undervisningen. Højskolen fik således sin helt særlige karakter i en kombination af kostskole og fællesliv og så den særegne undervisning uden en afsluttende eksamen. Det er en form, som Rødding og højskolerne i øvrigt har bevaret frem til i dag.

Udviklingen i elevtallet 1844-1994

Knap 15.000 elever har gennemgået højskolens længere kurser fra 1844 til 1994. Dertil kommer et utal af kursister, som har deltaget i de forskellige korte kurser af 1 - 2 ugers varighed. Næsten 75% af eleverne kom under forstanderne Lund og Fog Pedersen på de lange forløb i de 50 år mellem 1926 og 1976.

Det er tydeligt, når man på fig. 1 følger udviklingen i den samlede elevsøgningen til skolen, at den svinger stærkt. Der er gode tider, hvor det årlige elevtal tangerer 300, som i årene 1945-46 og 1946-47, og dårlige

Fig. 1. Elever på Rødding Højskole 1844-1993

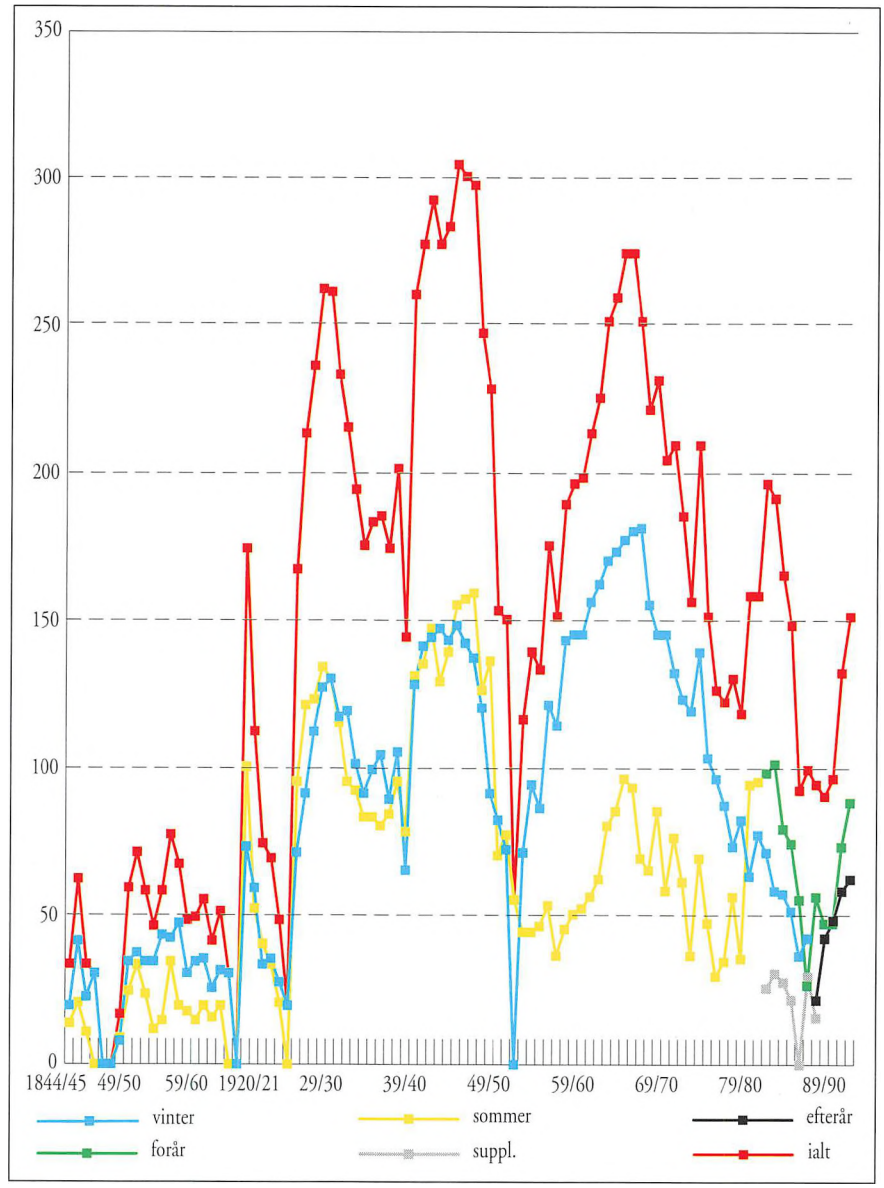

Kilde: Fortegnelse over Elever ved folkehøjskolen i Rødding, samt Rødding Højskoles Årsskrift.
Note: Et højskoleår omfatter vinter- og sommerskole. Der foreligger ingen fortegnelse over perioden 1865-1885, men ud fra oplysninger fra enkelte år anslåes det samlede elevantal i denne periode til ca. 500 elever.

år med årlige elevtal under 100, som i årene 1922-23 til 1925-26 og 1988-89 til 1991-92. Elevsøgningen minder i sine udsving om de økonomiske konjunkturer uden at sammenhængen er helt entydig.

De markant store årtier på højskolen er 1940'erne og 1960'erne. 1940'ernes stigning havde sin specielle baggrund i 2. Verdenskrig og den folkelige trang til at søge sammen. Men årene var tillige gode især for landbruget. Både sommerskole og vinterskole var i disse år mere end fyldt. Eleverne boede 4-5 på hvert værelse, og til den enkelte har der ikke været mange kvadratmeter. Enkelte andre måtte lejes ind hos værtsfamilier i byen og omegnen. Med udbygningen og moderniseringen af skolen i 1960'erne øgedes kapaciteten, og vinterskolen nåede op på skolens abso-

lutte højdepunkt med over 180 elever. Sammenlagt nåede 1960'erskolen, trods kapacitetsudvidelse, alligevel ikke op på det samlede elevtal i 1940'erne. Det hang tydeligvis sammen med, at sommerskolen aldrig rigtig kom i gang efter Lund. I Lund-tiden fulgtes sommer- og vinterskole nøje ad, mens sommerskolen aldrig nåede op over 100 elever i Fog Pedersens forstanderperiode.

Det skyldes uden tvivl omdannelsen til fællesskole i 1953 for piger og drenge, mens sommerskolen indtil 1959 var forbeholdt pigerne. Flere og flere piger søgte til fællesskolen og svigtede dermed sommerskolen. Når vinterskolen voksede støt gennem 1950'erne og kulminerede i 1960'erne skyldes det, at karlene fortsat i stort tal kom til skolen og lagde "bunden". Væksten skyldes alene pigerne. Selvom sommerskolen blev omdannet til fællesskole i 1959, slog den stadig ikke rigtigt an. Karlene kom traditionelt om vinteren, og skolen måtte rekruttere særligt mandlige elever fra nye samfundslag. De var ikke på samme måde som karlene på landet spundet ind i et socialt netværk, hvor rygtet om højskolen kunne spredes. Det var derfor først og fremmest ved brug af annoncering, at skolen kunne gøre opmærksom på sin eksistens overfor denne gruppe, og det er en betydelig mere flygtig meddelelsesform end rygtet fra en Rødding-elev til en mulig ny elev.

Udviklingslinien fra vinterskolen 1968-69 er markant nedadgående frem til første halvdel af 1980'erne. Da lykkedes det at vende udviklingen i en kort periode ved introduktion af en forårsskole og supplerende elevindtag i januar. Men fra midten af 1980'erne fortsatte nedgangen, og først i begyndelsen af 1990'erne er nedgangen vendt. I samme periode blev kapaciteten indskrænket ved modernisering og ud fra et bevidst ønske om at drive en mindre højskole.

Den gruppe, der i særlig grad svigtede, var drengene efter 1968-69. Pigernes relative andel voksede derimod stærkt i 1970'erne til ca. 2/3 af det samlede antal elever på vinterskolen. Den gamle karleskole var i udpræget grad blevet til en pigeskole. Måske tilfældigt faldt nedgangen sammen med, at Fog blev udnævnt til kirkeminister i VKR-regeringen. Vigtigere er nok det forhold, at afvandringen fra landbruget var i kraftig stigning i 1960'erne. Og da det var den gruppe, særligt unge mænd, der kom på Rødding Højskole, blev tilbagegangen særlig mærkbar her.

Højskolen var i 1844 indrettet til både at modtage unge fra landbruget og fra borgerlige erhverv. I tiden fra 1844-64 kom begge grupper på højskolen. Naturligvis var unge fra landbruget i overtal eftersom landbruget var det absolut dominerende erhverv. Men også præstesønner, sønner af skolelærere, kroholdere, håndværkere og embedsmænd tog del i skolens undervisning[1]. I Cornelius Appels forstandertid foreligger der ikke mange oplysninger om eleverne. Der blev drevet en pigeskole, bortset fra den korte vinter 1869-70, hvor 13 karle kom på skolen. I alt anslås det, at ca. 500 elever har deltaget i undervisningen i de 20 år fra 1865 til 1885.

Ved genåbningen i 1920 og i tiden derefter skete der en klar indsnævring af elevernes sociale baggrund. Det skete i særlig grad under

Lund, som ideologisk forbandt sig med bondesamfundets livsform. Man kan måske tale om, at skolen med denne sociale slagside fraveg dets oprindelige sigte: at uddanne unge fra alle sociale lag. Højskolen blev et "universitet" for bondeungdommen. Først fra et stykke ind i 1950'erne begyndte elevgrupper fra bymiljøer at spille en større og større rolle på skolen. Men stadig bevaredes landbopræget på skolen. Det var først i forbindelse med ungdomsoprøret, de sociale forskydninger i industrisamfundet, kvindernes frigørelse og den hastige vækst i den offentlige sektor, at søgningen fra landbruget aftog, og unge fra de nye sociale mellemlagsgrupper i stigende tal kom på skolen.

I 1980'erne og ind i 1990'erne er unge fra landbruget, bortset fra en enkelt i ny og næ, forsvundet. Bondeerhvervet har mistet det befolkningsmæssige grundlag, og højskolen har måttet appellere til nye grupper af unge, for hvem snakken om kreaturpriser, foderstoffer, maskiner og afgrøder blev betragtet som kuriøse emner. I stedet drøftedes selvudfoldelse gennem de kreative fag. Vævning, plantefavning, stoftryk, keramik, musik, drama og billedlig udtryksmåde kom i stigende grad i centrum for skolens udbud af fag til den nye tids ungdom.

Hvordan elever gennem skolens lange historie har oplevet - og levet med - denne skoleform er emnet for det følgende afsnit.

Eleverne 1844-1864

Rødding startede ikke som kostskole. I november 1844 måtte de fremmødte 20 elever på det første elevhold (yderligere 2 elever kom til i foråret 1845) have kost og logi i byen og i den nærmeste omegn. Peder Skau, en yngre bror til Laurits Skau, medstifter af Den slesvigske Forening, var elev på dette hold. Han fandt sig et logi sammen med en anden elev Peter Matthias Sørensen fra Moltrup ved Haderslev hos gårdejer Iver Møller i Rødding[2]. Iver Møllers egen søn, Jens Iversen Møller, var også elev på skolen. Hos gårdmandsfamilien fik de kost og logi mod betaling.

Alle tre deltog i undervisningen i mere end et år, og så derfor den nye elevbygning rejse sig i sensommeren og efteråret 1845 med plads til 32 elever og en inspektør.

42.Elevbygningen paa Rødding Folkehøjskole, tegnet af elev Jespersen i sommeren 1856.

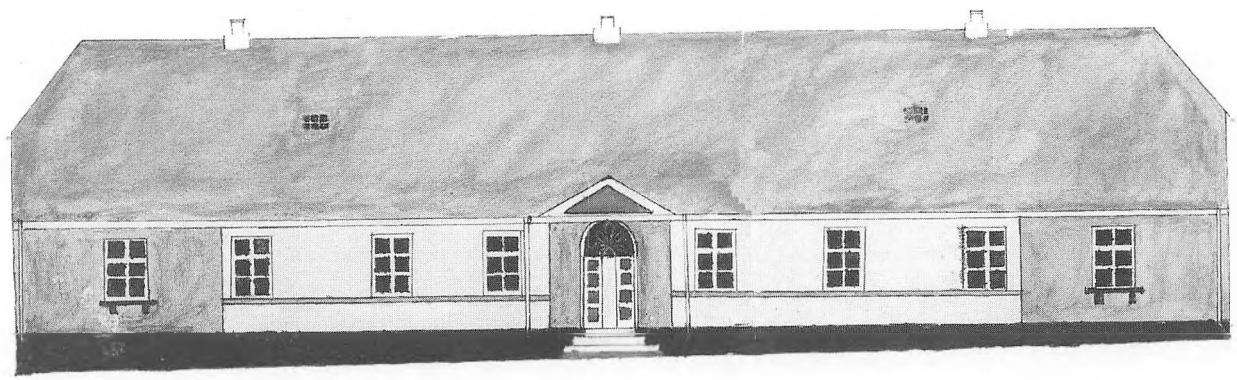

43. Nogle af eleverne og tjeneren paa Rødding Højskole i sommeren 1863.

Sammen med Peter Matthias Sørensen flyttede Peder Skau ind i et af de nye værelser på skolen. Bortset fra år, hvor elevtallet oversteg antal sengepladser, boede eleverne herefter på skolen og indtog deres måltider i spisesalen, hvor nu lærerværelse og forhal befinder sig.

Det fremgår ikke direkte af protokoller, breve eller andet materiale, hvilke grunde der var til at opføre elevhuset. Men først og fremmest havde lærere og forstander uden tvivl bedre kontrol med elevernes adfærd, når de boede på skolen. Med 2 kroer i byen var det for nogle en stor fristelse, som nemt kunne gå ud over skolearbejdet. Krobesøg hørte nu ikke op selvom eleverne boede på skolen, og gennem tiden er elever blevet smidt ud af skolen p.gr.a. bl.a. drikkeri. Der var tillige værtsfamilier, der så en mulighed for at tjene penge ved at huse de unge mennesker, hvilket kunne gå ud over søgningen til skolen, hvis opholdet blev for dyrt for eleverne. Der var en tredje og vigtig betydning af, at skolen blev indrettet til kostskole. Det skriver Peder Skau om i sine erindringer.

Han havde oplevet begge former: *"Det daglige samliv med Kammeraterne havde sin store Nytte, hvilket viste sig navnlig deri, at de Elever, som besøgte Skolen fra den nærmeste Omegn og derfor ikke var sammen med de øvrige undtagen i Undervisningstimerne, stod tilbage i Udvikling, for saa vidt de ikke var undergaaet den Affiling, som det daglige Samliv førte med sig"*[3].

Samlivet fik betydning for det hele højskoleforløb. Der blev udviklet venskaber, eleverne trænedes i en demokratisk praksis gennem de regler, der måtte opstilles for deres indbyrdes samliv. Gennem diskussioner og de mange nye impulser de mødte på højskolen, modnedes deres åndelige og intellektuelle liv. Til at belyse højskolens karakter, set primært fra elevens synspunkt, fra dens åbning og frem til 1864, har vi to spændende erindringer af Peder Skau og Jørgen Nielsen Hansen Skrumsager, som begge var elever i denne periode, samt protokoller og andet arkivmateriale.

Mødet med højskolen

Allerede ved skolens åbning havde Jørgen Nielsen Hansen Skrumsagers far bestemt, at den da 3-årige søn skulle på Rødding højskole, når han blev gammel nok. Hans far var gårdmand i Sdr.Borg sogn i Ringkøbing amt. Netop fyldt 18 år blev Jørgen indskrevet på højskolen som elev nr. 299 til at begynde den 4. november 1859.

At tage på højskole krævede dog en omhyggelig forberedelse. Om opbruddet fra hjemmet og sine forventninger til opholdet fortæller han om i sine erindringer: *"Nu blev der Travlhed for min Moder med at faa mig udrustet til mit Højskoleophold i Rødding; selv min Fader maatte til Varde for at købe Tøj til et Sæt Klæder, det første jeg havde af ikke hjemmelavet Tøj, naar undtages en Brunelsvest, jeg fik til min Konfirmation.*

Mor havde det sikkert nok paa Følelsen, at naar jeg nu rejste bort fra Hjemmet, saa vilde jeg næppe vende hjem igen for en længere Tid, og det blev jo ogsaa saaledes; denne min Rejse til Sønderjylland blev jo et afgørende Opbrud fra Hjemmet for Bestandig - kortere eller længere Besøg undtagen. Jeg havde jo længsel efter at se mig om under fremmede Forhold og Trang efter at modtage al den Oplysning, som Højskolen var i Stand til at give. Mine Begreber om, hvad Udbytte mit Højskoleophold skulde bringe mig, kredsede omkring Landbruget og dets Fremtidsopgaver. Mine Tanker om egen Fremtid var, at naar jeg havde været ude i nogle Aar, jeg da vilde vende tilbage til Vestjylland, købe mig en Gaard med store uopdyrkede Jorder og saa sætte mine Kræfter ind herpaa ved at fremkalde ny dyrket Mark, hvor der før var Hede og Kær, indtage en stor Mark omkring Gaarden til Plantning, der var saa meget forsømt i min Hjemstavn.

Mine Tanker var ikke Guds Tanker, og jeg siger Gud ske Lov og Tak.

Den første November 1859 kørte John, vor nærmeste Nabo, mig ad Rødding til. Til mit Udstyr manglede der kun en Paraply, som jeg købte i Varde"[4].

Foruden at betale for opholdet ved skolens kasserer og inspektør på

elevhuset Jens Lassen Knudsen, måtte han hos højskolens tjener - Daniel - leje en andel i et bord og en lampe og købe en stol, så hans del af værelset kunne blive møbleret.

Skrumsager fik imidlertid en blandet modtagelse allerede den første aften på højskolen af de elever, der var blevet på højskolen sommeren over. På nogle af dem forekom Skrumsager noget naiv og aparte, og derfor var han et oplagt emne at drive gæk med. Da han havde pakket sit tøj ud opdagede de, at han havde et par kinesiske tøfler og en strikket sømandshue. Om aftenen samlede der sig en stor flok elever på værelse nr. 4, hvor de to ejendommelige genstande blev fremvist til almindelig fornøjelse. Senere fik Skrumsager dog lejlighed til at sætte sine drillepinde solidt på plads.

Bestyrelse af moraliteten

I den første plan for højskolen fra august 1843, som Flor fremlagde for Den slesvigske Forening, indgik den forestilling, at eleverne skulle opdrages i en demokratisk praksis ved at inddrage dem i bestemmelser om skolens anliggender. Helt så vidt kom det ikke, da der var betydelig modstand mod ideen fra bl.a. de nødvendige økonomiske bidragydere i Den slesvigske Komite - "Syvstjernen" - med professor H. N. Clausen i spidsen. Alligevel måtte der opstilles regler for samlivet eleverne imellem, efter at elevhuset var opført. Bestyrelsen af reglerne blev overladt til eleverne.

I Flors "Beretning om Folke-Høiskolen i Rødding" fra 1846 redegør han for, hvorfor der måtte opstilles regler og hvorfor det blev overladt eleverne selv at udforme og administrere dem: *"Og skjønt Høiskolen hverken har paataget sig eller vil paatage sig noget Ansvar for Deres Moralitet, saa følger det dog af sig selv, at den, saavidt den formaaer, vaager over Sædelighed og at en god og anstændig Tone kan blive herskende imellem dem. Det var derfor nødvendigt, at visse Bestemmelser, saavel Fordringer som Forbud, bleve gjort gjeldende for Alle. Men det var klart, at Eleverne selv maatte bedre vide, hvilke Bestemmelser der burde tages, end Forstander og Lærere, der i ingen Henseende befinde sig i Elevernes Stilling. For altsaa at benytte denne Elevernes bedre Indsigt, og for tillige at tilintetgjøre den Opposition, der hos Undergivne saa ofte næsten af sig selv viser sig imod de Foresattes Befalinger, og derimod forskaffe sig deres egen Medvirkning til Lovenes Overholdelse, blev det overladt dem selv at forfatte de Love, som de ansaae for nødvendige og tilstrækkelige til at vedligeholde en god Aand og Tone imellem dem og til at sikkre enhver af Elevhusets Beboere den fornødne Ro og Fred til at kunne arbeide paa sit Værelse"*[5].

Endnu før en demokratisk forfatning var indført i Kongeriget i 1849, skulle eleverne på Rødding oplæres til medansvar og deltagelse i landets politiske udvikling. Hele Flors tankegang vidner om en sikker pædagogisk sans for at fremme elevernes modenhed og selvstændighed. Interessen for det formelle i forbindelse med foreningsdannelse kommer netop frem ved elevforeningens oprettelse og udfærdigelse af vedtægterne. Fore-

ningen fik betydelig suverænitet til at ordne egne *indre* anliggender. Den blev bestyret af eleverne selv med en valgt bestyrelse og med nøje regler for omgangen mellem eleverne.

"Elev-Foreningen paa Rødding Høiskole

Foreningens Formaal

§ 1. Foreningens Hovedformaal er: at vække og vedligeholde en god Aand og en sømmelig og anstændig Tone hos Eleverne.

Foreningens Organisation

§ 2. Foreningens har en Formand, en Viceformand, en Secretair og en Kasserer. Alle disse Embedsmænd vælges ved Stemmeflerhed paa Generalforsamlingen. Formanden og Viceformanden vedblive i to Maaneder; Secretairen og Kassereren kun i en.

§ 3. Formandens Forretninger ere: I) saa vidt muligt til enhver Tid at vaage over at Foreningens Bestemmelser overholdes; II) at afgjøre, i det mindste foreløbig indtil en Generalforsamling kan afsige en endelig Dom, alle Medlemmernes Mellemværende, være sig Tvivl eller Strid, naar de henvende sig til ham; III) at lede Forhandlingerne på Generalforsamlingerne.

§ 4. Secretairen skal i en dertil indrettet Protokol antagne enhver Forseelse, som anmeldes for ham, samt vedføie den derfor lovbestemte Pengebøde. Indrømmer den Anklagede for Secretairen Klagens Rigtighed, saa bemærkes dette strax i Protokollen; nægter han derimod, bringes Sagen snarest muligt for Formanden. Protokollen har Formanden til enhver Tid Ret til at forlange til Eftersyn.

§ 5. Kassereren indkræver ved Enden af hver Maaned de i sammes Løb forfaldne Pengebøder, og opbevarer dem i en Kasse, som Formanden til enhver Tid kan forlange at eftersee. Ved enhver Generalforsamling skal Kassereren være istand til og paa Forlangende forpligtet til at aflægge Regnskab for Kassens Behold.

§ 6. Kassens Behold anvendes efter Generalforsamlingens Bestemmelse til samtlige Medlemmers Bedste.

§ 7. Generalforsamlingen, der har den høieste Magt, kan og bør afsætte Formanden, naar han overbevises om at have været partisk, eller meget forsømmelig i at varetage sine Pligter; Secretairen, naar han nægter at antegne i Protokollen nogensomhelst angiven Forseelse; og Kassereren, naar han har været uredelig.

Almindelige Lovbestemmelser.

§ 8. Da Høiskolens Elever maa ønske at befordre Modersmaalets Forædling og Værdighed, saa vedtage vi: at vi saavel i Skolen som udenfor samme indbyrdes ville tale vort danske Modersmaal saa rent og rigtigt som muligt, d.v.s. saaledes som Lærerne tale det.

§ 9. I Skolen skal Formanden vaage over Roligheds og Ordens Opretholdelse, og Den eller De, som ei ville efterkomme, hvad han til denne Hensigt paabyder, skal bøde 1 sk. Cour. Protesterer Vedkommende og kan ei heller siden enes med Formanden derom, saa bedømmes og afgiøres Sagen paa næste Generalforsamling.

§ 10. Angaaende Roligheds og Ordens Opretholdelse i Elevhuset bestemmes, at der baade Morgen og Aften indtil Spisetiden skal herske ubetinget Rolighed, saavel paa Gangen som i enhver Stue særskilt. Fra Spisetiden om Aftenen indtil Kl.10 kan Enhver i Spisesalen og paa sit Værelse more sig som han vil indenfor Anstændighedens Grændser. Dog bør Gangen blive fri for Støi og uorden Efter Kl.10 indtræde Roligheden igjen. Den, som i den vedtagne Rolighedstid ved Nogens Støi og Larm, finder sig forstyrret i at kunne arbeide, kan lade Vedkommende antegne hos Secretairen. Pengebøder for en saadan Rolighedsforstyrrelse er 1 sk.Cour.

§ 11. For at opretholde Orden og gode Sæder ved de fælles Maaltider, har Formanden i Spisesalen under Spisetiden samme Myndighed som i Skolestuerne. I Spisesalen, som tillige er vor almindelige Forsamlingsværelse, forpligte vi os ikke at ryge Tobak.

§ 12. For at banlyse al uanstændig og forargelig Banden og Sværgen fra vor Kreds, fastsættes en Pengebøde af 1/2 sk.Cour. for enhver Ed, udtalt i Spøg eller Alvor, saavel i Skolen som udenfor samme.

§ 13. Med Hensyn til Slagsmaal saavel i som udenfor Skolen bestemmes: at den som slaaer første Slag, erlægger en Bøde af 4 sk. Gjenslaget er frit.

§ 14. For at have brugt ærekrænkende Skjeldsord bødes 1 sk.Cour. for hvert. Vidner bestemme, hvorvidt slige Ord maa ansees for ærekrænkende eller ikke.

§ 15. Hvis Nogen, som er bleven anklaget for at have forbrudt sig mod ovenstaaende, paastaaer at være uskyldig, og Anklageren ikke formaaer ved Vidner at bevise sin Beskyldning, saa skal Anklageren selv udrede den for Forseelsen fastsatte Pengebøde. Dog fritages Formanden, hvem den Pligt paahviler at opretholde Orden og Ro i Skolestuen og under Maaltiderne, fra at erlægge den omtalte Bøde ved en saadan mulig feilagtig Beskyldning.

Saaledes enstemmig vedtaget af samtlige Høiskolens Elever.

I November 1845 *M.Brodersen*
f.T.Formand[6]

Både Peder Skau og J. H. N. Skrumsager fortæller om deres oplevelser med elevforeningen på højskolen. Kravet om, at der skulle være ro på gangen efter kl.10 om aftenen afstedkom ind imellem nogle løjer. Det kunne hænde, som P. Skau skriver: *"...at en Dør sagte gik op, og et stykke Brænde eller en anden Genstand rullede hen ad Gangen. Saa gjaldt det om at*

finde Gerningsmanden, og deri var alle interesserede, for saa vidt Bøden i givet Tilfælde forøgede Kassens Indhold"[7].

For Skrumsager, der havde fået en noget ublid velkomst af de gamle højskoleelever, blev valget af ham til formand en anledning til at sætte sig i respekt. Oprindeligt var valget af ham endnu et led i de andres drillerier. Men, som det fremgår af hans erindring: *"...blev (det) dem dyre Løjer, thi da Maaneden var til Ende, var der idømt Bøder eller rettere dikteret Bøder for nogle og tyve Rigsdaler - et Beløb saa stort som aldrig paa langt nær naaet i samme Tid, saa længe Højskolen var gaaet"*[8]. Han havde optrådt så hårdhændet, at han ikke siden blev valgt til formand.

Elevforeningen og elevernes kompetence blev i efteråret 1852 afgrænset i forhold til inspektøren i forbindelse med den såkaldte spyttehistorie. Eleverne mente, at når sagen var foregået på elevhuset og det drejede sig om en sag mellem eleverne, kunne inspektøren ikke blande sig. Høgsbro støttede elevernes synspunkt. Sagen havnede imidlertid på bestyrelsesmødet den 28. september 1852 og afspejlede i øvrigt en langt alvorligere konflikt mellem Høgsbro og Edvard Thomsen om deres respektive kompetencer og skolens retning. Sagen om spytbakkerne endte med at bestyrelsen fastslog, at: *"med hensyn til elevernes lovgivningsret, da udtaltes af directionen den mening, at det* ***kun*** *var for eleverne* ***indbyrdes****, og at lærerne i almindelighed og inspektøren i særdeleshed aldeles ikke vare disse love underordnede eller bekende at lade disse være rettesnor for bud eller forbud, som befindes nødvendige til ordenens overholdelse m.m."*[9]. Eleverne kunne klage til forstanderen, som derefter skulle afgøre sagen. Både elever og inspektør havde endelig den mulighed, hvis de mente forstanderens afgørelse var uretfærdig, at appellere den til bestyrelsen. Men alt i alt blev det fastslået, at elevforeningen kun skulle opretholde ro og orden eleverne imellem.

Andre regler

Det viste sig således utilstrækkeligt med elevernes egne regler. Skolen måtte derfor opstille nøjere bestemmelser af bl.a. disciplinære grunde. Blandt kravene var, at eleverne naturligvis skulle møde til undervisningen. Sygdom betragtes som lovligt forfald, når det skriftligt blev meddelt forstanderen. Eleverne skulle være hjemme senest kl.10 om aftenen. Efter at man i 1852 påbød forpagteren at ansætte en tjener i stedet for som hidtil en pige, fik denne bl.a. til opgave at åbne for elever mellem kl.10 aften og 5-7 morgen. Det gjaldt kun elever, der havde fået tilladelse af en lærer eller forstanderen til at blive ude længere end til kl.10[10].

I et punkt 4 i skolens bestemmelser fastslås det endvidere, at: *"...Kortspil og brug af berusende drikke på elevhuset er forbudt. Dog kan forstanderen ved en enkelt lejlighed give tilladelse dertil. Delagtighed i spille- eller drikkelag hos kammerater eller på offentlige steder kan medføre øjeblikkelig bortvisning fra skolen. Også andre grove brud på den gode ånd og sømmelige tone, som bør kendes, eller forførelse dertil kan drage bortvisning efter sig"*[11].

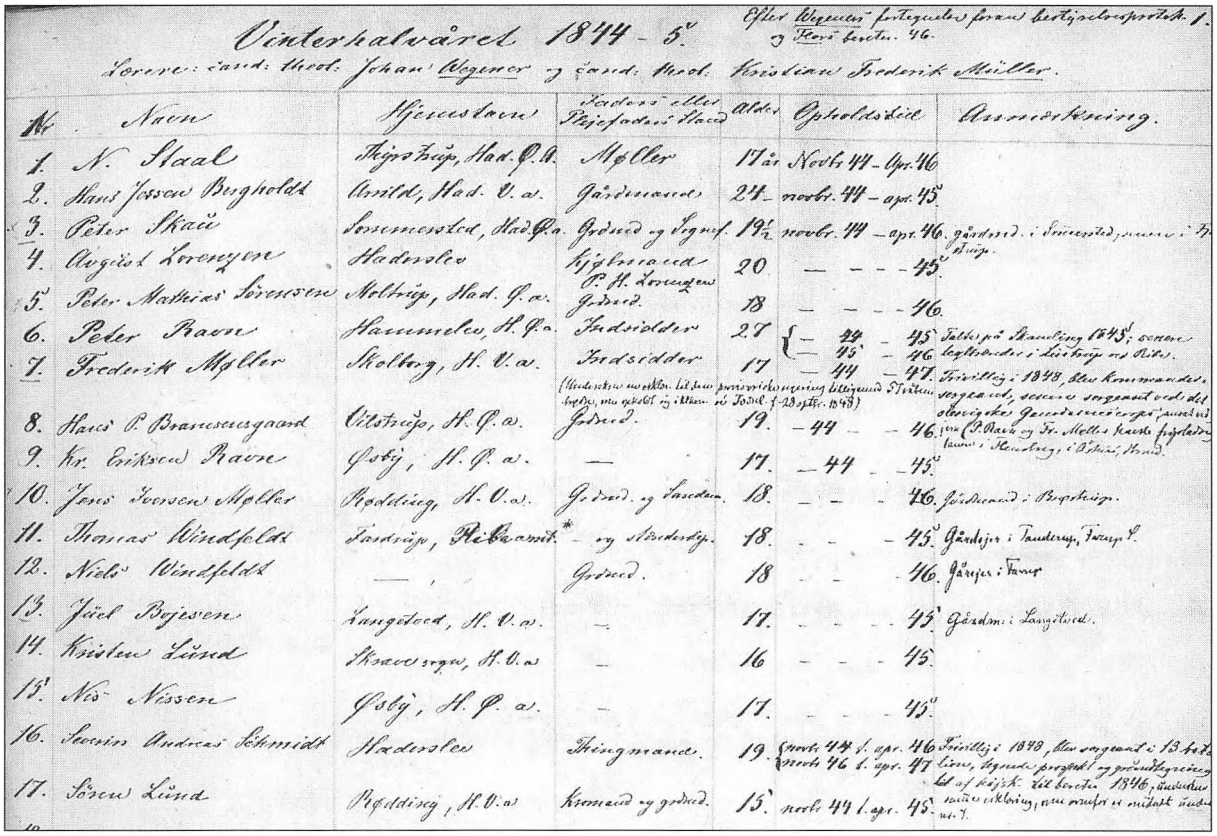

Vinterhalvåret 1844 - 5.

Lærere: cand. theol. Johan Algreen og cand. theol. Kristian Frederik Møller.

Nr.	Navn	Hjemstavn	Fædres eller Plejefædres Stand	Alder	Opholdstid	Anmærkninger.
1.	N. Staal	Skjørbæk, Had. Q. A.	Møller	17 år	Novbr. 44 – Apr. 46	
2.	Hans Jessen Bugholdt	Arnild, Had. V. a.	Gårdmand	24	novbr. 44 – apr. 45	
3.	Peter Skaae	Sørmenstrup, Had. Q. a.	Gaardm. og Sognef.	19½	novbr. 44 – apr. 46	gårdmd. i Sørmenstrup, [illegible] i Thisted.
4.	Aagaard Lorentzen	Haderslev	Kjøbmand P. H. Lorentzen	20	— — — 45	
5.	Peter Mathias Sørensen	Moltrup, Had. Q. a.	Gaardm.	18	— — — 46	
6.	Peder Raun	Hammelev, H. Q. a.	Gaardmand	27	— 44 – 45 / — 45 – 46	Fattig på Skamling 1845; overtog Ungdomsskolen i Christrup ved Ribe.
7.	Frederik Møller	Skolbæk, H. V. a.	Gaardmand	17	— 44 – 47	Frivillig i 1848, blev Kommandeur-sergeant, senere sergeant ved det slesvigske Gaardvagtkorps, gjorde [illegible]
8.	Hans P. Brandsmarkgaard	Ullstrup, H. Q. a.	Gaardm.	19	— 44 — — 46	(Underskrevet en anbefalingsskrivelse for Møller, som gaaet til Rødding og [illegible] til Thisted. f. 23 septbr. 1848) [illegible] hos P. Rask og Fr. Møller, hvorfra fuldendt [illegible] i Rødding, i Ribe, Skrub.
9.	Kr. Eriksen Raun	Gjøby, H. Q. a.	—	17.	— 44 — — 45	
10.	Jens Jensen Møller	Rødding, H. V. a.	Gaardm. og Landm.	18.	— — — 46.	Gaardmand i Bergskrog.
11.	Thomas Windfeldt	Taarup, Ribe amt.	— og Skræder	18.	— — — 45.	Gaardejer i Taarup, Taarup S.
12.	Niels Windfeldt	—	Gaardm.	18	— — — 46.	Gaarejer i Taarup
13.	Jøel Bojesen	Langelund, H. V. a.	—	17.	— — — 45.	Gaardm. i Langelund.
14.	Kristen Lund	Skrave sogn, H. V. a.	—	16	— — — 45.	
15.	Nis Nissen	Gjøby, H. Q. a.	—	17.	— — — 45.	
16.	Severin Andreas Schmidt	Haderslev	Skomagermand.	19.	[illegible] 44 1. apr. 46 [illegible] 46 1. apr. 47	Frivillig i 1848, blev sergeant i 13. [illegible] Lærer, Ungmd. i Aarhus og Gjørslevgaard. Ved af Kjøbh. Lit. beretn. 1846, [illegible] [illegible]
17.	Søren Lund	Rødding, H. V. a.	Kromand og gaardm.	15.	novbr. 44 1. apr. 45.	[illegible]

44. Udsnit af Fortegnelse over Eleverne ved Folkehøjskolen i Rødding fra vinterhalvåret 1844-45.

Da reglerne blev udfærdiget i 1852 havde der naturligvis forekommet tilfælde, hvor skolens forstander havde skredet ind overfor elever, der ikke kunne indrette sig efter vilkårene på skolen. I elevprotokollen for tidsrummet 1844-64 findes adskellige eksempler på elever, der er trådt ved siden af reglerne. Det gælder f.eks. elev nr. 46 Karl Tolstrup, som var søn af en præst i Ribe amt. I Høgsbros bemærkninger om ham anføres: *"var tidligere bortvist fra Ribe Katedralskole for Tyveri. Var her tilbøjelig til at gå på kroen....Havde ikke nogen god indflydelse på eleverne i 1853/54 og gik med nogle af dem til Australien marts 1854"*[12]. På trods af hans drikkeri og uheldige adfærd blev han efter forstanderens vurdering ikke smidt ud af skolen. Flere andre end Karl Tolstrup valgte i øvrigt i 1850'erne at udvandre til enten Australien eller Californien, hvor rygter om store guldfund trak.

Værre gik det for Kristian Peter Christensen, søn af en skolelærer og kirkeværge. Han blev smidt ud. Han var fra Kolding blevet udlagt som barnefader, han deltog i spil og han aftvang sine kammerater penge[13]. Gårdejersønnen Hans Christensen oplevede samme skæbne som Kristian Peter Christensen. Om hans tilværelse før han kom til højskolen anføres, at han tre gange var dumpet til dansk juridisk eksamen, havde sat sin fædrene arv over styr i København: *"hvor han havde fået en vis dannelse, men mest af den forfinede og fordærvede"*. Hans ophold på højskolen blev meget kort - fra maj til juli 1859: *"(han) ophørte snart efter fælles overens-*

komst at deltage i det meste af undervisningen, da det var klart, at han mere huede til at gå på Østergade (kroen) end her. Knudsen forlanger tilført protokollen: "Han var en nar og blev en nar"[14]. Enkelte elevhold var mere plaget af udsmidninger end andre. Men gennemgående blev skolens regler overholdt, i hvert fald blev det ikke opdaget og anført i protokollen, hvis nogen overtrådte dem.

Det kan synes at have været en yndet beskæftigelse at opstille regler for alle mulige forhold på skolen. Men i selve dette at udforme og administrere dem, lå der en pædagogisk synsvinkel, nemlig, at give eleverne medansvar for virksomheden på skolen og dermed også for deres fremtidige virke i samfundslivet.

Reglerne var således også udstrakt til måltiderne, omgangen med ild og ophold i gård og have. For ikke at alle på én gang skulle kaste sig over maden, var der opstillet en såkaldt "bordlov". Loven giver samtidig et indblik i forholdene i spisesalen ved måltiderne. Ordlyden af den hele bordlov er bevaret. Men ændringer i centrale dele af den blev på forslag af eleven Rasmus Fenger gennemført i november 1855. Tilsyneladende har der været tvivl om bordformandens eller rettere - skafferens - retsstilling, idet hans status hidtil var blevet anfægtet på elevforeningens månedlige generalforsamling. Dette problem skulle nu bringes i orden. Ændringsforslaget lyder således:

"Forslag til Forandring i Bordloven

§ 4

Spisebordet inddeles i tre Hold. Hvert Hold har en Skaffer. Ethvert Fad overleveres til denne, som har Ret til efter eget Tykke, at lade det gaae om eller uddele Maden.

§ 5

Skafferen har fortrinsret til at tage først af Retterne. Han skal søge at overholde Orden ved sit Hold, og har derfor ligesom Formanden og Andenformanden Ret til at anmelde ved Bordet uden selv at betale Bøden, dersom Klager paa Generalforsamlingen bliver erkjendt ugyldig.

§ 6

Har et Bordhold ingen Skaffer, da vælger det en, hvem det paaligger at indføre de i § 4 og § 6 omtalte Forretninger, samt, hvis han anseer det for nødvendigt, at hente Maden. Den valgte Skaffers Embedstid varer kun til første Søndag efter hans Valg, hvorpaa Skafferembedet gaar over til hans Sidemand paa Venstre Haand. En Uge efter gaaer det atter over til dennes Sidemand paa Venstre Haand osv. Hvis et Hold i Ugens Løb bliver misfornøjet med sin Skaffer, kan det vælge en anden til at overtage hans Forretninger for den Tid af Ugen der er Tilbage. Første Søndag efter Valget afløses den Valgte af den, hvem Skafferembedet efter Orden tilfalder."[15].

Disse nøje regler anviser således skafferens ret til at tage først af maden en uge igennem, ligesom embedet efter fastlagt turnus skulle overlades til den næste ved bordet venstre om.

Omgangen med ild blev ligeledes reguleret. Netop omgangen med åben ild måtte mane til forsigtighed i bygninger med meget træ og strå, og ligeledes måtte der økonomiseres med brændet. Gløderne til at optænde i kakkelovnene på værelserne blev udleveret af tjeneren. Tilsyneladende har der været problemer med, at elever selv har taget gløder og tændt op, og dermed forbrugt for meget brænde.

Atter på Rasmus Fengers foranledning blev værelserne i elevhuset inddelt i 3 hold. Til 1. hold hørte værelserne: 1, 2, 3, 5, 7, 8½ til 2. hold værelserne 4, 6, 8, 9 og til 3. hold hørte værelserne: 10, 11, 12 og 13. Det blev fastslået, at kun tjeneren havde kompetence til at udlevere gløder og dèt på fastsatte tidspunkter og efter en fastlagt turnus mellem de 3 hold. Gløderne blev udleveret kl. 19.45, kl. 21 og kl. 22[16]. I dagtimerne var eleverne i undervisning, og om aftenen blev spisesalen brugt som avislæsesal og almindelig opholdsstue. Der var derfor ingen grund til at tænde op på værelserne førend ud på aftenen. Hvis en formastelig elev, uden tjenerens tilladelse, selv tog sig til rette, vankede der også her en bøde[17].

På mange måder var elevernes samvær reguleret. De skulle i vidt omfang selv holde justits med, om reglerne blev fulgt. Gennem de mange bestemmelser fik Rødding Højskole karakter af et lille statssamfund og var dermed for eleverne i mindre målestok et lærestykke i samfundets funktionsmåder.

Politiske spørgsmål kom som følge deraf og i kraft af undervisning, avislæsning og mødet med de andre elever til at præge diskussionerne. Høgsbros foredrag, særligt om den nyere historie og samfundslære, førte livlige debatter med sig eleverne imellem, som uden tvivl har lejret sig i elevernes bevidsthed og ved senere lejligheder i livet dannet grundlag for deres politiske opfattelser og engagement. Af elevprotokollen fremgår det af bemærkningerne om, hvorledes det senere i livet gik for den enkelte elev. Enkelte af dem engagerede sig i politik og blev indvalgt i Rigsdagen eller i andre politiske forsamlinger, så oplæringen på højskolen havde ikke været forgæves.

Fastelavnsfesten

Det blev en tradition, at højdepunktet på vinterskolen var fastelavnskomedien og det efterfølgende bal. Der gik omstændelige forberedelser forud. I 1852 var det højskolelærer Gotfred Rode der stod for arrangementet. Holbergs komedie "Det arabiske Pulver" var på programmet. Det er en lidt tynd intrige, oprindelig opsat i København i 1724. Om arbejdet forud skriver han i et brev til fru Vilhelmine Hage, at : *"...alle mine Kræfter have været tagne i Beslag til en Comedie, som nogle af Eleverne skal give Fastelavns Søndag, og hvor jeg dels er instruktør, og har nu snart i en Maaned holdt Prøve hver Aften, og desuden har jeg maattet skrive baade For- og Efterspil"*[18]. I 1854 var det et stykke af H. C. Andersen der skulle opføres. Edv. Thomsen skriver om programmet i et brev til Flor: *"Den foreløbige bestemte Placat lyder som følger.*

"En Nat i Roeskilde"
af
H. C. Andersen

Scener af Blichers "Æ Bindstou" udføres af Hr.Knudsen og nogle af Elever(ne) i Costume. 2 stemmige Sange. "Bonden i det russiske Dampbad" udf. af Hr. Schiötz i sjællands Dialekt og Dragt. Nogle høiskotske Sange udføres af forhenv. Elev Smith, der er kommet Hjem fra Skotland, i høiskotsk Dragt"[19]. Senere - i 1863 - blev der opført en vaudeville af Johanne Louise Heiberg - "Abekatten", og ved den efterfølgende fest havde den nu tidligere elev J. H. N. Skrumsager *"holdt to vakkre Taler"*, som Schrøder skriver i et brev til Flor[20].

Skrumsager deltog tilsyneladende ikke selv i diletant-optræden da han var elev 3 år tidligere. Han har derimod en indgående beskrivelse af ballet og hans kvaler i den forbindelse. Skrumsager var en selvbevidst ung mand, som ikke havde meget til overs for de elever, der havde modtaget en anden form for dannelse end den, han kendte til. Han knyttede sig stærkt til J. L. Knudsen, og dennes sociale og folkelige synspunkter synes han at gøre til sin egen målestok overfor andre. Tre problemer mødte Skrumsager i forbindelse med ballet: skulle han have hvide handsker på? Hvorfra skulle han skaffe sig en ledsagerske? Og hvad med dans og konversation?

Hvad angik spørgsmålet om de mandlige kavalerer skulle have hvide handsker på eller ej, ja så tog Skrumsager skarpt og højlydt afstand fra at bære dem. Konsekvensen af diskussionen blev, at: *"Denne Handskehistorie satte skel, der holdt sig omtrent hele Skoleaaret ud, idet vi fra de jævne landlige Forhold ikke vilde pynte os op paa en Maade, der hverken svarede til vor Optræden, Paaklædning eller Maade at være paa"*[21]. Resultatet af striden blev, at halvdelen af eleverne mødte frem med hvide handsker og den anden halvdel uden. Men striden havde et klart socialt sigte. De barkede næver skulle ikke skjules i hvide handsker. Man måtte som bonde stå ved og være stolt af sin gerning. Det hårde arbejde i mark og stald satte sine spor på hænderne. Det gjorde borgerskabets papirarbejde og selskabelighed ikke!

Hvad angik pigerne søgte han først en bekendt, men hun var forlængst blevet gift. Gode råd var derfor dyre. Forvalteren Lautrup trådte til og anbefalede én af gårdejer Peder Iversens døtre i Rødding. Der var imidlertid tre af dem. Lautrup kom ham igen til undsætning og indbød de to andre.

Bænket ved borderne - pigerne i lyse, nogle i helt hvide dragter og de unge mænd i deres stiveste puds - skulle Skrumsager underholde sin borddame Maren. Dans blev der ikke meget af, for Skrumsager var ikke nogen mester udi dansekunsten ifølge hans eget udsagn, men at opleve hvordan ballet blev afviklet med en baldirektør i spidsen, blev alligevel en uudslettelig oplevelse for ham. At underholde Maren var imidlertid: *"...slet ikke saa helt nemt, da vi var saa helt fremmede for hinanden,*

havde ingen fælles bekendte. Hvad der fyldte mest op i vor samtale var, at jeg gjorde hende opmærksom paa, hvad de forskellige Elever hed, og hvor de kom fra. Til Gengæld fortalte hun mig om Damerne, som hun kendte Flertallet af, og hvor de hørte hjemme"[22]. Især én skilte sig ud - jomfru Kloppenborg - datter af én af Københoveds største gårdejere. Hun bar sort i modsætning til de andre piger, fordi, som Maren fortalte, hun havde kærestesorg.

Jomfru Kloppenborg fangede den unge mands opmærksomhed resten af aftenen og fremkaldte en følelse af betagethed og forundring over sin egen følelsesmæssige reaktion. Han var forelsket. Siden blev han ansat som karl hos Kloppenborg, og blev senere under dramatiske omstændigheder gift med jomfru Kloppenborg.

Den store rejse

En anden stor begivenhed i højskoleforløbet var rejsen til Møn, Lolland, Bornholm, København eller Kullen i Sverige. Fra midten af 1850'erne var det blevet en kutyme at arrangere en større ekskursion til egne af Danmark, som kun de færreste af eleverne nogensinde ellers ville få at se. Normalt foregik turen på sommerskolen fra én af de sidste dage i juli og otte dage frem. På hestevogn, med den nye jernbane mellem Roskilde og København og med dampskib kunne turen gøres på otte dage. Private bidragydere bragte prisen på turen ned, så den lille flok elever på sommerholdet fik råd til turen.

I 1860 gik turen til Møns Klint og København. I hestevogne drog Skrumsager, kammerater og lærere fra Rødding over Skodborg og Vamdrup til Kolding. Her blev slotsruinen beset inden nattero. Næste morgen fortsatte de med dampskibet "Zampa" til Stege, hvor de blev indkvarteret i nærheden i et par nætter i en hølade.

For en bondeknøs fra den flade del af Jylland måtte Møns Klint se ud som et mægtigt bjerg. Turen videre til København foregik atter med dampskib i uvant hård søgang. I København blev de indkvarteret i Efterslægtens gymnastiksal. I de følgende dage blev landets hovedstad genstand for gruppens nysgerrige og forundrede blikke. De besøgte forlystelsesstederne Alhambra og Tivoli, så bl.a. en bugtaler. Carstensens tivoli synes at vinde Skrumsagers behag fremfor Alhambra. De var i teatret, blev ført gennem de vigtige nationale museer og samlinger. De fik Rosenborg at se, og på landbohøjskolen fik de fremvist den nyeste teknik - de lettere amerikanske landbrugsredskaber.

Turen gjorde et uudsletteligt indtryk på Skrumsager og sikkert også på mange af hans kammerater. I sin erindring skriver han bl.a., at: *"turen til Møen og København i Dagene efter er min største Ungdomsberigelse af, hvad man med Øjet kan opfatte og tilegne sig, det være Natur som Kunst, eller hvad menneskelig Aand og Snille har været i Stand til at bringe frem til Slægtens Berigelse"*[23].

Afrejse

Mange elever gennemførte et højskolekursus af 1-1½ års varighed. Så lang tids samliv knyttede naturligvis varige forbindelser og venskaber eleverne imellem. I foråret 1846 tog elever fra det første elevhold og elever fra det andet vinterhold afsked med hinanden. Bertel Mikkelsen fra Vonsbæk, som havde været elev fra november 1845 til juni 1846, fik 15 af sine kammerater til hver at skrive et lille afskedsdigt. Blandt disse var Peder Skau, som følelsesfuldt og gammelklogt skrev til B. Mikkelsen, at:

"Venskab forsøder Livets Dage
Det Du vist ogsaa føler, min Ven!
Ved den formindskes al Suk, al Klage,
og munter Sindsro indtræder igjen.

Derfor vi er Venner nu og herefter
Det glæder Aanden, og styrker dens Kræfter

Da jeg veed Du besidder "Hjerte" saa vil
du viist finde dette overensstemmende med Dine Følelser.
En Vinter har vi nu været her tilsammen,
men ak, den er nu alt tilbagelagt.-
Den svandt saa skjønt for os i Fryd og Gammen,
dog snart min Ven! Farvel til Dig bli'r sagt!

Ei skal Du mig af Minde gaae
Jeg er og bli'r Din Ven!
gjør Du ved mig ligesaae!"

Din meget forbundne Ven P. Skau fra Somersted[24].

At tage på højskole var forbundet med stor alvor, hvad allerede Skrumsagers nøje forberedelser og overvejser, inden han kom til højskolen, viser. De unge mennesker søgte oplysning, men fik mere end det. I efterrationaliseringens lys giver både Skrumsager og Skau deres vurdering af udbyttet af højskoleopholdet. Skrumsager skriver, at: *"Var jeg kommen til Højskolen med den Opfattelse, at jeg havde gode Skolekundskaber, og mente jeg, at jeg vidste en hel Del, havde siddet øverst i Klassen i Skolen i fire Aar, saa gik jeg derfra med Bevidstheden om, at det var meget smaat med min Viden, og at der var uendelig meget at lære, saa meget, at man aldrig blev færdig. I hvor lille den Jord er, vi kender noget til, i Forhold til Verdensaltet, saa rummer selv den saa meget, at det er saare lidt, vi ved om dens Indhold og det Liv, der rører sig paa den"*[25].

Ligesom Skrumsager havde P. Skau den oplevelse, at betydningen af opholdet rakte livet igennem, og at den viden, de havde erhvervet i almueskolen, trods hårdnakket insisteren på dens tilstrækkelighed, viste sig begrænset. Skau skriver, at: *"Jeg lærte i hver Fald saa meget, at da jeg rejste fra Rødding Højskole i Foraaret 1846, forekom det mig, at jeg vidste*

mindre, end da jeg halvandet Aar i Forvejen kom dertil, og det stod klart for mig, at jeg fremdeles maatte ***arbejde hele mit Liv,*** *dersom jeg skulde gøre den Sag, der laa os alle paa Hjerte, nogen Nytte"*[26].

Påvirkningen i det intense kostskolemiljø var stor og begge drog de fra Rødding med minder for livet og havde samtidig fået "retning" i det.

Eleverne 1920-1960

I tiden efter genåbningen snævredes elevernes sociale baggrund ind. Bortset fra et enkeltstående forsøg fra Erik Appels side på at tiltrække unge arbejdsløse arbejdere til skolen kom eleverne næsten udelukkende fra landbomiljøet. Det kom naturligvis i vid udstrækning til at præge samværet på skolen, særligt i Hans Lunds forstanderperiode. Efter ca.1960 begyndte nye sociale grupper fra bymiljøer at tilmelde sig højskoleophold og fylde mere på elevholdene. En del af dem var ofte bedre uddannede og havde i det hele taget en anden erfaringshorisont.

Det krævede nogen overvejelse, afsavn og opsparing at tage på højskole. Det var dyrt. For en karl kostede det godt 400 kr. for et fem måneders ophold på Rødding plus lommepenge i midten af 1920'erne. I den betaling var der, som det anføres i skolebrochuren i 1926/27, inkluderet kost, undervisning, centralvarme, belysning, bad, husapotek, sygepleje og lægetilsyn inden for skolens mure. For en karl svarede betalingen til cirka halvdelen af hans årsløn ved arbejde i landbruget[27].

Pigerne betalte på det samme tidspunkt ca. 250 kr. for et højskoleophold på kun tre måneder. Pigerne var lavere lønnede end karlene, og det var derfor relativt dyrere for dem at tage på højskole. For kun tre måneder svarede de ca. 250 kr. til omtrent 40% af årslønnen. En stigende andel af eleverne fik dog bevilget understøttelse fra amterne, så det økonomisk blev stadig mere overkommeligt gennem årene at tage på højskole. Omkring 1960 var et højskoleophold blevet noget billigere. Lønningerne var steget mere end prisen for et højskoleophold. For både karle og piger (tre mdr.) svarede et ophold nu til ca. 30% af årslønnen[28].

Vinterskolen

På trods af prisen på opholdet strømmede eleverne til Rødding, omend med en afmatning i 1930'erne, da den økonomiske krise hindrede potentielle elever i at tage på højskole. Én af dem, der henvendte sig til skolen, ganske vist kort før, Lund sluttede sin lange forstanderperiode, var H. Pedersen fra Fyn. Han skrev, som så mange andre, et lille brev for bl.a. at få tilsendt skolens brochure:

d. 18.-5.52.

Herr Forstander Hans Lund
Rødding Højskole

Tillader mig at skrive til Dem, fordi jeg har tænkt mig at komme paa Højskole til Vinter, hvis jeg kan faa Understøttelse.

Jeg er Landmand er 24 Aar og er Landmandsøn.

Det jeg vil paa Højskole for, er for at faa noget folkelig Oplysning som jeg kan faa Gavn af igennem Livet.

Jeg vil hermed gerne have sendt Skoleplan og nærmere Oplysninger ogsaa hvad det cirka vil koste mig.

Haaber at høre fra Dem.

Paa Forhaand Tak
Deres Ærbødige
H.Pedersen
(adresse)

Hvis Deres Oplysninger har Interesse svarer jeg med det samme"[29].

H. Pedersen svarede ikke tilbage. Lund måtte meddele ham, at Rødding Højskole lukkede i den følgende vinter p.gr.a. forstanderskifte. H. Pedersen har ikke villet vente til skolen genåbnede, for han er ikke at finde i elevprotokollen.

Men andre end H. Pedersen havde samme oplysningstrang. Svend Sidelmann, som var elev på skolen i 1932-33, skriver i sin utrykte erindring, at han ville på højskole for at høre noget mere om den forunderlige verden han levede i på det tidspunkt. Dertil kom, at hans far og mor havde været på højskole, og at de tit havde fortalt om opholdet. Højskoletiden havde præget dem - *"saa de fulgte levende med i hvad der rørte sig i Tiden"*[30].

Højskoleopholdet var et afsæt til en videre orientering i samfundslivet, men det forpligtede på sin vis også. Når man havde været på højskole måtte man hjemme vise, hvad man havde fået ud af det. Det kunne være ved at tage aktiv del i gymnastikken, dilettant-forestillinger, politik, kirkelige spørgsmål, landboforeningen eller kvægavlsforeningen.

Modtagelse

Som så mange andre elever før og efter Svend Sidelmann, blev han modtaget af Lund i skolegården, budt velkommen og anvist værelse. Han kom til at bo på 2. sal i hovedbygningen sammen med en fynbo. Sidelmann kom selv fra Østjylland. 126 elever skulle denne vinter have deres hjem på højskolen.

Efter aftensmaden blev eleverne præsenteret for hinanden af Lund med navn og hjemsted. Lund havde en imponerende evne til at huske navne, som siden erindres af Lund-eleverne. Men Lund arbejdede meget med indmeldelserne før eleverne ankom, og ud fra hjemstedsoplysninger og andre karakteristika, kunne han sætte navne på de unge mennesker. Dertil kom de mange dialekter, når der var samlet elever fra næsten alle egne af landet.

Lunds hukommelse blev imidlertid sat på en prøve i 1943, da 5 elever i sidste øjeblik havde meldt fra. Hurtigt blev der fundet 5 nye elever fra ventelisten og 3-4 ekstra for ikke at have besværet med at skulle gennem

45. Hans Lund slæber undtagelsesvis kuffert ved elevankomst i 1941. Det var normalt Hans Nørgaards opgave.

ventelisten endnu engang. Man regnede med at endnu enkelte ville falde fra inden skolen startede. Men ingen faldt fra og udover det ekstra indtag til en i forvejen overfyldt skole, kom der yderligere et par stykker, som slet ikke stod på elevlisten. Da nr. 2 viste sig - *"...blev Forstanderen for alvor hed om Ørerne,- han talte venligt med den forsagte Pige: "der skulle nok blive en Plads til hende" o.s.v., og han kastede angerfulde blikke til os andre, der havde fundet Fremgangsmaaden med den store Spildprocent dristig. Stor blev hans Lettelse, da det viste sig, at Ekstra-elev Nr. 2 var Petrea Warming (køkkenchefen) der havde forandret Dragt, Frisure og Dialekt, samt taget Brillerne af; og vi andre tror ikke mere paa Lund, naar han paastaar, at han kender ethvert Ansigt, blot han har set det éen Gang"*[31].

Fælleslivet

Overgangen fra arbejdet i mark og stald var anstrengende for mange. Roeoptagningen i oktober havde sat sit præg på hænderne, som af roesaften var revnede og sarte. Værre var det at sidde stille indendøre i varmen i den første tid, når karlene var vante til et udeliv. Søvnen kunne nemt overmande selv den mest ihærdige elev. De hårde træbænke gav tillige ømme bagdele og mange rekvirerede puder hjemmefra. Puderne kunne dog bruges til andet end at sidde på. Før foredragstimerne var det fristende at slås med dem. Den lange skoledag fra kl.8 om morgenen til kl.18.00 om aftenen med en middagspause måtte derfor byde på afveksling mellem forskellige fag. Gymnastikken kunne være helt velgørende for de stive lemmer.

Efter valg af "frie fag" og indføring i skolearbejdet blev det en tradition

gennem mere end en menneskealder at tage på fodtur til Ribe for at ryste de store hold sammen. Turen var samtidig en anledning til at fortælle et stykke Danmarkshistorie. Det gamle sortebrødre-kloster - Sct.Katharina, de lave boder, de gamle bindingsværkshuse, domkirken og meget andet illustrerer en lang linie i historien frem til det moderne Ribe. Traveturen på 20 km til Ribe og for de hårdføre blandt karlene - 20 km tilbage på én og samme dag - gav trætte og ømme muskler, men afslørede også, som Roar Skovmand skriver til sine forældre - *"...at mine Støvler trængte til Forsaaling."*[32]

Det der var af stor betydning, var samværet og udviklingen af kammeratskaber. En travetur til Ribe var med til at udvikle det, men det kunne også handle om, som Svend Sidelmann skriver - *"...at sidde i et eller andet Værelse en Aften og snakke om Løst og fast med gode Kammerater, at mødes i Biblioteket eller Læsestuen om Aftenen og tumle og more os, eller det at staa op en tidlig Vintermorgen og gaa en lang Morgentur sammen med Ligesindede, saa gik Samtalen godt..."*[33].

Det der også fæstner sig i erindringen er naturligvis den morskab eleverne havde med hinanden. De forskellige hold havde hver deres særlige karakter, jargon og omgangsform, men alligevel gav rammerne og på-hit-som-heden nogle fælles træk. Karlene havde kræfter - og det skulle vises. Det var i vinteren 1932-33 en yndet sport, at - *"...naar vi stod paa Gangene og snakkede, at gi' hinanden Røvtur, som vi kaldte det; kunde man faa fat i Nakke og Buksebag paa én der stod og snakkede, saa kunde man kure dem hen ad de lange Gange; det kostede mig et par bukser engang..."*[34]. Eller sengene skulle væltes med eller uden nogen i. Straffen kunne falde promte, hvis de formastelige blev opdaget: under den kolde bruder med tøj på!

De mange formaliserede regler som eleverne i den gamle elevforening havde udformet og selve elevforeningen, var der kun en svag afglans af efter 1920. Både Erik Appel og Hans Lund havde uindskrænket råderet hvad angik disciplinen, omgangstonen og -formen på stedet. Alligevel fandt elever, i formentlig 1926-27, på at udforme nogle regler for omgangen mellem dem, men slet ikke med det opdragende og pædagogiske sigte, som lå i udformningen og håndhævelsen af reglerne efter 1844.

46. Et stemningsbillede fra den traditionelle Ribe-tur i 1959 med Fog Pedersen i spidsen.

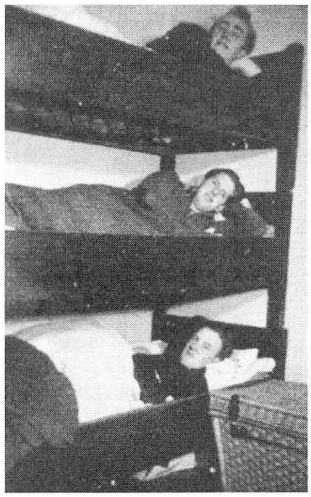

47. Karlene sov i flere etager.

På en lille lap papir har elever opregnet 12 regler:

§ 1. For at benytte anden Mands Træsko uden Tilladelse, mindst 10 Øre, indtil 25 Øre.
§ 2. For ikke at sætte egne Træsko paa Plads, mindst 10 Øre, indtil 15 Øre.
§ 3. For at ringe med Klokken uden Lærernes Tilladelse, mindst 10 Øre, indtil 30 Øre.
§ 4. For at udeblive fra Timen uden Tilladelse, mindst 10 Øre, indtil 30 Øre.
§ 5. For at komme for sent til Timen, mindst 10 Øre, indtil 20 Øre.
§ 6. For at lave Fest paa Gangene efter 10.30 Em., mindst 10 Øre, indtil 25 Øre.
§ 7. For at afskyde Fyrværkeri, mindst 10 Øre, indtil 50 Øre.
§ 8. For at rende upaaklædt paa Gangene uden for officielle Badetider, mindst 10 Øre, indtil 25 Øre.
§ 9. For at beskadige Inventar o.l., mindst 10 Øre, indtil 30 Øre.
§ 10. For at forsøge paa at lemlæste sine Medborgere, mindst 10 Øre, indtil 10 Øre.
§ 11. For at lemlæste sine Medborgere, mindst 10 Øre, indtil 30 Øre.
§ 12. Alt Andet, mindst 10 Øre, indtil 25 Øre.
Hvis Overtræderne nægter at betale, har Politiet Ret til at benytte Bruserne"[35].

Hvad bøderne skulle bruges til melder historien ikke noget om, men de har givetvis sparet sammen til det store bal.

Den demokratiske tanke og opdragelse, som i skolens første periode, var dog ikke glemt. Dels havde eleverne en ugentlig diskussionsaften, hvor de kunne trænes i at stå på en talerstol og formulere sig forståeligt til en større forsamling, dels blev der arrangeret "folketingsvalg".

Den ugentlige debataften, hvor der kunne rejses mange forskellige emner på elevernes initiativ, erindrer Svend Sidelmann som et af højdepunkterne i hans højskoleophold: *"De aftener saa vi gerne hen til med Glæde og Spænding; der blev ført nogle drabelige Diskussioner lige fra Emner som de forskellige Kvægracer til Soldat og Militærnægter. Af de sidste havde vi nogle Stykker; et par af dem var fra Salling-egnen; de var radikale og ivrige Militærnægtere og de var godt skaaret for Tungebaandet. Jeg husker vores Optagethed af Diskussionerne, baade vi der var det tavse Flertal og de forholdsvis faa der med Liv og Lyst tog del i Diskussioner; nogle uøvede prøvede sig selv paa Talerstolen og gik totalt i Baglaas til alm. Morskab, andre slap bedre fra det og kom igen, saa det var et helt Skuespil at overvære, og Diskussionen fortsatte til langt ud paa Aftenen paa Elevgange og Værelser"*[36].

Folketingsvalget blev normalt afviklet i foråret. Timerne i de "frie fag" blev aflyst i en uge. Efter krigen blev afviklingen af folketingsvalget indskrænket til to dage p.gr.a. den heftige aktivitet, som kunne gå ud over timerne. Eleverne kunne i disse dage udfolde sig på alle tænkelige og utænkelige måder for at agitere for deres synspunkter. De blev inddelt i opstillingskredse, der blev dannet politiske lister og endelig afholdtes valget, stemmerne blev talt op og mandaterne blev fordelt på listerne.

I 1937 udfoldedes en kort, men hidsig valgkamp. Helt nye midler blev taget i brug. *"Richard Andersens Parti marcherede i Gaarden med Faner og klingende Spil, og Retsstaten (Retsforbundet) havde Radiobil med store Plakater. Dagen efter Valget var samtlige Elever og flere af Lærerne ravnehøse"*[37], som Ellen Margrethe Lund skriver i årsskriftet i 1937.

48. og 49. Skolen blev "smykket" med valgslogans i forbindelse med skolens interne "folketingsvalg". Partiet Venstre havde en stor stjerne blandt eleverne og forstanderen både i 1936 og 1946.

Alle midler blev taget i anvendelse: spisesalen blev overklæbet med plakater med politiske budskaber, slagord føg gennem luften, mere eller mindre blændende talere søgte at overbevise de tvivlrådige, lysreklamer, højttaleranlæg og regulær bestikkelse blev taget i brug. De aktuelle politiske strømninger slog også igennem i valgkampen. F.eks. i vinteren 1932-33, hvor Svend Sidelmann fortæller: *"...vi havde ogsaa i Foraaret Valgkamp med Opstilling af mange politiske Lister og Kandidater. Jeg og en anden kæmpede for en L. S.-liste (Landbrugernes Sammenslutning). Det var nu ikke Lunds Livret, - men da far paa det Tidspunkt var ivrig L. S.-Mand - han var Formand for L. S. i Smidstrup Sogn og han deltog i Bondetoget til København - saa var det naturligt, at jeg i min unge Alder ogsaa gik ind for de Ideer L. S. kæmpede for, nemlig bedre Kaar for de dengang forarmede Bønder. Vi var saa heldige at faa 13 Stemmer. Et andet Parti kaldte Stifterne paa Skolen: gul Front; det var det rene Pjat og Gøjl de gik til Valg paa, og de bestak Køkkenpigerne og andre svage Sjæle til at stemme paa sig - med Flødeboller - og de fik da ogsaa 1/3 af Stemmerne; det gik til Lunds Skuffelse ud over Venstrelisten"*[38].

Folketingsvalgene og debataftenerne var naturligvis et led i de unge mænds opdragelse til at tage del i det udadvendte politiske liv efter højskolen.

Ekskursioner

Det lange vinterforløb bød ikke på mange afvekslinger fra den daglige undervisning i efteråret. Efter juleballet og dilettantforestillingen, kom der i vinter og forårstiden mere afveksling ind i forløbet. Også på dette punkt udvikledes faste traditioner fra hold til hold: egnsbesøg, tur til Esbjerg og senere Kolding, besøg på Ladelund Landbrugsskole og Askov Højskole og en Sydslesvigtur. To temaer var således gennemgående i valget af ekskursionsmål: at belyse den sønderjyske historie og den sønderjyske livsform og at belyse landbrugets uddannelsesforhold og vilkår.

Omegnens landbohjem sluttede op om højskolen. Fra landsbyerne: Københoved, Øster-Lindet og Vester-Lindet, Hygum og Langetved indløb der til næsten hvert vinterhold indbydelser om at besøge dem. Ofte var karlene afsted 2 gange i forløbet. I 1932-33 var Svend Sidelmanns hold i Vester Lindet og Københoved, og han skriver om besøgene, som

fik betydning for ham også efter højskoleopholdet - *"Disse Egnsbesøg startede med Eftermiddagskaffe og Aftensmad i Hjemmene, hvor der var 2-4 Elever hvert sted; vi fik paa den Maade lidt indblik i Livet paa en sønderjysk Gaard; om Aftenen var vi alle. Elever, Kvarterværter og nogle Lærere samlet i Forsamlingshuset hvor det vekslede med Taler og Sang, og mange af Sønderjyderne er gode til at staa op og tale - de var vant til at forsvare deres danske Tilhørsforhold under Fremmedaaget; Egnsbesøgene havde bl..andet den Virkning at 9 af os Elever den Vinter tog Plads paa forsk. Gaarde i Københoved, for at lære Befolkningen nærmere at kende"*[39].

I forsamlingshuset opførte beboerne et dilettantstykke, holdt taler og sang for eleverne, eller lærere forestod oplæsning. Betydningen af besøgene var, at eleverne kom tæt på den sønderjyske levevis. De smagte på det berømte sønderjyske kaffebord, hørte historier fra "tysketiden", og ikke mindst blev de ført gennem staldene og beså dyr og avl. Sammenligning med det derhjemme var nærliggende. Når de kom tilbage på skolen, kunne man møde eleverne i småklynger diskutere, hvad de havde fået at spise og i øvrigt havde oplevet. Egnsbesøgene havde ikke alene betydning for eleverne, men også for skolen. Bl.a. gennem disse besøg fastholdt skolen den uvurderlige opbakning fra lokalsamfundene.

Senere på vinteren - den 10. februar - kunne eleverne igen møde egnens folk på byens hotel. Anledningen var den årligt tilbagevendende afstemningsfest. Bortset fra en afbrydelse under krigen festligholdtes dagen for sønderjydernes tilbagevenden til Danmark hvert år og højskolen deltog. Sv. Sidelmann erindrer fra festen, at: *"der var stuvende fuldt Hus med en dejlig Stemning med Taler og Sang; man kunde rigtig mærke, hvordan Sønderjyderne festede, fordi de var kommet tilbage til deres Fædreland"*[40]. I en del år var det også kutyme den 10. februar, at skolen gæstedes af Askov Højskole om eftermiddagen. Ved den lejlighed talte Lund gerne om sønderjyske forhold under fremmedherredømmet, sangkor underholdt, og der var kaffebord. Om aftenen fortsatte eleverne på hotellet.

Senere på foråret gik turen til Esbjerg. Turen havde naturligvis til hensigt at fremvise landets største eksporthavn for landbrugsvarer til det ubestrideligt største marked i England. Men der blev også lejlighed til igennem mange år at besøge byens cigarfabrik, hvor der blev uddelt *gratis* cigarer. Elever, der ikke røg, fik strengt pålæg om at tage imod den gratis cigar af de, der syntes tobakken smagte. Fra slutningen af 1940'erne gik endags-turen mod øst til Kolding med besøg på forskellige fabrikker, slot og museum. I forbindelse med besøget i Esbjerg fortsatte holdet gerne til Ladelund landbrugsskole. Besøget kan bl.a. ses i forlængelse af landbrugsundervisningen på højskolen. Mange af eleverne erfarede på Ladelund, hvilke videre uddannelsesmuligheder de havde, og nogle Rødding-elever fortsatte på landbrugsskolen efter højskoleopholdet. Fra Ladelund fortsatte turen til Askov Højskole - Røddings storebror. Det, som trak, var dialektaftenerne, der gik ry af vidt omkring. Eleverne kunne nikke genkendende og more sig over præsentationen af de mange forskellige dialekter. De repræsenterede dem jo selv.

50. En national manifestation på Lunds gård Mejerholm i forbindelse med befrielsen den 5.maj 1945.

Et højdepunkt for vinterholdet var den store udflugtstur. Den gik altid til grænseegnen, hvor mødet mellem dansk og tysk var tydeligst. Det foregik med bus, på lastbiler, privatbiler, på cykel eller med tog. I det gryende forår i marts-måned drog holdet afsted i én, to eller tre dage. Typisk gik turen østpå til Aabenraa (Folkehjem), videre sydpå til Flensborg, Slesvig og Dannevirke. Enkelte gange tog holdet helt ned til Rendsborg og Frederiksstad. Fra midten af 1930'erne, da Lund sammen med overlæge Teilmann på Gram sygehus havde købt gården Mejerholm ved Tønder, blev den et fast opholdssted på turen. Gården lå i det område, der kaldtes "den truede firkant", hvor dansk og tysk stod skarpest over for hinanden. Med købet af gården var et stykke Danmark vundet i den nationale kamp om jorden. Derfor kombineredes turene ofte med besøg både på vestegnen og østegnen af Sønderjylland.

Lund og lærerne kunne på en sådan tur anskueliggøre den sønderjyske historie og de aktuelle problemer i regionen, særligt i 1930'erne. Syd for grænsen mødte eleverne efter Hitlers magtovertagelse i januar 1933 de synlige tegn på nazismens ensretning: de unge tyskere marcherede, militarisme, flagene med hagekorsene og propagandaen. Det var en politisk udvikling Lund tidligt tog afstand fra. Da krigen kom i 1940 vanskeliggjorde det turene på flere måder, men gav samtidig eleverne et levende indtryk af den sønderjyske gæstfrihed i den svære tid. Mette Fog Pedersen har i sin erindringsbog *"25 år på højskole"* beskrevet turene i de første krigsår: *"Også på den 3-dages Sønderjyllandstur fik man at mærke, at tiderne havde ændret sig. Det var umuligt at skaffe busser. I begyndelsen klarede man sig dels pr.cykel, dels pr.tog. Men det lod sig kun gøre en enkelt gang, så måtte man helt holde sig til cyklen. Disse ture kunne have deres store charme, men også være en i høj grad strabaserende affære. På en dejlig sommerdag nød de cykelvante piger solskinnet og naturen. Selve overnatningen i høet i Mejerholms lade var trods livligt selskab af mus en festforestilling. En råkold marts-*

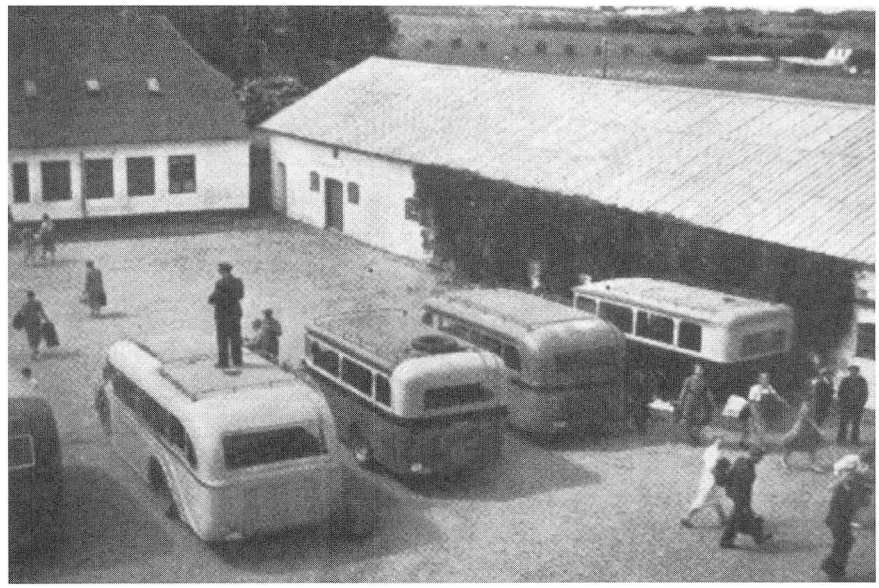

51. Hjemkomst fra Slesvigtur i 1939.

dag derimod, hvor karlene måtte stride sig frem mod en hård modvind, regn og snebyger, var fornøjelsen nok tvivlsom, selv om de var seje og udholdende. Værre blev det hen på besættelsen, da så godt som alle kørte på gamle, rådne dæk og slanger, fordi nye ikke kunne købes. Jeg husker et år, hvor den første elev punkterede, før han var kørt ud af skolens allé, så "altmuligmanden" og en ung lærer, der dannede bagtrop for at lappe, kom ingen vegne. Vintereleverne fik dog kompensation for deres møje, idet de oplevede en gæstfrihed i alle sydlige sogne, intet hold før havde kendt til. Bylderup Bov, Ensted sogne og Løjtland inviterede karlene til at spise og bo rundt om i hjemmene de to nætter. Der blev festet i forsamlingshusene om aftenen, hvor såvel værtsfolk som gæster gjorde deres til, at alle havde det "glant". Ingen anden højskole har vist modtaget så megen gæstfrihed og støtte, ikke alene fra sin egn, men også fra sin landsdel, som Rødding Højskole"[41]. Før krigen og et stykke tid efter krigen gik turen som oftest syd for grænsen, men i krigsårene måtte de store karlehold nøjes med en tur *til* grænsen.

Underholdning

Ligesom i tiden før 1864 havde karlene i tiden efter 1920 deres baller. Det blev en tradition med et julebal og et bal i februar. Juleballet afholdtes gerne i midten af december, og baldatoen faldt ofte sammen med Lunds fødselsdag. Ballet bekom karlene godt i det lange efterår, hvor der normalt kun var få afbrydelser. Karlene inviterede piger med fra deres hjemegn og omegn, og skolen indbød unge, der havde bosat sig på egnen, og som havde elevtilknytning til skolen. Der var tilsyneladende ikke problemer med at skaffe sig dansepartnere selv ikke under krigen, hvor trafikforholdene var blevet noget vanskeligere. Om den kvindelige deltagelse i juleballet i 1941-42 skrev Ellen Margrethe Lund: *"der syntes -*

trods Trafikvanskeligheder, ikke at være noget i Vejen for at faa Pigerne hertil, derimod kneb det lidt mere med at faa dem afsted igen - alle Gæstesenge var fyldte. Og vi maatte endda rydde et par Elevværelser"[42].

I 1940'erne deltog mellem 200 og 400 unge i ballet og med det store antal måtte det henlægges fra spisesalen til gymnastiksalen. Aftenens program bestod typisk i, at koret sang nogle sange, elever og gæster blev bænket ved kaffebordet, eventuelt blev der holdt tale(r) og derefter blev der spillet op til dans. Efter ballet var der kun få dages undervisning tilbage inden hjemrejsen til jul og juleferie. Aftenen før hjemrejsen blev der arrangeret julelotteri, hvor de heldige elever kunne vinde penge til billetten hjem. Lærerne læste op fra forskellige nordiske forfattere, og der blev sunget nogle sange til foreløbig afsked.

Eleverne vendte tilbage på Helligtrekongers dag og kunne se frem til den anden store forlystelse - forårsballet i februar. Indimellem kunne forårsballet blive forskudt p.gr.a. sygdom blandt eleverne. Det er karakteristisk, at januar og februar var de to måneder, hvor skolen hærgedes af fåresyge eller influenzaepidemi. Da måtte fru Lund træde til og med sit organisatoriske snilde og ansvar for sygeplejen sørge for, at patienterne fik den fornødne omsorg.. Rent galt gik det i de første krigsår.

I 1940 lagde over halvdelen og i 1941 henved 1/3 af eleverne sig med influenza: *"den 10.* (februar) *begyndte den store Influenzaepidemi, der efterhaanden lagde over 40 Elever og flere af Lærerne paa langs. Skolen blev saa lille, at vi brugte Kaminstuen til Foredragssal, hvad den bidende Kulde forøvrigt ogsaa indbød til, - det var i hvert Tilfælde med kendelig Uvilje, at Forsamlingen forlagde Residensen til den kolde Foredragssal med de tilfrosne Ruder. Else Koch, Bach og Fog skiftedes til at underholde de standhaftige, der*

52. Næsten hvert år var der forstyrrelse i undervisningen i vintermånederne, når mange elever måtte lægge sig på sygestuen på grund af influenza.

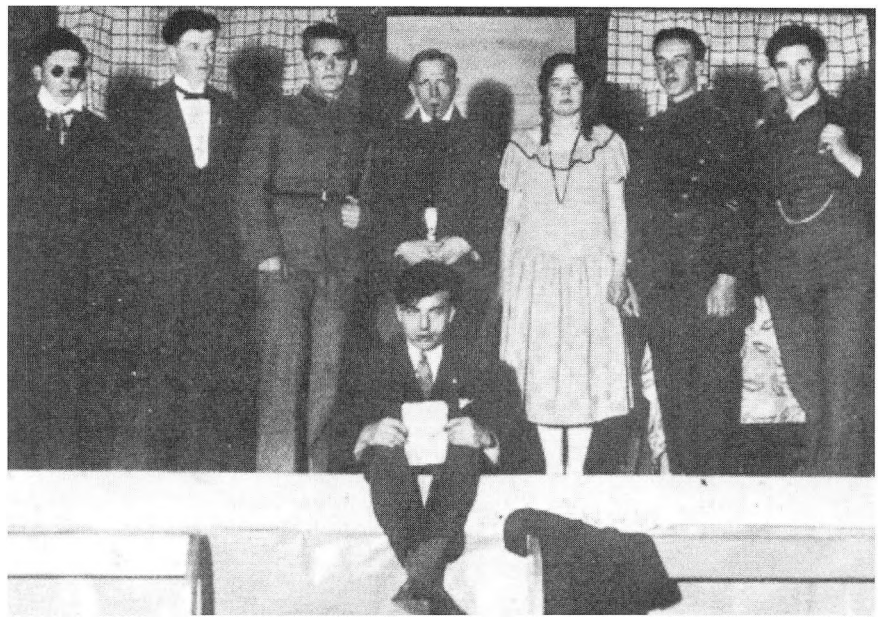

53. "Soldaterløjer". Elevernes optræden ved fastelavnsfesten i 1927.

ikke gjorde Tjeneste som Samfundshjælpere, mens Lund og Rosendahl slog sig ned paa Sygegangen - den Stue var den besværligste -, og Bjelke hjalp med Patienterne. Værst var det næsten, at flere af Pigerne faldt; men i Løbet af en fjortendags Tid var de fleste i Orden, og Skolen begyndte igen at gaa efter normal Timeplan"[43].

Den jævnligt tilbagevendende sygdom i tiden omkring forårsballet vanskeliggjorde gennemførelsen af dilettant-komedien. I gennem årene blev der med større eller mindre held opført stykker som "Genboerne", "Eventyr på fodrejsen", "Soldaterløjer" eller en cavalkade af fru Børup og Fog som f.eks. "Rejsen gennem Danmark".

Efter elevernes optræden var der kaffebord og dans. En af de piger, som havde været elev i sommeren 1945 og blev den følgende vinter på skolen som medarbejder i køkkenet, var denne vinter med til forårsfesten. Hun beretter om festen til sine højskoleveninder i deres vandrebog: *"I Lørdags havde vi saa vor sidste Bal sammen med "vore Drenge". Der var stuvende fuldt Hus, men alligevel var det mægtig sjovt. Vi dansede til Kl. 1½ og fik saa som Decert et Bæger Is. Bagefter skulde vi ind og vaske op og saa til Pølsegilde paa Elevgangen. Vi sov kun i 2 Timer den Nat, men I kender jo allesammen, hvordan det gaar efter disse Baller"*[44].

Øl, vin eller spiritus var ikke fremme på bordene ved festen. Der blev serveret saftevand i mælkejunger, men hvad enkelte karle bag stalden kunne mande sig op med, er ufortalt.

Afrejse

Efter forårsballet og grænseturen nærmede afslutningen sig for karlenes fem måneders ophold. Det sluttede med en afskedsfest hen mod 1. april. Lærerne og eleverne holdt taler, der kunne være musikunderholdning,

oplæsning, og ikke mindst var der skrevet en del sange til lejligheden. Nogle af dem er bevaret og én af dem fra vinterholdet 1927-28 var skrevet over melodien af Carl Nielsen *"Nu lyser løv i lunde":*

"Saa drager vi fra Skolen
som gav os Vinterly -
derude flammer Solen,
nu grønnes alt paany.
En Duft af Muldens Grøde
gled ind til Bog og Bord,
en Længsel, vakt af Døde,
os drog mod alt, som Gror.

Hvad Vinteren os har givet
vi ved til Lykke ej -
for den, der forsker Livet,
staar stille paa dets Vej.
Hvem Spørger vel om Sporet,
om Furen, Ploven drog? -
Saa tit vi glemmer Ordet
men nemmer Tingen dog.

De siger, Tiden levner
kun Tid til trænet Haand,
kun Rig og Doven evner
at ødsle paa sin Aand.
En Handler bor hos Drømmer
dog tidt i samme Sind -
hvor rige Kilder strømmer,
kan Kraften vindes ind.

Her mødtes vi saa mange
til fælles Dagligdont
i Tale, Spøg og Sange
i Samvær, frisk og sundt.
Med Pennen og med Bogen
Vi læste Tankens flugt,
og nød fra Bænkekrogen
de andres Tankeflugt.

Vi ved de lyse Dage
har Alvor dybt til Grund:
det tunge staar tilbage,
det er vort ArbejdsStund.
Og ingen Leg med Viddet
kan Løfte Tidens Tryk -
derude venter Sliddet
paa Mænd med ranket Ryg.

Derude hvor Guds Himmel
staar rejst paa Bondejord,
og Sang fra Lærkers Vrimmel
har fyldt dens høje Kor,
der vil vi lægge Sæden
og al vor unge Kraft -
og alt i Arbejdsglæden
har første Høst vi haft"[45].

Sangen er usigneret, men sansynligvis forfattet af en lærer, måske Lund selv. Det udtrykker højskolens budskab til de unge mennesker om det gode, men også vanskelige, bondeliv forenet i arbejde og ånd. Det åndelige - arbejdsglæden, viljen til livet og gerning og drømmene - var dét karlene gerne skulle have med fra højskolen til at berige deres tilværelse.

Alle elevhold fik et budskab med sig. Fra elevholdets afslutning i 1933 husker Sv. Sidelmann: *"Det var med Vemod jeg d.1. April tog Afsked med Rødding; Opholdet der var een af de bedste Oplevelser jeg havde i min Ungdomstid. Jeg husker bedst Brandt-Pedersens Afskedstale til os: Det betyder ikke saa meget hvilke Kaar I faar her i Livet; det betyder meget mere med hvilket Sind I ta'r det Livsforløb der bliver jeres, sagde han; det at være glad og tilfreds med sine Kaar betyder saa meget"*[46]. Med disse ord i bagagen drog eleverne hver til sit, men de havde ofte knyttet nye, varige venskaber i løbet af de fem måneder.

Fotos modstående side:
54. Aksel Andersen, elev vinteren 1942-43, har i et album samlet indtryk fra sit ophold: Egnsbesøg i Hygum. Anneksets beboere med Aksel Andersen. Snebold-kamp på engen, besøg hos kulsvierne i Gram skov. Der gøres plads til pigernes overnatning inden ballet i gymnastiksalen.

Sommerskolen

I modsætning til karlenes overvejende rolige og lange forløb på fem måneder, var pigernes tre-måneders ophold fra maj til august fortættet af begivenheder og havde mange afbrydelser. Gang på gang skriver fru Lund i årsskriftets dagbog bekymret om, hvordan sommeren i modsætning til vinteren stod i festernes og udflugternes tegn, så der var fare for den nødvendige arbejdsro. Rammerne for pigernes højskoleophold lignede karlenes, men årstiden var en anden, som indbød til et mere intensivt udeliv. Fra 1920'erne udvikledes en ensartet og forudsigelig rytme fra sommerhold til sommerhold, som først blev ændret med introduktionen af fællesskolen på sommerhøjskolen i 1959.

Mens karlene fik en grundig indføring i historie og samfundslære, blev hovedvægten i pigernes ophold lagt på håndarbejde, gymnastik, sundhedslære og praktisk sygepleje og så litteratur. Der var ingen tvivl om, at karlene skulle have et indblik i samfundets opbygning og funktionsmåde, så de havde forudsætninger for at tage aktiv del i det udadvendte politiske liv. Pigerne kunne næsten uden undtagelse se frem til en tilværelse som husmødre. De skulle varetage hjemmets funktioner, og det var derfor naturligt at undervisningen var lagt tilrette m.h.p. de nære og omsorgskrævende opgaver. Dertil var der føjet en litterær-åndelig dimension, som gav en fylde i livet, og gymnastikken, som satte de piger, der valgte delingsføreruddannelsen, i stand til at lede den frivillige gymnastik på hjemegnen.

Modtagelse og indkvartering var ikke så forskellig fra karlenes. Så snart værelseskammeraterne var blevet taget i øjesyn, ejendelene pakket ud og fordelt på den ofte sparsomme plads og billeder hængt op, samledes alle til præsentation. I dagene derefter holdt Lund velkomsttale og sit obligatoriske ordensforedrag. Pigerne skrev stil og blev fordelt på danskhold efter niveau, og de valgte sig ind på fag.

55. Modtagelse af sommerpiger 3. maj 1941.

56. Lund og sommerpigerne på tur til Ribe 1947.

Maj og juni måneder var præget af mange afbrydelser, som kulminerede i juli-måned med store arrangementer på skolen. Ligesom for karlene var der fast en én-dags tur til Ribe. I modsætning til disse cyklede pigerne (bortset fra enkelte standhaftige). Det betød, at pigerne havde mere tid til rådighed i Ribe, og typisk blev der tid til at sejle på Ribe å til Kammerslusen, hvorfra der er udsigt over vadehavet. Andre ture gik til bl.a. Åbenrå, Hjerting, Jels, Gram, Åtte Banker, Årup Hede, Foldingbro, Kongeåen og Vesterhavet. Vesterhavsturen var et fast indslag fra slutningen af 1920'erne til et stykke ind i 1930'erne. Da blev det sandsynligvis for vanskeligt at samle så mange private biler p.gr.a. den økonomiske krise.

I sommeren 1933 var vejrliget ikke med holdet. Det regnede. Den 28. juni drog holdet alligevel afsted. 35 af omegnens bilejere stillede biler til rådighed, og, som fru Lund skriver i årsskriftet: *"de kunne jo ikke gøre for, at det øsregnede på Vejen derud, hvilket hensatte os i fortvivlede Beregninger over, hvormange Mennesker vort nye Sommerhus i Blaavand kunde rumme, Garagen i beregnet"* [47]. Der var røg i køkkenet, og kaffevandet var ikke til at få i kog.

Regnen hørte op senere på dagen, og der blev lejlighed til at bade, lege i klitterne og nyde en smuk aften på stranden inden hjemturen.

Pigerne kom gerne på egnsbesøg. Et eller to besøg i private sønderjyske hjem blev det ofte til. Også pigerne fik fortalt om de særlige sønderjyske vilkår og oplevede egnens anderledes byggestil, indretning, kaffebord og mad. Om aftenen samledes elever med værtsfolkene i forsamlingshuset, hvor pigerne sang, egnens folk underholdt med dilettant, sange og taler.

I pinsen rejste mange piger hjem. Resten benyttede pinsen til en cykeltur til Skibelund og beså de mange nationale mindesmærker. På 2. pinsedag tog de hjemmeværende piger til festen i Lystskoven i Rødding. Der var underholdning med talere og gymnastikopvisning og senere musik og dans. I 1937 var det: *"Grete Ravn og Gammelgaard Gymnasiaster* (der)

57. Sommerpigerne ved Blåvand.
Endelig er kaffen klar!

strøbte det bedste, de kunde, paa den vaade Plads. Redaktør Niels Hansen talte om sønderjysk Lune, Sønderborg Folkedansere dansede, og om Aftenen var der Koncert og Dans"[48]. Senere på sommeren vendte hele holdet gerne tilbage til Skibelund i forbindelse med Grundlovsmødet. Indimellem talte Lund til de mange hundrede forsamlede, der var efterfølgende gymnastikopvisning eller folkevisetableauer eller folkedans, legestue og fyrværkeri. Senere på måneden fulgte festligholdelsen af Genforeningsdagen den 15. juni og Sct.Hansfest hos én af omegnens gårdmænd. I mange år forsamledes holdet hos Olav Fink på Brændstrupgaard. Typisk var regnvejret et stadigt tilbagevendende problem om sommeren ved de mange udendørsarrangementer. Det gjaldt også i 1937 ved Sct.Hansfesten, hvor holdet: *"legede paa en af de faa Marker, der var tør nok, dejlig lunt Kaffebord i Brændstrupgaards Lade og til slut Hindeballes berømte Baal, hvor Skovgaard holdt Baaltalen"*[49].

Krigsårene begrænsede naturligvis elevernes udfoldelsesmuligheder, men skabte i årene efter krigen en ny festaften: den 4. maj, da befrielsesbudskabet lød. På Rødding faldt dagen tæt på sommerpigernes ankomst og betød, at lærerne ofte sad på befrielsesaftenen og rettede stile for at få pigerne indplaceret på danskholdene.

Juni og juli måned bød på gymnastikstævner. Rødding-eleverne deltog som tilskuere eller deltagere i flere stævner på og uden for skolen. Delingsførerne fik her under kyndig ledelse af fru Børup, Nanna Bjelke eller Else Friis Sørensen lejlighed til at vise hvad de lærte.

Juli måned var den mest hektiske med forældredag, elevmøde, konemøde, grænsetur og "fætterbal". Skolen gæstedes ofte af forældre om sommeren, men de kom spredt. I 1932 valgte skolen derfor at indbyde elevernes forældre til en forældredag, og den udviklede sig til en fast tradition. Der deltog gennemgående ca.100 elevforældre og andre pårørende i dagen. Programmet bestod gerne i, at Lund indledte dagen med et foredrag. Derefter var forældrene på besøg i de forskellige lærer- og lærerindehjem. Efter denne "besigtigelsestur" blev mændene og kvinderne delt. Mændene blev ført gennem stalden og beså Lunds fine besætning og ud på markerne for at tage afgrøderne nærmere i øjesyn. Kvinderne var i stedet for en tur gennem haven, køkkenet og vaskefaciliteterne i kælderen. Senere på dagen var det elevernes tur. De udstillede deres håndarbejde og tegninger, og viste ved gymnastikopvisningen, hvad de foreløbig havde lært. Dagen sluttede gerne med korsang i Pærehaven. Herefter kunne forældrene bedre forstå, hvad pigerne skrev hjem om.

I forberedelserne til elevmødet midt i juli blev eleverne inddraget. Flere hundrede gamle elever samledes i de to dage mødet varede. Der skulle rengøres, pyntes op, telt, borde, bænke og service skulle gøres klart. Skolen stod i disse dage på den anden ende. Koret og gymnastikholdet forberedte sig, og lærerne svedte over indøvelsen af et teaterstykke. Mandagen efter elevmødet blev brugt til at puste ud og gøre klart til et nyt rykind af flere hundrede koner fra husholdningsforeningerne. De kom om tirsdagen, beså med kritiske øjne de udstillede elevarbejder, hørte koret synge

58. Sommerpiger på tur til Sydslesvig 1924.

og overværede folkedans, dragtkavalcade og lærernes optræden på de skrå brædder. Efter de to store møder, hvor der i de dage ikke blev sovet mange timer, skulle der rengøres og ryddes op. Resten af ugen har været en mat forestilling i undervisningen.

Afslutning og afrejse

Pigerne havde endnu to store begivenheder i vente, som fulgte få dage senere. Bortset fra krigsårene og årene umiddelbart efter, tog holdene gerne på en to-dages tur til Østslesvig til Flensborg og Flensborg Fjord og Slesvig-Dannevirke og derfra videre vestpå - eller i omvendt rækkefølge. Turen svarede til karlenes. Det var Sønderjyllands historie, der stod i centrum.

Ligesom karlene fik pigerne lejlighed til at invitere mandlige bekendte med til den sidste og afsluttende fest - "fætterballet". Der blev pyntet op, de tilrejsende blev indlogeret i den i forvejen sparsomme plads. Om aftenen blev festen afviklet efter middagsmaden med talere, kage og kaffe, underholdning.

Hvad fik pigerne ud af opholdet? En anonym elev, som sikkert repræsenterer mange elevers oplevelse af udbyttet, skriver i årsskriftet 1952: *"man kobler til noget, som var før, og bygger videre paa det siden i Livet, men, medens man, baade før og siden, er optaget af de mange praktiske Gøremaal, og kun i Ny og Næ beskæftiger sig med Aandeligt Arbejde, er disse tre Maaneders Samling om disse Ting tilrettelagt, saa det ene griber ind i det andet, en saa rig Oplevelse, at man meget nødig vilde undvære det, og aldrig kan lade være at opfordre de unge, man kommer i Forbindelse med, til ogsaa at Skaffe sig den Oplevelse"*[50].

Set på baggrund af et hårdt arbejdsliv, blev de tre måneder på højskole et lyspunkt, der kunne vare livet igennem. Med de mange afbrydelser på sommerskolen har det faglige indhold været begrænset, men pigerne

60. Piger på sommerholdet i 1945 hygger sig med sytøjet.

mødte i litteratur, dansk, foredrag og studiekredse synsvinkler og spørgsmål, der kunne sætte dem i gang. Et ligeså vigtigt forhold var samværet med de andre piger i nogenlunde samme situation. Den morskab, de oplevelser og den stemning, der var på holdet og blandt grupper af piger, har for nogle ført til varige venskaber.

De 12 piger, der kaldte sig "sværmen", fra sommerholdet 1945, holdt således kontakten med hinanden vedlige efter højskoleopholdet. Fra 1945 og frem til julen 1952 vandrede en bog fra den ene til den anden, hvori de skrev om, hvordan det gik dem efter højskolen. Først da næsten alle var blevet gift hørte vandrebogen op. Det korte tre-måneders ophold gav således anledning til indgåelse af nye venskaber, og til en livlig kontakt tilbage til skolen. Hans Lund interesserede sig levende for sine elevers videre færd i livet, og i mange år skrev han lister over, hvordan det gik dem på baggrund af de mange henvendelser han fik fra gamle elever. Disse korte oplysninger om eleverne blev optrykt i årsskrifterne.

Modstående side:
59. Indtryk fra sommerholdet 1933. Elever og personale opstillet i haven, cykeltur i pinsen, rengøring efter ballet, Lunds danskhold og til ungdomsstævne på Dybbøl den 11.juni.

Eleverne 1960-1994

I perioden mellem o. 1960 og o. 1980 befandt højskolen sig i et opbrud. Den gamle rytme tilbage fra 1920'erne ændredes. Opbruddet resulterede i en bevæget og omskiftelig tid for skolenes personale og elever. Mange unge i efterkrigsgenerationen mødte med andre forventninger og holdninger til højskolen end tidligere, velstanden voksede i disse år og smittede af i deres syn på og omgangen med de materielle goder. Skolens bagland forandredes og ønsket om demokratisering i samfundet, slog også igennem på højskolen. Nye kreative fag blev introduceret. Denne kom-

plicerede proces resulterede i en ny rytme og et nyt indhold på højskolen fra o.1980. De kreative fag fik en ligeberettiget placering blandt de boglige fag, og en langt større del af skolens aktiviteter blev lagt ud til eleverne og deres afgørelse.

Mette og Arne Fog Pedersen havde i vid udstrækning overtaget og videreført den højskolerytme, som Ellen Margrethe og Hans Lund havde opbygget. Det var ikke unaturligt, idet de havde haft deres "læretid" og fået deres højskoleforståelse under Lunds. Alligevel sniger forandringerne sig ind i højskolens liv med større hast end tidligere. Det første vinterhold i november 1953 var som noget nyt omdannet til fællesskole for karle og piger, men det var fortsat langt overvejende fra landbomiljøer eleverne blev rekrutteret. I sommeren 1959 blev også sommerskolen omdannet til fællesskole, og terminen blev udvidet fra juli til midt i september. Som elevtallet på sommerskolen voksede fik den et indhold nogenlunde svarende til vinterskolen. Den kønsspecifikke opdeling med karle om vinteren med et undervisningsindhold, der lagde hovedvægten på historie, samfund, demokrati og landbrug og pigerne med håndgerning, gymnastik og pleje om sommeren forsvandt gradvist.

Samfundsforandringer

Mette Fog Pedersen kunne endnu i årsskriftet i 1960 skrive, at set fra år til år: *"må der naturligvis blive en del gentagelser .... m.h.t. de ting, der sker på skolen"*[51]. Lunds gamle begivenhedskalender - semester efter semester - fortsatte næsten uændret frem til o. 1960. I de følgende år gled en del af de traditionelle begivenheder ud af skolens rytme og andre kom til.

Baggrunden herfor skal bl.a. søges i store ændringer i samfundets opbygning. I 1960'erne og 1970'erne affolkedes landbruget. Det gjaldt også for Rødding højskoles traditionelle bagland. De unge søgte væk til uddannelse og arbejde i de større byer, og de unge mænd, der blev tilbage, boede i det digteren Knud Sørensen betegner som "tomme stuehuse" langt fra hinanden med et højteknologisk produktionsapparat, men uden pigerne. De traditionelle netværk i landsognene forsvandt og livet på landet blev tyst.

Industrisamfundet tog over og med det blev bykulturen den bærende samfundskultur. Det var dér uddannelsesinstitutionerne skød op og arbejdet var at finde, og hvis ikke, flyttede man bare. De traditionelle familiemønstre berørtes af denne udvikling. Den kraftige økonomiske vækst i 1960'erne kaldte kvinderne til arbejde i industrien. Familierne fik større indkomster og derfor råd til parcelhus i de nye satellit-byer, der skød op omkring de gamle bycentre, udlandsrejser og bil. Men kvinderne fik dobbeltarbejde: i hjemmet og med lønarbejdet. Som selverhvervende krævede kvinderne ligestilling. Mændene måtte fatte støvsugeren, opvaskebørsten og skifte ble på børnene. Både mænd og kvinder måtte derfor finde frem til nye omgangs- og samværsformer.

Mange af de funktioner, der før var en naturlig opgave i familierne,

61. Den nye elevfløj skyder frem ved biblioteket. Tidens yndede transportmiddel for de unge - scooteren - er synligt parkeret på den nye murstensbelagte plads. Den "nye" ungdom har "indtaget" højskolen.

blev gradvist en samfundsopgave: pasning af børn, syge og gamle. Den offentlige sektor voksede hastigt. Skatterne steg. Flere hundrede tusinde fik arbejde med omsorg og pleje på plejehjem og beskyttede boliger, i vuggestuer og børnehaver, på sygehusene, i undervisningssektoren og i den sociale sektor. Velfærdsstaten tog i stigende omfang hånd om den enkelte borger, ligesom nogle af industrisamfundets uheldige sociale konsekvenser hurtigt viste sig: druk, narkotika, arbejdsløshed, fremmedgørelse osv.

Disse og mange andre udviklingslinier i årene fra o. 1960 til o. 1980 satte et tydeligt aftryk på Rødding højskole. Snart begyndte ændringerne at vise sig i den traditionelle rytme og i de ting man omgav sig med. Det som tidligere generationer af højskoleelever kan huske fra deres højskoleforløb fik i 1960'erne og 1970'erne et noget anderledes indhold.

Ændringer i højskolens liv

Den hastige tekniske udvikling satte sig spor i de ting de unge omgav sig med og som hurtigt blev en naturlig og nødvendig bestanddel af "baggagen". Det var radioer, båndoptagere, stereoanlæg, musikinstrumenter med strøm i, og eleverne blev motoriserede. Fokus flyttedes tillige fra historien til samfundsdebatten. De aktuelle begivenheder og strømninger kom i højere grad til at præge samtaleemnerne på skolen. Nye holdninger slog igennem.

Den første nyskabelse var fjernsynet. Den 4. og 5. maj om aftenen 1960 sad elevholdet omkring dette nye vidunder og så på festligholdelsen af befrielsesdagen. Senere samme år samledes vinterholdet i spisesalen omkring fjernsynet og fulgte, hvordan valgresultaterne strømmede ind

den 15. november om aftenen. Enkelte blev siddende til de sidste valgresultater forelå langt ud på natten. Fjernsynet blev for mange elever den nye "højskole" . Her blev bragt oplysning og underholdning som kunne fængsle dem i timevis fremfor at deltage i skolens øvrige fælles aktiviteter.

På vinterskolen 1963-64 sled man ikke længere fodsålerne på den ellers traditionelle gåtur til Ribe, og man oplevede ikke de skøre gangarter om aftenen og de følgende dage, da vabler og ømme ben plagede eleverne. Turen hørte op, ligesom deltagelse i byens afstemningsfest den 10. februar, ligesom egnsbesøgene allerede i vinteren 1961-62 blev aflyst. Begrundelsen var, at der nu var så mange elever (157), at værtsfolkene ikke kunne huse dem. Egnsbesøgene blev ikke genoplivet i 1970'erne, selvom elevtallet faldt til et mere moderat antal. I mellemtiden var ændringerne i landbruget slået igennem, og forbindelsen mellem højskolen og de tilbageværende blandt omegnens familier, der havde traditionel forbindelse med højskolen, var blevet svækket. Som følge af de store elevhold indførtes derimod i vintern 1960-61 elevernes besøg i lærerhjemmene. Ønsket var lærernes. Det var svært at komme tæt på eleverne i de store elevhold. Med privatbesøgene håbede man, at det var muligt at lære flere at kende end dem man mødte i sin undervisning.

Et andet karakteristisk træk er, at højskolen synes at lukke sig mere og mere om sig selv. Det hang givetvis sammen med på den ene side den voksende gruppe by-unge, der ingen forbindelse og derfor heller ingen interesse, havde i landbruget, som de tidligere elevhold havde haft. Og da højskolens bagland væsentligst skal søges i landbohjemmene, forstærkede det svækkelsen af kontakten. Dertil kommer naturligvis de meget store elevhold i 1960'erne. På den anden side skyldes ændringen i den traditionelle rytme sikkert også de store om- og tilbygninger på skolen i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. Rammerne om elevernes ophold ændredes. Bygningsmæssigt blev skolen stor og moderne med bl.a. stereofonisk anlæg og filmfremvisningsanlæg. Der var næsten alle ønskelige faciliteter, der så rigeligt kunne fylde et højskoleforløb ud. Eleverne lyttede til lærernes skuespiloplæsning, lysbilledforedrag, de deltog i koret, var på besøg i lærerhjem, dansede folkedans og "popdans" og filmklubben viste jævnligt film.

En uge på højskolen kunne forme sig med ovenstående begivenheder onsdage og lørdage. Lørdagene var i øvrigt ofte elevernes aften, hvor de stod for underholdningen. Søndag aften var ofte programlagt af lærerne. De øvrige dage - mandage og torsdage - beskrives af Mette Fog Pedersen: *"sidste års idé med lyrik aftener blev genoptaget, således at en forholdsvis stor flok elever hveranden mandag samledes i den nye foredragssal for at være henholdsvis ydende og nydende i lyrikkens store, mangeartede og dejlige verden. De mellemliggende mandage var der grammofonmusik. Det fornemme stereofoniske anlæg måtte naturligvis udnyttes, og musikinteresserede hørte i løbet af vinteren mange fine værker i denne udmærkede gengivelse. Torsdag aftenerne med musik på flyglet fortsatte også i vinter"*[52]. Både for elever og lærere var højskoleugen så rigeligt besat.

Oplevelsen af, at højskolen i stigende grad blev en by i byen, der levede sit eget liv, førte også til, at skolens beliggenhed som en sønderjysk skole blev mindre interessant. Det egnshistoriske blev nedtonet. Tilbage var dog stadig to-tre dages turene til Sydslesvig, men de reduceredes i 1970'erne til én-dags ture. I stedet blev det aktuelle samfundsproblemer med mere generel national rækkevidde og i særlig grad de internationale forhold, der kom til at spille en rolle både i undervisningen, men også i karakteren af de mange arrangementer: stormagtskonflikten mellem USA og Sovjetunionen, USA's engagement i Vietnam-krigen, den uretfærdige fordeling af rigdommen i verdenen, forholdet mellem Israel og dets naboer, EF osv. Emnerne fandt genklang hos mange af eleverne. De havde i fjernsynet kunnet følge den internationale verdens brændpunkter, og nogle havde tillige egne rejseerfaringer.

Fra o. 1960 meldte nye elevgrupper sig på højskolen. Mange af dem kom ikke, fordi det var en tradition i familien at tage på højskole, men fordi de ville have en pause i uddannelse, en oplevelse og/eller samle points til videre uddannelse. Andre - og det var stadig hovedparten - kom, fordi det var en tradition i familien og et naturligt led i den unges dannelse og uddannelse at tage på højskole, ja, for nogle havde far eller mor også været på Rødding Højskole. By- og landkultur blandedes i stigende grad, ligesom unge fra overklassen, middelklassen og underklassen mødtes på højskolen.

Overvejelserne om dette at tage på højskole før og nu har skolens nuværende bestyrelsesformand Søren Tang Sørensen (elev 1972-73) nogle bemærkninger om i en tale han holdt i 1983 til ti-årsjubilarer: *"jeg har ofte i de senere år, når jeg har talt med et håbefuldt ungt menneske, som gerne ville på højskole, oplevet at vedkommende har skrevet materialer hjem fra 4-5 udvalgte skoler. Så har man et grundlag for at vurdere og sammenligne på. Hvor meget vævning, knytning, rytmisk musik og psykologi kan man få hvor og hvordan?.... Dengang vi skulle på højskole gik overvejelserne ikke ret meget på, hvor mange timer man kunne få i dit og dat. De gik først og fremmest på, om man skulle på højskole. Og hvis man skulle; ja så skulle man selvfølgelig på Rødding, for der var Fog forstander.*

Jeg ved godt, at det her er alt for generelt til at være den fulde sandhed. Men sandt er det, at vi havde meget vanskeligere ved at definere vore forventninger til vort højskoleophold, end tilfældet er for højskoleelever i dag.

Og det er også rigtigt, at vi ikke i særlig høj grad interesserede os for, hvilke fag vi kunne få, inden vi kom hertil. Vi valgte skole ud fra renommé, bekendtes anbefalinger og tradition"[53].

I årene efter 1960 blev velstanden mere og mere tydelig. Eleverne blev mere mobile. Det førte i vinteren 1964-65 til introduktion af en ny type weekends - rejseweekend. I årsskriftet 1965 og 1966 resonerer Fog Pedersen over dette nye fænomen: *"Den næstfølgende lørdag-søndag var her "rejse-weekend". Også højskoleelever er mere rejsende i vor tid. Det bliver også efterhånden et træk i højskolens liv, at flere og flere er motoriserede. I fjor havde vi henved 20 elevbiler holdende, i vinter er tallet nærmere 30"* [54].

Udviklingen bekymrede ham, idet den større rejselyst kunne gå ud over kostskolemiljøet: *"for mange er højskoleopholdet et led i en eller anden uddannelse, mange kommer mere for at møde en skoles undervisning end for at dyrke et kostskolemiljø, selv om dette stadig spiller en fremtrædende rolle. Jeg vil også håbe, det fortsat må være sådan; men jeg forudser, det i tiden fremover vil blive stadig vanskeligere at "holde sammen på flokken" i weekends og på friaftener. Det skyldes ikke mindst ungdommens motorisering, som giver dem en helt anden aktionsradius end før"*[55]. Det var ikke længere nødvendigt at blive sammen på godt og ondt gennem et højskoleforløb. Nu kunne elever *vælge* at drage bort i kortere perioder undervejs i forløbet ud over den indlagte ferie, hvilket uden tvivl ændrede karakteren, intensiteten og kontinuiteten i samværet.

En del af eleverne var i stigende grad blevet uddannelsesbevidste. De skulle *bruge* højskoleopholdet for at *kvalificere* sig til videre uddannelse. Derfor blev fagudbud og indhold langt vigtigere for nogle af eleverne. Højskoleopholdet fik et *instrumentalt* sigte ved siden af oplevelsen at gennemføre højskoleopholdet i tæt kontakt med en blandet gruppe unge. Det stigende uddannelsesniveau mærkedes af lærerne. Fog Pedersen omtaler også dette forhold i 1966: *"Det forekommer derimod mig, at elevflokken gennemgående stiller større krav til undervisningen og til læreren, end da jeg for o. 25 år siden begyndte som højskolelærer....., og vi har langt flere, som har en eller anden eksamensuddannelse; af vinterholdet i år har 70-80 realeksamen og en halv snes studentereksamen. Elevflokken er ikke mere velbegavet end før, social forståelse og politisk interesse er måske endda knap så udtalt som for nogle år siden, men de har gennemgående flere skoleforudsætninger"*[56]. Elevgruppen blev mere sammensat med større faglige forskelle og dermed forventninger til højskoleopholdet.

62. Elever på værelse i store elevfløj 1964.

Regler for adfærd og moralitet

I 1959 og i årene frem til 1970'erne måtte eleverne indordne sig under følgende indiskutable ordensregler:

"Højskolens undervisning skal følges i det omfang, eleven har valgt timer efter opslagstavlen.
Bliver en elev syg og må blive i sengen, skal der straks gives besked herom til skolens forstander. Skolens Medicinstue er åben daglig fra 9.50-10.10.
De kvindelige og mandlige elever må ikke komme på hinandens værelser.
Eleverne må ikke drikke spiritus noget steds på skolens område.
Højskolens elever må ikke gå til bal udenfor skolen uden efter indhentet tilladelse hos skolens forstander.
Der må ikke ryges i foredragssal og skolestuer før efter undervisningens afslutning kl. 18.00"[57].

Reglerne var klare og enkle. Selvom skolen var en fællesskole, holdtes kønnene adskilte på hver sine gange. Spiritus kunne til nød nydes i moderat målestok på Sydslesvigturen ellers ikke. Reglerne var opstillet, men, om de som så mange andre regler altid blev fulgt, er det nok for idealistisk at tro. Det gjaldt blot om ikke at blive opdaget. Indtagelse af spiritus betød omgående bortvisning, og det vidste eleverne.

Situationen var helt anderledes blot 17 år senere. Ordensreglerne blev da forelagt eleverne og vedtaget af dem på sommerholdet i 1976. Forestillingen om, hvad eleverne måtte og ikke måtte havde ændret sig, holdningen til regler havde ændret sig. Regler givet på forhånd, blev ikke fulgt, men blev de forelagt og vedtaget af eleverne, var der håb om, at de da ville følge dem. Regelsættet, der foreligger som et udkast, indeholdt bl.a. følgende regler:

"En højskole er en skole også et hjem. Hvad man kan i et alm. dansk hjem - kan man også her.
Der er ikke fastsat en bestemt sengetid, men besøg på hinandens værelser må slutte kl. 23.00.
Øl og spiritus. Forbrug må nydes i rimelighed. Ved misbrug, da en advarsel.
Gentagne gange: ud.
Hash o.lign er forbudt.
Morgensang 7.55 er frivillig. Skal sige til, hvis man ikke deltager"[58].

Du-formen havde afløst "De" i tiltalen af lærerne. Autoriteter blev nedbrudt. Kønsopfattelsen havde ændret sig. Begge køn boede nu side om side på gangene, delte bad og toilet. Drengenes hårlængde voksede, så der næsten ikke var forskel mellem kønnene. I påklædning lignede piger og drenge efterhånden hinanden; jeans blev uniformen. Adfærden og værdierne havde ændret sig. Thomas Rørdam fortæller i et af årsskrifterne, at han plejede at stille sine elever spørgsmålet om, hvad der er det vigtigste i børns opdragelse. I 1950'erne og ind i 1960'erne fik han uden undtagelse svaret: at opdrage børn til lydighed mod forældrene. Når han

stillede det samme spørgsmål omkring 1970 var der kun én elev, der mente, at lydighed i opdragelsen var den vigtigste, mens resten mente, at en opdragelse af børnene til frie og selvstændige mennesker var det vigtigste. Denne ændring afspejles også på højskolen.

Desuden indsneg der sig en afslappet holdning hos nogle af eleverne til deltagelse i undervisningen og fællesaktiviteter. I elevprotokollerne er der tydeligvis en stigning fra 1967 i de bemærkninger lærerne skrev ind i dem om eleverne[59]. Denne elevgruppe satte naturligvis et præg på højskoleopholdet, som berørte alle. Også de sociale myndigheder anbefalede i stigende omfang unge med sociale og psykiske problemer til højskolen, og syntes at betragte højskolen som et behandlingshjem. Det førte til en offentlig debat herom, da Askov Højskole afviste at optage nogle af disse unge mennesker, og det fik Fog Pedersen til at kommentere forholdet:
"En højskole er en arbejdsplads, et undervisningssted og ikke et efterbehandlingscenter. Vi hører endelig også under Undervisningsministeriet og ikke Socialministeriet, og vi har ikke, og har ingen mulighed for at få bevilling for at få uddannet personale til at yde den omsorg, der ofte vil være nødvendig.

Naturligvis må vi på en højskole også af og til tage vor tørn og optage en eller et par af disse såkaldte sociale tabere eller unge med psykiske vanskeligheder og lignende. Og det gør vi da også. Jeg har da også oplevet nogle tilfælde, hvor det gik godt, og et højskoleophold blev en god hjælp for en sådan ung til at blive sluset tilbage til en normal tilværelse igen, men jeg har desværre også oplevet en del tilfælde - og langt flere - hvor en eller et par sådanne elevers tilstedeværelse i flokken blev meget tidrøvende og let bidrog til at tage alt for megen tid og kraft fra lærernes beskæftigelse med hele den øvrige elevflok, der med rette var kommet i forventning om at få en god undervisning. Jeg er bange for, at mange institutioner, der vejleder disse vanskeligt stillede unge,

63. Elevrådsmedlemmerne 1956.

ved alt for lidt om, hvordan en højskole er i 1976. Og de gør dem en bjørnetjeneste, de ikke kan klare"[60]. Den frie skoles privilegium er, at den selv optager sine elever.

En anden nydannelse var indførelsen af et skoleråd i 1956. Det var en institution som fungerede i skolens første år fra 1844-64, men som ser ud til helt at være gledet ud efter genåbningen af skolen. Det var højskolelærer Fuglsang-Damgaards (gen-)opfindelse. Rådet bestod af 6-7 elever og 6-7 postbude, der dagligt fordelte skolens elevpost i stedet for uddelingen af den efterhånden omfangsrige post ved middagsmaden. Foruden eleverne sad køkkenchefen, en lærerrepræsentant og Arne og Mette Fog Pedersen i rådet. Det blev valgt og sammensat i begyndelsen af højskoleopholdet. Det var udtryk for en form for demokratisering af skolens dagligdag. Store og små problemer kunne løbende tages op til drøftelse i rådet, som på den måde fungerede som skolens øverste myndighed for kontakten mellem nogle af skolens forskellige grupper.

I 1972 afløstes skolerådet af et ugentligt fællesmøde med alle elever. I årsskriftet i 1982 omtales dette organ: *"Eleverne bestemmer sammen med os over lørdagsundervisningen og samfundsdebattimerne. Begge dele tilrettelægges på det ugentlige fællesmøde, hvor også de løbende sager angående vort fællesliv drøftes. Fællesmødet er blevet en fast institution på de fleste højskoler og er jo en undervisning i sig selv. Det forløber med svingende engagement. Effektivt er det ikke altid, men det er lærerigt og uundværligt, når så mange mennesker skal leve og arbejde under et tag"*[61].

Det var nødvendigt i stigende grad at søge at få eleverne gjort *medansvarlige* for skolens fælles opgaver og trivsel. Hvordan skulle man ellers forklare dem, at der gælder regler for samlivet, hvis de ikke selv har indflydelse på deres udformning.

64. Skolemøde eller fællesmøde - institutionen er fortsat det forum, hvor alle lærere og elever mødes for at drøfte fælles anliggender.

Deltagelse og demokrati

Højskolen var et fristed, et sted, man kunne "få ladet op", et sted, man kunne lære noget om tolerance og ansvarlighed, få en tro på sig selv, få tryghed og kammeratskab. Det er nogle af de ord, hvormed elever i 1980'erne karakteriserer værdien og udbyttet af deres højskoleophold[62].

Det er påfaldende, hvor forskellig betydningen og værdien af højskoleopholdet er ved at sammenligne med Skrumsagers og Skaus oplevelser i skolens første år. Dengang stræbte de åbenbart først og fremmest efter oplysning, viden og retning i livet. For en del af de unge i dag er det en søgen efter selvtillid, identitet, tryghed og oplevelse, der har betydning for dem i mødet med højskolen. Samtidig, og det kan forekomme som en modsigelse, er det typisk, at højskolen møder eleverne med langt større forventninger end tidligere til deres engagement. Mindst én gang hver uge samles alle elever til fællesmøde, hvor de skal *træffe beslutninger* om indhold og tidspunkter for fester, udflugter, arbejdsweekender, møder og andre arrangementer. Det, der førhen var lagt tilrette når eleverne mødte, skal nu *planlægges i fællesskab.* Hvor mange elever erindrer ikke de mange udvalg og udvalgsmøder de deltog i for at tilrettelægge de i fællesskab trufne beslutninger. Dette er medbestemmelse og den mest direkte form for demokratisk medleven og medansvar. Bo Birk Christensen, som var elev på højskolen i efteråret 1993, har skrevet herom: *"Jeg synes, at vi som elever bliver taget seriøst. I flere sammenhænge bestemmer vi selv, hvordan vi vil have tingene. Meget selvbestemmelse foregår ved, at der bliver nedsat et udvalg, som laver forslag til f.eks. aktiviteter i en fællesweekend. På den måde er det ikke ledelsen, der prakker os noget på, med os selv der laver forslag. Det kan være svært nok at få det til at fungere, og i kritiske situationer ønsker vi af og til, at der ville være en "overordnet", som dikterede os hvordan tingene skal være, men vi prøver at blive enige. Demokrati betyder jo ikke et problemfrit samfund, men nok mere, at problemerne får lov til at komme op til overfladen og blive diskuteret"*[63].

I modsætning til tidligere, hvor elever sled deres buksebage tynde på foredragsbænkene, er foredragene blevet reduceret til en ubetydelighed. Ét foredrag om ugen. Bo Birk Christensen erindrer disse med lidt blandede følelser: *"Emnerne har været lige så forskellige som lærerne, men det kan være lidt svært at holde sig vågen. Det er nok fordi, højskolens uformelle aktiviteter godt kan strække sig til den lyse morgen. Jeg kan ikke forstå, hvordan fortidens højskoleelever kunne holde til flere foredrag hver eneste dag"*[64]. Derimod har samfundsdebatten (S-debatten) og elevernes engagement heri taget over. Eleverne beslutter emner, de ønsker at belyse eller få belyst, de gennemfører selv arrangementet eller indkalder en foredragsholder til at fortælle om det aktuelle emne. Emnerne kan typisk være meget blandede som i 1984-85: medier, arbejdsmarked og stor-konflikt, Indien, Green-Peace, Polen, Amnesty International, Galebevægelsen, naturmedicin, gensplejsning - moderskab, USSR, Kina, alkoholmisbrug, flygtningeproblemer, terrorisme, alternative kostformer, skønhedsidealer,

65. Naturholdet på ekskursion med højskolelærer Mona Hadrup 1991.

rygning og astrologi. Det samfundsaktuelle, det nærværende og måske vedkommende kom til at spille en langt større og central rolle, som faldt fint i tråd med ønsket om engagement og medleven.

Gennem semestrene i 1980'erne blev en række begivenheder stadigt tilbagevendende: filmaftener, s-debat, musik-arrangementer, teater, karneval, forældredag, Sct.Hans fest og Grundlovsmøde. Holdene kom på forskellige små udflugter til vadehavet, Ribe eller ud i omegnen. Den faste, gamle tur til Sydslesvig fortsatte frem til de sidste år af 1980'erne. Typisk var endemålet den gamle hanseby Lübeck. Fra 1980 udvikledes et nyt og varigt element i forløbene: de længerevarende udlandsrejser. På sommerskolerne drog eleverne til Prag eller Polen, og senere, da terminerne ændredes til efterårs- og forårsterminer, drog eleverne i begge terminer til udlandet. Rejsemålene var i mellemtiden udvidet med Letland og Ungarn. I begyndelsen var det hensigten at lære de kommunistisk styrede samfund nærmere at kende ved selvsyn og møde forskellige samfundsgrupper i landene. Efter 1989 blev det omforandringen af de kommunistiske samfund til demokratiske og vestligt orienterede samfund, der var hovedinteressen. Eleverne stiftede før 1989 bekendtskab med lande, der havde en anden politisk og økonomisk orden og med folkeslag, der levede under andre vilkår end dem, eleverne kendte til. Sammenligning med det danske samfund lå lige for, og kunne bestyrke en positiv vurdering af de demokratiske værdier.

Højskoleforløbet var hektisk. Dagene anvendtes til undervisning, aftenerne til forskellige arrangementer og nætterne til samvær. Om karakteren af dette samvær skriver Bo Birk Christensen: *"Mange af aftenernes aktiviteter foregår i gangenes fælleslokaler, hvor der bliver snakket, spillet, hygget, sunget, drukket te og stærkere varer. Faktisk har det ofte udviklet sig til en hel fest på en ganske almindelig hverdagsaften (hvis der findes "almindelige aftener" på en højskole?!). Der er altid en masse skæg og ballade disse aftener, for festerne er jo spontane så folk er opsatte på "gang i gaden"*[65].

66. Jeanette Nielsen i renæssancelignende dragt og el-bas 1989.

Dette hektiske forløb - i undervisning og samvær - sætter naturligvis et præg på alle elever. Én af dem, Torben Jørgensen, skriver i nogle "dagbogsblade" ved afslutningen på et ophold på 2½ måned i 1987: *"Meget har været godt, og meget kunne have været anderledes, men nu er det uigenkaldelig slut. Det er stadig en oplevelse at være på Danmarks ældste højskole - ingen går uberørt igennem et højskoleophold. Ens livslinie afbøjes uvægerligt. Vi er alle forandrede. Nu skal der blot lidt ro til, så det hele kan få lov at bundfældes"*[66].

Elevforeningen

Elevforeningen er næsten lige så gammel som højskolen. Den blev stiftet den 25. juli 1857 af gamle elever ved et møde på højskolen. Initiativtageren var banegårdsforvalter Frederik Møller, som havde været elev 1844-46 og siden ansat ved den slesvigske jernbane. Han havde bekymret fulgt problemerne med skolens økonomi. Igennem 1856 udformedes derfor tanken om en forening for gamle elever med bl.a. det formål at understøtte højskolen økonomisk. Høgsbro, Flor og lærerne støttede ideen.

I december 1856 kontaktede han nogle af eleverne fra skolens første to elevhold, som skulle udgøre rygraden i den nye forening. Men den splittelse og diskussion om skolens ånd og retning der var i 1850'erne viste sig hurtigt blandt de tidligere elever, hvilket vanskeliggjorde foreningens dannelse. Den 21. december 1856 skrev Frederik Møller til én af de andre gamle elever H. C. Clemmensen, at: *"...hvad Skolen angaaer, da er Du vel eenig med mig i, at den Aand og den Retning der var i Flors Tid var den ene rigtige og at den maa bibeholdes. Eleven maa besjæles med en sund national Følelse, en ægte Fædrelandskjærlighed, uden Pietet, men der maa meer til en(d) aandelig Mod - det Praktiske maa ikke udelades - Aand uden Krop er intet som Krop uden Aand, er en Usselhed. Er Skolen paa Vei til at skride over i et eensidigt Spor, hvis Følger ere Fordærvelige, da maa vi dens ældre Elever træde op med vort Votum, vi maa give en moralsk Vægt i Skaalen og om vi kunne bringe det dertil - som jeg ikke betvivler - en Pecuniær"*[67].

Der var ingen tvivl om, at Frederik Møller støttede Flors gamle højskoleplan og frygtede, at højskolen ville bevæge sig i retning af den rene grundtvigske linie, som J. L. Knudsen arbejdede på. Den ville indebære, at de naturvidenskabelige og landbrugsfaglige fag forsvandt fra højskolens undervisning. Frederik Møllers idé om at stifte en forening, hvis vigtigste formål var at støtte skolens gamle linie gennem jævnlige økonomiske bidrag mødte snart modstand fra andre gamle elever fra især Vestslesvig, hvor den rene grundtvigske linie faldt i god jord.

Den 8. marts 1857 var der indkaldt til møde for ældre elever på Vennelyst i Aabenraa for at stifte foreningen. Men kun 12 gamle elever mødte frem. De vestslesvigske elever var utilfredse med, at foreningens formål kun skulle være at indsamle penge til højskolen. De ønskede i stedet en forening, der skulle videreføre "ånden" fra Rødding Højskole og mindre bekymre sig om økonomien. Få dage senere - den 15. marts - samlede

denne gruppe sig i Agerskov Kro for at danne en alternativ forening. Hverken mødet i Aabenraa eller i Agerskov førte imidlertid til en foreningsoprettelse.

I stedet lykkedes det at samle henved 50 gamle elever på højskolen den 25. juli 1857. På mødet gik bølgerne højt, men det lykkedes at nå til enighed om at stifte en forening for alle elever. På mødet blev Frederik Møller alligevel valgt til formand, Bunde Refslund d.æ., Bovlund og Peder Skau, Fjelstrup valgtes til bestyrelsesmedlemmer. Frederik Møller fik til opgave at færdigredigere vedtægterne, som i uddrag fik følgende karakter:

"Vedtægter for Rødding Højskoles Elevforening stiftet d.25.Juli 1857"

§ 1

Foreningens Formaal er at udbrede Liv og Lys i folkelig dansk Aand og derhos at støtte Rødding Høiskole til at fortsætte sin Virksomhed.

§ 2

Som Middel til at naa Foreningens Formaal ville Medlemmerne, enhver i sin Kreds, efter Evne stræbe at faa Sammenkomster istand og paa disse ved Sang, Tale og Læsning søge at oplyse sig selv og Andre. I samme Øiemed holdes der aarlig 1 Møde /:Folkemøde:/ i Rødding, om muligt paa Høiskolen.

§ 3

Medlem af Foreningen er enhver fra Høiskolen udgaaet Elev som melder sig til Bestyrelsen og betaler det aarlige Bidrag"[68].

Det årlige bidrag blev sat til den beskedne sum af 2 mark og dermed var grundlaget for Frederik Møllers oprindelige idé væk. I stedet blev foreningens fornemmeste opgave at vedligeholde forbindelsen til gamle elever og at bidrage til, at de spredt rundt i landet kunne samles og vedligeholde "ånden fra Rødding".

Efter skolens lukning i 1864 ser foreningen ud til at leve en hensygnende tilværelse, og først med genåbningen af skolen i 1920 fik foreningen nyt liv. Det første elevmøde efter genåbningen blev afholdt på højskolen lørdag den 17. september 1921. Foreningen kunne mønstre 169 medlemmer. I foreningens formål præciseres hvad der er foreningens hovedformål, som stort set har været det samme frem til i dag, nemlig: *"at holde Forbindelsen vedlige mellem Skolen og dens tidligere Elever ved at udgive et Aarsskrift, som udsendes hvert Aar i December Maaned, samt at støtte Skolen i dens Arbejde ved af Foreningens Midler at understøtte trængende Elever"*[69].

Forbindelsen mellem skolen og tidligere elever foregik først og fremmest ved det årlige elevmøde, og for jubilarerne ved det årlige efterårsmøde i september. Det har altid været et højdepunkt i skolens liv at mødes med de tidligere elever. For de gamle elever var det en lejlighed til at gense det "hjem", der havde dannet ramme om deres liv i nogle måneder; at møde hold- og værelseskammerater og at genoplive samlivet, samt at møde lærere og personale.

I de første år efter genåbningen var mødet placeret sammen med efterårsmødet i september. Fra 1927 til 1971 lå mødet fast midt i juli-måned, men p.gr.a. sommerkursus vendte man i 1972 tilbage til ordningen før 1927. Omlægningen af kursusterminerne i 1988 førte til at elevmødet blev flyttet til juni måned. På det tidspunkt var forårseleverne sendt hjem, og der var tid og ro til at forberede dette større ryk-ind.

Der har altid været stor opslutning om elevmødet. Med den kraftige stigning i elevforeningens medlemstal efter 1926, mødte der jævnligt 500-600 gamle elever frem. Med kærester og koner kunne mødedeltagelsen nemt runde 800-900 mennesker. Det skabte problemer med at huse

Fig. 2. Medlemmer af elevforeningen 1921-1993

Kilde: Rødding Højskoles Årsskrift 1921 - 1993.

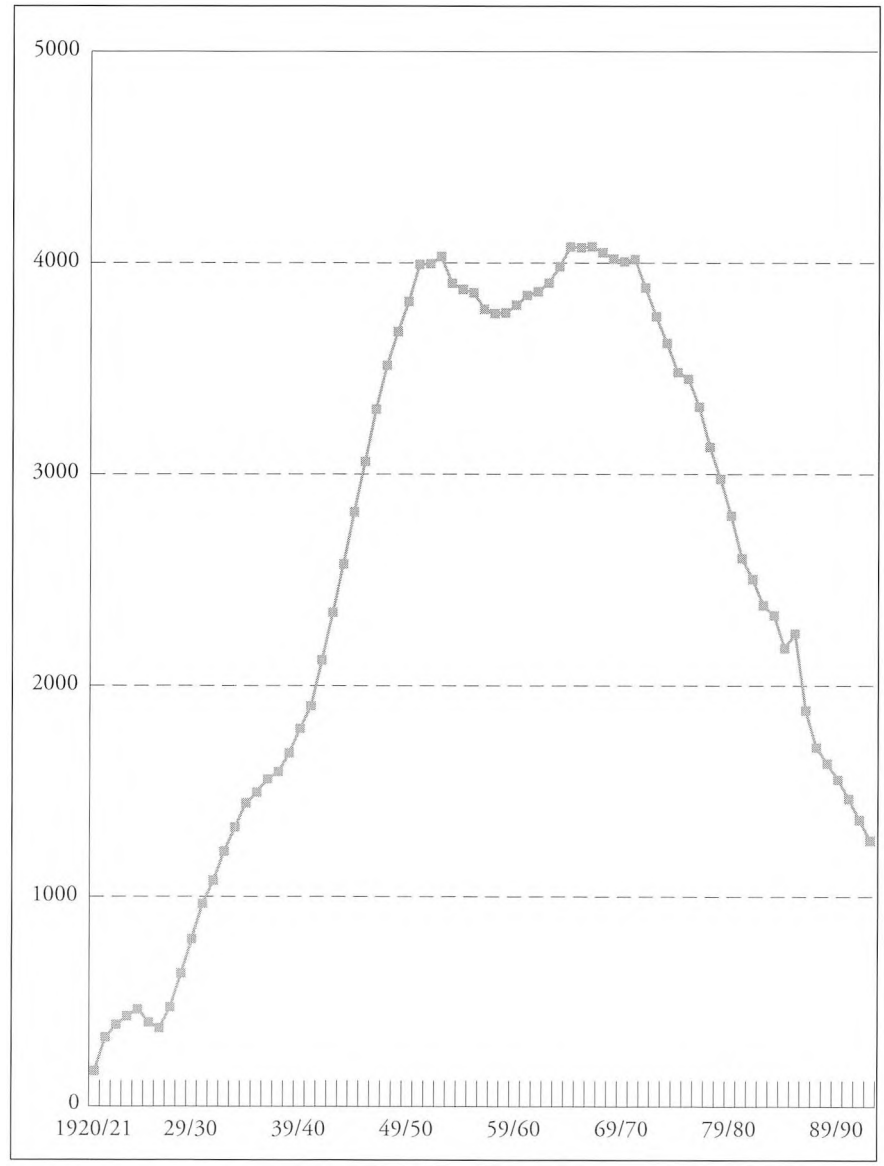

så mange mennesker, men det blev løst ved at opstille et stort telt på engen eller i gården i tilknytning til gymnastiksalen. Med om-og udbygningen af skolen i 1960'erne var der tilstrækkeligt husrum til at rumme de mange mennesker. I de seneste år er elevmødedeltagelsen naturligvis blevet mindre, men andelen af de medlemmer, der møder frem er den samme og måske lidt større.

Forud for elevmødet gik dage med hektisk aktivitet: forbedredelse af gymnastikopvisning, indøvning af kavalkade og skuespil, opstilling af telt, pyntning, og de omfattende forberedelser i køkkenregionerne m.m.
Ellen Margrethe Lund giver i årsskriftet i 1950 et indtryk af elevmødets forløb: *"Dagen efter begyndte Elevmøde-Forberedelserne, og da alle Grøftekantens Blomster var tørret hen, var det meget svært at faa pyntet smukt. I Aar maatte vi undvære Teltet Lørdag - det blev stillet op om Natten, men det lykkedes at stoppe alle ind i Salen - ogsaa til Aftentraktementet, som vi paa Grund af usikkert Vejr tog indendørs. For at aflaste Søndagsprogrammet lod vi i Aar de almindelige Gymnaster have Opvisning før Cavalcaden, og det var en Vinding.*

Cavalcaden hed i Aar: "Det danske Vejr", men det er saamænd ganske ligegyldigt, hvad den hedder, det er altid en Række Billeder, smukke, muntre og alvorlige i Blanding med Sang og Dans og kønne Dragter. Fog og Fru Børup havde haft den dristighed at lave én Scene fra 3. Maj, hvor Lund og jeg - fremstillet af et Par frimodige Piger - tog imod Eleverne, mens Nørgaard slæbte Kuffeter, og Else Friis viste tilrette. Det er ikke morsomt at se sine private Unoder paa Scenen.....

Vejret havde holdt til Cavalcadens Afslutning, men det var ikke helt paalideligt, saa Grøden blev spist i Salen, og Resten af Aftenen gik med forskellig Underholdning i Skolestuer og Lade. Søndag prædikede Fog. Ved Middagen, hvor baade Sal og Telt var fyldt, uddelte Lund H. N. Clausens Legat, og der var Generalforsamling (i elevforeningen) *med Valg,der foregik paa den sædvanlige Maade.*

Chokoladen blev drukket i Pærehaven og Foredragene holdt i Fogs Have. Lund og Richard Andersen talte. Af Hensyn til Delingsførerne, der plejer at gøre Gymnastik med Aftensolen ret i Øjnene, spiste vi i Aar Aftensmad før Opvisningen; saa var Solen imidlertid sunket saa lavt, at den ikke generede, og det blev da ogsaa en meget fin Opvisning.

I Aar havde vi første Gang dristet os til at gaa i Lag med Holberg. Vi spillede Mascarade, og Anders Sørensen havde faaet tildelt Henriks store og krævende Rolle. Det gik - uden at vi hørte Suffløren først hele Tiden, og Tilskuerne glædede sig over de smukke Dragter og morede sig over Løjerne. Vejret var stille og skønt.

Ved Aftenkaffen i Sal og Telt blev der holdt Smaataler, og Koret havde et stort Program og sang smukt"[70].

Igennem mange år var dette rytmen og indholdet i elevmødet. Naturligvis forekom der små ændringer undervejs, men endnu i 1970'erne var det i hovedsagen forløbet af elevmødet. Da medlemstallet i elevforeningen faldt efter 1970, og det kneb med at fastholde de unges interesse,

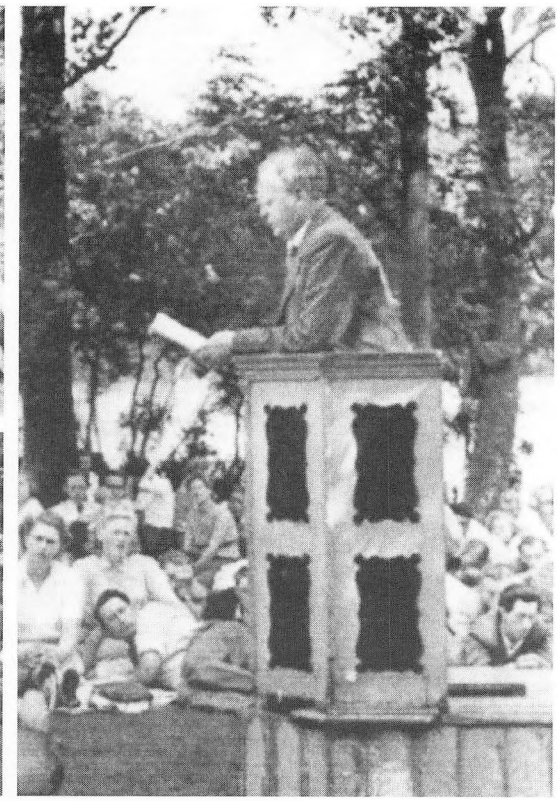

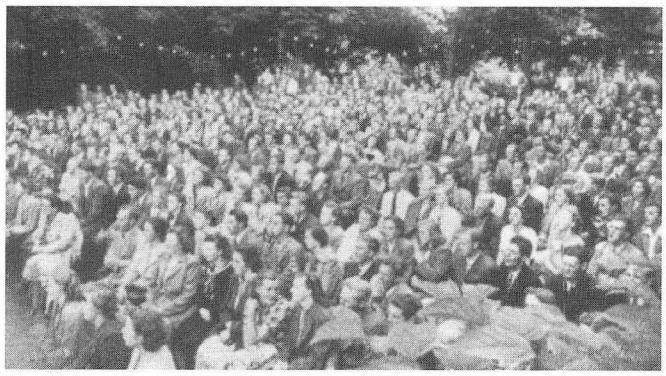

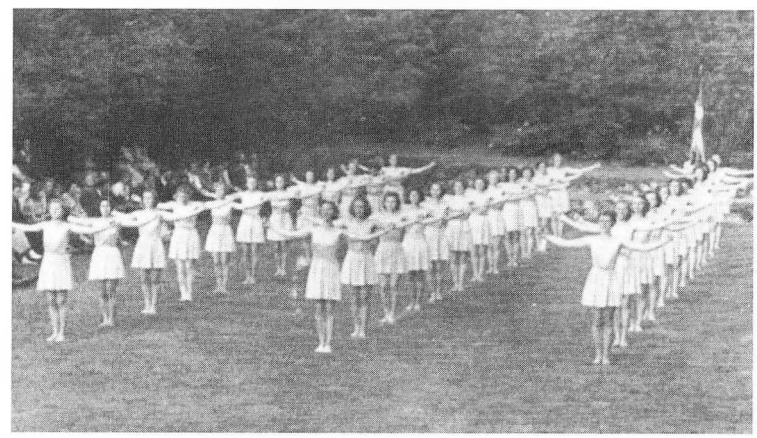

67. Elevmødet 1950.
Lund og Richard Andersen i samtale,
Lund taler til den store forsamling.
Dagens program bød bl.a. på
gymnastikopvisning, korsang og
kaffebord i gymnastiksalen.

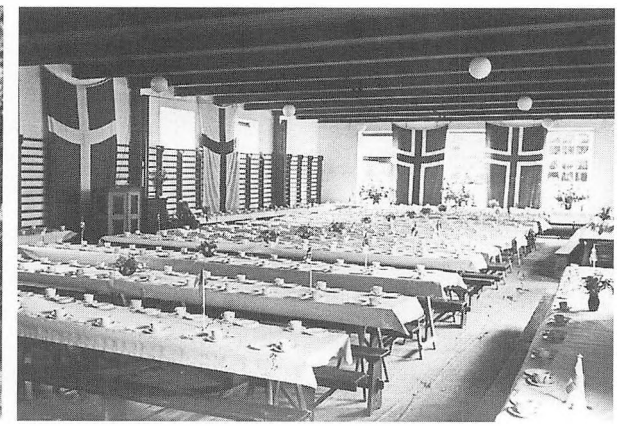

havde elevforeningens bestyrelse flere gange diskussioner om elevmødets karakter[71]. Det var i stigende grad et ønske at foredragenes antal blev begrænset til et enkelt pr. dag, at lade visesang og fællessang få en mere fremtrædende placering og at omdanne den traditionelle teaterunderholdning til debatteater, og ud fra debatoplæg at tage fat på aktuelle emner. Debatoplæggene kan svare til de gamle samtaletimer, hvor lærere fremsatte mere eller mindre skarpe standpunkter på f.eks. opdragelse, tjenstefolk, arbejde, uddannelse, fjernsynet osv. En del af ideerne er blevet gennemført. Det var håbet, at man med disse nydannelser kunne tiltrække flere unge mennesker. Desuden er elevmødetidspunktet flyttet fra lørdag aften og søndag til fredag og lørdag. Søndagsprogrammet med gudstjeneste er i dag faldet bort. Fredag aften byder nu på fællessang og visesang og diskotek og henvender sig fortrinsvis til de yngre elever, mens lørdag normalt rummer to foredrag, middag, uddeling af legater, jubilarsammenkomst og om aftenen fest.

Forbindelsen mellem skolen og gamle elever er én af skolens livsnerver. I Lund-tiden udvikledes ud over det store elevmøde, skiftedagsmøder i slutningen af april og omkring 1. november, hvor 100-150 unge deltog ved foredrag og almindeligt samvær. Ofte var det tidligere elever, der havde fundet tjeneste i omegnen af højskolen som deltog. Vigtigere var oprettelsen af Rødding-kredse på elevers initiativ fra 1927-28 til 1934-35 over hele landet: København, Århus, Fyn, Sjælland, Mors og Holstebro. Kredsene holdt gerne et møde hvert år, hvortil 2-3 lærere kom, holdt foredrag og underholdt. På den måde fastholdtes en intensiv kontakt mellem højskolen og tidligere elever. I 1960'erne forsvandt kredsene, bortset fra Sjællands-kredsen. En vigtig årsag til den manglende opslutning bag kredsene var uden tvivl den større mobilitet blandt de unge. Færre og færre følte sig knyttet til en bestemt egn. Arbejde og uddannelse fandtes i byerne. I 1976-77 søgte medlem af elevforeningens bestyrelse Thomas Skræp Sørensen at få en Rødding-kreds igang igen på Århus-egnen, men opslutningen var beskeden. Tilbage er fortsat det store årlige, festlige elevmøde.

68. Dorthe E.Holck i samtale med dagens taler Odenses biskop Vincent Lind ved elevmødet 1991.

Undervisningen

I efteråret 1845 blev Chr. Flor bedt om at redegøre for den nye højskolevirksomhed i Rødding af Syvstjernens leder H. N. Clausen. De mange økonomiske bidragydere skulle have dokumentation for, hvad de indsamlede penge var blevet anvendt til. Det var ikke uden nogen tøven, at Flor fattede pennen. Rødding Folkehøjskole var et nyt skoleeksperiment, og frugten af det var endnu ikke synlig. Baggrunden for den lille 22 siders *Beretning om Folke-Høiskolen i Rødding* var derimod gunstig. Det var lykkedes at udvide højskolen med et særskilt elevhus, og på det andet vinterhold havde 42 elever meldt sig, hvilket var mere end en fordobling i forhold til det første elevhold. Det bestyrkede uden tvivl Flor i troen på, at denne skoleform havde fremtiden for sig.

I forhold til almue-, real- og latinskolernes undervisning tilbød højskolen en anden type undervisning. Den var båret af en undervisningsmetode, der lagde knap så meget vægt på en forøgelse af kundskaberne hos eleverne, som at fremme elevernes selvstændighed og myndighed. På denne måde blev de i stand til selv at stille relevante spørgsmål og søge svarene på dem ud fra deres egen erfaring og de hjælpemidler, de havde stiftet bekendtskab med på højskolen i naturvidenskaben, historien og poesien.

Dertil kom, at skolens forstander og lærere havde frihed til at sammensætte fagrækken og indholdet i det enkelte fag, naturligvis under hensyntagen til bestyrelse og støttekreds, men uden at myndighederne havde nogen indflydelse herpå. Det offentliges tilsyn med højskolen var placeret hos amtmanden i Haderslev, men han greb aldrig ind i skolens virksomhed. Trods politisk modstand i 1850'erne lykkedes det at opretholde det grundlæggende princip: eksamensfrihed. Eleverne skulle hverken eksamineres ved optagelse på højskolen, idet Flor forudsatte, at de voksne elever nogenlunde kunne læse, skrive og regne og dermed var i stand til at modtage oplysning, eller ved afslutningen på undervisningsforløbet. Eleverne kom jo af egen fri vilje med lyst til at modtage oplysning. I hvilket omfang indholdet i undervisningen bundfældede sig hos den enkelte elev, måtte principielt være afhængig af den enkelte elevs evner, standpunkt og lyst. Derfor blev undervisningsniveauet som hovedprincip indrettet efter: *"de bedre Hoveder, de livligere og videbegjærligere Naturer"*. De svagere elever måtte følge med så godt de kunne, spørge de dygtigere eller lærerne, hvis de var i tvivl, og i det hele taget søge at suge så megen viden og åndelig vækkelse til sig, som de formåede. Samfundets og statens lykke måtte bero på de lyse hoveder i bonde- og borgerstanden. Det var dem man først og fremmest kunne sætte sin lid til var i stand til at deltage i det nationale og politiske liv. I dette synspunkt var Flor på linie med Grundtvig.

Fagopdeling ved højskolens start

Undervisningen var tilrettelagt med to faggrene: humanistiske fag og matematiske/landbrugsfaglige fag. Indføjelsen af den sidste faggren var sket først og fremmest af hensyn til bønderne, så de kunne se en umiddelbar nytte ved at sende deres sønner på højskole. De to faggrene indgik i den ugentlige undervisningstid på 42 timer med omtrent lige stor vægt i de første år. Efter genåbningen af højskolen efter krigen 1848-50 blev den ugentlige undervisningstid udvidet til mellem 48 og 54 timer, men de naturfaglige fag blev til gengæld reduceret til 1/3 af timetallet. I resten af perioden frem til 1864 fastholdt faggruppen denne placering. Ikke alle var lige begejstrede for denne fordeling mellem fagene. Da den unge Ludvig Schrøder for en tid afløste Høgsbro, betegnede han kritisk Rødding Højskole som en *"forvalterskole"*, selvom, da han et års tid senere overtog forstandergerningen i 1862, accepterede og fastholdt forholdet mellem de to faggrene.

Årsagerne til forskydningen mellem fagene efter 1850 var, at timetallet var blevet forøget. Undervisningsdagene var udvidet fra tidsrummet 8-17 til 8-18, og på et par af ugens dage til kl.19. Mellem de enkelte lektioner havde eleverne 10 minutters pause og de lange dage blev afbrudt af en to timers frokostpause. Aftensmaden blev til gengæld først serveret henad kl. 20. Det var fagene historie og fædrelandsbeskrivelse (samfundsfag), der var blevet fordoblet fra 6 til 11-12 timer ugentligt, og tysk, og det nye fag engelsk, havde fået en stærkere placering. Begge fag var dog valgfag[2].

I følge Flors beskrivelse af undervisningens sammensætning var der åbnet op for at dele eleverne efter dygtighed i f.eks. matematik, tysk,

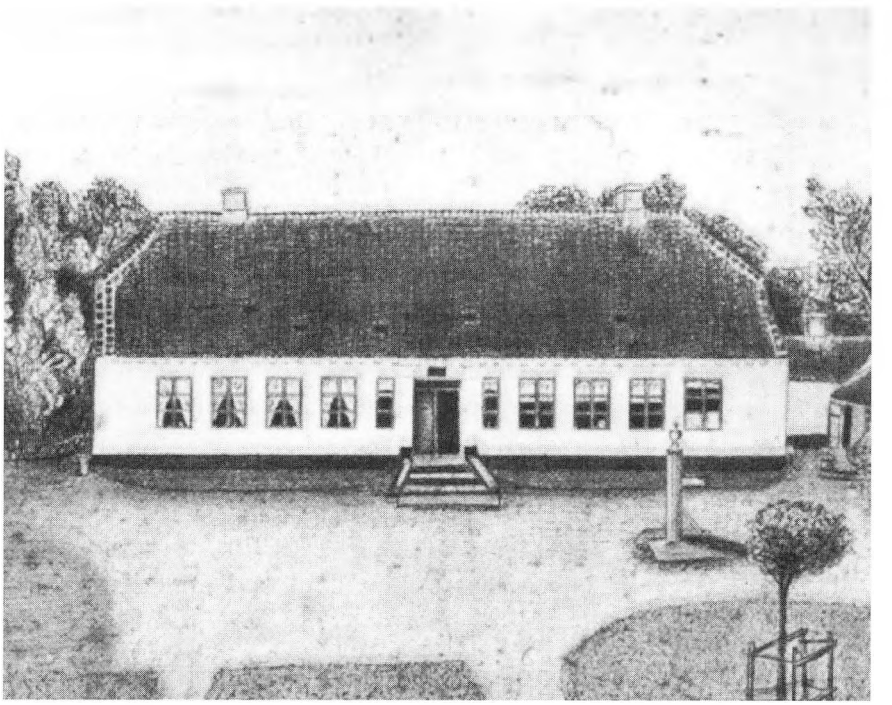

70. Flors Hus. Efter en kultegning af frimenighedspræst R. Thomsen 1876.

danske skriveøvelser og i nogle af landvæsenstimerne. Denne opdeling blev ikke opretholdt. Derimod deltes eleverne i en del af fagene, afhængig af om de befandt sig på det første eller det andet semester. Det havde oprindeligt været tanken, at et helt højskoleforløb skulle vare to år, men det blev hurtigt klart, at kun ganske få elever havde mulighed for at blive så længe. For langt hovedparten af eleverne blev et højskoleophold en vinter og den følgende sommer, og kun de færreste blev på højskolen den følgende vinter. Efter 1852, da højskolen p.gr.a. den vanskelige økonomiske situation, måtte forhøje betalingen og opkræve betaling både for forplejning og for undervisning, blev ca. halvdelen af eleverne et semester og den anden halvdel i et år.

Fra vinteren 1845/46 så en elevs fagsammensætning således ud:

For øverste Afdeling	
Fædrelandshistorie	*2 timer*
Verdenshistorie	*2 timer*
Dansk Læsning	*2 timer*
Danske Udarbejdelser - Løverdag Eftermiddag	
Sproglære	*2 timer*
Tydsk	*2 timer*
Mathematik (Stereometri og Aritmetik)	*2 timer*
Chemi	*6 timer*
Geografi og Jordbundslære	*4 timer*
Theoretisk Landvæsen	*8 timer*
Landmaaler - Tegning	*2 timer*
Sang	*2 timer*
Gymnastik	*6 timer* [3]

Skemaet og fordelingen af timerne blev ændret gennem årene, men man fastholdt disse grundfag.

De humanistiske fag

Undervisningen i historie udviklede sig under Høgsbro til et hovedfag. Mens vægten i undervisningen i faget i de første år lå på antikkens historie, kom Høgsbro hurtigt til den overbevisning, at tyngdepunktet måtte lægges på den nyere historie, som han anfører i et brev til magister Gabriel Sibbern i 1853: *"Jeg vender i denne tid op og ned på historien c: jeg korter den gamle tid af og bereder mig til at tage den nyeste tid meget udførlig. Det er jo dog meningsløst at kjende hver en stump i Rom eller Sparta, mens man farer London og Paris over med en harefod, endsige Kjøbenhavn. Først og fremmest må man dog kjende nutiden, så kan man bagefter tænke på at forklare den ved fortiden. Lad de lærde forske i oldtiden og bringe den, hvad de kan; men et kraftigt folkeliv kan kun udspringe af fortrolighed med nutidens opgaver og kampe"*[4]. Fortiden skulle således være et spejl for nutiden, og historieundervisningen blev derfor knyttet stærkt

an til 3 ugentlige timer i fædrelandsbeskrivelse eller samfundsfag. Det har uden tvivl været Høgsbros engagement i samtidens politiske spørgsmål, som senere førte ham ind i politik, der har ledt ham til dette syn på brugen af historien. Det betød ikke, at den ældste historie blev forsømt. Til at anskueliggøre denne del af historien tog Høgsbro eleverne med på ture i omegnen med hakker og spader. De mange oldtidshøje omkring Rødding gemte på de materielle levn fra forfædrene, og eleverne udgravede egenhændigt flere af disse høje og hjembragte til højskolen genstande fra sten- og bronzealderen, som kunne lægges til grund for undervisningen.

Manglen på undervisningsmateriale betød, at Høgsbro og andre lærere måtte diktere deres foredrag. Der er bevaret tre stilehefter efter Kristian Elizar Jespersen fra Øster Marie sogn på Bornholm, som var elev på højskolen fra november 1855 til juli 1856. I hefterne findes, opdelt i små kapitler, en del af Høgsbros ganske omfattende og grundige undervisning i fædrelandsbeskrivelse. Høgsbro gennemgik bl.a. det danske pengevæsen, de nye kreditforeninger, forhold omkring forfatningen, ændringer i landets ydre grænser, Grundlovens tilblivelse, den særskilte forfatning fra 1854 for hertugdømmerne, rigsrådet, lovgivningsprocessen, indfødsret og kongens forfatningsmæssige placering[5].

Mens Høgsbro lagde vægten på den nyere historie, anvendte J. L. Knudsen et par timer om ugen til at fortælle eleverne gudesagn ud fra Grundtvigs gendigtning. Høgsbro havde ladet kirkehistorie indgå i den almindelige historiske gennemgang, men J. L. Knudsen fik indført et par timer om ugen i dette fag. Med Knudsen kom der et religiøst element ind i højskoleundervisningen, som Høgsbro ikke var udelt begejstret for. Denne udvikling faldt sammen med striden på højskolen i midten af 1850'erne og det voksende krav om en klarere grundtvigiansk-religiøs højskolelinie. Med Ludvig Schrøder blev de nutidige samfundsforhold igen nedtonet. Oldtidens historie kom igen - som under Flor - til at udgøre hovedbestanddelen af historiefaget tillige med gudelige fortællinger. Fædrelandsbeskrivelsen gled tilsyneladende helt ud til fordel for en verdensbeskrivelse, som primært omfattede en geografisk beskrivelse af forskellige lande i forskellige dele af verdenen[6].

Undervisningen i dansk sprog og litteratur har en central placering i Flors beretning til Syvstjernen og i højskolens undervisning. Kun ved en rigtig tilegnelse og beherskelse af sproget, kunne eleverne udvikle sig til hele og myndige mennesker, der kunne modtage og forstå den oplysning højskolen gav dem, og som uden for den, kunne tage del i samfundslivet. Det var Flors erfaring, at elevernes sprogbeherskelse var forsømt. I almueskolen og i samfundet i øvrigt - når der ses bort fra den lille, dannede overklasse - lagde man alt for megen vægt på, hvordan det skrevne så ud og mindre på om eleverne forstod det skrevne. Derfor måtte højskolen i første række lære eleverne en ordentlig læsefærdighed. Eleverne var nemlig alt for optagne af at udtale ordene nøjagtigt efter bogstaverne, så de glemte at tænke over, hvad de i grunden læste. At læse, tale og forstå var derfor nøgleord i danskundervisningen, og var i følge Flor den eneste

70a. Forside til Kristian Elizar Jespersens notehefte fra 1855-56. På en af siderne har Sofus Høgsbro dikteret fædrelandsbeskrivelse. Emnet er den lovgivende magt.

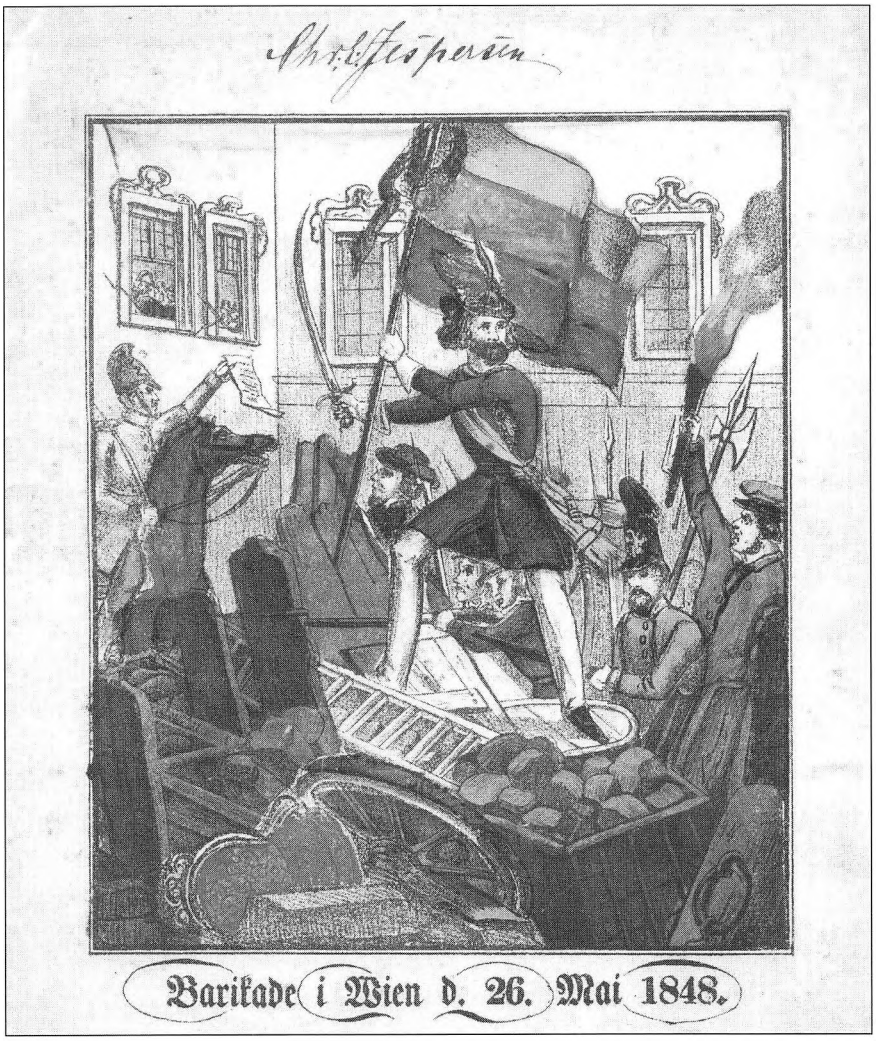

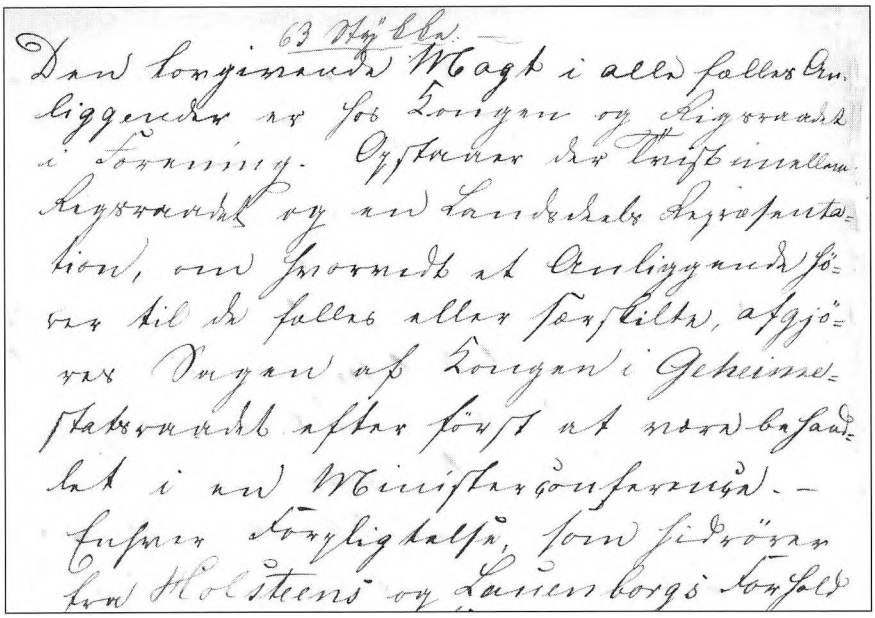

adgang til den nationale litteratur: *"som dog er det rige Skatkammer for deres Dannelse og aandelige Livs Næring"*[7]. Den skriftlige side af faget var derfor nedtonet.

Den unge lærer, cand.phil. Gotfred Rode fulgte nøje den anvisning i sin tilrettelæggelse af danskundervisningen, som Flor havde givet i sin beretning. I juni 1852 skrev han en beretning til Høgsbro om sin undervisning i dansk, engelsk og sang[8]. Læsning og oplæsning var de bærende elementer i hans undervisning. I gennemgangen af litteraturhistorien havde han foretaget et udvalg af nyere forfattere ud fra den betragtning, at de måtte tiltale de unge mennesker. Der blev læst digte og tekster af bl.a. Ewald, Vessel, Baggesen, Oehlenschläger, Kingo, Holberg og ikke mindst fra Grundtvigs kæmpeviser og rimkrønike. Som begrundelse for at udvælge enkelte nyere digtere, og ikke systematisk gennemgå litteraturhistorien, gav Rode, at: *"det gjælder jo her at arbejde ikke for Videnskaben, men udelukkende for Livet"*[9].

Ved oplæsning af tekster og digte og uden alt for megen forklaring og afbrydelse, skulle poesien umiddelbart tale til elevernes hjerter. Oplæsning, oplevelse og samtale om litteraturen var hoveddelene i hans undervisning. Derfor blev der lagt mindre vægt på den skriftlige del af faget. Hvor nødig han end har villet, måtte han dog diktere uddrag af sproglæren (grammatik). Det har taget tid og afveg fra skolens almindelige grundregel at lade hensynet til de dygtigere elever være det overvejende. Men den grammatiske gennemgang var nødvendig for, at eleverne anstændigvis i et nogenlunde dansk skulle kunne besvare de få skriftlige opgaver. Tre gange om måneden afleverede eleverne skriftlige opgaver over emner som f.eks.: *"1) Vil De beskrive mig den nytte, man kan drage af Køer og Heste og anstille en Sammenligning mellem begges Værd for Mennesket. 2) Vil De udvikle mig Betydningen af den Sætning: den Gjerrige ejer ikke sine Rigdomme, men de eje ham? .... 4) Vil De gøre mig en Beskrivelse af Rødding Højskole og dens nærmeste Omegn?"*[10]. Med 10 timer ugentligt fastholdt faget sin position og betydning frem til 1864.

Det kan forekomme mærkværdigt, at Rødding Højskole, som en dansk-national bastion, tilbød eleverne undervisning i tysk. Men her har praktiske hensyn spillet en større rolle end ideologiske. Den dansk-sindede befolkning i Slesvig måtte have et vist kendskab til tysk for at kunne begå sig over for de overvejende tysktalende myndigheder og i forbindelse med varehandel. Faget var dog ikke obligatorisk, og en del af de slesvigske elever har sikkert på forhånd haft de fornødne kundskaber. I tiden efter 1850 tilbød skolen foruden tysk også engelsk. Timetallet var for begge sprog øget til 3 ugentlige timer, men eleverne kunne fortsat fritages for undervisningen. Det var en yderligere tilskyndelse til at lære engelsk, at handelskontakterne med England voksede med bl.a. udbygningen af havnefaciliteter ved Hjerting. En dampskibsforbindelse til Lowetoft var blevet etableret til udskibning af levende kvæg. Dertil kom, at det med den tidligere lærer Dr. C. M. Poulsens mellemkomst, fra 1851 blev muligt at sende elever i praktik hos dygtige landmænd i omegnen af

Glasgow og Edinburg i Skotland og Newcastle i England. Indtil 1854 havde 8 elever taget del i denne videreuddannelse.

Undervisningen i engelsk bestod i øvelser i oplæsning og oversættelse af Walter Scots: Tales of a Grandfather. Om forløbet af undervisningen skrev Gotfred Rode i beretningen til Høgsbro: *"Naar de have faaet Øiet lidt mere op for Sproget selv, vil ogsaa Sproglæren, hvortil de kun kjende lidt, komme til Behandling, og snart vil jeg jevnsides med den fortsatte Øvelse efter Læsebogen lade dem prøve at oversætte en eller anden Landvæsensbog"*[11]. Hvorvidt han gennemførte sin plan melder historien ikke noget om, men eleverne havde dog stiftet så meget bekendtskab med sproget, at de om ikke andet havde en fornemmelse af dets karakter og kunne nogle gloser.

Sang- og gymnastikundervisningen var vel de to fag, der ud fra en umiddelbar nyttebetragtning, var de mest overflødige på skemaet. Alligevel var de indrømmet en anseelig plads på elevernes skema.

Formålet med sangundervisningen var ikke at give eleverne en musikalsk dannelse. Dertil var tiden for kort og de musikalske hjælpemidler for få og for ringe. Derimod havde sangen et praktisk og nationalt sigte. Der blev sunget fædrelandssange efter bl.a. P. O. Boisens samling af nye og gamle viser. Den unge lærer Gotfred Rode ville gennem elevernes indøvelse af sangen: *"bringe disse det danske Folks Hjertetoner tilbage til Folket igjen, for at den rene friske Luft, de føre med sig, kan hjælpe til at fortrænge al fremmed Dunst"*[12].

Kun enstemmig sang turde Gotfred Rode binde an med akkompagneret fra januar 1852 af et lidet velklingende klaver. Han søgte at lære eleverne så mange sange som muligt, og det lykkedes da også at få modelleret de indimellem sprukne stemmer, så de nogenlunde kunne følge takt og tone. Af de bedste og ivrigste elever dannedes et sangkor, som et par gange om ugen uden for den normale skoletid, lærte en- og tostemmige sange. Til repetoiret hørte foruden P. O. Boisens viser også Grundtvigs kæmpeviser og Belmanske sange.

Gymnastikundervisningen startede ganske primitivt det første år i forstuen, der gik tværs igennem Flors Hus. Da elevhuset blev rejst anvendtes spisesalen som gymnastiksal. Gennem mange år var det et ønske at få opført et særskilt gymnastikhus, men først i 1863 havde skolens økonomi rettet sig så meget, at der kunne blive råd til det.

Gymnastikken havde en stor plads på elevernes skema og var uden tvivl en behagelig afveksling for eleverne, som var uvante med den megen stillesidden. Målet med undervisningen var at opøve elevernes smidighed, behændighed og styrke og derigennem fremme deres sundhed. I 1828 var gymnastikken blevet obligatorisk i alle skoler uanset lærernes kvalifikationer[13]. Men gymnastikken havde udover et sundhedsaspekt også et militærisk. Det var kun drengebørnene, der havde gymnastik i skolerne for at forberede dem til den fremtidige tjeneste som soldater i nationens tjeneste. På højskolen videreførte man denne forestilling. Det var måske ikke unaturligt eftersom skolen blev betragtet som en national forpost. I 1851 skænkede krigsministeriet skolen 50 geværer og 5 rifler til skarpskydning.

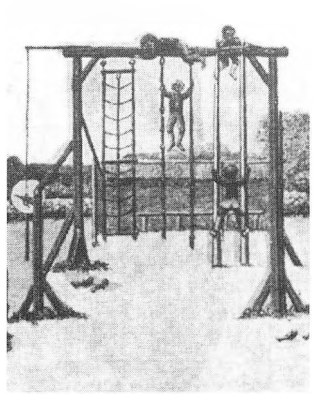

71. Et eksempel på den tids gymnastikredskaber - et klatrestativ.

De blev brugt til indøvning af eksersits, og én eftermiddag om måneden i skarpskydning.

Om vinteren foregik gymnastikken indendørs i spisesalen. Udover et klatrestativ, som herredsfoged Heide havde skænket skolen til at fremme elevernes behændighed og styrke, måtte øvelserne foregå i det beskedne lokale uden plads til de store armbevægelser. Anderledes var det om sommeren. Tilbage fra skolens start anvendtes den lille å, som løber forbi nær ved skolen til at lære eleverne at svømme. Fra den første sommer i 1845 og i de følgende mange år blev den anvendt i gymnastikundervisningen. Om disse første øvelser skriver Flor i beretningen: *"Det eneste Middel, som staaer til vor Raadighed, for at Eleverne kunne bade sig og lære at svømme, er at benytte en lille Aa, som gaaer over Højskolens Mark, hvor den paa et Sted, omtrent 20 Alen* (ca.2/3 af en meter) *langt, er 7-8 Al. bred, og paa sit Dybeste 2-3 Alen dyb. Ved Hjælp af denne Smule Vand og det Svømmeapparat, som Hs.Majestæt har skjænket os, fik Hr.Müller samtlige Elever i den forløbne Sommer, trods det ufordeelagtige Veir, lært at svømme, hvorom de virkelig paa en Excursion i Efteraaret overbeviiste sig i Jels dybe Sø"*[14]. Ud over gymnastikken blev der ofte arrangeret et par ugentlige aftener om vinteren, hvor de elever der ønskede det kunne lære at danse. Det var ikke mindst vigtigt at kunne beherske dansen ved det store bal i februar. Men da højskolen lå lidt afsides var det vanskeligt at fremskaffe kvalificerede danselærere.

De naturvidenskabelige fag

Undervisningen i naturvidenskaberne omfattede fag som: botanik, kemi, fysik, geologi (jordbundlære), naturhistorie, geografi, husdyravl, plantedyrkningslære, agerdyrkningssystemer, bogholderi, matematik, geometri, landmåling, nivellering og korttegning. Det var cand.pharm., dr.phil. C. M. Poulsen, der ankom til højskolen som lærer i sommeren 1845, der satte undervisningen i system, og som forfattede det naturvidenskabelige afsnit i Flors beretning. Skolen rådede fra sin start over meget begrænsede hjælpemidler til fagene. Det blev der i nogen grad rådet bod på af C. M. Poulsen. Han medbragte bl.a. en stor frøsamling, landhusholdningsselskabet bidrog med en samling af de nyeste landbrugsredskaber og senere materialer til et lille laboratorium til øvelser i kemi og fysik, og skolen erhvervede en samling af de vigtigste planter i landbruget samt en mineralogisk-geologisk samling. Gennem årene blev samlingerne forbedret og udvidet ved bidrag fra skoler, andre institutioner og private.

Det var oprindeligt planen, at eleverne skulle tage del i driften af højskolegården, men eleverne på det første hold modsatte sig ideen. Én af eleverne fra dette hold - Peder Skau - har skrevet om denne diskussion: *"Vi begrundede vor Vægring med, at vi næsten alle hjemmefra var øvede tilstrækkeligt i praktisk Arbejde, saa vi var modne nok til at modtage Landbrugsteorien, samt at dersom vi skulle drive om paa Marken, saa tog vi hellere hjem o.s.v. Følgen blev, at vi blev fri for Arbejde i Marken, hvorved vi*

vandt mere Tid til det, vi særlig trængte til i vor Aandsudvikling, Forøgelse af vore Kundskaber"[15]. Flor måtte bøje sig for at holde på eleverne.

På sommerskolen i 1845 anlagdes en forsøgsmark beliggende fra aleen og langs med skellet til frimenighedskirken. Området blev tilsået med kornsorter, foder- og handelsplanter samt 45 kartoffelarter. Allerede i efteråret 1846 kunne C. M. Poulsen uddele små partier af kartoflerne som havde vist sig hårdføre og sluppet for kartoffelsygdom. I tilknytning til forsøgsmarken tilplantedes et område med forskellige træsorter. Hensigten var at åbne elevernes øjne for det gavnlige ved træplantning og øve dem i forædling af frugttræer. Endelig blev der anlagt en humlehave. Det var et produkt, der kunne give landmændene en ekstraindtægt. Disse forsøgsmarker blev bevaret og vedligeholdt.

C. M. Poulsens vurdering af værdien af undervisningen og dens placering i undervisningsudbuddet var præget af begejstring, som han anfører i beretningen: *"den i høi Grad opmuntrende Opmærksomhed og stærkt udtalte Glæde, som de unge Mennesker af Bondestanden have viist ved ethvert Lys, som Naturvidenskaberne i saa rigt Maal ere i Stand til at udbrede over deres Fag; den Iver hvormed de søge Hjelpemidler til senere at fortsætte og udvide Kundskaben til dem, afgiver det bedste praktiske Beviis for, hvor meget Underviisningen i Naturvidenskaberne her er paa sin Plads. De bør aldrig mangle ved en Bondehøiskole eller en Agerdyrkningsskole, selv hvis man ved disse blot tænker sig Agerbruget som eneste Gjenstand for deres Virksomhed"* [16].

Efter C. M. Poulsens afrejse fra højskolen i sommeren 1846, blev hans afløser cand.phil. Edvard Thomsen, som, bortset fra perioden fra efteråret 1847-50, virkede ved skolen indtil det endelige opgør med Høgsbro i sommeren 1856. Fra efteråret 1851 var faget yderligere blevet styrket ved ansættelse af cand.pharm. Theodor Schiötz. Fra februar 1857 til efteråret 1862 varetog cand.pharm. J. A. Wiinstedt alene den naturfaglige undervisning. Hans afløser blev den tidligere elev på højskolen dyrlæge Rasmus Fenger.

Flors undervisningsplan blev fastholdt af Høgsbro, dels fordi Flor ville det, dels fordi naturvidenskabernes betydning i følge Høgsbro var, at: *"Det aandelige Syn Skjærpes og udvides, og, mens Historien især henvender sig til Menneskets Frihed og opflammer ham til kraftig Handlen, lærer Naturen ham især at kjende og at bøje sig under den fornuftige Nødvendighed, som bærer den hele Verdensorden. Men en særegen Betydning maa Naturvidenskaberne have for Landmanden, der daglig færdes under aaben Himmel, og hvis hele Virksomhed forudsætter en rigtig Benyttelse af dens Kræfter og Frembringelser"* [17]. Erfaring, kundskab og vision skulle give eleverne en samlet forståelse af deres muligheder og opgaver.

Der var forskel på undervisningen vinter og sommer. I vinterhalvåret gennemgik eleverne indefag som bl.a. kemi, fysik og geologi. Øvelser i det lille laboratorium var et uundværligt redskab til at vise eleverne måder til bl.a. at bestemme jordbundens beskaffenhed. Analyserne kunne senere gennemføres hjemme på gården, især da det ved støtte fra landhushold-

ningsselskabet blev muligt at forære elever et lille kemisæt til senere brug. Højskolen bidrog dermed til at videnskabeliggøre landbrugsdriften. Hvad der blev undervist i fremgår af eleven Kristian Elizar Jespersens optegnelser i tre hefter. I kemi gennemgik de bl.a. stofferne ilt, svovl, brom, jod, flour, fosfor, arsenik, kulstof, kvælstof, kisel, calcium, alluminium og de ædle metaller. Gennemgangen af den organiske kemi indledtes med en bestemmelse af humus: *"Den første Muld, hvortil de døde Plantedele efterhaanden overgaar, kaldes i daglig tale Humus; det er ingen særegen forbindelse, men en Blanding af forskjellige Stoffer, som dannes i følgende Orden: Ulmin, Ulminsyre, Huminsyre, Geinsyre, Kildesyre, Kildesaltsyre og Mudesyre..."*[18].

I sommerhalvåret lagdes undervisningen mere an på et udendørsliv. Botanik, landmåling, korttegning og nivellering var blandt hovedsyslerne. Én eftermiddag hver uge tog læreren eleverne med på en udflugt i omegnen for at indsamle og identificere forskellige pryd- og nytteplanter. Efter eleven Jens Nielsen Daugaard, som var elev på højskolen fra november 1860 til oktober 1861, har vi bevaret et lille hefte med en fortegnelse over de planter han i sommeren 1861 fandt og registrerede. 310 forskellige planter blev opført i heftet ved deres danske og latinske betegnelser, som f.eks. gøgeurt, alm.røllike, liden løbefod, gåsefod, skarntyde, evighedsblomst, kamille og liden fugleklo[19].

Eleven I. N. H. Skrumsager erindrer fra sommerens undervisning i 1860, at: *"I sommerhalvaaret fik vi ny fag i Form af Landmaaling og Nivellering samt Botanik, desuden fik de fleste af os en lille Planteskole at sysle med; dette Friluftsarbejde tiltalte mig i høj Grad, og da især Landmaaling og Nivellering, som jeg blev godt hjemme i, og hvad Korttegning angik af de maalte Arealer, saa var jeg en af de bedste. Botanik drev jeg det ikke vidt i, skønt jeg fik en hel lille pæn Samling af Planter, mellem 4 og 500, som jeg fik godt presset, tørret og klæbet op med deres latinske og danske Navne hos og ordnet i Familiegrupper"*[20].

Alt i alt var der gennemgående stor interesse for de naturfaglige fag blandt eleverne. De udvidede elevernes teoretiske ballast som praktiske landmænd, og havde således en umiddelbar nytte efter højskoleopholdet. Alligevel var det aldrig hensigten at uddanne egentlige landvæsenskandidater, som Høgsbro anfører i beretningen fra 1853: *"Egentlig praktisk Dannelse læres efter kyndige Landmænds Dom neppe ved noget Institut men i Livet af dygtige Jordbrugere og egen Erfaring. Det, Skolen kan og skal, er at vække Aanden til Eftertanke over den daglige Gjerning og vise Grundene til den og dens mulige Forbedring, og de forløbne Aar have givet mange Eksempler paa, at Højskolen paa denne Maade har bidraget meget til Dannelsen af dygtige Landmænd, vistnok ligesaameget, som hvis Elevernes kostbare Tid var blevet anvendt til Dyrkning af Gaardens Marker"*[21]. I den sidste del af citatet er Høgsbro for beskeden. Han ville næppe støde den ældre generations kunnen, men gang på gang fremholder han stolt i andre sammenhænge, at mange af eleverne efter højskolen finder ledende pladser på de bedste gårde og godser i Danmark. Det må dog vidne om nytte og betydningen af den undervisning, der blev givet ved højskolen!

72. Cand.teol. Heinrich Nutzhorn.

Lærerne

Bortset fra et par år i perioden 1844-64 var der fast knyttet mellem tre og fem lærere til højskolen hvert år. De gennemgående lærere var ud over forstanderne: cand.teol. Kristian Frederik Müller (1844-46), cand.phil. H. Helmuth Krarup (1845-46), cand.pharm., dr.phil. C. M. Poulsen (1845-46), cand.phil., landmåler Edvard Thomsen (1846-47, 1850-56), cand.pharm. G. Jensen (1846-48), cand.pharm. Theodor Schiötz (1851-56), cand.teol. Jens Lassen Knudsen (1852-62), cand.pharm. J. A. Wiinstedt (1856-62), gymnastiklærer, arrestforvalter G. Friis (1856-62), cand.teol Heinrich Nutzhorn (1862-64) og dyrlæge Rasmus Fenger (1863-64).

Det er karakteristisk, at lærerne havde en akademisk uddannelse. Kun undtagelsesvis, og da blot for korte perioder, blev seminarieuddannede lærere knyttet til skolen. Ludvig Schrøder anvendte fra september til december 1863 den seminarieuddannede Peter Sørensen Hanghøj uddannet fra Ranum seminarium til at varetage undervisningen i bl.a. gymnastik, regning og skrivning. Hanghøj havde imidlertid ikke det bedste skudsmål fra seminariet, og tilsyneladende ej heller af Schrøder, som han anfører i et brev til Flor i januar 1864: *"Hanghøj forlod os før Jul, da jeg ikke skjønnede, vi kunde benytte hans Lærerhjælp efter den pludselige Afgang af Elever i Anledning af Indkaldelserne...Jeg vil i det Hele ubetinget foretrække en gammel Elev for en Seminarist som Medhjælper ved Undervisningen, det skulde da være at Tangs Seminarium kunde levere brugbare Mennesker. Fra Tønder og Jellinge troer jeg nok ogsaa, der komme flinke Folk; men der skal være en vis Lethed til at bevæge sig i sit Stof, en Frihed forat kunne læmpe sig efter den voxne Ungdom, som jeg nok troer, vil være hyppigere hos begavede Studenter end hos begavede Seminarister"*[22]. Om Schrøder blot havde været uheldig med Hanghøj, eller det var udtryk for et akademisk åndshovmod, er svært at afgøre. Det var først i den nyere højskolehistorie, at seminarieuddannede vandt fodfæste på højskolerne.

Det har ikke været på grund af lønnen, at akademisk uddannede lærere påtog sig lærergerningen ved højskolen. Den var gennemgående beskeden sammenlignet med, hvad de kunne opnå ved andet erhverv. Idealisme, nationalfølelse og lyst til at arbejde med unge mennesker inden for rammerne af denne nye skoleform, må have spillet ind i deres overvejelser.

Den ugentlige undervisningstid lå på mellem 16 og 18 timer[23]. Det var ikke mange timer sammenlignet med andre skoleformer, men eftersom hovedparten af undervisningen foregik ved foredrag var disse forbundet med større forberedelse end en almindelig undervisningstime. Foredraget var den bærende undervisningsform i særdeleshed i de humanistiske fag. Dertil kom øvelser i laboratoriet og udendørsaktiviteter.

I årene mellem 1864 og 1885 foreligger der ikke mange oplysninger om undervisningen på højskolen. Men da Cornelius Appel overtog højskoleundervisningen fastholdt han ikke Flors undervisningsplan. I stedet blev undervisningen lagt an på grundfag som bl.a. dansk, regning, dansk

historie, verdenshistorie, kirkehistorie, sang og litteratur. Bortset fra den korte højskolevinter 1869-70, hvor et lille karlehold modtog undervisning på højskolen, var det udelukkende piger, der kom på højskolen, og de havde næppe brug for kemi, jordbundslære m.m.

Fordelen ved at undervisningen var lagt til rette på de omtalte fag var, at det ikke krævede en stor lærerbesætning. Med foredrag, fortælling og oplæsning som de bærende undervisningsformer kunne C. Appel sammen med 1 - 2 andre lærere magte en uges undervisning.

Med frimenighedens dannelse, og indretning af kirkesal i Østfløjen, smeltede C. Appels virke som højskoleforstander sammen med hans arbejde i og for menigheden, hvilket gav højskoleundervisningen en særlig karakter.

Undervisningen 1920-1960

Ingen elever - hverken før eller efter 1920 - er upåvirkede draget fra højskolen efter et ophold sommer eller vinter. For en del af eleverne blev indtrykkene fra højskoleopholdet en grundsøjle i livet. For alle elever har en vigtig del af erindringen om højskoleopholdet været det kammeratskab, der udviklede sig, ekskursionerne, ballerne, samtalerne, de fælles oplevelser - morsomme og kedelige. Det er oftest disse indtryk, der har fæstnet sig dybest i sindet. Lærerne var der, satte deres præg på opholdet gennem deres undervisning og samvær med eleverne i fritiden. En lærers forfængelige ambition var naturligvis, at de vigtige dele af hans og hendes undervisning ville fæstne sig og give eleven en god ballast i dennes videre færd i livet. Som allerede Flor påviste, var/er det umuligt at eksaminere og få klarhed over hvad eleven har lært, idet indlæringen er et samspil med det hele højskolemiljø. Hvordan skal man kunne eksaminere i dette? Og til hvad nytte?

Da Erik og Herdis Appel ved genåbningen af højskolen i 1920 skulle tilrettelægge undervisningen, var det ud fra bestyrelsens bestemmelse om, at Rødding Højskole skulle tilbyde en undervisning uden særlige fagdelinger. I et vist omfang greb de tilbage til den gamle skoleplans deling mellem humanistiske fag og naturfaglige fag. Fordelingen mellem de to blev dog, i forhold til tidligere, forskudt. De naturfaglige fag som bl.a. naturkundskab (fysik og kemi), tegning og geometri og bogholderi udgjorde mellem 1/4 og 1/5 af timetallet på vinterskolen. På sommerskolen fik pigerne også naturkundskab og tillige botanik, når vejret tillod det.

Hovedvægten i de almene fag lå på historie og dansk og litteratur. Derudover havde eleverne timer i sang, gymnastik, engelsk og samfundslære. På sommerskolen føjedes kønsbestemte fag til som sundhedslære og håndgerning, og dansk, sang, gymnastik og botanik fik en mere markant placering i skemaet[24]. På det længere vinterforløb havde eleverne efter nytår valg af studiekredse, hvorimod pigernes skema lå fast fra start til slut uden valgmuligheder. Studiekredsene bestod af emner som arvelig-

73. Botaniktime med Erik Appel.

hedslære, kemi, samfundsspørgsmål, jordbundslære eller land og folk (geografi og international politik).

Selvom pigerne ikke fik de samme muligheder som karlene, underviste en fast kerne af lærere både vinter og sommer, og de kunne næppe fastholde en klar deling af undervisningsindholdet fra vinter til sommer. F.eks. erindrer Ingrid Hansen fra sommeren 1921, at: *"På de mindre danskhold skete der imidlertid mange ting, som jeg siden har hæftet mig ved. Vi havde en meget sprudlende lærer, som gjorde os interesseret i mange ting. Han satte os til at skrive om emner som "8-timers arbejdsdag" og "Hvad kan der siges for og imod kvinders valgret?" Det sidste emne lå vi på græsset på kirkegården og vred os af grin over, mens vi prøvede at sætte noget sammen. Man skal jo prøve at mangle en ting, før man rigtigt kan mærke glæden ved at få den. Min mor manglede valgretten, og glædede sig meget over den, da hun fik den. Selv havde vi jo altid haft den, følte vi. Nu bagefter synes jeg min dansklærer var meget fremsynet. Indirekte kom der megen politik ud af hans timer"*[25]. Denne indirekte undervisning er et fremherskende træk, hvor den manifeste undervisning har mange sideeffekter, som kan bidrage til at vise sammenhænge for eleverne om ikke i undervisningssituationen, så efter højskoleopholdet.

I grundfagene dansk og litteratur og historie fik vinter og sommerholdene stort set den samme undervisning. I Danmarkshistorie, som Erik Appel holdt foredrag i, gennemgik man historien kronologisk fra sagntiden, kristendommens indførelse over reformationen og stavnsbåndsløsningen til det 19. århundrede. På sommerskolen gik han let hen over den ældre historie, og koncentrerede sig om de skæbnesvangre år fra 1801 til 1814 og Sønderjyllands historie. Den verdenshistoriske gennemgang nåede aldrig længere end til reformationen, og foredragsholderen Marius C.Sørensen (Skar) svigtede skoleprogrammets lovning på en gennemgang af verdenshistorien både i den ældre tid og i den nyere tid. Han

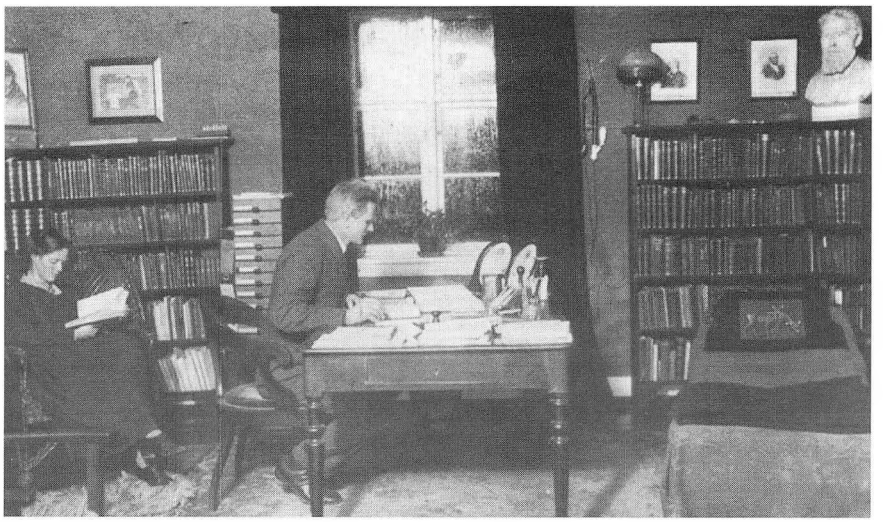

74. Erik og Herdis Appel i deres stue 1926.

lagde hovedvægten på det gamle Grækenlands økonomiske, politiske og mytologiske historie. I dansk havde eleverne jævnligt diktat, stileskrivning, grammatik og læsning. I "læsestuen", som to ugentlige timer blev benævnt, arbejdede eleverne under Erik Appels vejledning videre med håndbøger, kulturhistoriske emner og små skriveøvelser. I litteraturgennemgangen var de suverænt foretrukne forfattere Grundtvig, Oehlenschläger og Bjørnson.

Både Erik og Herdis Appel var stærkt engagerede i kirkelige spørgsmål. Kristendommen havde derfor en stærk placering i undervisning og dagligdag. Alle startede dagen med morgenbøn og salmesang, og eleverne deltog i gudstjenesten i frimenighedskirken, hvor pastor Lycke prædikede. Derudover arrangerede forstanderparret fra 1922 bibeluger på højskolen. I disse uger blev undervisningen aflyst og eleverne måtte deltage i de forskellige foredrag som bibelugen bød på. Hvordan eleverne reagerede herpå vides ikke, men elevsøgningen fortsatte sit fald frem til 1926. Introduktionen af en særskilt delingsføreruddannelse i gymnastik med ansættelse af Frede Hansen, som var uddannet under Bukh i Ollerup, løste ikke problemet. Frede Hansen varetog med ildhu både den praktiske og teoretiske del af gymnastikundervisningen.

Da Erik og Herdis Appel opgav deres højskolearbejde betød det, at alt personale ved samme lejlighed blev sagt op. Hvor mange og hvem blandt det praktiske personale, der blev genansat af Hans Lund, ved vi ikke. Blandt lærerne var det kun Frede Hansen, der fortsatte. Den nye forstander havde således frie hænder til selv at sammensætte det nye hold lærere, der skulle føre højskolen frelst ud af de forudgående års vanskelige vilkår.

Bondekultur og historie

Den gamle Rødding Højskole under Sofus Høgsbro var på mange måder et forbillede for Hans Lund. Ligesom Høgsbro, og i overensstemmelse med hans åbningstale i 1926, fik Danmarks- og verdenshistorie og sam-

fundslære en fremtrædende placering i undervisningsudbuddet. Rødding Højskole skulle være en "historisk skole".

Selvom de unge ikke altid forstod, hvorfor de skulle høre så meget om historien, var det for Lund ikke kun af traditionsbestemte grunde at historiefaget havde en så central placering. Det var først og fremmest begrundet i et eksistentielt forhold og i at samtiden - de aktuelle begivenheder - nødvendiggjorde en historisk dimension. Det var jo meningen med undervisningen at oplyse om menneskelivet, og at vække de unge til livets kamp. Oplysningen om menneskelivet, menneskeslægtens erfaring, gives fyldigst og fuldest ad historiens vej, som Hans Lund udtrykker det i foredraget "Højskolen og historieundervisningen". Han holdt foredraget ved det nordiske højskolelærermøde på Askov i september 1931[26].

Historieundervisningen skal i følge Lund ikke forstås snævert som et antal ugentlige timer. Historien skal forstås bredere og skal både tale til de unges intellekt og til deres sanser: fantasien, følelsen og viljen. Derved beriger den den menneskelige erkendelse. Intellektuelt giver historien mulighed for sammenligning. Den viser: *"vort Folks Skæbne afspejlet i andre Folks, en egen Tids Træk ser vi skarpere på andre Tiders Baggrund, fra andre Menneskers Liv kastes der Lys ud over vort eget"*[27]. Herved skærpes de unges iagttalesesevne, tanke og dømmekraft, og evne til at se sammenhæng, hvor der ellers før var forvirring. Læreren skal være nøgtern. Det handler ikke om at opstille glansbilleder, men bevæge sig på sandhedens grund. Derfor må historieformidlingen virke på en dobbeltfront: *"i Kendsgerningernes Verden ved Videnskabens Hjælp at være på Virkelighedens Grund og i det personlige at nå stadig dybere Virkelighedskending"*[28]. Lærerens rolle er vigtig. Han befinder sig i en magtfuld position og kan vende og dreje oplysningerne, så de ensidigt påvirker de unge mennesker i en bestemt erkendelsesretning. Derfor advarer Lund om overmodighed og

75. Hans Lund på sit arbejdsværelse i færd med den daglige avislæsning.

selvbestaltethed: *"Vi gør også vel i at mindes, at den Kraft fra usynlige, som vi kalder Ånd, og uden hvilken Gerningen i Menneskehjertet ikke kan finde Sted, ikke er vor Ejendom, men Kraften er Mindernes, og Lærerens ydmyge og store Gerning er her at være Redskab og Tjener"* [29].

En særlig plads i historieundervisningen har Danmarkshistorien, og et spadestik dybere, hjemstavnens historie eller kulturhistorien. Med Lunds forestillingsevne tager det sit udgangspunkt i: *"nogle Ansigter, som jeg ikke kan blive træt af at se på. Det er Billeder af gamle Bønder, Mænd og Kvinder. Når jeg ser disse Ansigter med de tusind Rynker, så taler de til mig om strengt Arbejde, om Tugt og Nøjsomhed og hårde Kår, men de taler ofte om meget mere. De Folk er ikke gået tomme og dumme gennem Tilværelsen. Deres Liv har haft et Indhold og en Mening. De Ansigter var ikke blevne sådan, om ikke stærke og evige Magter havde været med til at forme dem; kræfter fra det usynlige har været dagligt Brød for mangfoldige af dem"* [30]. Det var et af målene med undervisningen i hjemstavnslæren, at føre eleverne så tæt som muligt på den egn de kom fra. Ad den vej søgte Lund at lære eleverne deres eget udgangspunkt i fortid og nutid at kende, og samtidig fortalte det dem et stykke Danmarkshistorie. Også gennem myternes billedsprog, folkeviserne og ordsprogenes ejendommelige vidnedsbyrd om folkelige tankegange kan det almenmenneskelige fællesskab søges.

Med den elevsammensætning og det syn på historien og samtiden, som Lund bl.a. giver her, var det helt naturligt, at værdierne i bondesindet og bondelivet - kristentro, arbejdsomhed, fællesliv i husholdning, i sognet og i traditionen blev vigtige opdragelseselementer på Rødding Højskole i over en menneskealder.

Hans Lund videreførte den klassiske deling mellem de naturfaglige og humanistiske fag. I modsætning til Erik Appels undervisningsprogram i de naturfaglige fag, blev vægten hos Lund lagt på det landbrugsfaglige

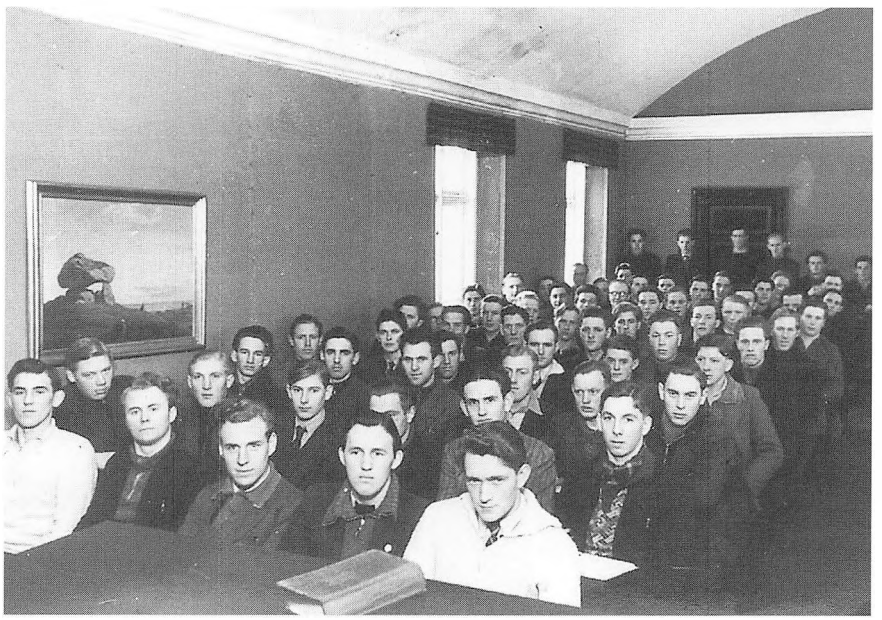

76. Foredragssalen. På bordet ligger den uundværlige højskolesangbog og på væggen hænger et billede af en stendysse. Historieforedraget kan begynde!

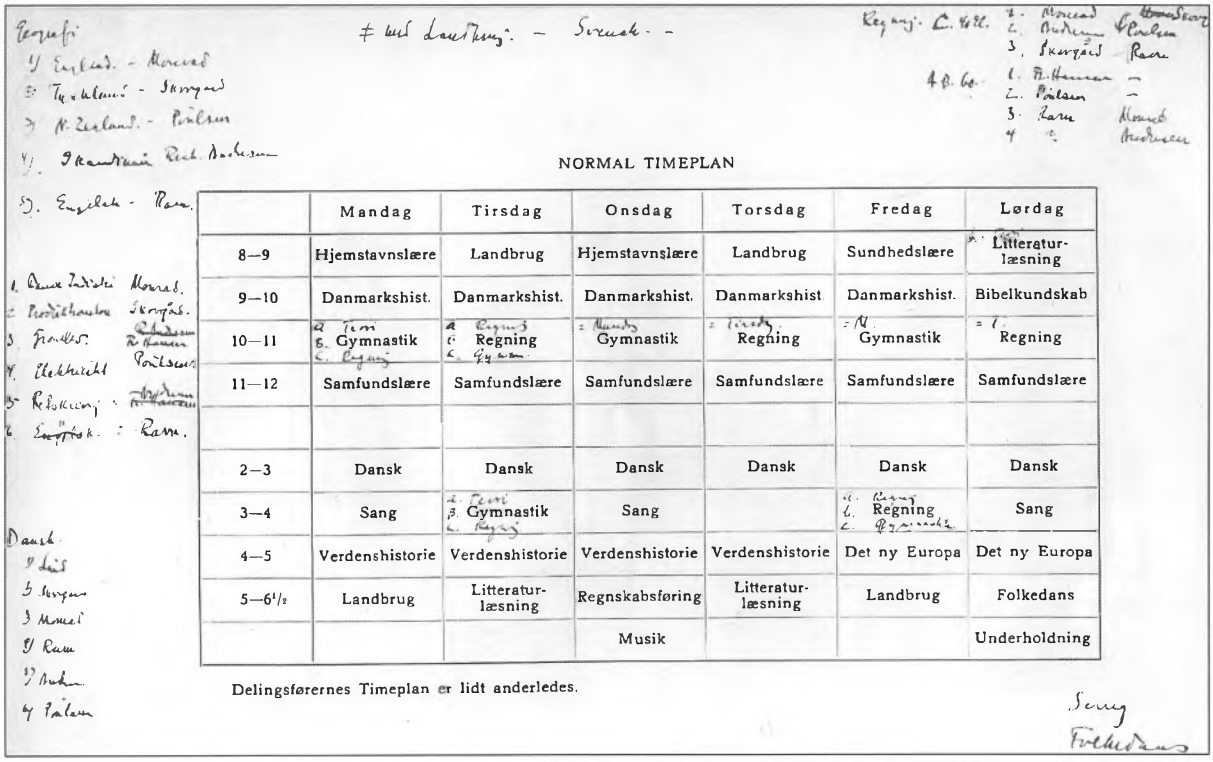

NORMAL TIMEPLAN

	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
8—9	Hjemstavnslære	Landbrug	Hjemstavnslære	Landbrug	Sundhedslære	Litteratur-læsning
9—10	Danmarkshist.	Danmarkshist.	Danmarkshist.	Danmarkshist	Danmarkshist.	Bibelkundskab
10—11	Gymnastik	Regning	Gymnastik	Regning	Gymnastik	Regning
11—12	Samfundslære	Samfundslære	Samfundslære	Samfundslære	Samfundslære	Samfundslære
2—3	Dansk	Dansk	Dansk	Dansk	Dansk	Dansk
3—4	Sang	Gymnastik	Sang		Regning	Sang
4—5	Verdenshistorie	Verdenshistorie	Verdenshistorie	Verdenshistorie	Det ny Europa	Det ny Europa
5—6½	Landbrug	Litteratur-læsning	Regnskabsføring	Litteratur-læsning	Landbrug	Folkedans
			Musik			Underholdning

Delingsførernes Timeplan er lidt anderledes.

77. Skema for vinterholdet 1935-36 med Lunds tilskrivninger.

(kvægavl, fodringslære, planteavl), regnskabsføring samt studiekredse i bl.a. kemi, fysik, landmåling. Blandt de humanistiske fag stod historie og samfundslære samt dansk og litteratur som de centrale fag med langt over halvdelen af timetallet.

Gymnastikken blev tilbudt som almindelig gymnastik med 5-6 timer om ugen eller som en særskilt uddannelse til delingsfører. Hertil krævedes både en teoridel og en mere omfattende praktisk gymnastik. Derfor havde elever, der havde valgt denne linie, flere timer end de øvrige fordelt på morgen- og aftentimer. Regning, sang, folkedans og sundhedslære udgjorde resten af fagudbuddet.

På sommerskolen, der var to måneder kortere end vinterskolen, forsvandt de landbrugsfaglige fag. Historie og samfundslære blev reduceret og samfundslæren blev lagt an på en gennemgang af emner, der havde tilknytning til hjemmet og husholdningen. Til gengæld var fag som dansk og litteratur, bibelkundskab og sang opprioriteret. Nye kvindebetonede fag som håndgerning og praktisk sygepleje, som fru Lund underviste i, var på pigernes skema.

Gennem de 26 år Lund var forstander for skolen var der kun små ændringer i undervisningsplanen, og, bortset fra introduktionen af fælles-skole om vinteren for mænd og kvinder i 1953, blev strukturen en tid fastholdt af Arne og Mette Fog Pedersen.

Det er umuligt at gennemgå indhold og udvikling i alle fag. I det følgende har vi udvalgt nogle af de centrale undervisningsemner på højskolen.

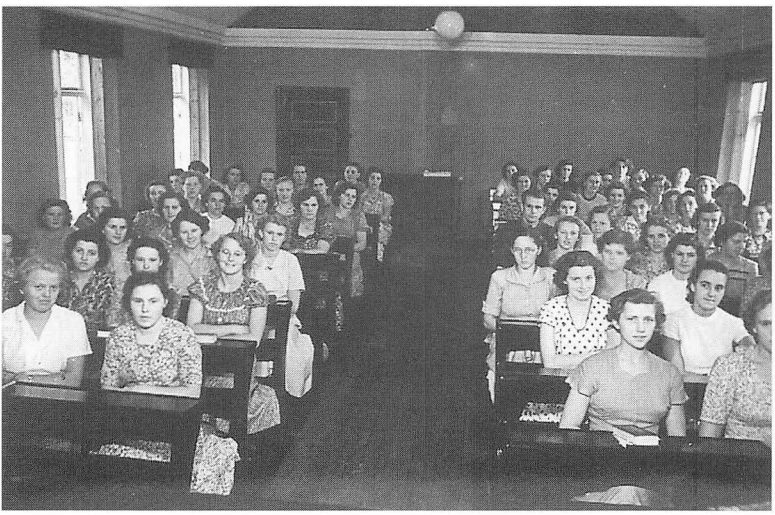

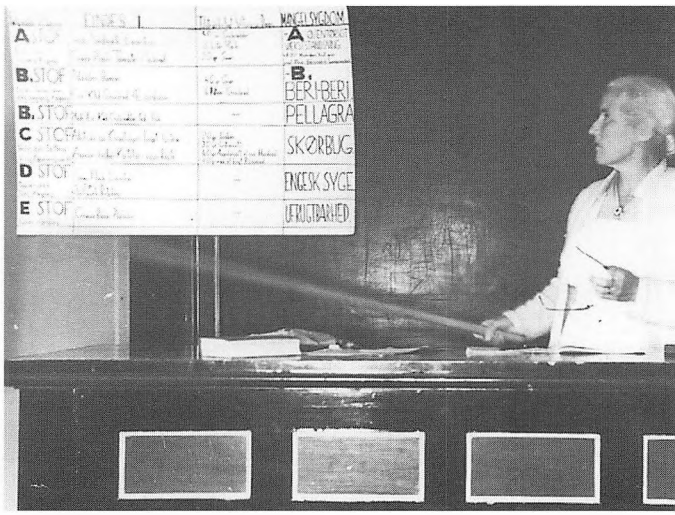

78. Sommerpigerne i foredragssalen o. 1950.

79. Fru. Lund underviser i sundhedslære.

Historie, samfundslære og hjemstavnslære

Blandt de første 72 elever i november 1926 sad den 18-årige Roar Skovmand. Han var en af de få ikke-landmænd på holdet. Fra hans hånd foreligger et udvalg af breve, han i vinteren 1926-27 skrev til sine forældre.

Efter Lunds velkomsttale og præsentation af eleverne, stod undervisning og lærere for tur. Lærerbemandingen var: Hans Lund, cand.teol. Arne Brandt Pedersen, cand.mag. Fridlev Skrubbeltrang, landbrugskandidat Th. Fjord Jensen, gymnastiklærer Frede Hansen og gymnastikassistent og sanglærer Fr. Skovmand Jørgensen. Derefter blev skemaet gennemgået. Eleverne fik udleveret et, og fyldte selv rubrikkerne ud efter anvisning med de enkelte dages undervisning. Ud over de obligatoriske fag kunne eleverne vælge mellem "frie fag" (studiekredse). Roar Skovmand havde svært ved at bestemme sig for, hvilket emne han skulle vælge. Skulle det være Sønderjyllands Historie med A. Brandt Pedersen, Jysk digtning med F. Skrubbeltrang, planteavl med Fjord Jensen eller Dansk bondeliv med Lund. Han valgte Sønderjyllands historie, men: *"er ved at ægre mig gul og grøn over at jeg ikke tog Dansk Bondeliv (Lund). Ikke fordi det sidste interesserer mig mere end det første, men fordi jeg utvivlsomt vil lære mere af det sidste"*[31]. Han fik af Lund lov til at bytte fag. Lund var i alle henseender Skovmands suverænt foretrukne lærer. Gang på gang fremhæver han Lunds undervisning og selvbevidst vurderer han de andre læreres. De blot snakker, er kedelige, er det mindste onde, bortset fra hans fætter Fr. Skovmand Jørgensen, som er festlig. Historie var hans ynglingsfag, og Lunds undervisning i Danmarkshistorie har han kun lovord til overs for: *"I Danmarkshistorie har vi kun Lund for Tiden. Han har holdt et udmærket Foredrag om Rationalismen, og saa har han (i ældre D.historie) talt om vore Landsbynavne. Det er Timer man faar meget ud af, ogsaa rent historisk giver de mig et stort Udbytte; bedre Orientering - og det er netop det, jeg har følt Savnet af under mine tidligere Studier - kunde jeg ikke have faaet ved et noksaa grundigt Studium paa Universitetet - i den*

Henseende i hvert Fald. Og selvom her ikke bliver Lejlighed til grundigt Studium, er det langtfra overfladisk; Lund slaaer ikke af paa noget, han er ikke populariserende; men viser os Kendsgerningerne, lægger dem til Rette og lader saa ofte os foretage Slutningerne. Og gennem denne sunde og grundige Oplysning giver han os jo meget mere, Mod og Haab og Lyst til Livet"[32].

I januar skulle eleverne igen vælge mellem nye "frie fag". Ved den lejlighed udbød Lund: samfundslære, Skrubbeltrang: nyere litteratur, Brandt Pedersen: nyere dansk kirkeliv og Fjord Jensen: landmåling. Skovmand valgte dennegang Brandt Pedersen. I starten var han glad for faget, men snart blev begrundelsen for valget af faget, at det var det fag, der passede ham mindst dårligt.

Den unge Skovmand var med højskoleopholdet sat i gang. Han afsluttede siden sine studier med en embedseksamen i historie.

Lunds foredrag i Danmarkshistorie, sønderjyllands historie, nordens- eller verdenshistorie byggede på en grundig forberedelse. I hans arkiv er bevaret henved et par hundrede forskellige foredrag og foredragsserier skrevet med Lunds karakteristiske håndskrift, og på store gule ark foldet på en helt ensartet måde på midten og derefter med en fem centimeter bred kant uden tekst bortset fra eventuelle tilskrivninger[33].

En foredragsserie i Danmarkshistorie var baseret på henved 100 ark sirligt håndskrevne sider, hvori han trak nogle politiske, økonomiske, sociale og kulturelle linier fra sagntid og vikingetid til omkring 1900, med en klar hovedvægt på det 19. århundrede. Denne periode førte naturligt Lund videre ind i den sønderjyske historie med den nationale kamps tilblivelse, de fremtrædende sønderjyske personligheder, krigene 1848-50 og 1864, forholdene og udviklingen mellem 1864 og 1920 under tysk

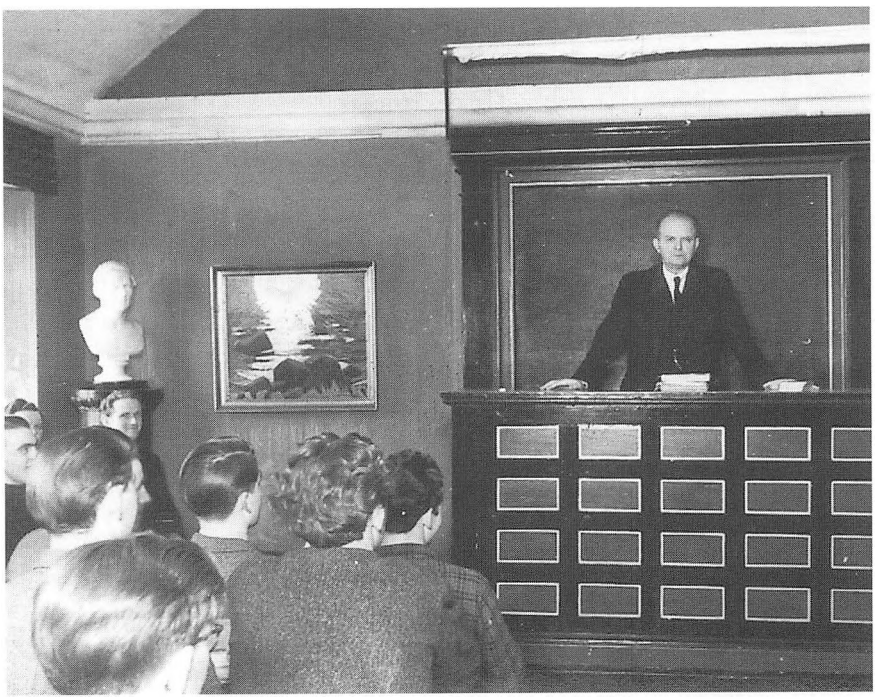

80. Hans Lund på talerstolen i foredragssalen med Flors buste i hjørnet i vinteren 1945-46.

styre, Genforeningen og H. P. Hanssen. Naturligvis var der variationer. Personal- , litteratur- , kunst- , sprog- , og religionshistoriske emner var ligeledes blandt hans foredrag. Emnerne var mange og bredden var stor.

Mange Lund-elever erindrer, at han holdt sine samfundslæretimer alene på grundlag af Statistisk Årbog. Pointen er naturligvis den, at så måtte undervisningen også være kedelig. Men nej. Lund kunne selv fra tørre tal gøre den levende og vedkommende! Også Svend Sidelmann, der var elev i 1932-33, erindrer, at: *"til de Timer brugte vi Statistisk Aarbog og han kunde gøre de tørre Tal levende for os og var god til at faa os med i Samtalen og give os et Indblik i mange Samfundsspørgsmaal, - og naar Diskussionen sommetider gik højt var Lund i sit Es, saa vidste han vi var optaget af Emnet"* [34]. Bag gennemgangen af de statistiske oplysninger, lå naturligvis et forarbejde gennem mange års virke som lærer, som gav ham forudsætninger for at brede betydningen af tallene ud til en analyse af aktuelle forhold i det danske samfund. I forlængelse af sin samfundslæreundervisning, og helt i overensstemmelse med linien fra højskolens start, talte Lund varmt om demokratiet, og med endnu større styrke i 1930'erne, da Italien og Tyskland fik fascistiske styreformer.

I de frie fag kunne historie- og samfundsinteresserede elever arbejde videre med hjemstavnslæren. Eleverne blev inddelt efter deres hjemstavn, og fik til opgave ved selvstændigt arbejde under Lunds vejledning at sætte sig ind i deres hjemegn. Kristen Nielsen fra Kirke-Hyllinge sogn på Sjælland, som var elev i vinteren 1943-44, har fulgt undervisningen, og gennem hans notater gives et indblik i hjemstavnslærens indhold. Det var en ganske systematisk gennemgang af amtets, herredets og sognets befolkningsforhold, de forskellige myndigheder, politiske valg, personskatter, ejendoms-og jordskatter, oldtidsmindesmærker - sten- , bronze- og jernalder, stednavne, landbyernes udvikling, dyrkningsfællesskabet, herregårde, byggeskik og kirkebygningerne. Nutid og fortid blev knyttet sammen i elevernes studier.

Emnerne kunne være forskellige, men formen den samme. Lund fastholdt en betydelig grad af kontinuitet i sin undervisning.

Lund var naturligvis ikke den eneste lærer på højskolen og ikke alle elever har været lige begejstrede for historieundervisningen. Ligesom Skovmand har eleverne haft deres favoriter blandt lærerne, og valg af de frie fag blev i nogen grad bestemt af sympati eller antipati for bestemte lærere. Det afspejler samtidig det særlige ved højskolepædagogikken. En lærer kan ikke undervise uden at lade sit engagement, sine synspunkter og personlighed spille med og præge undervisning og samvær med eleverne. Denne personlige undervisningsform har altid været et krævende kendetegn for lærere i højskolens tjeneste. Derfor kunne helt unge og uprøvede mennesker med vidt forskellige forudsætninger i uddannelse og livserfaring direkte træde ind i højskoleundervisningen. Pædagogikken *er* dem selv og bæres af deres optagethed af de emner de drager frem i undervisningen. Engagementet smitter til eleverne. På denne måde drages de med ind i undervisningens bestanddele.

Dansk og litteratur

Et andet af hovedfagene var dansk sprog og litteratur. Både på vinter- og sommerskolen deltes eleverne kort efter ankomsten ud på de forskellige danskhold alt efter deres forudsætninger. På sommerskolen var litteraturgennemgangen prioriteret højere end på vinterskolen. Pigerne fik både i foredrag, ved oplæsning og på de mindre hold lejlighed til at møde den nordiske litteratur. Pigerne valgte selv hvilket hold de ville på, og dermed hvilken digters værker de ønskede at arbejde med. Der blev f.eks. udbudt forfatteremner som: H. C. Andersen, Jacob Knudsen, Selma Lagerløf, Jonas Lie, Gunnar Gunnarson, Bjørnstjerne Bjørnson.

Mette Fog Pedersens første studiekreds handlede netop om Jacob Knudsen. Af bare nervøsitet forberedte hun sig så grundigt, at hun næsten kunne første kapitel af "Den gamle præst" (1899) udenad, og tillige havde hun skrevet en masse spørgsmål ned, hvis hun skulle gå i stå i timen. Samtalen gik alligevel livligt og godt[35].

På de obligatoriske danskhold var det ambitionen at lære eleverne at skrive et nogenlunde godt og fejlfrit dansk. Diktat, stileskrivning og udvidelse af elevernes ordforråd var vigtige bestanddele af undervisningen. På en vinterskole kunne eleverne hver nå at skrive 15-20 stile. Emnerne var meget forskellige. F.eks. skrev de om: min hjemegn, en dag i juleferien, er sandhedspligten ubetinget, dansk landbrug under krigen, et interview, fem breve: 1) plads søges, 2) til sognerådet i et skatteanliggende, 3) reklamation i anledning af en magelfuld vare, 4) til en foredragsholder, 5) frit[36]. Emnerne afspejler bl.a. ønsket om at give eleverne de nødvendige sproglige redskaber så de kunne klare sig i mange af livets forhold.

81. Anders Sørensens hold.

Gymnastik og sang

Den svenske gymnastik blev den store inspirationskilde for den folkelige danske gymnastik. I 1884 blev den introduceret i Danmark på Vallekilde Højskole. Den svenske gymnastik skabtes af digteren og gymnastikpædagogen Pehr Henrik Ling (1776-1839). Det afgørende nye i den lingske gymnastik var, at gymnastikken skulle tilpasses mennesket, og ikke omvendt mennesket, der skulle tilpasse sig bestemte øvelser[37]. I Danmark blev gymnastikken en vigtig bestanddel i højskolebevægelsen. Efter århundredeskiftet oprettede bl.a. Hadsten, Elbæk, Ryslinge og Ollerup-Folkehøjskole delingsføreruddannelse. Da Niels Bukh i 1920 åbnede Ollerup Gymnastikhøjskole skabtes et nyt centrum for udviklingen af gymnastikken og uddannelsen af gymnastikledere. Niels Bukh var ikke tilfreds med den lingske gymnastik, og udformede sit eget program - primitiv gymnastik[38]. Han lagde vægt på tempo og kraftudfoldelse.

Én af Niels Bukh's elever var Frede Hansen, som i efteråret 1923 blev ansat på Rødding Højskole. Han skulle opbygge en ny delingsføreruddannelse, som i første omgang skulle bidrage til at vende den fortvivlende nedgang i elevtallet. Fra 1923 til 1936 stod han for uddannelsen af 25 hold.

Gymnastikken var en synlig, hørlig og vigtig del af højskolens rytme. Ved afslutninger, større møder og sammen med andre ungdomsforeninger gav de almindelige gymnastikhold og delingsførerholdene opvisning. Det tiltrak altid mange tilskuere. At uddanne sig til delingsfører betød, at disse elever fik kompetance til selv at lede gymnastikhold. Det foregik gerne i et af leddene i det vidtforgrenede net af gymnastik- og ungdomsforeninger, der spredt over hele landet samlede mange unge mennesker.

82. Frede Hansens delingsførerpiger, sommeren 1933.

Hovedparten af eleverne deltog i den almindelige gymnastik. Det gjaldt også Svend Sidelmann i vinteren 1932-33: *"Saa var der Frede Hansen, der først og fremmest var en dygtig Gymnastiklærer der uddannede Delingsførere, hvoraf der var 30-35 af vort Hold - de havde ekstra Timer Morgen og Aften, saa de var godt spændt for. Vi andre Elever havde en alm. Elev som Gymnastikleder og vi skulde nok tage fat, for der var gerne ikke meget Varme i Gymn.salen"*[39].

Frede Hansen var levende engageret i både den praktiske gymnastik og den teoretiske udvikling. I 1920'erne og 1930'erne var der bevægelse i opfattelsen af de gymnastiske øvelser, som Frede Hansen fulgte på nært hold. Én af de fremmeste ledere Elli Bjørkstein besøgte således i pinsen 1927 højskolen med et hold studenter fra universitetet i Helsingfors. Det var en stor begivenhed. Rødding by var flagsmykket og skolen fyldtes til bristepunktet af interesserede tilskuere. Der blev talt, sunget og vist gymnastik. For Bjørkstein skulle gymnastikken ikke være et mål i sig selv men et middel. De gymnastiske øvelser skulle afspejle menneskets åndskraft. Ånd og legeme skulle smelte sammen. Kun derigennem ville gymnastikken virke frigørende og udvikle mennesket harmonisk. Fra begivenheden skriver Frede Hansen begejstret om gymnastikopvisningen, der var ledsaget af musik, at: *"Det var en Bevægelsernes Koncert, hvor man følte inderlig Samhørighed mellem Toners og Bevægelsers Klangfarve. Gymnasterne levede med, ja man kunde fristes til at sige, at Gymnastikken havde præget* ***dem*** *saa stærkt, at de helt prægede* ***den****"*[40].

Frede Hansen var derimod kritisk over for gymnastikkens legemsidealer og det videnskabelige grundlag og den sundhedsforestilling der lå bag. Idealerne, om en hvælvet brystkasse og at gøre rygsøjlen lige, betegnede han som skadelige og uhensigtsmæssige. Kraft, præcision, rytme, harmoni synes at være hans program med kropslig frihed i øvelserne. Undervisningen i teori omfattede først og fremmest en gennemgang af menneskets opbygning, muskellære, knoglebygning m.m. I den praktiske del indøvedes gang, løb, spring, spænde- og hæveøvelser og rygøvelser. Eleverne lærte at lede et hold, at forstå betydningen af lederens personlighed, at give kommando, samt at sammensætte et øvelsesprogram. Den tidligere Rødding-elev Ebbe Bach, der blev ansat som gymnastiklærer i 1939, og som virkede ved skolen indtil sin tragiske død i en trafikulykke i 1949, optrykte i 1944 i 18 punkter en dagsøvelse for delingsførere:

"DAGSØVELSE FOR DELINGSFØRERE

1. *St.lette Armsving med Hælhævning og lette Knæbøjninger.*
2. *St.Benspredning, Samling og Mellemhop, Armsving ud, Bøjning, Strækning op. Sving ud, Bøjning, Strækning ned og 1 Benspredning med Klap over Hovedet.*
3. *Bredst.modgaaende Armsving og modgaaende Rundsving 3 og 3.*
4. *St.Armsving frem med Hælhævning. Knæbøjning med enkelt og dobbelt Armsving ud, Armsving fremop og Kropbøjning til Gulvet....."*

Øvelsen slutter med:

18. Flyvtaast. 3 dybe Knæbøjninger.
Ribber: Haandstand og Spændbøjning.
Spring og Behændighedsøvelser: Højdespringskattespring - Tigerspring - Højt Overslag - Hovedspring - Kraftspring - Flyvespring - Frit - Flikflak"[41].

Hans efterfølger blev også en tidligere Rødding-elev Anders Sørensen. Han var kritisk over for anvendelsen af mange kræfter på formgivende øvelser på gulv og ved ribbe. I stedet ønskede han at fremme redskabs- og springgymnastikken. Den havde flere fordele. Ved redskabsøvelserne kunne man kombinere en smidiggørende gymnastik med øvelser, der styrker muskulaturen. Spring fremmer snarrådighed og dristighed og endelig har spring et sundt konkurrencemoment i sig[42]. Hvorvidt den sidste del af begrundelsen helt var i overensstemmelse med højskolegymnastiktraditionen er tvivlsom, men det var uden tvivl den vej gymnastikken udviklede sig i disse år.

Frede Hansen underviste både på vinterskolen og på sommerskolen. Efter hans afrejse i 1936 deltes hans stilling mellem en mandlig lærer for karlene og en kvindelig gymnastiklærerinde for pigerne. Fra sommeren 1938 og frem til 1953 kom hvert år Anne Marie Lind Børup. I sommeren 1938 måtte hun bede om fri til at lede et andet kursus i Sverige. Som vikar valgte hun én af sine elitepiger fra A.G.F. Nanna Bjelke, der blev på skolen som lærer fra september 1938[43].

Tre måneder var kort tid til at sætte de piger, der havde valgt delingsføreruddannelsen ind i gymnastikteorien og gennemføre de nødvendige øvelser. Det var derfor en kritisk fru Børup, som i 1942 skrev, at: *"Uddannelsen af vore kvindelige Delingsførere er noget stedmoderligt behandlet i Sammenligning med Uddannelsen af de unge Mænd. Der er stor Forskel paa 3 og 5 Maaneder, og Forskellen bliver endnu større, naar man tænker*

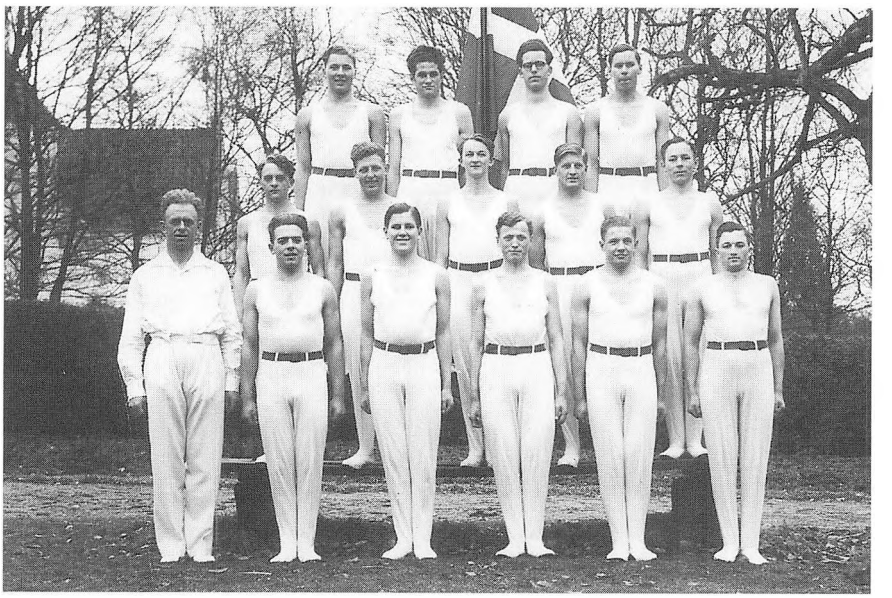

83. Ebbe Bachs delingsførerhold 1939-40.

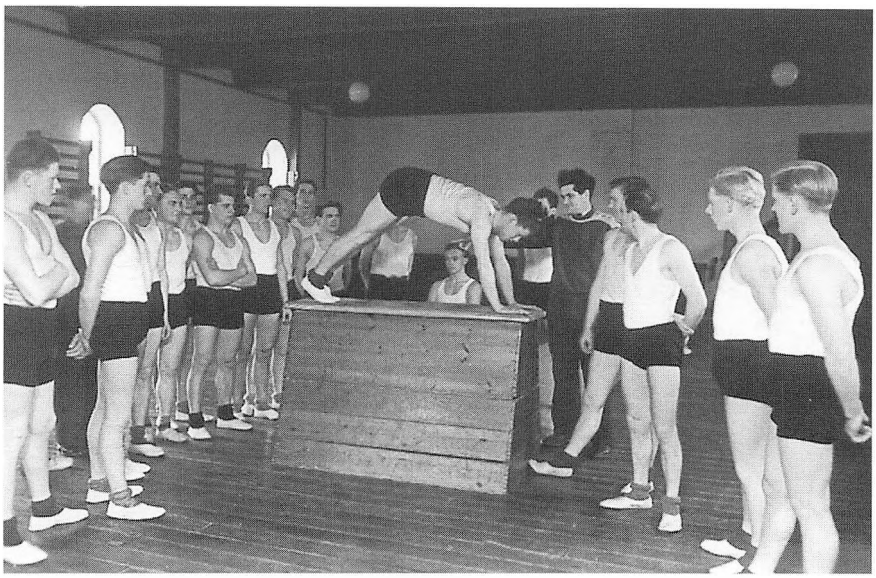

84. Anders Sørensen underviser i brugen af plint.

paa, at Kvindegymnastikken er vanskeligere at sætte sig ind i, Stoffet mere omfattende og kompliceret" [44]. Af den grund udbød fru Børup et supplerende kursus til delingsføreruddannelsen i september måned. Kvindegymnastikken var måske mere kompliceret end mandsgymnastikkens mere kraftbetonede udfoldelse. I kvindegymnastikken skulle de kvindelige værdier udtrykkes gennem de rytmiske og helst yndefulde bevægelser. Balanceøvelser på bom, rytme, stræk, yndefuld gang, sansen for sammenhængen mellem kroppens runde og fyldige former skulle overføres til gymnastikøvelserne. Det var ikke altid en nem opgave at få et hold piger til at bevæge sig i takt, ensartet og med den fornødne ynde. Gymnastikken satte kolorit på skolen, når den var klædt på til fest. Sommerskolens mange afbrydelser - elevmøde, forældredag og konemøde - var anledninger til at vise frem, hvad pigerene havde lært. Oftest kom de sidste øvelser først på plads lige inden opvisningen skulle finde sted.

85. Nanna Bjelke instruerer gymnastikpigerne i sommeren 1941.

Sangen var skemalagt og højskolesangbogen var en grundbog på skolen. Eleverne skulle bl.a. lære de vigtigste nationale og folkelige sange en- eller flerstemmigt. Man har naturligvis sunget *"Det haver så nyligen regnet"* og *"Det er så køhnt, det er så dejle"* og mange af Grundtvigs pragtfulde salmer og sange. Sangen har den særlige egenskab, at den ejer en gennemgående sammenbindende kraft som fremmer fællesskabsfølelsen, uanset stemmepragt. For de af eleverne der var i besiddelse af de bedre og bedste stemmer var der mulighed for at deltage i højskolens kor. Hver dag blev der sunget. Dagen indledtes med en salme og morgenandagt, ved undervisningstimernes begyndelse sang man og om aftenen. Også ved møder, stævner og foredrag var det naturligt at starte og slutte med sang.

Skiftende lærere og lærerinder varetog undervisningen. I de første år virker det lidt tilfældigt hvem der tog sig af den, men fra midten af 1930'erne varetog Inge Margrethe Hanssen og senere Marie Mikkelsen

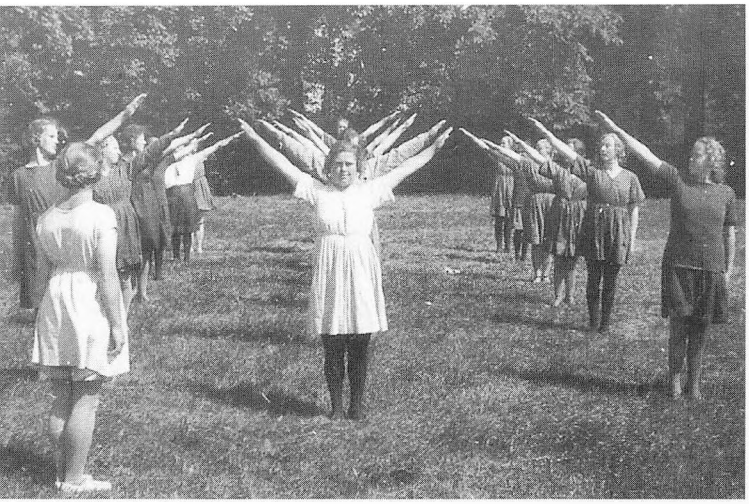

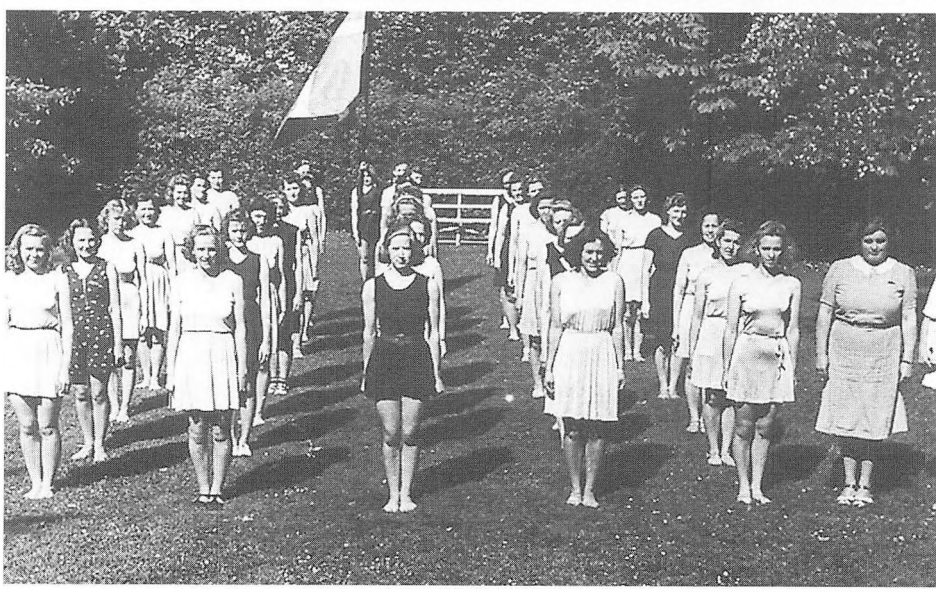

86. Gymnastikken spillede en stor rolle på højskolen og "fyldte" meget i hverdag og til festlige lejligheder. Symmetrien spillede en stor rolle for holdet i 1924. For Anne Marie Børup spillede det ensartede, næsten militæriske, en rolle. Med Else Friis Sørensen synes variationen større, i hvert tilfælde i dragten.

87. Et af Marie Mikkelsens mange højskolekor.

undervisningen. Marie Mikkelsen blev i over 30 år en gennemgående person i skolens musik- og sangundervisning. Ved hendes død i 1979 beskriver Arne Fog Pedersen hendes arbejdsområde: *"Marie Mikkelsen blev fuldt beskæftiget lærerinde ved Rødding Højskole, hun ledede skolens sangkor, havde fællessang, studiekreds i musikforståelse, spillede til al sang, og hver morgen når jeg kom over i foredragssalen, sad hun ved flygelet og ventede på at skulle spille salmerne til morgensang"*[45].

Sangen var en så selvfølgelig del af skolens hele liv, at ingen har bekymret sig om at omtale den. Den var der bare.

Håndgerning og boliglære

Et af sommerskolens store fag var håndgerning. 5-7 timer ugentligt sad pigerne bøjede over vævning og broderi. Siden 1932 stod Else Koch for undervisningen. Mette Fog Pedersen blev hendes assistent i 1939, og da Else Koch rejste i 1940 overtog Mette Fog Pedersen ansvaret for undervisningen.

Det var kun en lille gruppe elever, der kunne få lov til at væve med de få bordvæve. Men der var interesse for det. I midten af 1930'erne var det blevet moderne. Grunden hertil fandt Else Koch i, at kvaliteten af de maskinvævede tekstiler var for ringe, og at de slet ikke havde et individuelt, håndværksmæssigt præg. Dertil kom, at dette traditionelle kvindearbejde, som var blevet afløst af industriens frembringelser, kaldte på noget i kvinden. Hun havde givet et arbejde fra sig til industrien og havde ikke fundet et andet indholdsrigt arbejde. Derfor fandt hun nu oldemors gamle væv frem for selv at sammensætte farver, former og materialer[46].

Idealet fandt man i håndarbejder, udført af den danske almue i tiden fra ca.1750-1850. Gennem institutionen Højskolernes Håndarbejde formidledes værdifulde mønstre til håndarbejdsundervisningen rundt om på landets højskoler. Mette Fog Pedersen tegnede selv mønstre og fik dem udgivet via Højskolernes Håndarbejde.

88. Fru Fog holder sit foredrag om "god og dårlig smag".

89. Fru Fog inspicerer!

Eleverne var ikke opdelt i mindre hold i håndarbejdstimerne. De ofte over 100 piger sad samlet og lod sig vejlede af fru Fog og en assistent. Der er ingen tvivl om, at fru Fog var en hårdhændet smagsdommer, ja nogle vil betegne hendes vurderinger som diktatoriske. Hun vidste, hvad der var smukt, og hvad der var grimt, hvad der var kvalitet og ikke. Hun så derfor en opgave i at vejlede de unge piger til en sikker sans for mønstre, farver og kvalitet. Men det har ikke altid været nemt at overbevise pigerne, som hun skriver i sin erindringsbog: *"Der var naturligvis mange af de unge piger, der i forvejen havde en sikker sans for kvalitet og gode ting. Men der var endnu flere, overfor hvem jeg måtte bruge al min fantasi og overtalelsesevne for at få dem til at indse, at de burde vælge noget bedre end det, de havde tænkt sig. Hvor mange gange er jeg ikke blevet spurgt om lov til at sy "en spis'stu'sæt" eller "en toiletsæt" helst påtegnet med "roser og blommer" eller i det mindste syet på etamine med "Amagergarn". Et sæt bestod af 3-4 løbere eller servietter i forskellig størrelse, men med akkurat samme broderier, beregnet til at fordeles over henholdsvis en spisestue eller et toiletmøbel. Det var jo lidt fantasiløst"*[47].

Da det også blev moderne i begyndelsen af 1940'erne på højskoler at oprette faget boliglære, så Mette Fog Pedersen en opgave i at vejlede i sammensætning af et smagfuldt hjem. Hun gennemgik bl.a. stilhistorie, møbelkunst, viste billeder fra "Tidens Kvinder" og fortalte så i øvrigt om den rette sammensætning af møblementet. Om dette spørgsmål kunne bølgerne i diskussionen gå højt: *"langt de fleste af eleverne var indstillet på, at til en ordentlig dagligstue hører et af de såkaldte færdige møblementer. De var mildest talt forfærdelige. Der hørte gerne en stor sofa, to eller tre tunge lænestole, måske et par små stole, sybord m.m. til. Alt udført i nøjagtig samme stil. Såvel smag som kvalitet var ringe. Der krævedes megen diplomati for at få eleverne til at forstå, at de moderne lette danske møbler, ofte tegnet af fine arkitekter, gav helt anderledes muligheder for en levende og morsom stue, hvor ikke alt var af samme udseende og udformning. Det gjaldt jo for enhver pris om ikke at såre pigerne, i hvis hjem de såkaldte "Møblementsmøbler"*

mange steder stod i den fine stue"[48]. Der skal ikke megen fantasi til at forestille sig, hvilke diskussioner denne undervisning kunne give anledning til i hjemmene, når de unge piger, optaget af disse smagsideer, kastede sig over forældrenes "smagløse" møblement.

På skolen knoklede eleverne med at få håndarbejder færdige til udstillingerne ved elev- og konemødet i juli-måned. Her blev de udsat for tidligere elevers og konernes skarpt vurderende, kritiske og ind imellem også anerkendende blikke.

Lærerne

Frem til ca.1960 har næsten 100 lærere haft deres virke ved højskolen. Alene i Lunds forstanderperiode underviste ca. 70 forskellige lærere på skolen. Lærerudskiftningen var derfor meget stor. Lund benyttede sig af unge lærere, som var ved at afslutte deres uddannelse og som havde forbindelse med Studenterkredsen i København. I gennem mange år kom disse januar-studenter og tog del i undervisningen.

For langt hovedparten af lærerne var højskolen en station på vejen til andet arbejde. Det gjaldt især for mange cand.teol'er, som i et, to eller tre år underviste og derefter fik et præsteembede. Blandt disse kan bl.a. nævnes: Olav Nyholm, Tage Rydal, Jørgen Fenger, Poul Henriksen. Richard Andersen bevarede sin nære tilknytning til Rødding Højskole, og kom i perioder og underviste samtidig med varetagelsen af sin præstegerning. Udover cand.teol'erne var der et gennemtræk af landbrugskandidater, og ikke mindst lærerinderne på sommerskolen, som når de blev gift, fik anden "beskæftigelse".

Lund søgte i sin personalepolitik at skabe en fast, stabil kerne af lærere. Foruden Lund selv, var det fra 1926 cand.teol. Arne Brandt Pedersen og gymnastiklærer Frede Hansen. Begge fulgte de opgangstiden til midten af 1930'erne. Arne Brandt Pedersen fortsatte som forstander på Vrå Højskole. Frede Hansens interesse for børn og gymnastik ledte ham til en

90. Lærere ved sommerskolen i 1928: Marie Markussen, Asta Thomsen, Sofie Müller, Sara Kristensen, Arne Brandt Pedersen, Aksel Stenbæk, Frede Hansen, Fridlev Skrubbeltrang og Hr. og fru Lund.

91. Lærerne ved sommerskolen 1932. Fru Lund sidder forrest iklædt sin sygeplejeuniform.

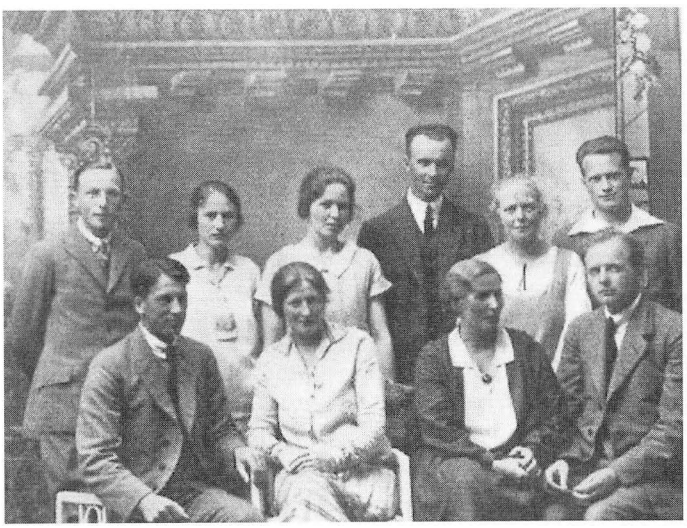

stilling som folkeskolelærer. Da Sigurd Brøndsted også efter 6 år forlod skolen i 1935, opstod der et hul i rækken af faste lærere. Først fra 1939 lykkedes det igen at sammensætte et fast hold med Ebbe Bach som gymnastiklærer, fru Børup som gymnastiklærer om sommeren, gymnastiklærer Nanna Bjelke (Jensen), landbrugslærer Einar Jensen (tog sig også af landbruget), cand.teol. Arne og Mette Fog Pedersen, cand.polit. Johannes Rosendahl, Inge Margrethe Hanssen og Marie Mikkelsen. Efter krigsårenes meget store elevhold var der atter et vist opbrud i lærerstaben, og det lykkedes ikke Lund at skabe en ny, fast kerne af lærere inden han forlod forstanderposten i 1952.

Da Fog Pedersen overtog forstanderhvervet efter Lund videreførte han i mange henseender Lunds personalepolitik. Else Friis Sørensen og delvist Anders Sørensen blev faste støtter, ligesom Marie Mikkelsen, cand.mag. Asbjørn Mandø og Jacob og Ditte Krøgholt, cand.teol. Fuglsang Damgaard, cand.polit. Thomas Rørdam og landbrugslærer Niels Lassen.

Der forelå gerne en ansættelseskontrakt, som forstanderen havde udformet. Desværre har vi ikke for Lunds periode eksempler herpå, og den følgende er næppe i alle henseender dækkende for ansættelsesbetingelserne på Rødding Højskole, men et eksempel på, hvordan en sådan kunne være udformet. Ansættelseskontrakten er højskolelærer Thomas Rørdams fra 1947, da han var ansat ved en anden højskole: *"Stillingens forpligtelser er følgende: Der skal bestrides et ugentligt timetal på imellem 20 og 25 timer, hvoraf fra 6 til 12 foredragstimer. Han deltager med forstanderen i ledelse og ordning af fester og møder samt i varetagelsen af alle forhold vedr. reparation af lokaler og materiel. Han må være villig til at påtage sig telefonering til håndværkere og leverandører. Der påhviler ham det daglige tilsyn med elever, værelser og skolelokaler, herunder også påseen af elevernes rettidige hjemkomst efter søndage og ferierejser samt af deres rettidige brug af varme, lys, vand og gymnastikapparater m.m. Han er forpligtet til uden for sin ugentlige fridag og friaften såvel søndage som hverdage at være til stede ved alle skolens måltider, ligesom hans hustru og børn normalt forudsættes at deltage i disse, morgenmåltiderne dog undtagne.*

Navnlig må det fremhæves, at han såvel som forstanderen og de andre lærere må se det som en væsentlig del af sin opgave at holde sit hjem åbent for besøg af såvel indeværende som tidligere holds elever både enkeltvis og i følge. Det siger sig selv, at både hans private huslivs og hans arbejdes krav her vil give en vis begrænsning, men på tre fordringer kan der ikke slås af:

1) han og hans hustru og deres hjem må om søndagen og særlig søndag aften altid stå til elevernes disposition. Det må være dem en selvfølge i et par aftentimer at modtage deres besøg eller samles med dem i skolens lokaler, de må være parate til også at give en del af dagen til samvær eller arrangementer til de unges fornøjelse, og dette må gå forud for eller kunne forenes med samværet af eventuelle private gæster. Af denne grund er den ugentlige fridag forudset, og den lærer eller lærerhustru, som ikke er til sinds at bringe gerningen det offer, skal ikke søge stillingen.

2) *Mindst et par af ugens andre aftener bør der kunne reserveres nogen tid til at tage mod småbesøg af elever og føre samtaler med disse.*

3) *For tilrejsende gamle elever må døren i vid udstrækning stå åben. At pleje forholdet til disse er et vigtigt led i gerningen"*[49].

Mange kommentarer behøver denne kontrakt vel ikke. Men det er karakteristisk, at forstanderens ret til at fastsætte betingelserne og hans autoritet i øvrigt ikke blev antastet.

Lund var også entydigt i centrum og havde autoritet blandt lærerne, og kunne bruge den. Det er ligeså karakteristisk, at når Mads K. Gram, medlem af skolens arbejdsudvalg og i mange år skolens reelle formand, var på besøg, var der ingen tvivl om hvem der besad autoriteten: Mads K. Gram. Dette autoritetshierarki fandtes såvel på højskolen som i forholdet mellem højskolen og omverdenen.

Lærergerningen var alsidig og krævende. I otte måneder om året gik fritid og skolearbejde op i et. Når arbejdet på den måde fuldt og helt lagde beslag på lærerkraften, sørgede Lund gerne for, at evt. lærerkoner også fik timer ved skolen og blev inddraget i højskolearbejdet. Det var i tråd med hans forestilling om et fællesliv og fælleshushold med ham som husbond på skolen. Efter middagen, hvor lærerne havde faste pladser for enden af bordene i spisesalen, samledes lærerne til kaffe hos Lunds, hvor skolens forhold, elever og andet aktuelt blev drøftet. En enkelt aften om ugen var der arrangeret lærerspisning hos hr. og fru Lund.

Ud over forældredagens besøg i lærerhjem, var det en selvfølge at de stod åbne for eleverne. At eleverne var velkomne får man indtryk af i et af brevene i en vandrebog for gruppen "Sværmen fra 1945". Det var kutyme, at nogle sommerpiger fortsatte som medhjælp i køkken og rengøring vinteren efter de selv havde været elever om sommeren. En af pigerne fra sommeren 1945 skriver, at: *"Den 24. Januar havde Ejnar Jensen Fødselsdag og da var alle Sommerpigerne fra Skolen og Omegn inviteret paa Annekset til Fødselsdag, Lund, vores nye lærer Knud Larsen og Bach var der ogsaa, vi havde saadan en dejlig Aften i deres hyggelige lille Hjem og vi fik rigtig Kaffe, Kringle, Æblekage og Cigaretter og sluttede af med Citronfromage"*[50].

Det var således en livsform at træde ind i lærergerningen på højskolen.

92. Lund og lærerne på række for enden af bordene i færd med at øse suppen op.

Undervisningen i en brydningstid efter 1960

I Fog Pedersens åbningstale til sit sidste elevhold den 2.maj 1976, berørte han spørgsmålet om forandring og kontinuitet. Hans sagde bl.a. til de 48 nye elever, at: *"Kunne man tænke sig en fra holdet 1844 på Rødding Højskole sat ved siden af en af jer fra sommeren 1976, kunne I ( ) knap tale sammen. Ja, I ville vel nok forstå hinandens sprog, men I ville ikke have meget at tale om. I ville være meget forskellige. Det ville ikke så meget være selve stedet, der var forandret, for den lange allé og den store gårdsplads og mange af husene rundt om ligger her i dag som for mere end hundrede år siden. Men selve skolen er jo ikke en samling huse rundt om en gårdsplads, men derimod de mennesker, der befolker disse huse, den elevflok, der skal fylde skolens ydre rammer med liv og indhold i de mange hverdage. I en vis forstand skal sådan en højskole rejses forfra to gange om året, hver gang et nyt elevhold rykker ind i gården"*[51].

Forholdene havde forandret sig i det lange spand af tid mellem 1844 og 1976, og i fortættet form stod Fog Pedersen selv midt i en kritisk og opbrudspræget periode, som afspejlede sig i elevgruppen og i undervisningen. Først efter flere omlægninger af undervisning og skemastruktur, lykkedes det i 1980'erne at nå frem til en ny fast ramme om undervisningen.

Fog Pedersen havde i en del år været lærer under Lund. Af ham lærte han at drive højskole og den lærdom holdt han nogenlunde fast ved, da han overtog forstandergerningen i 1953. Det var dog ikke Lunds "historiske skole", det nye forstanderpar videreførte. Naturligvis spillede historieundervisningen en stor rolle, men Fog Pedersen personaliserede ikke denne type skole. Det var snarere en bred, almen højskole med vægt på aktuelle samfundsspørgsmål i ind og udland, litteratur og historie, der kom til at stå i første række i skolens undervisning.

Det blev almindeligt på landets højskoler efter krigen at blande kønnene på holdene. Med forstanderskiftet fra Lund til Fog Pedersen benyttede man anledningen i 1953 til at optage både piger og karle på vinterskolen. Da det viste sig, at pigerne svigtede sommerskolen til fordel for det længere vinterforløb, blev også sommerskolen omdannet til fællesskole i 1959.

Bortset fra disse ændringer fastholdt Fog Pedersen Lunds patriarkalske ledelsesstil, som han havde lært at kende i sin tid som lærer under Lund. I højskolens gyldne årti fra 1960-70 voksede lærerstaben til ca.18 lærere, men fra midten af 1970'erne reduceredes antallet efterhånden som elevtallet faldt. I 1988 varetog 4-5 faste lærere undervisningen sammen med forstanderparret. Undervisningen blev der ikke ændret meget ved i Fog Pedersens tid. Det var først efter midten af 1970'erne, at der blev eksperimenteret med undervisningsform og skemastruktur. De kreative fag fik en markant og blivende position i undervisningen. Omlægningen af den, øgede til gengæld kravene til lærernes faglige kunnen. Fra at være generalister skulle lærerne i højere grad være specialister.

Under disse forandringer, der satte ind med styrke i slutningen af 1970'erne, gemmer sig ændringer i elevernes forventninger til højskolen og i deres forudsætninger. Den materielle kultur, under stærk påvirkning af amerikanske værdier, slog igennem i højkonjunkturperioden i 1960'erne. Individualismen kom til at stå som en stærk modpol til højskolemiljøets fællesskabskrav. Der skulle i stigende grad tages hensyn til den enkelte elevs ønsker og behov.

Denne udvikling hang bl.a. sammen med, at en stigende del af de unge mødte med en længere skolegang, men uden den praktiske erfaring fra arbejde og hushold, som karlene og pigerene tidligere havde. Flere og flere havde enten real- eller studentereksamen. Det stillede krav til lærernes undervisningsniveau. Elementær dansk var der færre og færre elever, der havde behov for, mens søgningen til litteraturfag voksede, hvor der blev analyseret og diskuteret. Den gamle homogene elevgruppe med tilknytning til landbruget blev mere heterogent sammensat med et voksende indslag af byungdom. Nu mødes forskellige samfundslag og kulturer på højskolen.

Fagene

Det har altid været et afgørende element i højskolens undervisning, at højskolen - dens lærere - har frihed til selv at sammensætte, hvad man ønsker at undervise i. Denne måske skræmmende frihed, betyder ikke uvidenhed, stemningspræget oplevelsesjagt eller ligegyldighed. Den almene højskole er forpligtet af sit navn - folkehøjskole. Fog Pedersen sagde det ganske rammende til et hold elever på vinterskolen i 1965, at: *"D.v.s. det mål, den har (i) sig, og den klassiske opgave, den har fået betroet i vort folk, er både at være en højere skole for al folkets opvoksende ungdom - men også, og især - at være folkehøjskole ud fra den forudsætning, at den skal søge at samle undervisningen om de ting, der kommer os ved som hørende til et folk, nemlig det danske, og som mennesker indenfor dette folkesamfund. Højskolen er altså en folkehøjskole ikke alene i den forstand, at den er tænkt for folket, - men også i den forstand, at den underviser ud af folkets historie og kultur og aktuelle situation"*[52].

Højskolen er hvad lærerne er og kan hvad lærerne kan. Der er intet objektivt mål sat af myndighederne i undervisningsbekendtgørelser, men det er alene lærernes lyst, evne og engagement, der former undervisningen og højskolens linie. Det absolut afgørende er, at lærerne **vil** deres fag og emner, og her hjælper undervisnings- og eksamensfriheden den enkelte lærer i udformningen af undervisningens indhold, metode og mål. Det indebærer ikke for eleverne, at de blot kan læne sig tilbage og lade ordene i undervisningen dale ned over deres hoveder som stjerner fra himmelen. Flid og lyst til at dygtiggøre sig må mødes med lærerens engagement og evner.

Ganske vist afviste Flor i sin beretning i 1846 al tale om at eksaminere

Modstående side:
93. Timeplan vinteren 1965-66.

eleverne. Selvom princippet blev fastholdt gennem skolens historie, blev eleverne alligevel bedømt.

Allerede i den første elevfortegnelse fra 1844-64, indførte Høgsbro i vinteren 1853-54 ikke alene en bedømmelse af elevernes moralske habitus, men også deres præstationer. I en rubrik "Om opholdet ved højskolen" anføres f.eks. for elev nr.88 Peter Karl Grove Stephansen, at han var i besiddelse af: *"ringe evner, meget god flid, ringe fremskridt, meget god opførsel. 2.det halvår ligeså, men bedre fremskridt. 3.die halvår ligeså, gode fremskridt, udm.opf."*[53]. Denne praksis blev ordret videreført efter skolens genåbning i 1920. Fra én af de senere protokoller over elever fra 1948-49 - 1970-71, anføres for hver enkelt elev en bedømmelse af evner, flid, fremgang og opførsel. Sirligt er karaktererne fra g til ug indskrevet i de respektive rubrikker, samt eventuelle kommentarer til elevernes adfærd på højskolen[54].

Tilsyneladende opgav Fog Pedersen at føre protokollen videre i perioden fra 1957-58 - 1965-66. Fra 1966 er rubrikkerne udvidet til en omfattende bedømmelse af: skolegang, evner, dansk, delingsfører, øvrige fag, interesse, flid, opførsel, alm.indtryk og bemærkninger. Karaktererne kunne svinge mellem g- og ug, men langt hovedparten af eleverne fik karakteren mg. Fordelen for skolen var, at når elever henvendte sig, måske år efter højskoleopholdet for at få en udtalelse, kunne forstanderen forholdsvis hurtigt og nemt finde eleven og give en nuanceret udtalelse. Selvom det var en intern bedømmelse af eleverne, afveg den fra Flors oprindelige tanke om, at eleverne frit skulle søge oplysning på skolen uanset evner. Når man var i stand til at bedømme eleverne så præcist, var skridtet til en egentlig eksamen ikke stort, og det er vel snarere tradition end begrundet i faktiske forhold, at den ikke er blevet indført.

Den store frihed til selv at sammensætte undervisningsplanen, havde allerede Christian Flor fastslået i sin udformning af højskolen. Han ønskede undervisningen tilrettelagt så den både tilgodeså de naturvidenskabelige fag og de humanistiske fag. Som det fremgår af timeplanen for vinteren 1965-66 videreførte Fog Pedersen denne tradition. De naturvidenskabelige fag var bl.a. matematik og kemi, og de landbrugsfaglige fag var tilgodeset i emnerne bogføring og landbrug. Det var først i midten af 1970'erne, at Flors gamle undervisningsplan gradvist ophørte. Nye elevgrupper, fag og interesser trængte sig på.

Skemaet var bygget op om fællesfag for alle elever som foredrag, samfundslære, korsang, dansk og samtaletimen. I foredragstimerne var det især Danmarkshistorie, verdenshistorie, litterære og udenrigspolitiske emner, der blev behandlet. Valgfagene på mindre hold deltes i studiehold, særhold og gruppearbejde. Her var der mulighed for elevernes selvstændige arbejde med forskellige emner, afhængigt af hvilke emner de valgte ved ankomsten og ved holdskifte i januar. De valgfrie emner beroede på lærernes interesser og de kunne variere fra år til år. Nogle lærere formåede at fastholde deres valg af emner i mange år. Thomas Rørdam, som blev ansat i 1956 og gik på pension i 1979, underviste i over 20 år i emnet:

RØDDING HØJSKOLE *Timeplan vinteren 1965-66*

Tid	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
8,00-8,50	Gymnastik (kvindelig) Sprog Regning	Gymnastik (kvindelige delingsførere) Sprog Landbrug Samfund og lovovertrædere	Gymnastik (kvindelig) Sprog Landbrug Samfund og lovovertrædere	Gymnastik (kvindelige delingsførere) Sprog Landbrug Samfund og lovovertrædere	Gymnastik (kvindelige delingsførere) Sprog Landbrug Samfund og lovovertrædere	Gymnastik (kvindelige delingsførere) Sprog Landbrug Samfund og lovovertrædere
9,00- 9,50	*Foredrag* Danmarkshistorie	*Foredrag* Udenrigsorientering	*Foredrag* Danmarkshistorie	*Foredrag* Danmarkshistorie	*Foredrag* Danmarkshistorie	*Foredrag* Danmarkshistorie
9,50-10,10	Fri	Fri	Fri	Fri	Fri	Fri
10,10-11,00	Gymnastik (mandlig) Regning Håndarbejde Sprog Stoftryk	Gymnastik (mandlig) Regning Håndarbejde Sprog Stoftryk	Gymnastik (kvindelig) Sprog Regning	Gymnastik (mandlig) Regning Håndarbejde Sprog Stoftryk	Gymnastik (kvindelig) Sprog Regning	Gymnastik (kvindelig) Sprog Regning
11,10-12,00	Samfundslære	Korsang	Samfundslære	Samfundslære	Korsang	Samfundslære
12,00-14,00	Middag	Middag	Middag	Middag	Middag	Middag
14,00-14,50	Dansk	Gruppearbejde Dagligliv i Norden Litteratur Børn og bøger Musikforståelse Den moderne roman Religionsskiftet i Norden Afrika Dramatik Grønland	Dansk	Dansk	Dansk	kl. 13,00-14,00 Teori (kvindelige (delingsførere) Undervisnings-øvelser (mandlige delingsførere) Fri
14,50-15,10	Kaffe	Kaffe	Kaffe	Kaffe	Kaffe	Kaffe
15,10-16,00	Foredrag	Fri	Ugens samtaletime	*Gruppearbejde* Dagligliv i Norden Litteratur Børn og bøger Musikforståelse Den moderne roman Religionsskiftet i Norden Afrika Dramatik Grønland	Foredrag	Fri
16,10-17,00	Teori (mandlige delingsførere) Undervisnings-øvelser (kvindelige delingsførere) *Studiekreds* Sundhedslære Aktuel politik Verdensreligion Egnshistorie Kemi	Teori (kvindelige delingsførere) Undervisnings-øvelser (mandlige delingsførere) *Særhold* Frankrig rundt Arvelighedslære Familie og samfund Litteratur	Teori (mandlige delingsførere) Undervisnings-øverser (kvindelige delingsførere) *Studiekreds* Sundhedslære Aktuel politik Verdensreligion Egnshistorie Kemi	Teori (kvindelige delingsførere) Undervisnings-øverser (mandlige delingsførere) *Særhold* Frankrig rundt Arvelighedslære Famile og samfund Litteratur	Teori (mandlige delingsførere) Undervisnings-øvelser (kvindelige delingsførere) *Studiekreds* Sundhedslære Aktuel politik Verdensreligion Egnshistorie Kemi	Fri
17,10-18,00	Gymnastik (mandlige delingsførere) Bogføring Sprog Matematik Bogliglære	Gymnastik (mandlige delingsførere) Sprog Regning	Gymnastik (mandlige delingsførere) Bogføring Sprog Matematik Boliglære	Gymnastik (mandlige delingsførere) Sprog Regning	Gymnastik (mandlige delingsførere) Sprog Regning	Fri

samfund og lovovertrædere. Else Friis Sørensen havde gennem mange år emner i verdensdelen Afrika.

Foruden de humanistiske fag fyldte gymnastikken meget på skemaet. De der ønskede en delingsføreruddannelse, for at kvalificere sig til at overtage det frivillige gymnastikarbejde på hjemegnen, måtte påregne at anvende ca. 10 timer ugentligt herpå. Sammenlagt kunne eleverne højest følge 44 ugentlige undervisningstimer.

Det centrale omdrejningspunkt i højskoledagen var fortsat foredraget. Det var hovedsaligt forstanderens timer, men også enkelte andre lærere varetog foredragene gennem årene som f.eks. Thomas Rørdam, Mette Fog Pedersen, Carl Fuglsang Damgaard, Christen Damgaard Nielsen og Peter Holst. Det var i mange år et fast emne fra hold til hold i foredragstimerne, at hovedlinier i Danmarkshistorie og Sønderjyllands historie blev gennemgået. I samfundslæretimerne gennemgik Fog Pedersen bl.a. grundlovens historie, opbygning og forskellige bestemmelser. Politisk interesserede kunne desuden følge Peter Holsts timer i dansk politik med bl.a. en gennemgang af partiernes opbygning, folketinget, kommunernes selvstyre, folketingsvalg m.m., og øve sig i foreningslæren, så den enkelte elev fik sikkerhed i at drive en forening, holde tale og måske kunne tage del i den lokale VU-forenings arbejde.

Omkring 1970 blev foredragene og fællestimerne i samfundslære skåret ned med 40-50%. Man så, at der på sommerskolen i 1970 og igen på vinterskolen i 1970-71 kun var små samfundslærehold og at eleverne svigtede foredragene. I stedet kom der nye fag til i de forskellige faggrupper. Denne reduktion af fællesfagstimerne fortsatte de følgende år. I dag har eleverne kun én ugentlig foredragstime og en fælles samfundslæretime, kaldet S-debat. I modsætning til tidligere er i dag alle lærere forpligtede til at holde foredrag.

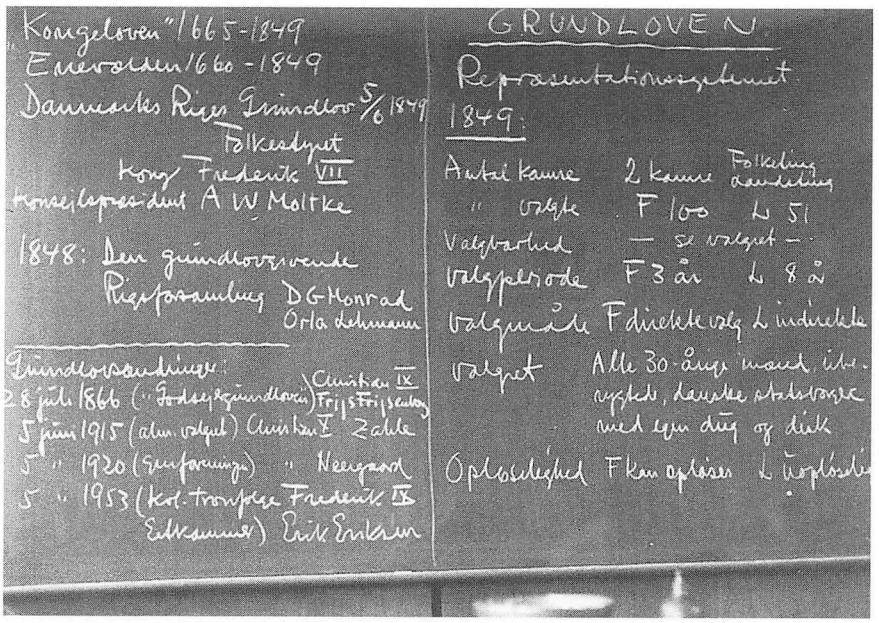

94. Fra Fog Pedersens undervisning i Grundloven.

95. Et elevprodukt fra emnedage i natur og miljø.

De unge mennesker ville selv arbejde med emnerne og den passive lytten til foredrag, uanset at en del af dem faktisk gik oplivede og klogere fra en foredragstime, blev fortrængt. Ligeledes vendte en voksende del af de unge ryggen til det formelle politiske systems opbygning og funktionsmåde, og ville hellere selv formulere, hvad der var vigtigt for dem. Græsrodsbevægelserne med en flad organisationsstruktur, der i hvert fald ikke skulle ligne de gamle partiers, blev det nye ideal. Autoriteter var pr. definition undertrykkere.

Der gik nogle år inden højskolen tog konsekvensen af elevernes ønsker om sammenhæng imellem de enkelte fag, en større grad af selvaktivitet og indflydelse på undervisningen. Med forstanderparret Kirsten og Erik Overgaard blev der fra 1978 eksperimenteret med undervisningsforløbene og skemaopbygningen.

På vinterholdet 1978-79 blev eleverne præsenteret for fire tema- eller emneperioder. Ca. 10 timer ugentligt i en månedstid blev afsat til, at projektholdene sammen med en lærer tilrettelagde arbejdet og arbejdsformen. Eleverne valgte sig ind på et emne, der så blev behandlet ud fra forskellige synsvinkler og i forskellige grupper. Et par af emnerne var "Hvad dragkisten gemmer..." og "Familien i velfærdssamfundet". Erfaringerne fra forløbene var for emnet »Hvad dragkisten gemmer«, at selvom lærerne arbejdede på lige fod med eleverne endte det med, at læreren alligevel blev placeret i sin traditionelle lærerrolle. I det andet tema lod man eleverne arbejde selv, og lærerne fjernede sig fra grupperne og fungerede som konsulenter, når eleverne havde brug for det.

Elevernes bedømmelse af projektet var, at de dygtige elever fik meget ud af det, mens de svagere elever følte sig svigtet og gav ofte op. Også lærerrollen havde vist sig vanskelig. Det var svært at vænne sig til den passive lærerrolle, samtidig med, at der var store krav til lærernes indbyrdes samarbejde og til forberedelse af temaerne[55]. Arbejdsformen var øjensynlig ikke helt tilfredsstillende. Man fastholdt alligevel projektformen. Emnerne kunne, som i vinteren 1979-80 være: biogas ved Jens Hadrup, dramatik ved Johs. Langer, plantefarvning ved Thorkild Lund og musik og sammenspil ved Karen Rieffestahl. Det var endnu ikke ved vinterskolens start fastlagt, hvordan projektholdenes arbejde i 7 uger kunne munde ud i et fælles tema i de resterende 8 uger af vinterskolen[56].

Grundfagene dansk, matematik, engelsk, tysk, regning og gymnastik var fortsat med 10 ugentlige timer gennem hele vinterskolen på elevernes skema. Danskholdene var tidligere inddelt efter elevernes forkundskaber. De afleverede ganske enkelt en diktat, hvorefter holdene blev sammensat og fordelt på lærerne. På de store elevhold i slutningen af 1960'erne kunne der være mange parallelle danskhold. Fra slutningen af 1970'erne blev det kutyme, at eleverne selv valgte hvilket niveau i dansk de behøvede. Der blev tilbudt timer i niveau fra elementær dansk til timer i litterær gennemgang og analyse. I 1980'erne gled elementær dansk ud til fordel for litteraturbetonede danskhold uanset forkundskaber. Der blev stadig arbejdet med både elementær dansk og litteratur i faget.[57].

96. Vindmøllen afprøves.

Med fastlæggelsen af fire måneders vinterskole og fire måneders sommerskole i 1980-81, etableredes en skemastruktur, der stortset er bevaret til i dag, bortset fra ændringer i periodefagsemnerne. Blandt de såkaldte periodefag eller liniefag var: gymnastiklederuddannelsen, keramik, tekstil, økologi/energi og historie og samfund med 7-8 timer ugentligt. Dertil kom andre valgfag i studiekredse og så dansk/litteratur.

Med den nye fagstruktur faldt der ro over skema- og undervisningsdiskussionen. Elevmæssigt var tilgangen tilmed god og stigende i de første år af 1980'erne. Nye fag var til gengæld blevet en fast bestanddel af fagudbuddet. Som uddannet biolog stod Jens Hadrup for bl.a. økologi/energiundervisningen. I starten blev der lagt vægt på at konstatere forurening. Eleverne tog bl.a. vandprøver, analyserede dem og fandt ud af i hvilket omfang landbrug, industri og bysamfund ødelagde den naturlige balance i naturen. Under indtryk af Tvind-skolernes store praktiske projekter, f.eks. den store vindmølle på vestkysten, inddrog man også på højskolen i stigende grad nye praktiske opgaver og forsøg. Et stort biogasanlæg og vindmølle blev bygget. Senere udviklede undervisningen sig i retning af et naturfag.

Oplevelseselementet kom til at spille en større rolle. Eleverne drog på fuglesangsture, til hav, marsk og vandløb for at studere dyre- og plantelivet i sin mangfoldighed. Ud fra en positiv indgang til faget var det muligt at åbne elevers øjne for værdierne i naturen[58].

Andre, som Thorkild Lund, inddrog de praktiske elementer i sin undervisning. Under temaet "mad og jord" indrettedes med elevernes medvirken forsøgshaver på hver 40 kvadratmeter, hvor det "bioorganiske system", det "økologiske system" og det "bio-dynamiske system" skulle afprøves. Han regnede med at opbygge en *"sund, levende og muldrig jord med mange regnorme og mikroorganismer"* [59]. Som fællesopgaver blev det

97. "Mad og jord"-holdet i gang med at høste udbyttet af forsøgshaverne.

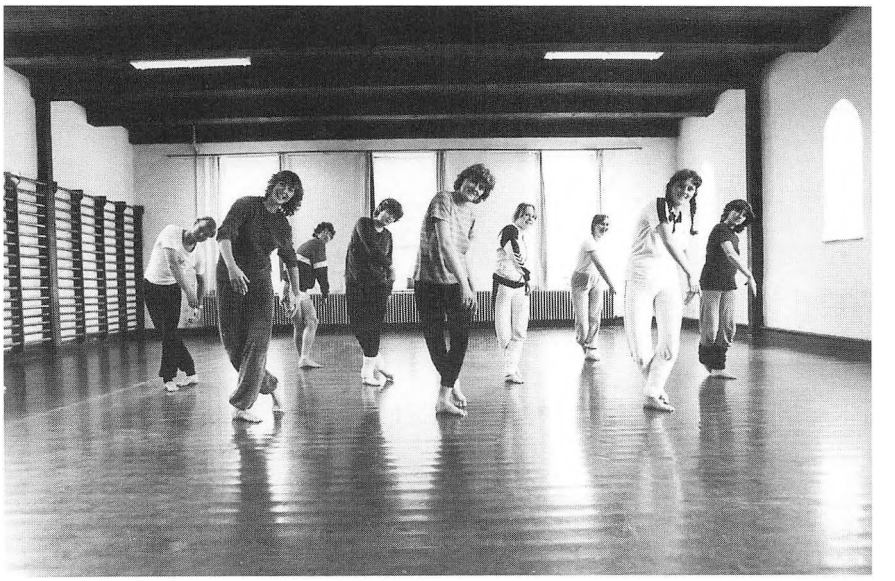

98. Gymnastikholdet 1983.

pålagt lærere og elever at passe haverne. Thomas Rørdam er blevet set i jakkesæt stå mellem kinakålene og luge ud mellem dem (interview med Peter Holst). Det var to verdener, der her stødte sammen. Selv oplevede Thorkild Lund ikke at se resultatet af sine anstrengelser, da han rejste i 1981. Det hele groede til.

De kreative fag: tekstil, keramik og musik fik deres faste, fremtrædende placering efter opførelsen af Solgården med foto, tegnelokaler, grafik, vævelokaler og plantefarvning af tekstiler. For en del af de ældre lærere, der kunne huske tilbage til Fog Pedersens periode, måtte denne reduktion af de klassiske højskolefag, som fandt sted fra midten af 1970'erne, have forekommet dem besynderlig. Men ungdommen var en anden og mere sammensat flok, som for langt hovedparten havde mindst 12 års boglig uddannelse bag sig. De ville hellere udfordre sanserne via de kreative fag end fortsætte, hvor de havde sluppet i de boglige fag.

Gymnastikken, som havde spillet en fremtrædende rolle i skolens historie, ændrede helt karakter. Delingsføreruddannelsen af karlene hørte op i 1970'erne og for pigerne kort efter 1982, da Else Friis Sørensen efter 35 års højskoletjeneste gik på pension. De gamle dagsøvelser fra Bukhs dage var afløst af boldspil, svømning og et bevægelsesfag, som ikke gav eleverne den samme kompetance til at vende hjem og tage del i ledelsen af den frivillige gymnastik. Jazz-ballet og det Jane Fonda inspirerede Aerobic vandt i stedet indpas.

I dag har historiefaget bevaret sin position i højskolens undervisning som et vigtigt fag. Den linie fastholdt Dorthe og Niels Holck, da de tiltrådte i 1988. Ud over historie undervises der i en række hovedfag: dramatik med Niels Holck, keramik under ledelse af Anders Birkegård, musikken Børge Solkjær Pedersen, pædagogikken og psykologien ved Stefan Graf, tekstil/billedmageri ved Marianne Vestergaard og Natur ved Mona Hadrup.

99. Dramaholdet 1992.

Lærerne

Det er et karakteristisk træk ved højskolen, at den har haft et stort lærerforbrug. Sammenlagt har ca. 250 lærere undervist ved skolen siden 1844, og alene i tidsrummet fra omkring 1960 til 1994 har over 100 lærere været knyttet til højskolen. Hovedparten af lærerne underviste i et enkelt semester eller i ganske få år førend de fandt anden beskæftigelse i eller uden for højskoleverdenen. Hvorvidt dette store lærerforbrug er et særligt forhold for Rødding Højskole, eller er et generelt træk i højskoleverdenen, kan ikke afgøres her. Den krævende arbejdsform, hvor lærerne boede på eller i umiddelbar nærhed af skolen, og i hovedparten af året brugte alle sine kræfter og sin tid på højskolen, har uden tvivl været en medvirkende faktor til personalegennemtrækket.

For forstanderne har det været en opgave at samle en grundstamme af lærere, som blev der i flere år og lærte skolens rytme og linie at kende. Ud fra oplysninger om nyansættelser og læreres afrejse fra skolen er det muligt at udskille dem, som i de enkelte årtier udgjorde skolens grundstamme. I 1950'erne sammensatte Arne og Mette Fog Pedersen et hold, der bestod af Else og Anders Friis Sørensen, Eva og Asbjørn Mandøe, Jacob og Ditte Krøgholt, Thomas Rørdam, Carl og Margit Fuglsang Damgaard og Marie Mikkelsen. Nogle af dem rejste inden udgangen af 1950'erne eller i de første år af 1960'erne, mens andre kom til. I de første år af 1960'erne var der vækst i skolen og i lærerstaben, men også et stort gennemtræk. Hans Henningsen og Georg og Gudrun Mulvad udgjorde overgangspersoner til et nyt hold i 1960'erne bestående af: Else og Anders Friis Sørensen, Marie Mikkelsen, Thomas Rørdam, Elith Vagn Hansen, Kirsten Rasmussen (bibliotekar), Anne Marie Thaning, Peter Holst, Lisbeth og Georg Bendix og C. Damgaard Nielsen. Igen var der ved overgangen til 1970'erne bevægelse i lærergruppen. I 1970'erne bestod grundstammen af Else Friis Sørensen, Johannes Langer, Esther

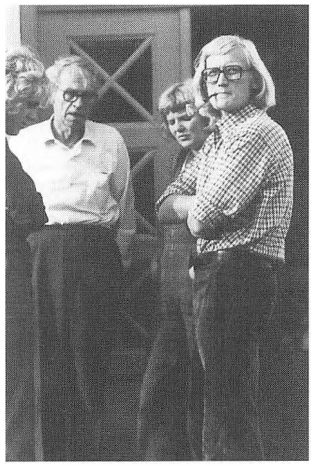

100. Generationer mødes. Thomas Rørdam, Jens og Mona Hadrup.

Rasmussen, Elisabeth og Thorkild Lund, Jens og Mona Hadrup, Karen Rieffestahl, Peter Holst, Thomas Rørdam og Kirsten Rasmussen.

I 1980'erne forsvandt mange af de gennemgående lærere helt tilbage til 1950'erne. I stedet dannedes et nyt hold bestående af: Jens og Mona Hadrup, Johannes Langer, Peter Holst, Børge Solkær Pedersen, Anders Birkegaard, Niels Larsen, Karin Langkjær, Karen Lundby og Trine Jørgensen. I begyndelsen af 1990'erne er Mona Hadrup, Børge Solkær Pedersen og Anders Birkegaard fortsat at finde i lærerstaben[60].

Ledelsesformen ændrede sig i perioden fra o.1960 til 1994. Da Fog Pedersen overtog forstanderposten videreførte han Lunds patriarkalske ledelsesstil. Han ansatte suverænt de lærere han ønskede, men sørgede, som Lund, for at sikre ansatte anstændige vilkår. F.eks. blev også hustruen tilbudt timer, hvis hun ønskede det. Det hang sammen med arbejdsvilkårene, som greb dybt ind ind familielivet. Ud over ca.16-18 timers ugentlig undervisning og forberedelse af den, deltog lærerne i middagsmåltidet, i lærersammenkomster ved formiddagskaffen, efter middagen og om eftermiddagen, samt i de forskellige aftenarrangementer, aktiviteter i weekenden og på skift i vagter. I det hele taget søgte ledelsen at skabe et trygt fællesliv på højskolen.

Jens og Mona Hadrup blev ansat som nogle af de sidste i Fog Pedersens tid. Selvom de først skulle begynde sammen med vinterholdet i november 1974, blev de ansat pr. 1/10. De fik en måneds tid til at flytte ind i det hus højskolen stillede til rådighed og til at finde sig til rette på stedet. Jens Hadrup var nyuddannet biolog og vidste ikke hvad højskole var. Alligevel havde han søgt stillingen. Jens Hadrup husker ansættelsessamtalen med Fog Pedersen sådan, at der ikke blev stillet bestemte krav til, hvad han skulle undervise i. Det måtte han selv definere. Det samme gjaldt Mona Hadrup, som fik tilbudt de timer hun ønskede[61]. Det var

101. Lærergruppen 1982. Jens Hadrup, Erik Overgaard, Trine Jørgensen, Karen Lundby, Kirsten Overgaard, Enno Hofeldt, Mona Hadrup, Johs. Langer, Karin Langkjær, Niels Huang, Niels Larsen, Peter Holst, Børge Solkær Pedersen.

tydeligt, at Fog Pedersen ønskede lærere med en bred, almen kunnen, og som med en nyansættelse kunne tilføre skolen et ungt engagement og nye synsvinkler. Den manglende præcisering af de faglige krav afspejler den fri undervisningsform, det ubundne valg af stof, og lærerens frihed til selv at tilrettelægge sin undervisning som han vil. Ved senere ansættelser er det helt anderledes præciseret hvilke fag og kvalifikationer højskolen ønsker dækket. Højskolen havde i de mellemliggende år udviklet en række specialfag, som krævede specialviden af lærerne.

I de sidste år af Fog Pedersens forstanderperiode begyndte den almindelige demokratisering af ledelsesfunktionerne i samfundet at slå igennem på højskolen. Til Fog Pedersens ikke udelte begejstring krævede eleverne større indflydelse på højskolens dagligdag. På vinterskolen 1972-73 afskaffedes skolerådet til fordel for et fælles skolemøde eller fællesmøde med elever, lærere, forstander og personale. Samme år introduceredes i overensstemmelse med den nye højskolelov fra 1970 et lærerråd. Lærergruppen skulle have andel i beslutninger vedrørende deres arbejdsbetingelser. Det endelige ansvar lå dog fortsat hos forstander og bestyrelse. Den første lærerrådsprotokol er desværre forsvundet. Det er derfor ikke muligt at se, hvorledes de første lærerrådsmøder fungerede og hvad de behandlede, men lærerrådet varslede nye tider i forholdet mellem forstander og lærere.

Forstanderen måtte dele sin bestemmelsesret med lærerne, men forstanderen havde stadig ansvaret for den daglige drift, skolens linie og for med dynamik og ideer at fremme skolens udvikling. Forstanderen blev mere lige i forholdet til lærerne - den patriarkalske ledelsesstil forsvandt. I stedet måtte forstanderen diskutere og overbevise lærergruppen om sine synspunkters rigtighed. På mindst et ugentligt lærerrådsmøde foregik/går

102. Lærergruppen 1990. Fra venstre: Børge Solkær Pedersen, John Pedersen, Mona Hadrup, Niels Holck, Dorthe Berg, Dorthe E. Holck, Susanne Stender og Anders Birkegaard.

disse diskussioner. Her drøftes bl.a. eleverne, skema, fag, arrangementer, fordeling af vagter, skolens økonomi, anskaffelser, korte kurser om sommeren, udlejninger, nyansættelser og meget mere. I forlængelse af møderne, og for at begrænse tidsforbruget på selve lærerrådsmødet, udvikledes en omfattende udvalgskultur, som bl.a. omfattede følgende udvalg: introduktions-, skuespil-, mad-, skema-, tur-, bygge-, fællesmøde-, S-debat-, rejse-, kursus-, landbrugs-, EDB-indkøbs-, udsmyknings- og dagligstue-, audio-, kunst-, PR-udvalg[62].

For lærerne betød de mange møder, at de fik indsigt i skolens forhold, at de fik indflydelse og medansvar for beslutningerne. Men det betød tillige, at alle nu spekulerede på højskolens forskellige forhold, som førhen alene var forstanderens overvejelser. Mødeaktiviteten blev yderligere udvidet med gangmøder. En eller to lærere blev knyttet til hver sin gang og skulle sammen med de elever, der boede på den, tage stilling til anliggender, der berørte denne gruppe elever. I en periode deltog lærerne også i rengøring og oprydning sammen med eleverne til oldfruens fortvivlelse. Morgensamling og foredrag, der førhen var forbeholdt bestemte lærere, blev nu et anliggende for alle lærere uanset forudsætninger og lyst. Lærerne blev m.a.o. som gruppe stillet lige indbyrdes og i forholdet til forstanderen med indførelsen af lærerrådet, men indflydelsen og ansvaret krævede samtidig mere af hver enkelt lærer.

Med Erik og Kirsten Overgaard skabtes kontraktligt ensartede forhold for lærerne. De blev ansat efter "Højskolelærernes Stilling", som indebar en kontraktlig forpligtelse til at undervise ca. 16-18 timer ugentligt i op til 36 uger årligt. Dertil kom det gråzone arbejde, der ligger i begrebet kostskolearbejde. Til gengæld fik lærerne større sikkerhed og tryghed i ansættelsen.

Personalet

Køkkenet

Et meget centralt punkt i højskolens liv og hverdag har altid været køkkenet. Det har til alle tider været vigtigt, at maden var god og velsmagende. Hvis dette ikke er tilfældet påvirker det også "ånden" på skolen.

Køkkenet har naturligvis ligesom resten af skolen undergået forandringer i løbet af de 150 år - fra at være en udskilt del af skolen, som var bortforpagtet til en bestyrer - og derfor blev betalt særskilt, til at være en integreret del af elevernes hverdag og ansvar, som det har været siden 1990.

Også køkkenets fysiske placering er ændret. I de første år var køkken, bryggers, mælkestue, spisekammer m.m. placeret i vestfløjens sydlige ende - op mod Flors hus. Selve køkkenet var ca.8×7 alen (5,3 m×4,7 m). Dette ses på en grundplan tegnet i 1846. Den viser desuden en stor køkkenhave med urtekælder og bagerhus, hvor der idag er foredragssal og pærehave. I tilknytning til køkkenet lå der boliger til køkkenleder og tjenestefolk.

I 1858 byggede man Kavalerfløjen med bl.a. en køkkenafdeling. I følge en skitse til grundplan over denne fløj, var køkkenafdelingen på ialt ca. 75 kvadratmeter (incl. køkken, spisekammer, mælkestue, bryggers og lagerhus). Den anden halvdel af huset var indrettet til folkestue, dagligstue og sovekamre til spiseværten og tjenestefolkene.

Selve køkkenet var ikke meget større end før flytningen (8x8 alen), men årsagen til flytningen har givetvis været, at køkkenet nu kom til at ligge i umiddelbar tilknytning til spisesalen, der var blevet indrettet i den vestlige ende af elevhuset, som var opført i efteråret 1845. En yderligere grund til opførelsen af Kavalerfløjen var, at skiftende forpagtere gennem flere år havde klaget over de dårlige boligforhold.

Ved genåbningen og ombygningen af skolen i 1920 flyttedes køkkenregionerne igen - til den nuværende placering. Køkkenet blev større, til gengæld var den specielle "mælkestue", hvor mælken blev efterbehandlet og bl.a. kærnet til smør, ikke længere nødvendig.

Køkkenpersonalet 1844-1885

Da højskolen i november 1845 tog elevhuset i brug, blev det nødvendigt at ansætte en *økonom* - dvs. en husholder, der skulle stå for forplejningen af eleverne. Det viste sig allerede i foråret 1846, at bestyrelsen måtte bortforpagte bespisningen og landbruget *samlet,* for at økonomen kunne fremskaffe de nødvendige fødevarer. Den første, der tiltrådte denne stilling var A. H. Posselt.

Imidlertid klagede både han og de senere forpagtere over forpagtningsafgiftens størrelse. Driften af landbruget var uhensigtsmæssig, og der var desuden klager over bespisningen. Posselts efterfølger H. Giørtz blev således i 1853 kritiseret for at have serveret blå svinekartofler for eleverne. Bestyrelsen opsagde derefter forpagtningen med ham[1]. De stadigt tilbagevendende problemer resulterede i, at man i 1859 delte forpagtningen mellem to forpagtere. Landbruget blev derefter drevet for skolens regning, mens bespisningen af eleverne blev bortforpagtet til en spisevært. Den lejekontrakt, der blev indgået med spiseværten den 1/5 1859 er heldigvis bevaret[2]. Den giver os værdifulde oplysninger om denne side af skolens liv.

Ifølge denne kontrakt, som er skrevet af Sofus Høgsbro, lejer spiseværten af skolen et hus med gårdsplads, have, tørvehus og svinesti imod en halvårlig leje af 25 rdl. Dette hus må være en del af den omtalte Kavalerfløj, som var blevet opført året før. Højskolen lånte ham 350 rdl. til anskaffelse af inventar, og skolen forpligtede sig til at vedligeholde bygningerne udvendig, mens han selv skulle sørge for den indvendige vedligeholdelse.

Hans arbejdsopgaver var følgende: *"Spiseværten forpligter sig til at forsyne eleverne med forsvarlig og sund spise og drikke, ligesom de fornødne gode tørv til varme i deres stuer og i spisesalen, således som det passer sig for ordentlige bøndersønner...." (§4)*

Udover eleverne skulle han sørge for skolens ugifte lærere "mod en passende betaling". Gårdens folk skulle også hos spiseværten have fuld kost med *"sengeklæder, rene lagener og håndklæder"* (§12). For forvalteren betalte skolen forud 47 rdl. om sommeren og 53 rdl. om vinteren og for hver voksen karl 40 rdl. om sommeren og 45 rdl. om vinteren, sidstnævnte fik ikke samme kost som eleverne og forvalteren, hvilket forklarer prisforskellen.

Spiseværtens aflønning var de penge, som eleverne betalte for forplejningen: *"Af enhver elev, der modtager kost og varme hos spiseværten, betales ham forud 50 rdl. for hver vinter - og 45 rdl. for hvert sommerhalvår" (§5)*

Hvis det skulle vise sig, at værtens indtægt ikke nåede 675 rdl. for sommeren og 1250 rdl. for vinteren, så godtgjorde højskolen 10% af det manglende beløb. Hvis han til gengæld tjente mere end henholdsvis 900 og 1500 rdl. så skulle højskolen have 10% af det overskydende beløb. Dvs. han var sikret en vis minimumsløn.

Med hensyn til leverancer af madvarer o.l., da var skolen i følge kontrakten forpligtet til at levere den mælk skolens køer gav, til en fastsat pris. Derudover, at: *"hjemkøre de fornødne tørv og at besørge de fornødne mælkekørsler for spiseværten mod en betaling ....ligesom også at sælge ham korn til de gængse priser, for så vidt den har det tilovers" (§2 og §13).* Som en pudsig tilføjelse kan nævnes, at skolen også forpligtede sig til at hente jordemoderen og lægen, hvis det skulle blive nødvendigt (§13).

Ved tiltrædelsen leverede højskolen en række naturalydelser til spiseværten. Han var forpligtet til at aflevere tilsvarende mængder ved fratræ-

delse: *"1 tdr. 4 skp. hvede, 2 tdr. 2½ skp. rug, 2 tdr. 5 skp. byg, 3 tdr. 5 skp. malt, og 1 tdr. 7 skp. boghvede. Desuden 60 pund tørfisk, 29 pund kaffebønner, 1½ pund humle, 67 pund røget kød, 142 pund flæsk, 17 pund svinehoveder, 48 pund røget oksekød, 9½ pund pølser, 1 tønde byggryn, 1½ skp. grove do., 1 skp. boghvedegryn, 2½ skp. do. 1½ nedsaltet svin, ½ anker sirup, 1 sort jydepotte med fedt, 4½ pund puddersukker, 2½ pund korender, 3 pund sago, 3 pund svedsker, 2 pund risengryn, ½ pund rosiner, ½ pund kanel, 8 pund sikorie og 1 pund rismel".*

Denne lange liste kan give en fornemmelse af, hvilken kost spiseværten serverede for eleverne.

Efter højskolens lukning i 1864 overtog Cornelius Appel i januar 1865 skoledriften. Det var i starten hans kone, der klarede det store hushold af elever og familie. Da hun døde overtog svigerdatteren opgaven indtil højskoledriften ophørte i 1885.

Køkkenpersonalet 1920-64

Efter genåbningen af højskolen i 1920 ændredes ledelsen af køkkenet. Bespisnigen af eleverne kom direkte under forstanderens ansvar. Dvs. det var forstanderens *kone*, der tog sig af det huslige. Hun var "højskolemoder" og spillede en vigtig rolle. Uden hende kunne skolen ikke fungere. Eleverne skulle have mad, der skulle afholdes arrangementer - ofte med flere hundrede mennesker - og der skulle gøres rent, vaskes tøj osv.

1920-26 styrede Herdis Appel køkkenet, men de to forstander-koner, der har sat det største præg på skolen er Ellen Margrethe Lund, som var på skolen i perioden 1926-52 og Mette Fog Pedersen i perioden 1953-ca.1964, hvor en svær sygdom forhindrede hende i at fortsætte. I næsten 40 år styrede disse to kvinder skolens køkkenregioner med fast hånd. Mette Fog Pedersen havde endog været "i lære" hos fru Lund siden 1939, hvor hun kom til skolen sammen med sin mand. Der er ingen tvivl om

104. Køkkenpiger og hjælpere efter elevmødet i 1931.

105. Køkkenchef Marie Kjeldsen, 1929-35.

at deres personlighed har præget skolen, om end i en tilbagetrukken rolle bag kulisserne, altid "to skridt efter" deres mænd, forstanderne, som varetog den udadvendte del af skolens arbejde og dens "åndelige side".

Ud over deltagelse i undervisningen af eleverne - specielt sommerpigerne - styrede forstander-konerne køkkenpersonalet, der bestod af 7-9 piger, kokkepige og køkkenchef. Disse blev alle ansat ved en mundtlig aftale med forstanderens kone i et halvt år ad gangen. Nogle blev der i længere tid, hvilket især gjaldt køkkencheferne. Mange af de ansatte tjenestepiger var elever, der lige havde afsluttet sommerskolen, eller elever, som havde været der nogle år tidligere og altså kendte skolen - og var kendt på skolen. De havde ingen uddannelse - heller ikke køkkencheferne. Man ansatte først uddannede økonomaer/kokke fra slutningen af 1960'erne. Flere af lederne har til gengæld uddannet sig inden for faget *efter* at de har været på Rødding Højskole.

Pigerne på skolen var nederst i hierakiet og delt i to grupper: Stuepiger, der tog sig af rengøring af klasseværelser, elevgange, badeværelser og trapper, men ikke elevværelser, samt vask af forklæder, viskestykker o.l. Efter rengøringen tog de sig også af rensning af de store mængder kartofler og grøntsager, hvilket foregik i huset ved siden af køkkenet. Én af pigerne var ansat som privat stuepige hos forstanderen. Hun ordnede rengøringen af familien Lunds/Fogs mere eller mindre private gemakker og sørgede for "lærerkaffe" og mad ved lærer-sammenkomster.

Den anden gruppe var køkkenpiger, som havde ansvar for spisesal, borddækning, servering, opvask m.m.

Kokkepigen skulle tilberede maden: *"under vejledning af og i samarbejde med køkkenchefen, som var den, der efter daglig samtale med fru Fog (Lund) skulle få det praktiske arbejde til at fungere"*[3]. Planlægningen af kosten foregik i et samarbejde mellem forstander-konen og køkkenchefen. Middagsplanen blev lagt for én måned ad gangen. Desuden var der hver dag et morgenmøde i forstanderlejligheden, hvor dagens øvrige måltider og arrangementer blev planlagt. Man lagde især vægt på at lade årstidens grøntsager og frugter indgå i planen samt at udnytte evt. rester, så man undgik spild.

Skolen var selvforsynende med mange produkter. En tidligere køkkenchef, Else Juul, fortæller i en beretning, hvordan køkkenpersonalet selv slæbte de tunge mælkejunger fra afkølningsbassinet ved kostalden til køkkenet. Skolens landbrug leverede også svinekød og æg. Man var også selvforsynende med grøntsager og frugt, hvilket betød, at det blev der brugt meget af. Else Juul har stadig nogle kostplaner fra slutningen af 1950'erne og af disse kan man se: *"at vi har fået både grønkålssalat og rødkålssalat, så det må vist siges, at man har været forud for salatens storhedstid"*[4]. De af produkterne, der ikke straks blev anvendt i madlavningen blev syltet og henkogt. Det hele blev opbevaret i kælderen: *"hvor der i regnfulde perioder kunne være oversvømmelser og masser af små tudser og frøer"*[5]. De grønne bønner blev snittet og saltet og senere anvendt til stuvede bønner.

106. To køkkenpiger i færd med at øse maden op. I baggrunden skimtes spisesalen.

Kosten på højskolen

Kosten på højskolen i 1930'erne, 40'erne og 50'erne har været en solid og god kost, der var almindelig i danske landbohjem:

Morgenmaden - kunne bestå af: havregrød, brød med ost/marmelade, hertil kaffe/the og mælk.

Middagsmaden - var varm mad ligesom andre steder på landet, og der var altid to retter.

Aftensmaden - bestod af rester fra middagsmaden - ofte brasede kartofler og derudover 3 halve stykker rugbrød med 3 slags pålæg og evt. franskbrød med ost. Hertil kærnemælk, mælk og the.

I 1940'erne var der naturligvis ændringer i denne sammensætning p.g.a. rationeringerne. Disse var især i starten et problem for fru Lund og køkkenchefen. Som fru Lund skriver i årsskriftet om efteråret 1940: *"Omtrent samtidig med Eleverne kom Rationeringen. Tillægsbrødkort fik vi først henimod Jul og kunde derfor i Begyndelsen kun give Ka'lene halvt saa meget Brød, som de plejede at fortære, Maanedens Grynration kunde strække til Morgengrød i ti Dage, saa alle Beregninger maatte gøres om. Køkkenet stod paa gloende Pæle og Eleverne stirrede glubsk paa Pigerne, der bar Fadene ind (!)....."*[6].

Et meget anvendt traktement: frugtgrøden - fik også sin specielle smag under krigen, der manglede sukker! Elevmødedeltagerne blev bedt om selv at medbringe den.

Mette Fog Pedersen kommenterer også maden i sin bog "25 år på høj-

107. Karlene ved bordene i spisesalen.

skole". Om starten af 1940'erne fortæller hun bl.a. hvordan lærerne én gang om ugen var til lærermiddag hos hr. og fru Lund: "*Det var noget vi alle så hen til....Det var dejligt, at man denne ene gang om ugen fik "helt kød". Normalt er det farsen, der dominerer på højskolens spiseplan...*"[7].

Selvom kosten var solid og god var der altid nogle elever, der ikke syntes om de enkelte retter. Især den ugentlige fiskedag var ikke så populær. Mette Fog Pedersen beretter om vinterholdet 1939/40, hvor der var en sønderjyde, der hed Jeppe. Han var en af de mere muntre elever, og han kommenterede ofte maden. For eksempel kunne han ikke lide stegte sild og kommenterede dem med ordene: *"A forståe me it å, te de it ka' la' de små fisk svøm'" - "og som en protest mod sildespiseriet samlede han alle bordets afpillede fiskeskeletter sammen og listede dem ned i lommen på den karl, der sad med ryggen til ham ved næste bord"*[8].

Mette Fog Pedersen fortæller endvidere: *"Undertiden fik vi en ret, der hed "Hurra-kål". Den bestod af snittet hvidkål, kogt sammen med små kødterninger. Navnet hentydede til, at man burde råbe hurra, hver gang man traf et stykke kød. - En dag Jeppe havde arbejdet sig gennem kålen, udbrød han ærgerligt: "Det va' li' godt grov! skuld en it engang ha' et trefoldigt leve!"*[9].

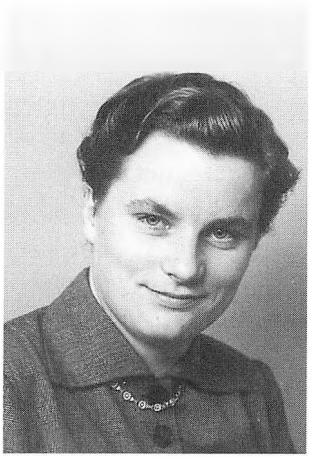

108. Køkkenchef Else Juul, 1957-60.

Det var trange tider lige før og under 2. verdenskrig - og ofte måtte karlene få deres "kagebehov" tilfredsstillet ved at de fik tilsendt sandkager og lagkager hjemmefra i papæsker[10]. Gad vide, hvordan de så ud efter transporten med postvæsenet! - Senere, efter krigen, manglede eleverne ikke kager, der blev bagt "elevkringle" i metervis. Hvilket fortælles af tre køkkenchefer, som i anledning af jubilæet, har skrevet deres erindringer om arbejdet på Rødding Højskole i 1950'erne: Helene Medum Aarthun, Marie Sandal Jensen og Else Juul.

Disse beskriver nogenlunde samstemmende skolens mad/forplejning. Blandt andet var der elevkaffe både om eftermiddagen og aftenen onsdag og lørdag/søndag - med kager! De øvrige aftener måtte eleverne selv sørge for kagen - mens personalet var til kaffe i forstanderens "røde stue". Til

109. Skrubberne renses.

110. Pandekager bages i stakkevis.

større arrangementer var der "gæste-kringle", formkage, lagkage/æblekage og småkager. Så der var kager nok.

Middagsmaden var som Else Juul skriver god, men: *"set i bakspejlet og sammenlignet med idag var den bortset fra grøntsagerne tung og ikke særlig varieret. Forretten var grød, vælling, øllebrød, urtesuppe som hørte sammen med pandekager eller brødbudding, om sommeren også rabarbersuppe/grød, tykmælk (hjemmelavet).....Om søndagen fik vi frugtgrød eller dessert, som ofte var gul budding (med saftsovs). Hovedretten kunne være stegt flæsk, brændende kærlighed, sylte, røde pølser, fars i form af frikadeller, boller i karry - selleri eller tomatsovs, kødrand, farsbudding med hvidkål, fisk 1 gang om ugen.*

Om søndagen gullasch, bankekød, karbonader, forloren hare. Til forældredag o.l. som regel steg".[11]

I Fog Pedersens forstanderperiode begyndte man at fejre Mortensaften den 10/11. Den varme mad blev da flyttet til om aftenen: *"Menuén var forloren and (fars med æbler og svedsker) og dessert. Maden blev serveret af lærerne, som også hver især kom med deres udlægning af, hvorfor vi holdt Mortens aften"*[12].

Arbejdstider og -forhold

En meget væsentlig forskel på i dag og tidligere er, at personalet boede på skolen og derfor deltog mere i skolens liv, samt længden af arbejdsugen, som for køkkenpersonalet kunne være på 60-70 timer. Køkkenpersonalets arbejdsdag startede kl. 5.30 om morgenen. De 7-9 piger, kokkepige og køkkenchef boede over køkkenet på en lille gang. Kokkepigen og køkkenchefen på enkeltværelser, de øvrige på dobbeltværelser. Der var trange forhold, og Else Juul beskriver badefaciliteterne således: *"I et meget lille rum var der 1 toilet og 1 vaskekumme, som vi var fælles om. Gad vide, om det ikke har været så som så med morgenhygiejnen, når vi alle skulle være klar kl. 5.30. Hvis vi skulle ha' bad, foregik det i en anden bygning"*[13]. Den tidligere køkkenchef Marie Sandal Jensen fortæller ligeledes om den dag-

111. Køkkenpigerne o.1950 med deres hvide, rene, nystrøgne forklæder.

112. Personalet samlet til frokost i spisekrogen.

lige rytme i køkkenarbejdet. Dagene begyndte med lidt morgenmad i køkkenets spisekrog. Derefter gik man igang med rengøring, forberedelse af elevernes morgenmad m.m.[14]. Kl. 8 blev de afbrudt af morgensang i foredragssalen sammen med eleverne: *"Vi smed, hvad vi havde i hænderne, iførte os vore hvide forklæder, begav os til foredragssalen, hvor vi placerede os på rad og række. Det var vist ikke velset, hvis vi ikke mødte op"*, bemærker Else Juul[15].

Derefter fortsattes arbejdet med planlægning, kartoffelskrælning, vask, rulning, strygning, rengøring og bagning af elevkringle. - "Maren", den store gulvrøremaskine, blev sat igang[16]. Der var i 1950'erne også andre hjælpemidler. For eksempel blev kartoflerne skrællet i en maskine og kogt i en stor dampgryde.

Over middag hjalp alle hinanden med at få ryddet op i køkken og spisesal. Derefter holdt man middagshvil fra kl. 14 til ca. 16, mens nogle havde fri resten af dagen. De tilbageværende lavede eftermiddagskaffe, og gik derefter i gang med tilberedning af aftensmaden. De skulle smøre mange rugbrødsmadder til ca. 200 mennesker hver dag! En af køkkenpigerne fra 1950'erne Sanne Holst har fortalt, hvordan det foregik. For at spare på pålægget skulle rugbrødet skæres skråt på en bestemt måde. Der blev nøje optalt 3 halve stykker pr. elev, når de blev sat på fadene. Det var Helene Medum, der var køkkenchef på dette tidspunkt, men det var Mette Fog Pedersen selv, der instruerede pigerne i, hvordan brødet skulle skæres og smøres: *"Vi lærte alle at smøre smørret helt ud til kanten. Under leverpostej behøvede der ikke at være smør, det var spild"*[17]. Desuden blev der serveret rester fra den varme midsagsmad, også det sparede på pålægget.

De var færdige med oprydningen efter aftensmaden ca. kl. 19.30. Men pigerne havde ikke fri endnu. På skift skulle de lave aftenskaffe. Det var en lang dag med hårdt arbejde, men alligevel deltog pigerne i skolens arrangementer og fester om aftenen.

Køkkenpersonalet havde dog én frieftermiddag om ugen (fra kl. 14 til

113. Køkkenchefen Petrea bager elevkringle. Kort efter, at køkkenchefen Agnete havde fået gas indlagt i køkkenet, blev det ombygget i 1952-53. Ved den lejlighed blev der installeret de nyeste hjælpemidler.

næste morgen). Desuden havde de fri hver tredie week-end - dvs. fra lørdag middag til søndag aften. Pigerne havde derfor ofte en lang arbejdsuge på 60-70 timer. Allerede i 1920 havde fagforeningerne vundet kampen om "8 timers arbejde, 8 timers hvile og 8 timers søvn". For en fabriksarbejder var en normal arbejdsuge derfor på 48 timer. Når det ikke var gennemført på højskolen, hang det sammen med, at køkkenpersonalet ikke var organiseret. Først i nyere tid har organiseringen vundet indpas på højskolen. Arbejds- og lønforholdene er blevet reguleret, så de svarer til det øvrige arbejdsmarked.

I perioderne uden elever - dvs. april og fra august til oktober - var der i nogle perioder korte kurser, men ud over disse blev tiden brugt til hovedrengøring af skolen: *"Det var et stort arbejde, når alle værelser skulle skures og ferniseres, madrasserne bankes og repareres osv."*[18]. Så når et nyt elevhold ankom var der nystrøgne gardiner for alle vinduer og gulvene strålede af fernis.

114. Pigerne i gang med hovedrengøringen i april. Det store gulv i gymnastiksalen blev skuret og ferniseret.

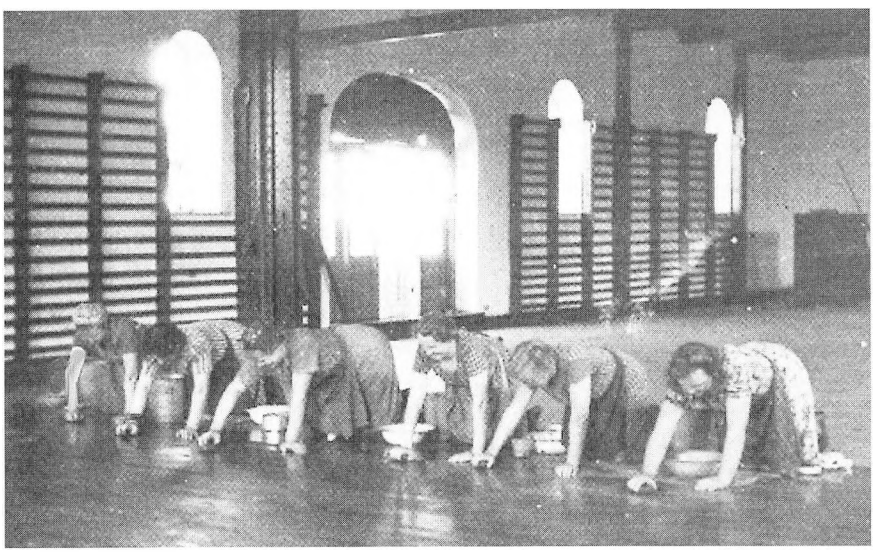

115. Mens der gøres forårsrent i køkkenet, er personalet henvist til baggården.

Fællesskab

Selvom køkkenpersonalets arbejde var hårdt, og de havde mange arbejdstimer, beskriver de tre tidligere køkkenchefer tiden i Rødding som en god tid med fællesskab og samvær. Det gælder for eksempel Marie Sandal Jensen: *"Den tid mindes jeg med stor glæde, vi havde et utroligt godt samarbejde og samvær, der var meget at bestille, men også liv og glade dage. Til tider kunne arbejdet række til langt over midnat f.eks. når der skulle smøres madpakker og pakkes mad ned når eleverne skulle på tur. Vort behov for at komme uden for skolens grund var ikke stort - vi deltog gerne i, hvad der foregik på skolen om aftenen og befandt os godt i selskab med eleverne"*[19]. Dette er ganske vist skrevet næsten 40 år efter, så de gode minder huskes måske bedst, men det giver alligevel et billede af livet i køkkenet.

Det var ikke bare arbejde det hele. Selvom der var et vist hieraki, opstod der også et fællesskab på højskolen. Der var kaffedrikning hos forstanderen i den "røde stue" - og en gang imellem (i 1950'erne) blev der arrangeret højtlæsning med et lille traktement i Fru Fogs stue. Derudover var der samværet med det øvrige praktiske personale: bestyrer, fodermester, karle, gartner og altmuligmand.

Køkkenpersonalet 1964-94

I de sidste 30 år er der sket en del ændringer i køkkenfunktionen. Den vigtigste er, at det store antal tjenestepiger gradvist er forsvundet og erstattet af 1-2 løst ansatte som medhjælp til den nu uddannede køkkenchef - økonoma/kok. I nogle år har skiftende køkkenelever haft deres praktikophold i Rødding, som led i deres uddannelse.

Siden 1990 er højskoleeleverne desuden blevet inddraget i såvel planlægning, som tilberedelsen af maden, foruden oprydning og opvask. Hensigten med dette var bl.a., at eleverne skulle lære, hvordan god og sund mad tilberedes.

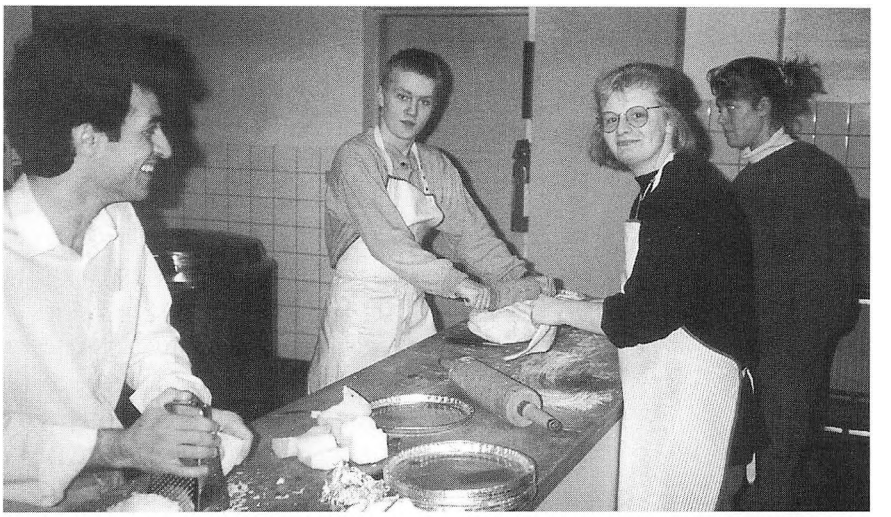

116. Elever fra elevholdet efteråret 1990 bager tærter.

Køkkenpersonalet bor ikke længere på skolen. Der er faste arbejdstider, der skal overholdes, så i nogle år var der for eksempel ikke personale i weekends. Eleverne og den vagthavende lærer måtte selv sørge for at alt fungerede. Ved arbejds-weekends, fester og større arrangementer er køkkenpersonalet naturligvis til stede, men ofte er det eleverne, der vasker op. Arbejdstiden for personalet er nu reduceret til det halve af tidligere, nemlig 37 timer.

Ændringen i ledelsen af det huslige arbejde på skolen bærer præg af et nyt kønsrollemønster. Rollen som højskole-moder forsvandt gradvist efter, at Mette Fog Pedersen måtte slippe sit ansvar. Efter hende opstod der et tomrum, som først blev udfyldt efter 1976 af den nye forstanderkone Bodil Bredsdorff og fra 1978 af Kirsten Overgaard. På det tidspunkt var ligestillingen slået igennem, og det var nu en anden kvinderolle, der skulle "formuleres". Det var en usikker periode. Skolen var ikke mere så opdelt, som den havde været tidligere, hverken kønsmæssigt eller hierakisk. Forstanderfruen var kommet mere "ned på jorden". Hun var nu lærer, som alle andre, dog med et ekstra ansvarsområde.

Siden 1988 er rollerne blevet vendt helt på hovedet. Nu er forstanderen en kvinde - og "højskole-moderen"/ægtefællen - en mand, hvilket unægteligt giver forvirring i den traditionelle rollefordeling. Det er dog stadig hovedsagelig den kvindelige part, der tager sig af forbindelsen til køkkenet!

Rytmen i dagen er også ændret. I de senere år serveres der kold mad - tag selv bord - til middag, og varm aftensmad kl. 18. Man har dog holdt fast ved den lange middagspause fra kl. 12-13.30.

Kosten i dag

Kosten har ligeledes undergået visse forandringer. Havregrøden om morgenen er blevet skiftet ud med cornflakes og ymer.

Frokosten består af forskelligt pålæg og lune retter (stadig af og til rester fra middagen). Køkkenpigerne slipper for at smøre 600 halve rugbrøds-

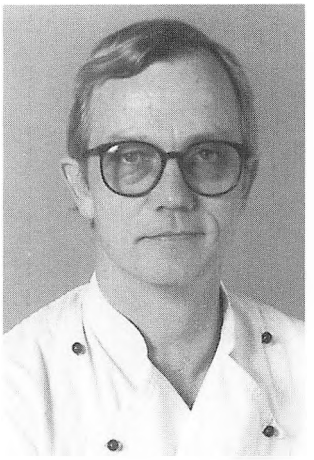

117. Køkkenchef Gunnar Hansen.

118. Køkkenchef Anne Jensen.

119. Oldfrue Anna Lise Bennetzen.

madder. Dertil er timelønnen for høj! Også madpakkerne til ekskursionerne smøres af eleverne selv. De to seneste køkkenchefer: Gunnar Hansen og Anne Jensen, har gjort et stort arbejde for at inddrage eleverne i køkkenets funktion. Som noget nyt er køkkenet åbent for eleverne også når personalet ikke er der. Natteravne kan smøre sig nogle madder, bage pandekager o.l. når sulten melder sig.

Den varme mad består i dag af én ret almindelig "dansk" mad. Dvs. spaghetti med kødsauce, lasagne, pita-brød med fyld - og frikadeller, bøf, koteletter o.l. Samt en ugentlig fiskedag. I slutningen af 1970'erne indførtes dog vegetarmad på menuen. Det er en fordel i forhold til tidligere, at eleverne *selv* er med til at planlægge og tilberede maden, så det er dem selv, der står for skud, hvis der er en ret, der er mindre populær. Økonomien sætter dog grænser for de mest vilde ønsker - men når der er fest, så er der til lidt ekstra lækkert og måske også champagne/vin til afslutningen. Tidligere var det saftevand i mælkejunger, der blev serveret for eleverne til festerne. Øl og lignende kunne måske nydes skjult på værelserne, men med risiko for bortvisning. Kaffe, the og kager er stadig en yndet spise på højskolen - og så kagemand og "raket" til fødselsdagene!

Rengøring

Rengøringen er et andet element i højskoledagen, før i tiden var det stuepigernes arbejde. Idag er der ansat en oldfrue Anna Lise Bennetzen. Hun kom til højskolen i januar 1972 som stuepige under køkkenchefen Anne Marie Papsø Laursen, og blev ansat ved en mundtlig aftale, ligesom de andre piger. Men hun blev der i mere end et halvt år!

Anna Lise fortæller, at Arne Fog Pedersen, som dengang var forstander, lagde vægt på, at alting var i orden, og hvis det ikke var, skulle pigerne nok få det at vide. Efter Fogs afrejse fra højskolen i 1976 blev der i kollektiv-tankens ånd eksperimenteret med, at lærere og elever i fællesskab skulle sørge for rengøringen. Eksperimentet varede i et par år, men var ikke særligt vellykket! Under Kirsten og Erik Overgård blev arbejdsområdet derfor helt og fuldt overladt Anna Lise med hjælp fra et par langtidsledige piger. Hun fik ansvar for rengøringen på alle fællesarealer: spisesal, foredragssal, vaskehus, solgård, hovedbygningen, Flors hus og biblioteket. Siden er arealerne yderligere udvidet med bl.a. dramakælder og kælder under Flors hus - trods færre personalemæssige og økonomiske ressourcer end tidligere. Skoleterminen er udvidet med flere korte kurser, så de tidligere lange pauser mellem vinter og sommerskole er forsvundet. Det indebærer, at den gammeldags systematiske hovedrengøring to gange årligt er nedtonet til det nødvendige. Oldfruens arbejdsuge er på 25 timer - dagligt fra kl. 7 til ca.12. Derudover er der ansat to piger på halv tid[20].

Det tidligere fællesskab med skole, elever og andet praktisk personale i de lange arbejdsdage og aftener eksisterer ikke rigtigt mere. Hvor det

120. Kontorleder Ingrid Hinrichs.

121. Regnskabsfører Solvejg Wagner Holst

praktiske arbejde førhen var integreret i højskolelivet, og personalet følte en naturlig sammenhæng med højskolerytmen, er dette løsrevet og udskilt idag. Arbejdet på højskolen er blevet mere "forretningspræget", men dette hænger givetvis sammen med samfundsudviklingen. Landbosamfundets årstidsrytme, er afløst af effektivitet og tidspres.

Elevværelserne rengøres stadig af eleverne selv, men nu er tillige gange og toilet/badefaciliteter elevernes ansvar. I pressede perioder, mellem elevhold og korte kurser, er det idag nødvendigt at hyre et rengøringsselskab til at ordne elevværelser og gange.

Kontoret

I de første år efter 1844 varetog en af lærerne kassereropgaverne. I mange år var det Jens Lassen Knudsen. Han opkrævede skolepengene, og solgte eleverne bøger, stilehæfter og skrivemateriale. Forstanderen havde det overordnede økonomiske ansvar og forelagde skolens bestyrelse de løbende budgetter og skolens regnskab. Efter 1920, og helt frem til slutningen af 1960'erne, blev kontorarbejdet på højskolen varetaget af forstanderen selv. Først under Fog Pedersens fravær under hans ministertid blev der brug for kontorhjælp. I starten overtog læreren Else Friis Sørensen en del af arbejdet. Derefter ansatte man Edel Munk Bryde, som også havde andre opgaver end kontorarbejdet.

I 1975 blev Ingrid Hinrichs ansat som barselsvikar. Hun fortsatte derefter som fastansat, fordi Edel Munk Bryde ikke ønskede at vende tilbage til skolen. I starten var arbejdsugen på kontoret 20-25 timer, idet Fog Pedersen selv førte kassebogen. Kontorassistenten tog sig så af løn, skoleplan og elevbetaling. Der blev gradvist flere og flere funktioner overladt til hende, og i 1976 ved forstanderskiftet overgik hele bogholderiet til kontoret. Det var et meget alsidigt job og Ingrid Hinrichs beskriver arbejdet på højskolen som en "livsstil" - ikke et 9-16 job. Ofte måtte sommerhusopholdet afbrydes, fordi der var noget, der skulle ordnes på kontoret eller sommerkursister der skulle indkvarteres. Kontakten til eleverne var/er vigtig. I de perioder i slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne, hvor der var mange elever med sociale problemer, var kontoret ofte det sted, hvor man kunne snakke om sine problemer.

Efterhånden som arbejdspresset voksede, blev der ansat unge lærerinder som medhjælp, der gik til hånde med forefaldende arbejde. Senere ansatte man kontorelever, bl.a. Birgit Søe, Nina Jørgensen og Susanne Juhler. Det betød, at det blev lettere at arrangere ferier og fridage på kontoret.

Løn- og arbejdsforholdene for kontorpersonalet forbedredes gradvist op gennem 1980'erne under Kirsten og Erik Overgård. Det er dog stadig mere end bare et arbejde, selv om EDB og fax har holdt sit indtog på skolen, er kontakten til elever og kursister stadig en vigtig del af arbejdet fremhæver Solvejg Wagner Holst, som overtog kontorarbejdet i 1990[21].

Gartneriet

Der var i mange år tilknyttet et gartneri til Rødding Højskole. Allerede i 1845, ses det af planen over skolen, at der var en stor køkkenhave (ca. 1550 kvadratmeter), med urtekælder, foruden frugttræer og træskole. Selvfølgelig har køkkenhaven med de forskellige årstiders frugt og grønt spillet en rolle for forpagteren og senere spiseværten, når de skulle tilrettelægge bespisningen af eleverne. Fra skolens første år og frem til genåbningen af den foreligger der ingen oplysninger om køkkenhaven.

I 1920 startede man gartneriet op igen, og i årene 1927-30 var der store omlægninger under skolens forvalter Stenbæk. Der var ansat en gartner, og køkkenpigerne hjalp bl.a. til med at plukke de mange bær om sommeren[22]. Foruden grønstsagerne var der en stor blomsterhave, som skulle passes. Eftersom Hans Lund havde forpagtet skolen, indgik landbrug og gartneri i hans privatøkonomi. Derfor kendes værdien af gartneriet ikke, ej heller de ansatte omtales i disse år.

Da Fog Pedersen blev forstander i 1953 blev der ansat en ny gartner: Jens Vejle, som var på skolen indtil 1956. Hans efterfølger blev Erik V. Jacobsen, som blev i stillingen i 25 år frem til 1982. Hans opgave var at producere grøntsager til skolens forbrug, passe blomsterhaven og slå de store græsplæner. Sidstnævnte tog i 1950'erne og 60'erne det meste af en dags arbejde. Om vinteren skulle der skovles sne, males havebænke og laves mistbænke, og i skolens skov blev der fældet træer.

I mange år var det Mette Fog Pedersen, som interesserede sig meget for blomster og have, der udarbejdede planerne for, hvad der skulle såes, plantes m.v.. Da hun blev syg i 1964 overtog Erik V. Jacobsen selv planlægningen. Til sin hjælp havde han to medhjælpere - altid piger - i perioden fra april til november. Arbejdsdagen fastsatte han selv til mellem kl. 7 og 17 hver dag. Det var et stort areal, der skulle passes, ialt ca. 5 ha., spredt ud på 18 forskellige steder omkring højskolen. Ud over "Flors have" og blomsterhaven omkring hovedbygningen, lå det største jord-

122. Køkkenpigerne hjælper med at plukke bær 1929.

123. Gartneren har fået hjælp af et par piger i 1929.

stykke i "Nordhaven". Dette område er i dag udstykket til parcelhuse. Derudover var der det store område vest for skolen, hvor der idag er gravet søer og bygget "historisk landsby". De øvrige jordstykker var små og i dem havde man f.eks. rabarber eller gulerødder o.l.

Der blev produceret store mængder af grøntsager på disse arealer. Skolen var selvforsynende med grøntsager, bær og frugt indtil gartneriet blev nedlagt. Som eksempel kan nævnes, at der pr. år blev dyrket 10.000 porrer, 750 kg ribs, 1500 bakker hindbær, og jordbær til elevmødet med 500 deltagere. Ideen med at fodre elevmødedeltagerne af med jordbær i læssevis holdt man dog op med igen, da det var for stort et arbejde for køkkenpigerne at rengøre så mange jordbær.

I skolens gartneri blev der ialt dyrket 70 forskellige kulturer, herunder mange slags kål, bønner, kartofler, gulerødder, løg osv. Selvom det økologiske havebrug først senere holdt sit indtog, så blev der ikke brugt sprøjtemidler og stort set kun staldgødning i produktionen.

I 1962 blev den gamle staldbygning revet ned og året efter besluttede man på et bestyrelsesmøde, at bygge et lille gartnerhus af genbrugsmaterialer fra stalden. Fordi gartneren og andre ansatte selv byggede det, kunne udgifterne begræses til kr. 5.000[23]. I tilknytning til gartneriet var der et lille drivhus og mistbænke.

Midt i 1970'erne svandt gartneriproduktionen ind. Køkkenet kunne ikke længere bruge alle grøntsagerne, og det kunne ikke betale sig at sælge dem. Det havde aldrig været nogen god forretning at drive gartneriet, men nu opgav man det helt[24].

Omkring 1980 startede man igen en økologisk forsøgshave, hvor elever og lærere deltog, men det blev ikke nogen varig succes.

I de senere år er pasningen af haven overdraget til pedellen, som slår græsset, klipper hækkene m.m. Oldfruen Anna Lise står for blomsterhaven ved Solgården, foruden de flotte blomsterdekorationer, der fylder skolen både til hverdag og fest.

124. Gartneren Jens Vejle og medhjælper i gang med mistbænkene 1954.

125. Erik V. Jacobsen, efteråret 1975.

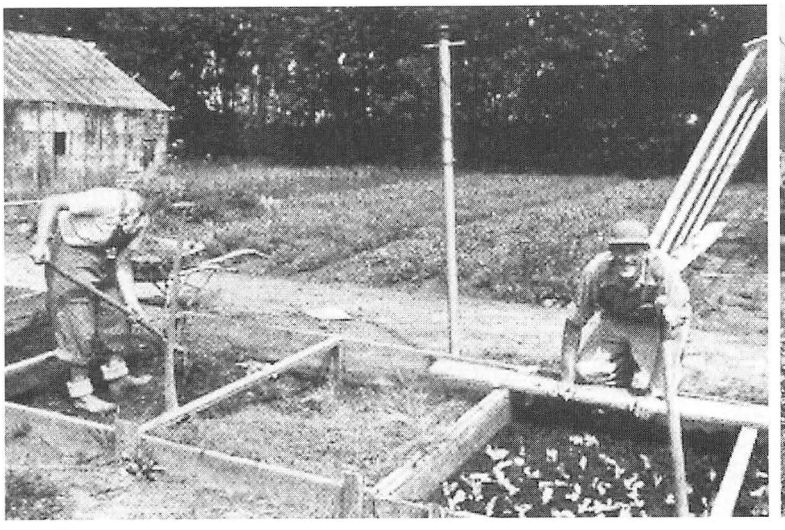

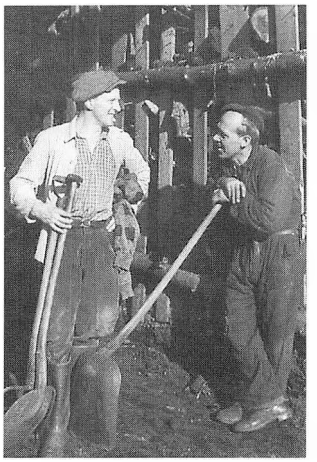

127. Hans Nørgaard Hansen og Augustinus holder "kommunalt" hvil.

126. Hans Nørgaard Hansen igang i sit værksted.

"Altmuligmand"/pedel

I pedellens værksted hænger der et lille værktøjsskab. Det er gammelt og afskallet, men ved nærmere øjesyn er der indvendigt på skabslågen indridset en række navne og årstal. Den nuværende pedel Peter Skræp Sørensen fortæller, at det er navnene på alle pedellerne - eller alt-muligmændene som de også benævnes - siden 1926, da Hans Lund blev forstander for skolen. I rækkefølge står der: Hans Iversen (1926-31), Albert Larsen (1931-35), Christian Jensen (1935-39), Jens Jepsen Jensen (1939-41), Thorvald Jessen (1941-42), Hans Nørgaard Hansen (1942-81), Peter Skræp Sørensen (1981-).

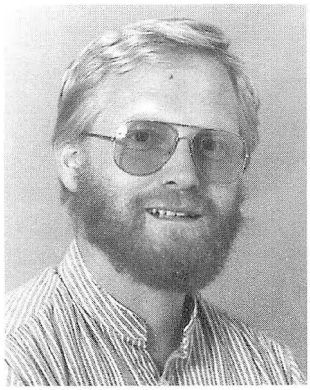

128. Pedel
Peter Skræp Sørensen.

Pedellernes arbejdsopgaver har altid været mangesidige. Men først og fremmest skulle de sørge for vand og varme. I starten skulle der fyres op i kakkelovne, og senere i hovedfyret, da skolen fik indlagt centralvarme. Tørv, brænde eller kul skulle slæbes til fyret.

I de kolde vintermåneder, særligt i krigsårene, kunne det knibe med at følge med. Frosten var så hård, at isblomsterne bredte sig indvendigt på ruderne og der var rim på dynerne. Da fjernvarme blev indlagt på skolen, aflastedes pedellen. Nu skulle der holdes øje med skolens varmeforbrug på termometre og målere.

Ligesom det øvrige personale faldt arbejdsopgaverne sammen med højskolens semesterrytme. Ved de store møder: elev- , kone- , skifte- , og månedsmøder skulle der stilles an med borde og bænke. Ligeledes deltog pedellen med sin fingersnilde gerne ved udsmykning og opstilling af kulisser ved lærernes optræden til sommermøderne.

Hvor alting tidligere foregik med håndkraft - med skovl, sav, hammer og økse - har pedellen i dag langt flere mekaniske hjælpemidler til sin rådighed. De store græsplæner klippes i dag med en selvkørende traktor, de mange hundrede meter hæk klippes med elektrisk hækklipper og brændet skæres op med kædesav. Denne mekanisering har naturligvis betydet, at færre mennesker skal bruges til arbejdet. I dag klarer Peter Skræp Sørensen sammen med en deltidsansat alle de mange praktiske opgaver. Pedellen har i dag medindflydelse på økonomi og større ændringer på højskolen. I det daglige tilrettelægger han selv arbejdsopgaver og arbejdsgang, og administrerer et stort budget.

Bygningshistorien

Rødding højskoles bygninger er i sig selv en "historiebog", der viser skolens udvikling. Når man går rundt i bygningerne kan man føle sig hensat til dens forskellige epoker. Fra den ældste bygning Flors hus, der trods ombygninger har bevaret sin stemning, til Solgården og de nyrestaurerede elevgange, der afspejler vor tids idealer og tanker om bygninger og deres funktion.

Skolen er og har lige siden 1845 været en "gård" med hvide bygninger omkring en gårdsplads. Den har været under forandring i de sidste 150 år, og man kan udskille fire store byggefaser: 1) Skolens opstart og etablering frem til 1863, hvor hele den østlige fløj blev bygget. 2) 1920, hvor skolen skulle genetableres efter mange år uden skoledrift. 3) 1960'erne under Arne Fog Pedersen, hvor store udvidelser i funktionalistisk stil ændrede skolens ansigt. 4) Den sidste fase med en gennemgribende ombygning og modernisering.

Flors hus og østfløjen

Det er mest naturligt at starte i den ældste bygning: Flors hus. Dette er det eneste tilbageværende af krigsassessor Kjærs gård, som skolens grundlæggere købte i januar 1844. Det var oprindeligt en bondegård, som i 1800-tallet blev privat bolig for herredsfogeden i Frøs- og Kalvslund herreder.

130. Flors Hus 1933.

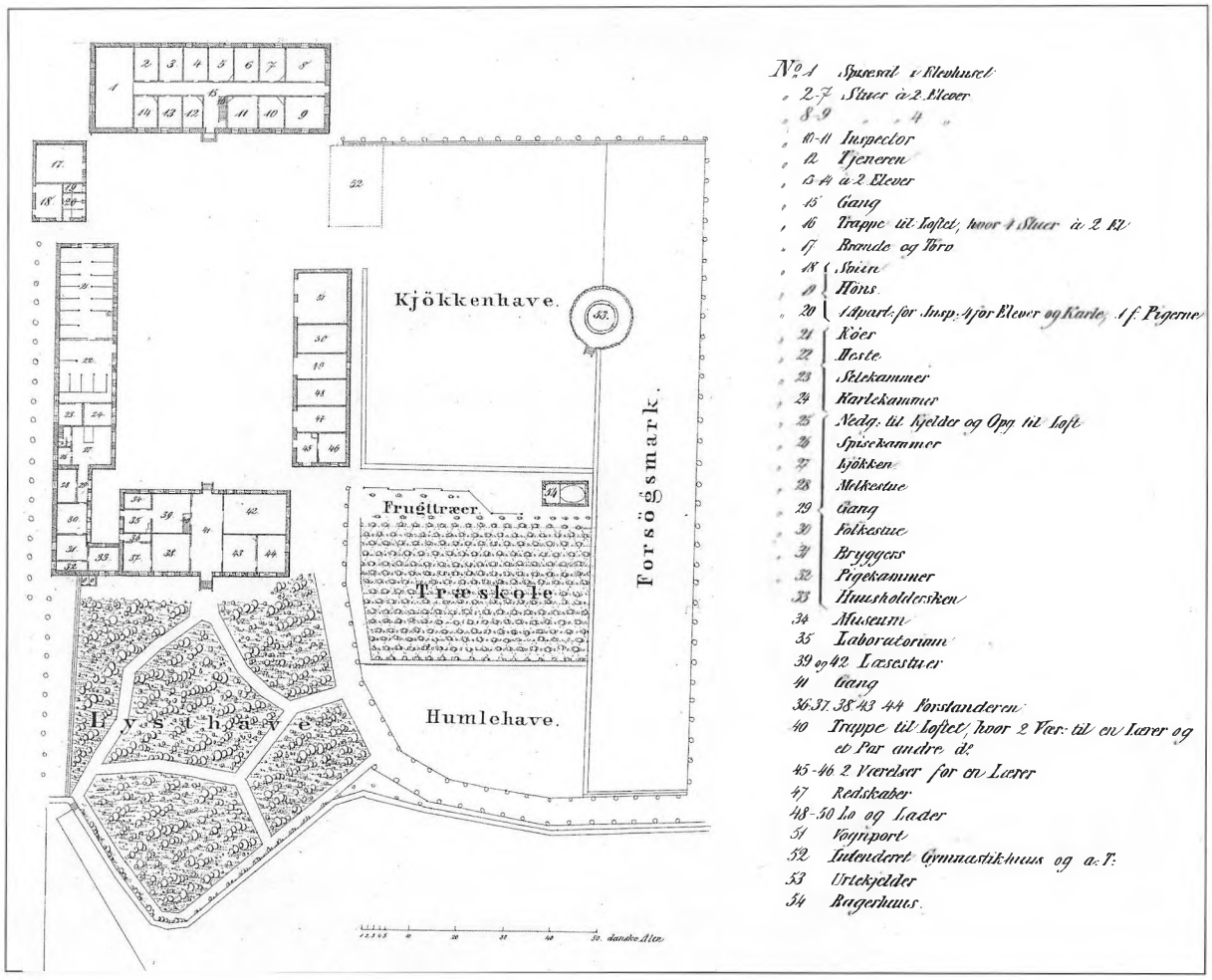

131. Grundplan over højskolen 1846.

Her blev det første elevhold modtaget og undervist i 1844/45. Da der ingen elevværelser var, måtte de 22 bønderkarle indlogeres rundt omkring i byen og omegnen. Det var dog ikke hensigtsmæssigt, og man besluttede derfor at opføre et elevhus i én etage, hvor den nuværende hovedbygning ligger. Opførelsen gik lidt hurtigt for den *skulle* være færdig til det andet elevholds ankomst i november 1845. Efter opførelsen af elevbygningen tegnede en af skolens elever A. Schmidt en grundplan over skolen, der blev optrykt i Flors beretning fra 1846.

I Flors hus var der en forstue fra hoveddøren tværs gennem bygningen til havedøren, hvilket er typisk for den frisiske gårdtype. Den var udbredt i Vestslesvig ofte med beboelse i den ene ende og stald i den anden[1]. På hver side af forstuen var der mod gården undervisningslokaler - ligesom idag. Ud mod haven var der indrettet forstanderbolig i fire små værelser, og på første sal lærerboliger.

I de to - nu forsvundne - sidelænger var der mod øst to værelser til lærere, redskabsrum, lo, lader og vognport. Mod vest, i tilbygningen nærmest Flors hus, boede husholdersken og køkkenpigen. Dernæst lå bryggers, folkestue, mælkestue, køkken og spisekammer. Skolens ovn var pla-

ceret langt fra bygningerne i pærehaven. Størstedelen af vestlængen var heste- og kostald.

I et lille hus mellem denne længe og elevhuset var der brændehus, svinesti, hønsehus og bolig for karle og piger.

Elevhuset var bygget i samme stil som Flors hus og havde plads til 32 elever samt bolig til inspektør og tjener. Der var otte dobbeltværelser og to værelser til fire elever i nederste etage og på loftet fire dobbeltværelser. I den vestlige ende lå spisesalen, som også blev anvendt til gymnastik, foredrag, fester o.l. På planen er der også skitseret et "Gymnastikhuus", men det blev først opført flere år senere i forbindelse med ombygningen i 1863.

I foråret 1858 nedrev man det gamle "Materialhuus" vest for elevhuset - og byggede den såkaldte "kavalerfløj". Man genbrugte alle materialerne fra den gamle bygning, som havde været 18 x12 alen (85 kvadratmeter), mens den nye blev 22 x18 alen (156 kvadratmeter). Det nye hus indeholdt skolens køkken, mælkestue, bryggers og centralt i huset var den store ovale bageovn. Desuden var der folkestue, dagligstue og to sovekamre. Det var af praktiske hensyn, at man flyttede køkkenet nærmere spisesalen.

132. Elevhuset.

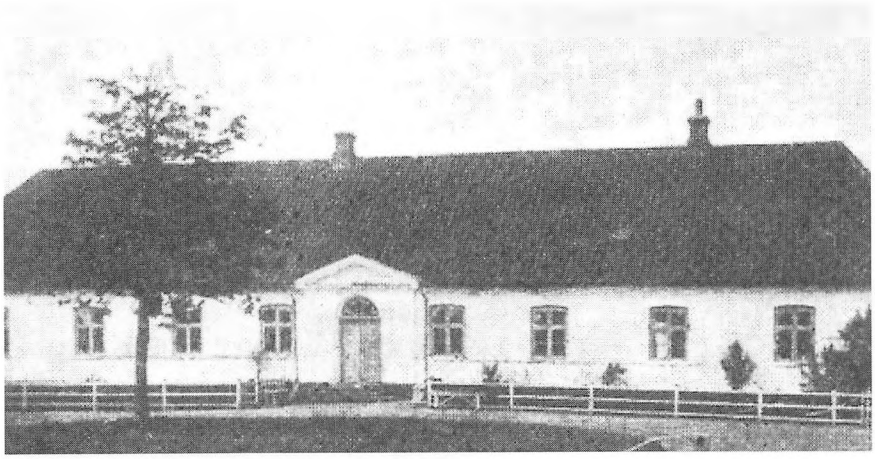

133. Kavalerfløjen 1924.

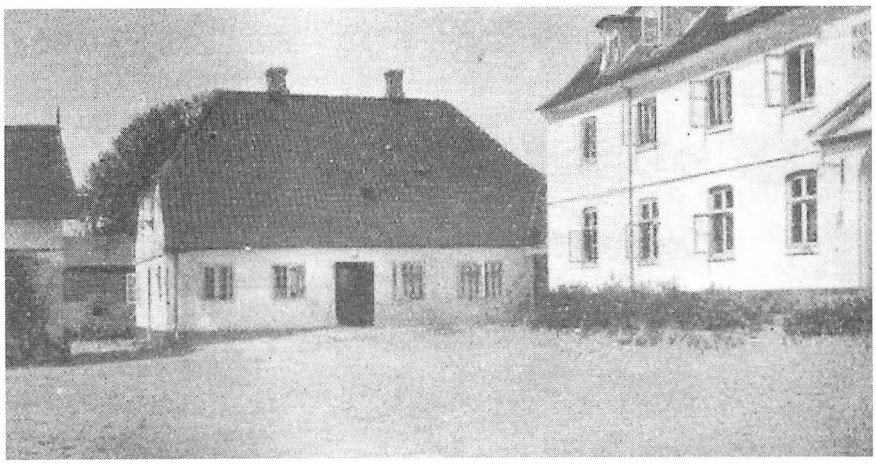

134. Skitse til grundplan over Kavalerfløj.

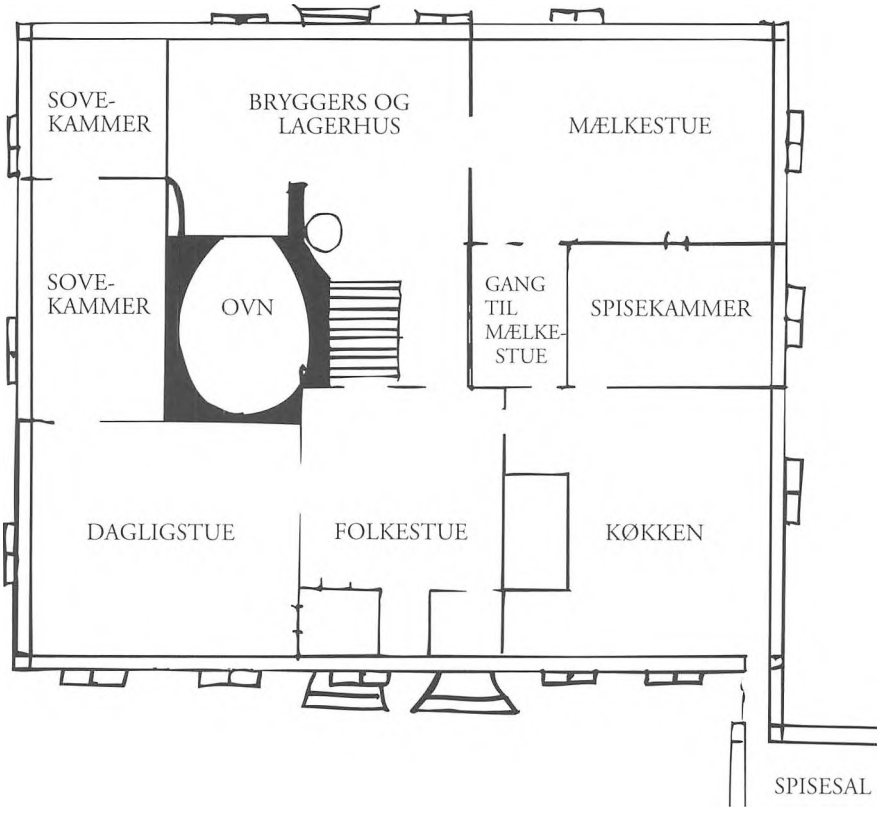

Det var først i begyndelsen af Schrøders forstandertid, at det længe nærede ønske om en større sal blev virkelighed. Østfløjen blev opført med en skolestue, et elevværelse, et værelse til naturvidenskabelige samlinger og en lærerlejlighed. I forlængelse heraf opførtes et gymnastikhus/forsamlingssal. Samtidig blev den gamle østlænge nedrevet og en ny stor kørelade opført[2].

Det hele blev indviet i juni 1863. Man havde længe manglet en sal til de store møder, der ofte trak mellem et hundrede og to hundrede mennesker fra nær og fjern. I 1867 startede pastor Sveistrup sine gudstjenestelige forsamlinger, og i 1870 overtog Cornelius Appel disse møder. Da frimenigheden blev dannet, brugte man fra 1874 gymnastiksalen til kirkesal.

Kathrine Lycke, enke efter frimenighedspræst Nis P. Lycke, boede på skolen indtil sin død. Hun fortæller i 1931 i sine erindringer om den gamle kirkesal og Cornelius Appels gudstjenester i tiden før hendes mand overtog embedet:

"Jeg ser den en mørk Vinteraften for mange Aar siden, noget dyster, oplyst med Petroleumslamper, svagt nok opvarmet af den gamle Kakkelovn, som stod nede ved Døren og gjorde sit bedste, men ikke ret formaaede at sende sine Varmestraaler op i Korrummet, hvor Alter og Døbefont havde sin plads. Men Menneskene fyldte godt, de sad tæt og velindpakkede i store Kapper og Kaaber, varmede hinanden og saa milde og glade til hinanden. Og nu kommer han, den ærværdige, høje skikkelse med det prægtige Hoved ombølget af det hvide Haar og Skæg. Han ser omkring i den samlede Menighed med sit

135. Gavlen af laden.
136. Østfløjen.

underligt varmende Blik, der uvilkaarligt skaber Glæde, hvor det rammer. Det er Høvdingen Cornelius Appel, det var, som han med sit Blik kunde magte enhver Forvikling. Saa traadte Mathias Appel frem i Kordøren og bad med stor Inderlighed Indgangsbønnen, og derefter tonede sangen ud i Rummet med fuld Styrke. Den ejede Klang baade af Frigørelse og af Hengivelse. Det var ærlige, varme hjerter, der fik deres Trang udløst deri. .....Men jeg ser dig også du kære gamle Kirkesal, en lys og klar Søndagmorgen, når den nylig var hvidtet, og alle Moskransene over Vinduerne, og om Døren i Korbuen, om Prædikestol og Døbefont var friske og grønne, og det store Kors over Alterbordet var fyldt med udsprungne vilde Roser i det grønne Mos, hvor vidunderlig jomfruelig ren og festlig den saa ud. At se den og en lille Stund i Stilhed at dvæle derinde kunde godt skabe Højtid i Sindet. Og det kan godt forstaas,

137. Kirkesalen.

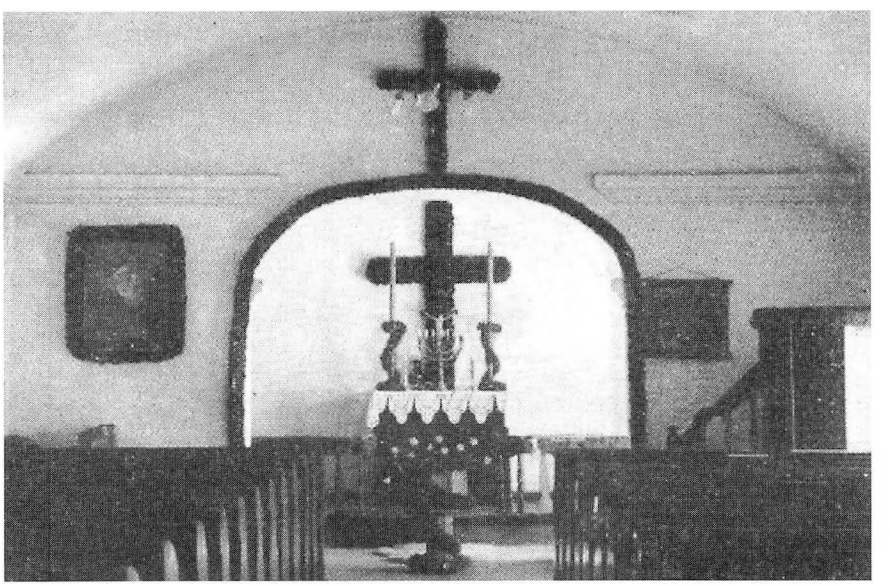

at de gamle, der i denne Sal ligesom saa Udtryk for Berettigelsen af deres Krav om aandelig Frihed stadfæstet og godkendt af en højere Myndighed end den prøjsiske Stat, at de elskede den med en Ømhed og Varsomhed, som var rørende, og at det ikke var helt let for dem, da Nødvendigheden bød det, at flytte over i den større, nye Kirke." (i 1909)[3].

Denne stemningsfyldte og malende beskrivelse af kirkerummet giver et indtryk af den betydning, som dette rum havde for frimenighedens medlemmer.

Den anden byggefase: Efter 1920

Ved skolens genåbning efter genforeningen i 1920 var det nødvendigt med en ombygning. En del af den - bl.a. elevhuset - havde været lejet ud i de foregående årtier og trængte derfor til en gennemgribende renovering. Den nye forstander Erik Appel ankom til skolen i april 1920, og den 4. maj begyndte ombygningen af kirkesalen og menighedssalen ved siden af den til foredragssal og to skolestuer: Sibirien og Gule stue.

Først den 29. maj begyndte man på ombygningen af elevhuset, som skulle forhøjes med halvanden etage. Erik Appel nævner i årbogen fra 1921, at det var lidt sent, for den skulle stå færdig til elevholdet kom i november, men: *"Højskolens Styrelse vilde, at pengene skulle være sikrede inden vi tog fat"*[4]. Pengene var der, men det gik dog således, at byggeriet, på grund af dyrtiden og en noget større ombygning end beregnet, blev meget dyrere end forudset.

Stort set hele det gamle elevhus blev nedrevet, kun facademuren ud mod gården blev stående. Alle andre mure måtte rives ned, for da man skulle udgrave en kælder under bygningen, begyndte ydervæggene at skride. Kælderen var færdig den 20. juli, og endelig kunne hjørnestenen

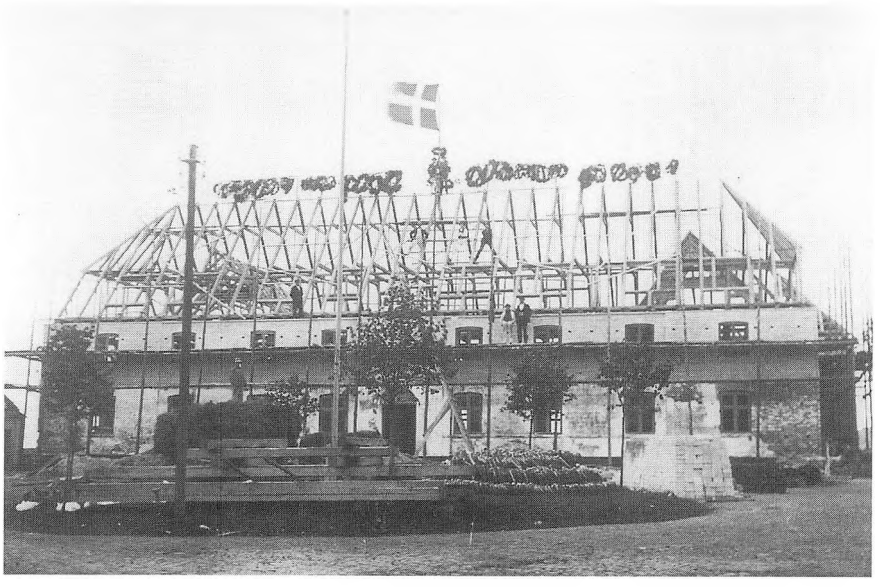

138. Rejsegilde på hovedbygningen i 1920.

til den nye højskole nedlægges, og så begyndte det endelig at gå opad. Først den 30. august kunne man holde rejsegilde.

Endnu i slutningen af august var Erik Appel meget bekymret for, om bygningen kunne nå at stå færdig til den 7. november, men det *skulle* den. Det lykkedes også sådan omtrent. Den første uge måtte eleverne gå op ad en stige inde i forstanderlejligheden for at nå op til værelserne på første sal, men de tog det med godt humør.

Der var også andre mangler: Appels kone var bekymret over, at komfuret ikke var stillet op dagen før eleverne kom, og et par dage før var der end ikke gulv i spisesalen! Værre var det med gymnastiksalen. Så sent som den 1. oktober lå skolens rug utærsket der! Gulvet blev først færdigt den 6. november om aftenen - om natten blev det "oliet", om morgenen strøede man savsmuld på og tændte ild i kakkelovnen. Så var man rede til åbningsmødet samme dag.

Der var på den nye elevbygnings 1. og 2. sal plads til 74 elever. Det kom der også den første vinter 1920-21. I stueetagens østlige ende og sidefløj fik forstanderen sin bolig, og i den vestlige ende og sidefløj var der spisesal og køkken. I det ydre beholdt bygningen sin oprindelige stil og hovedindgangen med den karakteristiske trekant over døren. Den fik i lighed med Flors hus en forstue, der gik tværs gennem bygningen til havedøren. Mellem sidefløjene på havefacaden blev der anlagt en fliseterrasse, hvor man f.eks. kunne servere kaffen, når der var større arrangementer.

Da forstanderboligen var flyttet over i den nye bygning, blev der plads til en lærerbolig i Flors hus. Højskoleformen kræver, at lærerne bor nær arbejdspladsen. Ved skolens start havde det fortrinsvis været enlige lærere, der underviste på skolen. De måtte nøjes med et enkelt værelse. Men efterhånden som skolen voksede, og der blev ansat flere lærere med familie, opstod der et problem med at huse dem. Derfor købte Lund i 1928

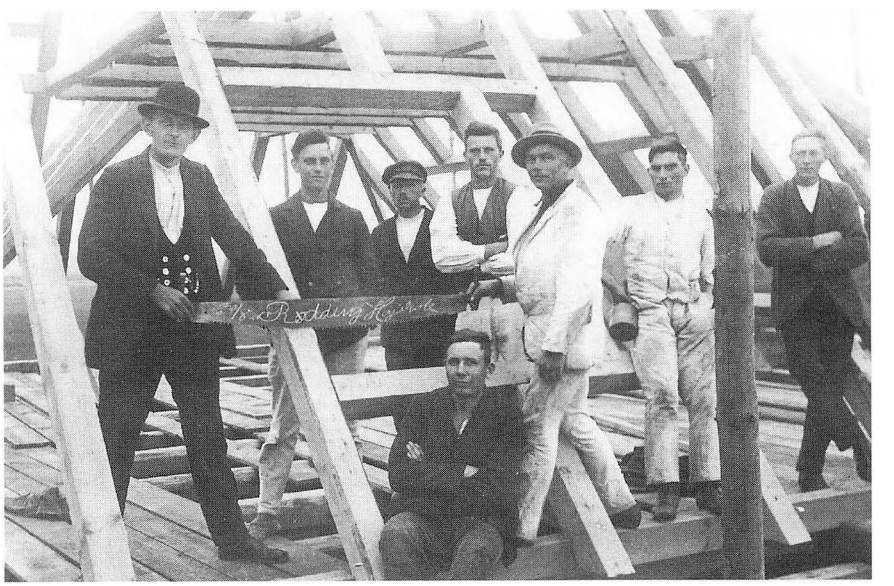

139. 30/8 1920 var spærrene rejst på hovedbygningen.

en grund på Møgelmosevej (nr.5) og byggede et hus her. Det blev senere kaldt "annexet", idet der på første sal var plads til ca. 11 elever.

I 1928 indrettedes desuden 20 nye elevpladser på første sal i Flors hus. Der var således plads til et stykke over 100 elever, men der var i årene 1929-33 væsentligt flere, og på hvert værelse måtte 3-5 elever finde sig tilrette. Desuden var enkelte indlogeret ude i byen. Efter et fald i elevtallet sidst i 1930'erne steg det igen i de første krigsår, og man ønskede derfor at gennemføre en række ombygninger i anledning af 100 års jubilæet i 1944. Men på grund af for høje priser og materialemangel under krigen måtte dette opgives i 1943.

Byggeplaner i 1940'erne

Der findes i højskolens arkiv en lang række tegninger og korrespondance angående ombygningsplaner fra 1940'erne. Det var især Arne Fog Pedersen, som blev ansat som lærer i 1939, der tog sig af korrespondancen og idéudvekslingen med arkitekt Tyge Arnfred. Der er utallige forslag til placering af foredragssal, spisesal, nye elevværelser, bibliotek m.m.

I 1942 redegjorde Fog Pedersen for planerne til en stor ombygning af skolen. Hovedideen i denne var placering af en ny "vestfløj", som skulle forbinde hovedbygningen med Flors hus. Kostalden, kavalerfløjen og alle de små skure skulle rives ned. I den nye fløj skulle der blandt andet placeres foredragssal og skolestuer med elevværelser ovenpå. I forlængelse af foredragssalen op mod hovedbygningen ville man opføre en lidt lavere bygning, der skulle *"brydes af en stor Port"*, denne skulle: *"føje et karakteristisk Træk ind i Højskolens Billede"*. Fog Pedersen elskede at lægge byggeplaner og her tegnede han også selv sit forslag til porttårnet. Han giver desuden en malende beskrivelse af det: *"Øverst i Porten sidder Skolens Ur, en stor blå skive med gyldne Visere og Tal, og i Forbindelse med det installeres i Tagrytteren et Klokkespil, som Elevforeningen bør skænke. Et Klokkespil kan faas ganske lille og vil så være økonomisk overkommeligt. Lyden kan gennem Højttalere i Tagrytteren forstærkes op, saa det kan høres i hvert fald i hele Skolekomplekset og helst i ca. én Kilometers Omkreds.*

Som melodier vilde jeg foreslaa:

Kl. 8 "Se nu stiger Solen af Havets Skød"
(det er ved den Tid, da Dagens Arbejde begynder på Skolen...)

Kl.11 "Det haver saa nyeligen regnet"
(midt i Skolens Arbejdsdag vil denne Melodi minde om, at Rødding er en sønderjysk Højskole)

Kl.20 "Sig Maanen langsomt hæver"
(det er Fyraftenstid)

Kl.22 "Vægtervers"
(det er sengetid) [5].

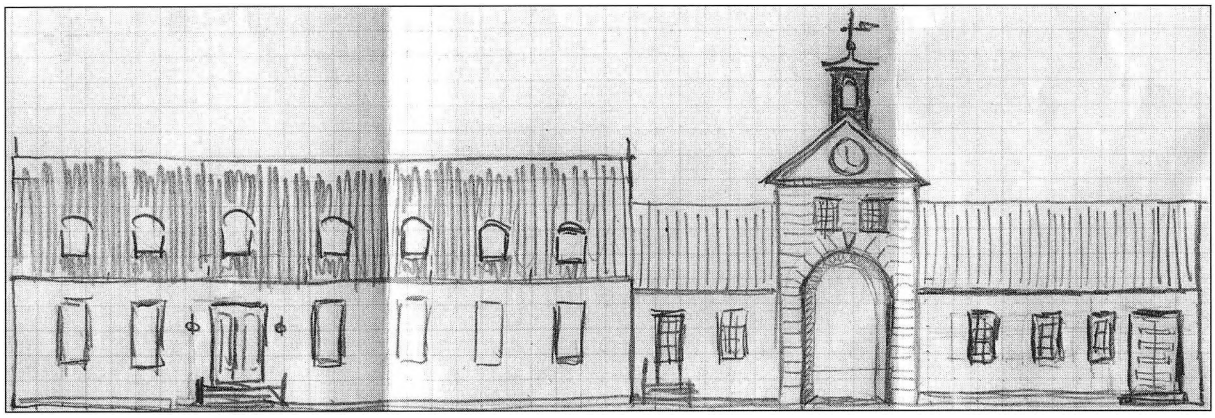

140. Fog Pedersens tegning af porttårnet.

Tænk hvad skolen er gået glip af! Arkitekten var næppe så begejstret for ideen med porttårnet. For det er ikke med på to store arkitekttegninger af "Vestfløjen" fra september 1943. Tegningerne var udført i forbindelse med indsamlingen til skolens byggefond. Løsningen var imidlertid ikke den eneste, der var foreslået på dette tidspunkt, idet der fra september 1942 findes nogle arkitekttegninger over en udbygning af "østfløjen". De er interessante, fordi man her faktisk har et forslag, som ligner det man byggede i 1960. Med en skolegård og en overdækket passage over til en foredragssal, dér hvor den i dag er placeret. På tegningen har den dog en noget anderledes ydre udformning med hvidkalkede mure og rødt tegltag. I forlængelse af salen var der planlagt 11 dobbelte elevværelser. På dette tidspunkt ville det nok have været utænkeligt i Rødding at bygge i funktionalistisk stil, som den nuværende foredragssal er opført i, selvom stilen allerede var introduceret andre steder.

Tiden efter krigen

Under krigen var skolen flere gange besat af tyskerne, og dette satte sine spor. Da tyskerne for sidste gang forlod skolen den 11. maj 1945, var den i en ynkelig forfatning. Sommerskolen blev udsat en måned, så man havde tid til at sætte skolen i stand. Mette Fog Pedersen oplevede krigsårene på højskolen, og skriver om situationen ved krigsafslutningen: *"Så mange af os, der kunne, blev nødt til at tage fat. Vor nye landbrugslærer Ejnar Jensen og min mand hjalp med at male og kalke, og hver morgen tidligt stillede hans kone Nanna og jeg i køkkenet, hvor vi fik udleveret spande, klude og børster. Og så skurede og skrubbede vi dagen lang for at få tyskerskidtet fjernet"*[6].

Først efter krigen kunne man igen begynde at tænke på ombygning af skolen. Højskolen havde på dette tidspunkt en byggefond på over 200.000 kr., som var skænket af "Skolens Venner", privatpersoner, virksomheder, institutioner og fonde ved 100 års jubilæet. Denne fond skulle bruges til at give skolen bedre og mere tidssvarende rammer om skolelivet. Der blev udskrevet en arkitektkonkurrence, og den 31. maj 1948 kunne de indkomne 37 forslag ophænges i gymnastiksalen. Dommer-

kommitéen tildelte 1. præmie til arkitekterne Tyge Arnfred og Viggo Møller-Jensen, København og 2. præmien til arkitekt Schiørring og Lindvig Grønlund Larsen, Haderslev.

Det var meningen at iværksætte det først præmierede forslag, dog med en række ændringer aftalt mellem arkitekten og skolens bestyrelse. Hovedideen med forslaget var at samle stort set alle undervisningslokaler omkring pærehaven, med en ny foredragssal bygget i forbindelse med gymnastiksalen som en slags udvidelse af denne. Endvidere var der planer om bibliotek, fem skolestuer, tekøkken, bad, omklædning og toiletter i østfløjen.

Desværre blev denne ombygning aldrig realiseret. Skolen havde i de senere år manglet undervisningslokaler og ideen med at samle al undervisning var en god ide. Omklædningsfaciliteter og toiletter har ligeledes været savnet i østfløjen. De blev først etableret ved ombygningen i 1993. Udgangspunktet i forslaget var bevarelsen af de smukke gamle bygninger d.v.s. nedrivninger skulle undgåes og nybygningerne skulle være i samme stil som de eksisterende bygninger, således at det ydre præg ikke ændredes væsentligt[7]. Denne holdning ligner meget den man har idag, til forskel fra 1960'ernes brud med det stilbevarende.

Årsagen til at byggeprojektet ikke blev gennemført var ifølge referat fra bestyrelsesmødet den 18. februar 1949, at arkitekten havde lavet et "vel løst" overslag over udgifterne. Idet gennemførelsen af disse planer ville koste ca. 500.000 kr. Der var på det tidspunkt kun indsamlet 200.000

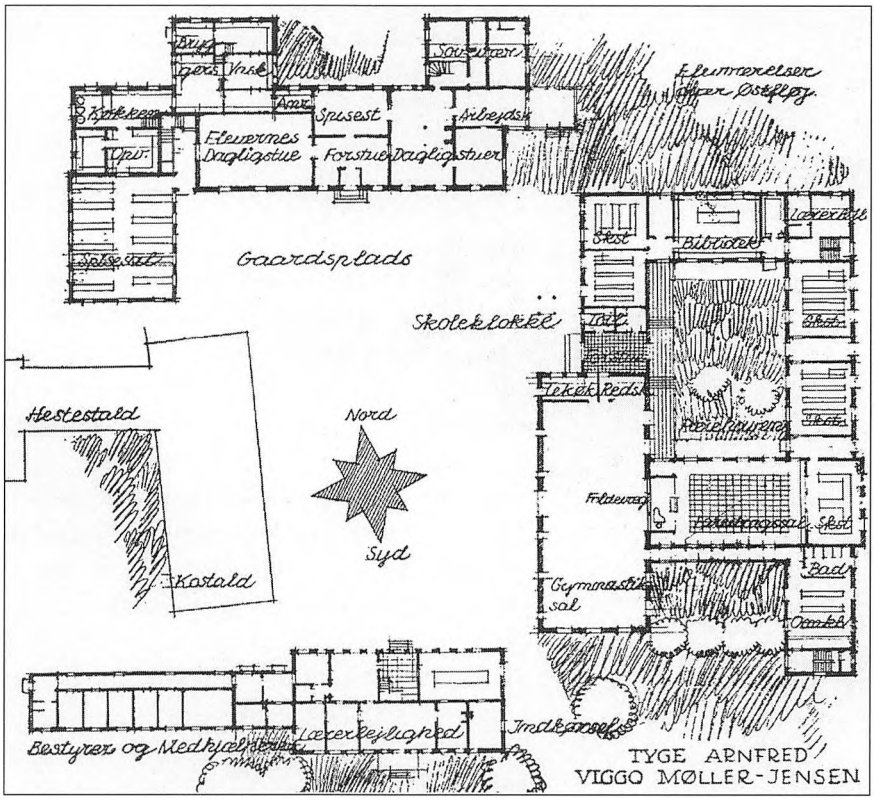

141. Tyge Arnfreds og Viggo Møller-Jensens forslag til ombygning af højskolen ved arkitektkonkurrencen i 1948.

kr. i byggefonden. De store byggeplaner blev derfor stillet i bero "indtil videre". I stedet valgte man at bygge et vaskehus, et køle-frysehus samt at renovere elevværelser med nye skabe og senge.

Der gik imidlertid ti år inden man igen begyndte at overveje nybyggeri - og da blev planerne fra 1948 forkastet og nye udarbejdet af samme arkitekt.

På grund af forstanderskiftet stod skolen tom i vinteren 1952-53, og der blev under Nanna og Ejnar Jensens opsyn foretaget forskellige forandringer og forbedringer: nyt køkken, ny scene, nyt bibliotek i havestuen m.m. I efteråret 1953 byggedes en ny avlsbygning vinkelret på laden mod nord. Her var der plads til ny kostald, svinehus og hestestald. Ved nybygningen fik skolen to gårdspladser: en "højskolegård" og en "avlsgård".

I 1950'erne skete der ikke særlige ændringer på selve skolen. Men i 1955 erhvervede elevforeningen et hus på Møgelmosevej 24 til lærerbolig. I 1958 byggede man ved siden af dette en 43 meter lang bygning med fire lejligheder til skolens lærere (Nordhaven). Senere købte og byggede man yderligere to lærerboliger i kvarteret nord for skolen.

Den tredie byggefase: Efter 1960

Fog Pedersen havde imidlertid ikke opgivet at få ombygningsplanerne fra slutningen af 1940'erne realiseret, og efter hans tiltrædelse som forstander kom planerne op af skuffen igen.

I 1958/59 udarbejdede arkitekterne Tyge Arnfred og Viggo Møller Jensen nye planer og de var en kombination af "østfløj"skitsen fra 1942 og vinderprojektet fra 1948, men nu var bade- og toiletfaciliteterne og undervisningslokalerne opgivet. Man forestillede sig en foredragssal placeret, som den er idag, forbundet med gymnastiksalen ved en gang/biblioteksfløj. En ny elevfløj var påtænkt enten i forlængelse af Flors hus eller som erstatning til den gamle kostald (nuv. bibliotek) - eller som en vinkelbygning.

Som bekendt blev kun foredragssalen udført i denne skikkelse og placering. Biblioteket blev erstattet af en blomstrende vinterstue: "grønnegangen", således at der blev et lukket gårdrum mellem disse og den gamle østfløj.

Foredragssalens opførelse startede i november 1960. Byggeriet gik hurtigt og kunne allerede tages i brug den 20. februar 1961. Den officielle indvielse fandt sted den 16. marts, og ved den lejlighed sagde Fog Pedersen bl.a.: *"Det er ikke let at bygge et sted som her op og ned ad gamle, smukke, særprægede og traditionsrige huse, men med sjældent sikker stil- og formsans synes jeg, vore arkitekter har formået at føje nyt og gammelt ind i en meget harmonisk helhed. Jeg har allerede hørt flere sige, at denne bygning er et helt sønderjysk Lousiana...."* og med hensyn til husets funktion sagde han: *"Huset her er bygget til at være ramme om ordet. Og skal jeg på denne aften give udtryk for et ønske, vil jeg samle det om to ting: At det må blive ordet selv - og ikke den, der bærer det frem, taleren, - der må komme i for-*

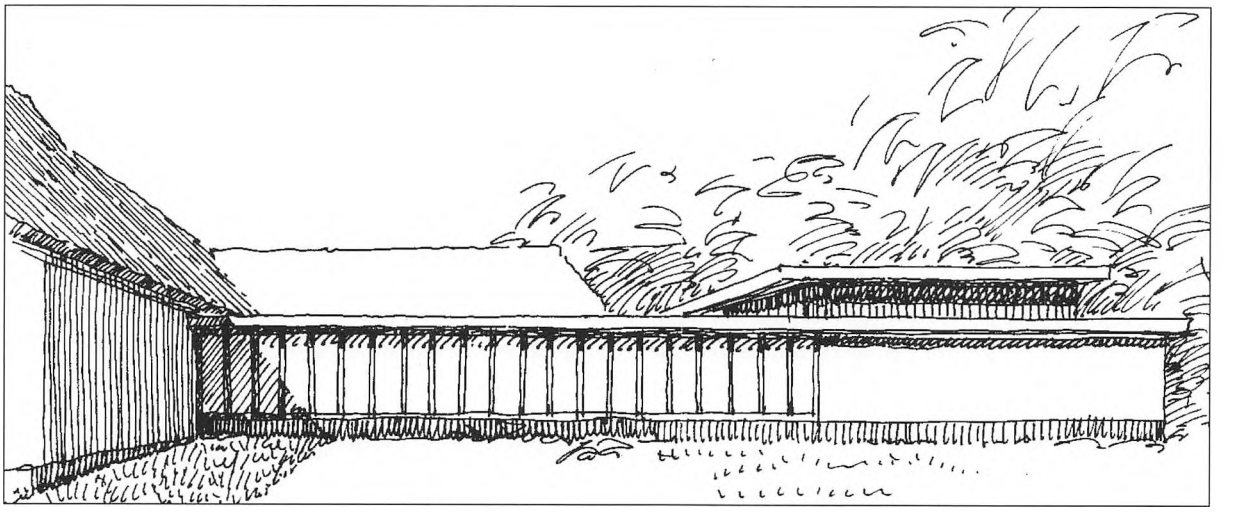

142. Arkitekttegning af grønnegang og foredragssal set fra pærehaven.

grunden. Og for det andet, at ordet, der her tales, må være i stand til at vække noget til live hos dem, der hører det.....Jeg vil da i dag på denne festdag udtrykke ønsket om, at vort nye hus må komme til at danne ramme om et lykkeligt og flittigt skoleliv. At ordet her må lyde frit, at ungdom må samles og lytte, og at ordets bærere må tjene som ydmyge husholdere over historiens og poesiens skatkamre"[8].

Kort efter at foredragssalen var færdig, startede man udgravningerne til to nye elevhuse, som blev indviet allerede inden året var omme. Et lille hus med fem værelser, bygget i forlængelse af Flors hus og et stort treetagers hus vest for dette med 21 værelser. Ligesom i 1845 og 1920 var den store elevfløj ikke færdig, da elevholdet kom den 3. november. Det var et stort hold på 157 elever og man havde regnet med de nye værelser, så de *skulle* være færdige. Håndværkere og rengøringsfolk måtte arbejde hårdt lige til det sidste, og lærerne var nødt til at holde nogle af eleverne i den røde stue indtil om aftenen før de kunne anvise deres værelser.

I marts 1962 lejede Fog Pedersen en flok elever til at rive den gamle kostald ned. Den nye biblioteksbygning skulle opføres her, som den fjerde længe i gårdkomplekset. Man mente, at det var meget vigtigt at bevare gårdspladsen og skolens "gård-præg", og den nye bygning blev passet fint ind i stilen. Mod gården er den hvidkalket og med en overdækket gang, så man kan gå tørskoet fra Flors hus til hovedbygningen. Taget er i røde tegl, ligesom de to andre længer. Mod vest er biblioteket derimod "åbnet", i stil med foredragssalen, ved hjælp af store vinduer på hele facaden. Oprindeligt skulle der have været en græsplæne mellem denne fløj og den store elevfløj, men man valgte i stedet at anlægge et bassin, som kunne spejle bygningerne omkring den. Den 3. november 1962 var biblioteket færdigt. Interiøret er enkelt og funktionelt med et mindre rum i hver ende, som i dag anvendes til computer- og kopirum. På første sal er der i begge ender indrettet gæsteværelser, som oprindeligt var tænkt som lærerlejligheder. Disse forbindes af en smuk svalegang, hvor også mange af skolens gamle bøger er placeret.

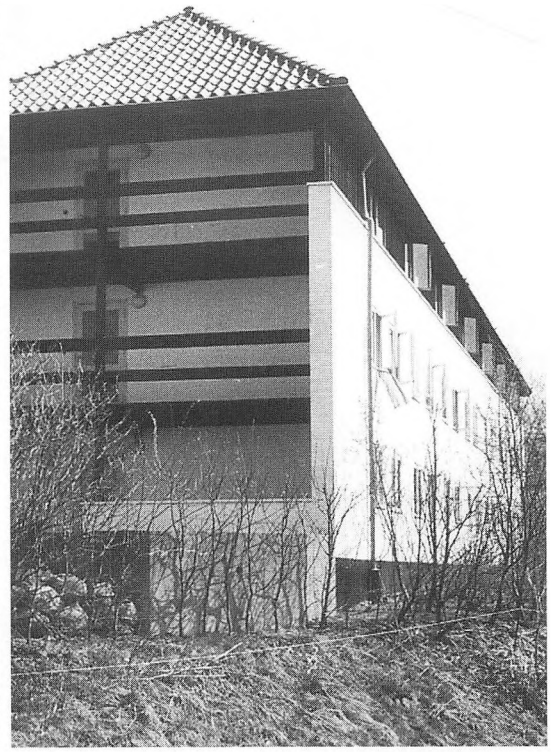

143. Miljøet i og omkring biblioteksbygningen og Store elevfløj.

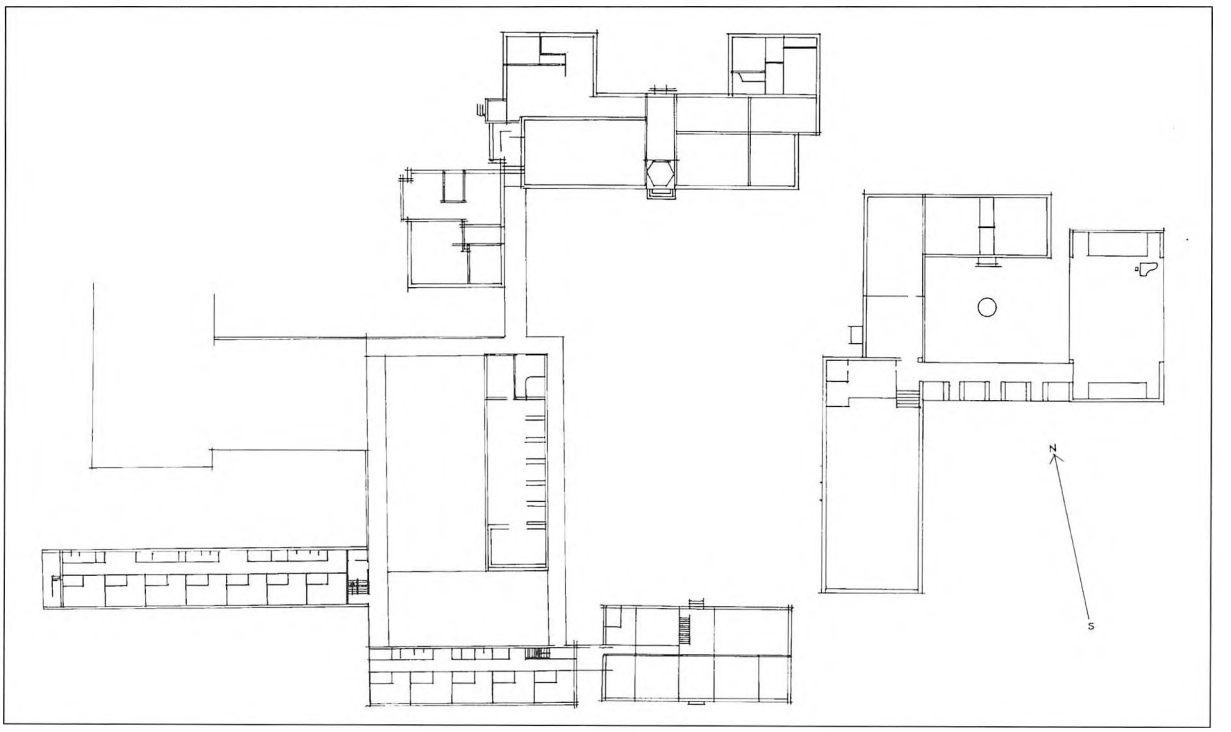

144. Grundplan over højskolen omkring 1962.

I det store ombygningsprogram manglede endnu en ny spisesal til afløsning af den gamle, som var blevet for lille til de store vinterhold. Elevtallet var stigende fra slutningen af 1950'erne og helt frem til 1967/68, hvor der var 183 elever. Det var det største antal på ét hold nogensinde i skolens historie. I november 1967 blev den nye spisesal endelig indviet.

Der havde været mange forslag til, hvor den nye spisesal skulle placeres. I 1964 var der planer om, at den skulle ligge parallelt med vaskehuset og dermed vinkelret på køkkenfløjen. I begyndelsen af 1966 var der nye tegninger, som ligner den nuværende udførelse, men forskudt for hovedbygningen. Dette skyldes sandsynligvis, at man forsøgte at holde hovedbygningens smukke havefacade fri for tilbygninger. Desværre valgte man i den endelige løsning at placere spisesalen lige midt for hovedbygningen, og forbundet med denne ved to lange overdækkede gange med en gård imellem. Det var muligt at overdække denne gård midlertidigt med et sejldug af plastic, hvilket tegninger fra april 1968 viser, men sejldugen styrtede sammen i november 1971 på grund af store snemængder. Derefter besluttede man at foretage en varig overbygning af gården. Det blev en løsning, som ikke just pyntede på hovedbygningen, idet facaden nu blev helt skjult[9].

Spisesalens interiør er en funktionel løsning. Fog Pedersen udtrykker da også sin tilfredshed i et brev til arkitekten den 3. januar 1968: *"....Vi er vældig glade for den nye spisesal og finder, det er en særdeles smuk og meget fin løsning af en meget vanskelig byggeopgave.....Jeg selv er meget interesseret i, hvad der bygges her og optaget af, at der kommer mest muligt ud af investeringerne"*[10].

Det var store investeringer, og byggeriet blev, som ofte før, dyrere end beregnet. I ovennævnte brev kommenterer Fog da også de specielt designede dørgreb til spisesalen. De var for dyre! Det gjaldt også den faste bænk i forhallen. Bare hynderne til den ville koste ca. 7500 kr., og det var alt for meget. Hvad ville bænken så ikke koste? Men på den anden side, så var det en del af en "arkitektonisk helhedsløsning". Den gamle spisesal udgjorde det rum, der idag er delt op i forhal, lærerværelse, toiletter og telefonbokse. Lærerværelset havde man længe savnet, idet lærerne tidligere havde lagt beslag på forstanderens "røde stue".

Nyt og gammelt

Det kan diskuteres, om denne periodes byggestil - den funktionalistiske - passer sammen med højskolens ældre hvidkalkede bygninger. Fog Pedersen kommenterer i 1967 denne blanding således: *"Man hører undertiden den vending , at Rødding Højskole er landets smukkeste. Om det nu er rigtigt vil jo bero på en subjektiv bedømmelse. Men hvis der er noget om det, skyldes det nok, at vore arkitekter i sjælden grad har formået at forene gammelt og nyt, så de kønne gamle huse og den nye arkitektur hver for sig kommer til deres ret og måske netop derfor harmonerer godt...."* - man har samtidig kunnet *"...bevare det præg af ro og afsluttethed og intimitet, som er karakteristisk for skolen i Rødding med de mange større og mindre gårde, som bygningerne samler sig omkring"* [11].

Det er tydeligt, at den funktionalistiske stil, som Fog introducerede med sine byggeprojekter i 1960'erne adskilte sig helt fra resten af skolen. Egentlig startede denne nye byggemåde allerede lige efter århundredeskiftet, da amerikaneren Frank Lloyd Wright så, at det var *rummene,* der var det vigtigste og ikke facaden. Mens man tidligere havde lagt meget vægt på det ydre og krævet streng symmetri i bygningen, gik man nu helt væk fra dette krav. Symmetrien kommer til udtryk i skolens gamle bygninger.

145. og 146. Interiør fra den gamle og den nye spisesal.

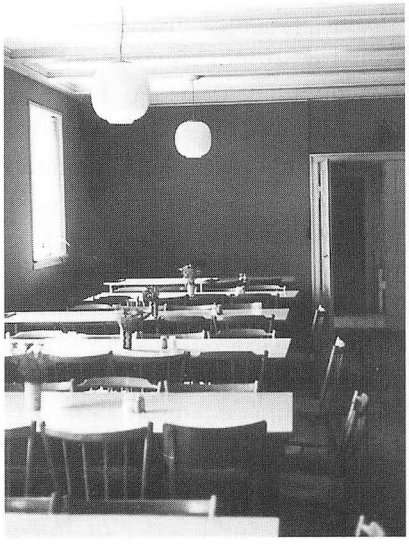

147. Hovedbygningen set fra haven før spisesalen blev opført.

148. Den nye spisesal set fra Møgelmosevej.

F. eks. hovedbygningen og Flors hus, som har centralt placeret indgangsparti med lige mange og ens placerede vinduer på begge sider. Det samme gælder hovedbygningens havefacade med de to ens sidefløje. Det er almindelig klassisk byggestil. Tidligere lagde man vægt på den ydre udsmykning af bygningen, men nu er alle udsmykninger fjernet i den nye stil. Hensigten er, at bygningen først og fremmest skal "fungere", men det er ikke kun ingeniørarbejde. Det er en "organisk struktur". Lloyd Wright mente, at et hus skulle gro frem af folks behov, som en levende organisme.

Efter 1. Verdenskrig udviklede funktionalismen sig i Europa. Den nye stil passede til industrikulturen med masseproduktion og masseforbrug - og funktionalismens væsentligste byggeelementer blev stål, glas og jernbeton. Med disse materialer blev det muligt at skabe nye konstruktioner med store glasflader, som har den effekt, at man også indendøre føler, at man er *i* naturen. Denne virkning er tydelig på højskolen i spisesalen og foredragssalen. I sidstnævnte får man om foråret både lysegrønne bøge-

træer og påskeliljer på nært hold, selv om man befinder sig indendøre - man er i kontakt med naturen. Det var specielt i 1960'ernes byggeri, at vinduespartierne blev større og mere dominerende. Dette varede indtil oliekrisen i 1970'erne tvang arkitekterne til at finde nye løsninger.

De enkle former og vandrette/lodrette linier er dominerende disse byggerier. Der er anvendt gedigne materialer, blandt andet træ, tegl, Ølandsklinker på gulvet og hvidmalede, upudsede vægge. De lige linjer var ikke altid funktionelle. Et eksempel herpå er de faste bænke i foredragssalen, som var så lige, stive og ubekvemme at sidde på, at man nu har været nødt til at udskifte dem med mere fleksible og behagelige stole: Wegners Rødding-stol. Et andet eksempel er de flade tage, som ikke er velegnede til det danske klima. Farvevalget i bygningerne var oprindeligt dæmpet sort/gråt/brunt. I dag er foredragssalen malet i stærke gul/violette farver i overensstemmelse med nutidens tendens.

Der er ingen forklaringer på, hvorfor Fog Pedersen valgte denne funktionalistiske stil fremfor én, der var tilpasset de eksisterende bygninger. Men det mest sandsynlige er, at det *var* en moderne stil. Alt andet ville have virket gammeldags på dette tidspunkt. I de ovennævnte citater er Fog tydeligvis stolt over blandingen af nyt og gammelt.

Fog Pedersens sidste projekt var en ny stor elevfløj, som skulle placeres på "engen" langs med alléen. Tegninger fra 1968 og 1970 viser en stor toetagers bygning, i stil med "store elevfløj". Det var imidlertid i denne periode, at Fog Pedersen var kirkeminister i VKR-regeringen og derfor var meget væk fra skolen, hvilket skabte en del problemer i ledelsen af den. Elevbygningen diskuteredes på et bestyrelsesmøde den 12. september 1970, men den ville blive meget dyr, så sagen "gik i udvalg". Samtidig begyndte elevtallet at falde, så der blev ikke brug for flere elevværelser.

Næsten hele skolen havde fået en "ansigtsløftning", da udbygningen var færdig. Også de eksisterende bygninger var blevet sat i stand. I 1964 var

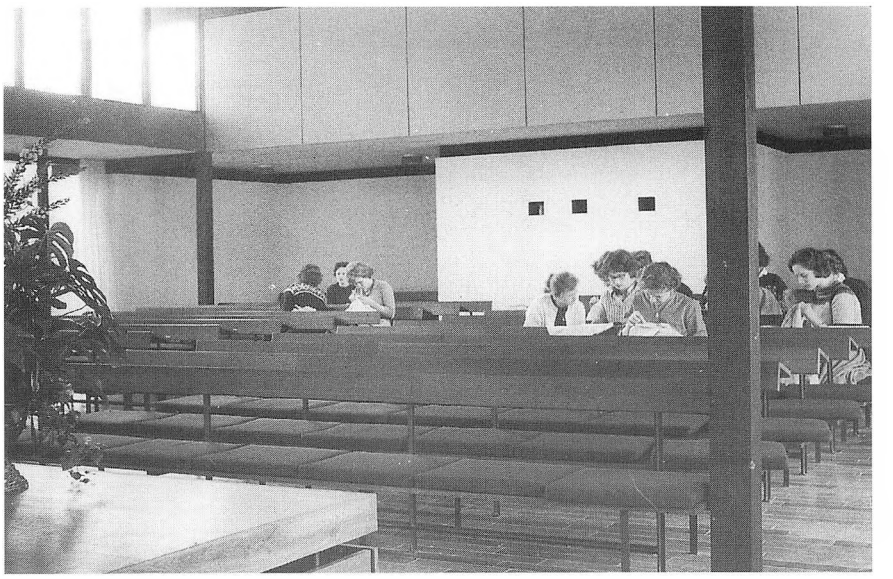

149. Interiør fra foredragssalen.

der gennemført en hovedistandsættelse af Flors hus for 300.000 kr. og elevværelserne i hovedbygningen havde bl.a. fået nye møbler og senge. Kravene til komfort var øget op gennem 1960'erne. De unge var nu vant til større forhold end tidligere: parcelhus med eget værelse etc. I de følgende år skete der ingen væsentlige ændringer, blot reparation og vedligeholdelse: nyt tegltag på hovedbygningen, ventilation, brandsikring m.m.

Perioden 1969-89

De nye kreative fag på skolen nødvendiggjorde, at der indrettedes værksteder. Således blev der i 1969 lavet keramiklokale i kælderen under vaskehuset. I 1974 blev det flyttet til lokalet ved håndboldbanen. Desuden indrettede man fotoværksted i kælderen og i en periode vævestue i Nordgården og systue i Sibirien i Østfløjen. Denne lokalesituation var ikke tilfredsstillende. Derfor ønskede lærerne i 1975 nye faglokaler, men der var ikke penge til det[12].

Først i 1982 resulterede en stadig stigende interesse for de kreative fag i, at man besluttede at bygge et nyt hus: Solgården. Denne blev opført i mursten og tegl, og med mindre glasareal end i 1960'ernes byggeri. En af ideerne bag dette var ønsket om, at det nye hus skulle bygges så "energiøkonomisk" som muligt. Man henvendte sig til arkitekt Poul Lodberg i Århus, som beskæftigede sig med ideer om "passive solhuse". Husene skulle kunne udnytte solvarmen så godt som muligt. Derfor er de blandt andet bygget af tunge materialer, murene er meget tykke og velisolerede. Desuden er de vendt mod syd, med store vinduer i denne retning og kun små på de øvrige tre sider. Varmetabet fra de store vinduer reduceres ved at lukke skodder for om natten.

Selv om de anvendte materialer: hvidpudsede mure og røde tegl passer til de øvrige højskolebygninger, er stilen dog en hel anden. Der var da

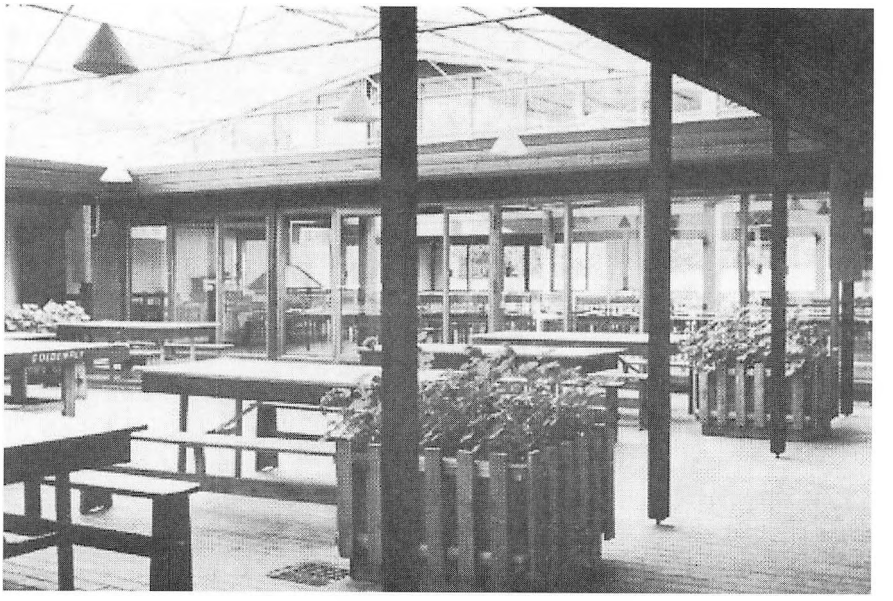

150. Parti fra den overdækkede flisegård mellem spisesalen og hovedbygningen.

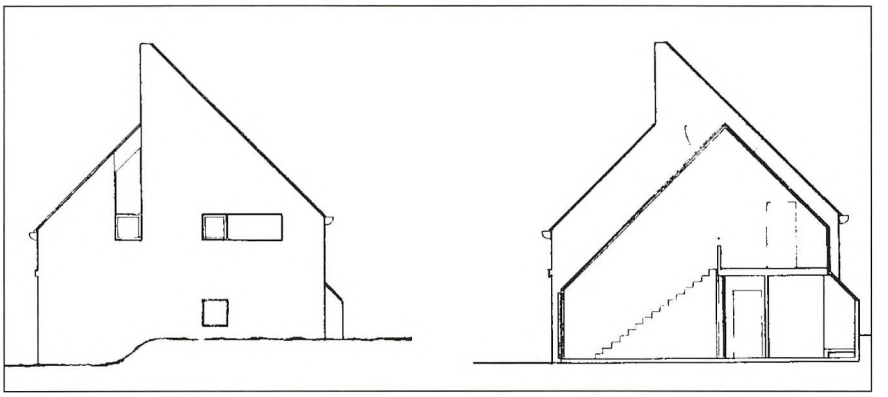

151. Tegning af Solgården set i profil.

også under byggeforløbet skeptiske bemærkninger til byggeriets placering og udformning[13]. Men netop placeringen midt i alt det grønne op mod Møgelmosevej og lidt væk fra de øvrige bygninger betyder, at udformningen ikke virker forstyrrende for det øvrige bygningskompleks.

Udefra fremtræder bygningen som en skulptur med en høj tagrejsning i tvillingehusene, der er holdt sammen af et lavere glasoverdækket indgangsparti. I interiøret er det skulpturelle indtryk fastholdt med søjler, snoet trappe, balkoner, udkigshuller m.m. Især det vestlige hus med forskudte etager har dette præg. Det blev bygget til vævelokale med teoriafdeling og plantefarvning. Det andet hus blev indrettet til grafik-fotoværksted øverst og økologi-, biologi- og energiundervisning i nederste etage. Nogle af disse fag findes ikke mere på skolen, blandt andet vævning, og det har desværre vist sig, at netop denne specielle indretning har været meget lidt fleksibel. Ønsket om det æstetisk-skulpturelle har fået til følge,

152. Solgården.

at lokalerne kun kan udnyttes meget ringe i forhold til deres volumen, at lysforholdne er yderst problematiske, og at mellembygningen stort set er ubrugelig[14]. Hertil kommer et uheldigt materialevalg, der nødvendiggør en stadig og dyr vedligeholdelse af det ydre. Sidst men ikke mindst har det vist sig, at selve ideen med denne byggeform og den "energiøkonomiske" målsætning heller ikke er blevet nået. Det er således ikke lykkedes at opvarme huset med sol, enten er det for koldt eller for varmt! Varmereguleringen fungerede ikke, og man har været nødt til at overdække glaspartiet med tagpap på grund af utætheder. Det betyder, at solvarmeideen er helt væk.

Den fjerde byggefase: Efter 1989

Den fjerde byggefase, som ikke er afsluttet endnu, begyndte et års tid efter forstanderskiftet i sommeren 1988. Takket være favorable statslån tog Niels Holck, arkitekterne Crone & Duedahl, ingeniører og håndværkere fat på en omfattende ombygning og renovering af den gamle højskole. Man begyndte med hovedbygningen og allerede ved julekurset i 1989 var renoveringen af elevværelserne færdig. Det havde været en omfattende istandsættelse. Væggene på både 1. og 2. sal blev revet ned og erstattet af nye og brandsikrede. Der blev indrettet helt nye bade- og toiletrum. Undervejs var der flere overraskelser. For eksempel manglede der nogle steder bærende bjælker, men det var jo også gået stærkt ved opførelsen af huset i 1920!

På grund af brandsikring skulle der i hovedbygningen laves en forlængelse af trappen fra 1. til 2. sal. Trappetårnet blev af arkitekten forsynet med en pyramidehat af glas og aluminium, og der blev ophængt en stor lampe, som altid brænder, når det er mørkt: *"Tårnet blev ikke lige vel modtaget af alle, men idag tænker næppe nogen derover - det falder harmonisk ind i bygningen, samtidig med at det ses, at der er tale om en 90'er løsning"*[15].

Senere blev også den store elevfløj fra 1961 og Flors hus gennemrenoveret. Alt blev malet og der kom nye møbler på værelserne. Både værelser og gange er malet i moderne farver. Det er vigtigt, at der på hele højskolen er en samlet farveholdning, så der skabes en helhed. Derfor ansatte højskolen og arkitekterne Crone & Duedahl, Middelfart, billedkunstneren Birgit Fløe, der fik til opgave dels at farvesætte al nyrestaurering, dels at farvesætte alle øvrige rum på højskolen. Resultatet blev klare farver i kontraster mellem kolde turkis-blå-violette og varme gul-orange farver, sammensat med neutrale grå-hvide toner.

I 1994 blev spisesalen malet i varme orange og violette farver, der matcher til de nye gardiner. Desuden har man gjort den mere hyggelig med sofagruppe og grønne planter. Den strenge funktionalistiske stil er derved blevet neddæmpet og rummet mere venligt.

I efteråret 1988 blev det sidste af landbruget på højskolen afviklet, og dermed havde skolen ledige bygninger. Efterhånden tages disse i brug.

Efterfølgende sider:
153. De moderniserede rum i Østfløjen. Rødding-stuen set fra forhallen, Rødding-stuen, de nye Wegner-stole i foredragssalen og nedgang til den nye tilbygning ved gymnastiksalen.

Der er foreløbig indrettet ateliér, pedelværksted og keramikværksted i den gamle kostald. Senere håber man at kunne indrette en boldspilsal i den gamle ladebygning. Udnyttelse og renovering af de bestående bygninger er helt i overensstemmelse med tidens tendens, hvor man lægger stor vægt på kvaliteten i ældre bygninger - og derfor undgår at rive ned og bygge nyt.

Den foreløbigt sidste etape i renoveringen var Østfløjen. Denne blev gennemført i løbet af 1993 og 94 - i forbindelse med 150 års jubilæet. De gamle undervisningslokaler: Gule stue og Sibirien, indrettet i 1920, blev sat i stand. En særlig restaurerings-opgave var den gamle foredragssal, som blev ført delvist tilbage til sin gamle skikkelse med trægulv og hvælvet loft. Væggen ud til forstuen blev erstattet af en meget flot glasvæg med montre til skolens samling af bl.a. oldtidsfund. Den kaldes nu Rødding-stuen og er blevet møbleret med den specielt designede Rødding-stol og tilsvarende borde. Belysningen er PH-lamper, som passer fint til denne blanding af nyt og gammelt. Fra væggene overvåger de tidligere forstandere rummet. Det blev opført som gymnastiksal i 1863, var kirkesal 1874-1909 og derefter foredragssal for generationer af rødding-elever under Appel, Lund og Fog Pedersen frem til 1961.

Laden, som blev opført i 1863 og ombygget til gymnastiksal ved skolens genåbning i 1920, har ligeledes fået et helt nyt udseende under Niels Holcks ombygning i årene 1989-94. Der er opført en ny og større scene, tekstilkunstneren Mette Jürgensen har lavet et nyt scenetæppe, ribberne er fjernet og gulvet er afhøvlet - nu mangler der blot ny belysning i loftet, så er dette smukke rum helt færdigt. Endvidere blev der opført en delvis nedgravet toilet- og depotbygning i pærehavens hjørne mellem gymnastiksalen og grønnegangen. Det var en vanskelig opgave at forene den stråtækte bygning fra 1860'erne med den built-up dækkede gang fra 1960'erne. Men det lykkedes. Så nu er dé faciliteter, der var planlagt allerede i 1940'erne, endelig på plads[16].

Niels Holcks opfattelse af bygningskomplekset sammenfatter han i følgende ord: *"skønhed må være det vigtigste. Farver og former må klinge sammen og tale sammen. At bygningerne tilsammen skal udgøre et harmonisk hele er ikke det samme som at de skal være kedelige og anonyme. Tværtimod. De må gerne råbe til hinanden, synge højt og langt - men det skal være i samme toneart. Derved opnås et smukt og levende bygningsværk hvis vigtigste opgave er at påvirke de mennesker, der lever der så de forstår lidt af skønhedens gåde"*[17].

Højskolen og omegnen

Det levende ord var ikke forbeholdt højskoleeleverne alene. Fra vinteren 1846-47 indbød Flor og den nye forstander Fr.Helweg navnlig egnens ældre befolkning til foredrag på højskolen på de månelyse lørdage[1]. Foredragsvirksomheden blev afbrudt af krigen i 1848-50, men blev genoptaget i vinteren 1851-52, da skolen og lærerne igen havde kræfter til det.

I disse år udviklede højskolens lærere en oplysningstradition, der har holdt sig frem til i dag, og som placerede højskolen ikke alene som en national bastion, men også som et lokalt kulturcentrum. Ved at åbne højskolen for omegnens befolkning imødekom lærerne et behov hos dem for at få indblik i tidens aktuelle begivenheder, historie, litteratur og landvæsen. Denne kundskab var samlet og koncentreret på højskolen, og hvad var da mere naturligt end at lade interesserede få del i den, og dermed bidrage til at "vække" egnen til et mere aktivt og levende liv.

Bønder, præster og embedsmænd blev snart faste deltagere i arrangementerne, og mange mødte frem, flere end skolens spisesal kunne rumme. Tit måtte tilhørerne stå i den tilstødende gang. I de første år af 1850'erne havde sammenkomsterne både et festligt og i høj grad politisk og nationalt sigte. Den nye, unge forstander Sofus Høgsbro var levende optaget af de politiske brydninger i forbindelse med grundlovens vedtagelse, og de efterfølgende bestræbelser på at ordne forholdene for hertugdømmerne. Til hans, og mange andres, store fortrydelse fik Slesvig ikke del i den demokratiske forfatning. Enevælden var for en tid fortsat regeringsformen i området, de kongerigske enklaver i Slesvig dog undtaget.

Om et sådant møde i begyndelsen af 1850'erne skriver Gotfred Rode, som i 1851-52 var lærer ved skolen, i et brev til fru Vilhelmine Hage: *"Nylig har vi havt offentlige Foredrag igjen - jeg fortalte Dem jo om de forrige - jeg talte om Baldersmythen, og det var en sand Fornøjelse at see, hvorledes Størstedelen af dem med Begjærlighed sluger hvert Ord, der bliver sagt. - Forstanderen, Høgsbro, søgte ligesom sidst at gjøre dem bekjendt med Goderne ved den frie danske Statsforfatning, for at vende deres Hjerter mod Danmark, thi selv heroppe har vi mange "Slesvig-Holstenere" og mange Lunkne"*[2]. Høgsbro var ikke tilbageholdende med sine synspunkter på møderne. Når magthaverne ikke ville lytte til et krav om en fælles forfatning for hertugdømmerne (Slesvig) og Kongeriget, så måtte folket vækkes til kamp mod dem, og særligt mod de tysksindede kræfter, der arbejdede på at adskille frem for at samle folket i én nation med den samme forfatning. Ved den efterfølgende fællesspisning ved det møde G. Rode omtaler i brevet, havde han derfor, som han skriver i sin dagbog: *"udbragt en skål for et kraftigt folkeliv, som jeg begrundede ved den fare, der truede os fra Karl Moltke, som havde været med at give forfatn. af 28.jan.1848, som af Revent-*

low Pretz var erklæret for en god Slesvig-holstener, som havde taget del i underhandlingerne, der havde bragt os i afhængighed af vore fjender, og som i hvert fald var en Holstener, en Tysker. Vor lid måtte vi sætte til Kongen, der vilde søge sin styrke i folkets kjærlighed. Derfor måtte vi vække et kraftigt folkeliv hos os selv og andre og ikke lægge skjul på vore følelser, da vilde de finde gjenklang i Kongens bryst, og afværge faren"[3]. Høgsbro fortsatte sin politiseren, hvad der bragte ham og højskolen i miskredit hos specielt den pengebevilgende regering. Men også på egnen kunne Høgsbro møde politisk modstand. Herredsfogeden var således ikke specielt begejstret for Høgsbros udfald mod Karl Moltke.

I midten af 1850'erne intensiveredes mødeaktiviteten til en aften hver uge. På højskolen blev der dannet en afdeling af Danske Samfund, som var blevet stiftet af P. C. Kierkegaard og Grundtvig i 1839. Med afsæt i dette forum samledes jævnligt 80-120 deltagere til foredragene. Om indholdet og resultatet af de første par møder beretter højskolelærer Jens Lassen Knudsen til Flor: *"Høgsbro har oplyst om den store Krig* (Krim-krigen 1853-56) *o.dsl. Jeg søgte den første Aften at belyse Striden efter Biskop Mynster og den efter Provst Janssen; i Løverdags fortalte jeg dem Hrungesmythen og søgte at vise dem forskjellen paa (Guds-)Livet og (Jætte-)Døden. Der er ingenlunde skjult for mig, at det gaaer med sligt et Ord i en saadan Forsamling som naar man paa langt Maal skyder med Hagl efter en Leddepæl: man maa være Glad, naar blot en ganske enkelt Hagl rammer"*[4].

Al begyndelse er svær. Egnens befolkning var ikke udpræget grundtvigianere, men snarere af en rationalistisk opfattelse båret af en tro på præsten og kirken som eneste fortolker af det kristne budskab. Sognepræst Johan Hempel i Rødding var netop ikke begejstret for den virksomhed højskolen udfoldede, så i ham kunne J. L. Knudsen ikke finde en meningsfælde og støtte. Situationen ændrede sig efter 1861, da Johan Hempel trak sig tilbage. Den nye præst Hans Sveistrup var levende optaget af de grundtvigske kirkelige strømninger og forbandt sig hurtigt med højskolen. Derfor skabtes med J. L. Knudsen som initiativtager et nyt mødeelement. I vinteren 1861-62 forsamledes i starten en mindre gruppe af egnens bønder privat hos J. L. Knudsen og hans kone Nanna til religiøse møder. En ny vakt menighed begyndte at tage form. I et brev til Ludvig Schrøder fortæller J. L. Knudsen om de to første møder: *"To Onsdage i Træk har nu Folk her af Byen, om Aftenen, besøgt os. Iaftes talte jeg med dem om "Forsagelsen" og vil, efter deres Begjering, næste Onsdag gaa over til "Troen", for efterhaanden efter fattig Lejlighed klare for dem Daaben, saavelsom Guds Børns Fødsel deri og Fremvæxt derefter"*[5]. Flere og flere kom til møderne, og snart blev pladsen for trang i J. L. Knudsens eget hjem. Én af højskolens skolestuer blev taget i brug til religiøse samtaler om dåb, nadver, fadervor og kirkehistoriske beretninger. Høgsbro var betænkelig ved arrangementet, idet møderne fik karakter af offentlige foredrag på højskolen. I et brev til Flor begrunder han sin bekymring: *"Imidlertid kan det jo ikke undgås, at Folk vil kalde det gudelige Forsamlinger, Konventikler o.s.v. og at det vil forøge Skolens Miskredit som en Planteskole for Grundt-*

vigianisme"[6]. På dette tidspunkt havde Høgsbro opsagt sin stilling og havde derfor vanskeligt ved at forhindre mødernes afholdelse. Med den nye forstander Ludvig Schrøder var det anderledes fat. Da både Høgsbro og J. L. Knudsen var rejst fra skolen, lod han Hans Sveistrup overtage og videreføre J. L. Knudsens kirkehistoriske beretninger hver anden uge som et fast element i højskolens samlede foredragsvirksomhed.

Højskolens støttekreds

Højskolens bagland omfattede ikke alene de, der jævnligt mødte frem til skolens arrangementer, men også dens organiserede støttekreds. Ved generalforsamlingen den 26. marts 1852 indskrænkedes Den slesvigske Forenings formål til udelukkende at støtte højskolen, og ved samme lejlighed blev foreningens navn ændret til Foreningen for Rødding Folkehøjskole. Medlemsskab af foreningen, og dermed ret til at deltage i dens årlige generalforsamling, opnåedes ved at indbetale mindst 1 rdl. årligt.

Den første opgørelse fra 1853 over medlemmerne og medlemsbidragene viser, at 620 medlemmer bidrog med 969 rdl. Hovedparten af medlemmerne - ca.90% - var bosiddende i Slesvig[7].

I de følgende år opbyggedes et omfattende net af kontaktpersoner i 16 kredse spredt over landet, men stadig med tyngdepunktet i Slesvig. Deres opgave var at forny bidragydernes medlemsskab i foreningen, og at indsamle pengene til skolens kasserer. Bidragyderne kom gennemgående fra samfundets sociale top, hvilket i et vist omfang svarede til elevernes sociale baggrund. Det var hovedsageligt præster, større jordbesiddere, professorer, etatsråder, kammerråder, lærere, embedsmænd, købmænd og bønder. Særligt præsterne havde en fremtrædende placering blandt bidragyderne. I 1860 støttede 104 præster højskolen ud af et samlet medlemstal på 652[8]. Gennem 1850'erne blev medlemstallet stortset fastholdt på ca. 600, men efter 1860 faldt det ligesom de private økonomiske bidrag til højskolen. Samtidig skete der en forskydning i medlemmernes geografiske baggrund. I 1863 udgjorde sønderjyderne kun godt halvdelen af medlemmerne. Det kneb m.a.o. med at fastholde sønderjydernes interesse og offervilje overfor skolen. Uro på og omkring skolen fra midten af 1850'erne, samt det faktum, at mange andre højskoler voksede frem i disse år, og ligeledes opbyggede støttekredse, har givetvis været medvirkende til at svække interessen for Rødding Højskole. Efter tabet af Sønderjylland i 1864 blev foreningen opløst efter preussisk krav i 1867.

Nye rammer for mødeaktiviteten

Inden højskoleforeningens nedlæggelse var Cornelius Appel med familie flyttet ind på højskolen og videreført højskolevirksomheden. Sammen med Hans Sveistrup fortsatte han mødeaktiviteten for egnens befolkning. Med opbygningen af frimenigheden sluttede mange sig til den, som hidtil havde følt sig knyttet til højskolen. Det var en grundtvigsindet gruppe,

som under vanskelige vilkår, skilte sig ud fra sognekirkens menighed. Det satte skel i egnens befolkning. Det var et skel, som blev uddybet da Indre Mission fik tag i en anden del af egnens befolkning i slutningen af århundredet.

I 1919 var det frimenigheden, der tog initiativ til at overlade den gamle højskoleejendom til fornyet højskoledrift. Forbindelsen mellem frimenigheden og den fornyede højskoledrift blev opretholdt, da Erik og Herdis Appel overtog ledelsen af højskolen i 1920. De fastholdt dermed forbindelsen med den grundtvigsindede del af befolkningen. Det var ikke unaturligt, idet Erik Appel havde sin baggrund i dette miljø, og en del af medlemmerne i frimenigheden var samtidig en del af højskolens støttekreds ved dens genrejsning. De religiøse delinger satte varige skel i højskolens forbindelse til Rødding by og omegn. Mange indbyggere er aldrig kommet på højskolen.

Allerede den første vinter 1920-21 genoptog Erik Appel den gamle mødetradition på højskolen. Om de første par møder skriver han i årsskriftet: *"Disse Møder begyndte i November med Holger Begtrups smukke Skildring af det kristne Hjems Opgave over for Børnene, belyst gennem Grundtvigs Skolegang i sit Hjem. I Januar talte Valgmenighedspræst Noe-Nygaard om den vestjydske Skole som den personlige Skole, et Foredrag der blev fulgt med megen interesse"*[9].

Gennem de første år af 1920'erne, bortset fra et enkelt år, da alle månedsmøder blev aflyst p.gr.a. mund- og klovsyge, var møderne tilrettelagt ud fra et tema, som f.eks. kirke, menighed og gudstjeneste, skole og kristendom eller sociale spørgsmål. Det var typisk, at der næsten udelukkende anvendtes fremmede foredragsholdere.

Efter ønske fra deltagere ved møderne blev de fra 1927-28 stort set varetaget af skolens egne lærere, som i tiden før 1864. Lund bar selv broderparten af foredragene. Fra 1931-33 havde han f.eks. en serie foredrag med emner fra Sønderjyllands historie efter 1864. Emnevalget hang sammen med, at Lund i samme periode skrev på sit bidrag til bind 5 af den store Sønderjyllands Historie, som bl.a. blev redigeret af Knud Fabricius. Lund og andre lærere fremdrog ofte historiske emner, men der forekom også behandling af litterære og aktuelle spørgsmål. Mette Fog Pedersen, som var vidne til de velbesøgte møder, skriver i sin erindring om mødernes afvikling: *"Månedsmøderne havde omtrent samme form som møderne i forsamlingshusene. Folk medbragte kage til kaffen. De blev bænkede ved lange dækkede borde, og her sad de til mødet var forbi. Forsamlingen sang 4-5 sange i løbet af aftenen. Foredraget varede som regel godt en time, og efter kaffen var der underholdning. Det kunne være skolens kor, der sang, lærerne der læste et skuespil. Undertiden var der musikunderholdning"*[10].

Månedsmødetraditionen blev således videreført under Hans Lund, og de efterfølgende forstandere har fastholdt traditionen frem til i dag. De regelmæssige møder var derfor fortsat en vigtig forbindelse mellem højskole og en del af egnens befolkning, som her fik lejlighed til at møde synspunkter og at debattere. Det nationale spørgsmål var ikke længere i

forreste række som i forrige århundrede nu da Sønderjylland gradvis blev forankret i Kongeriget efter 1920.

Mens mødedeltagelsen fra 1920-60 gennemgående var meget stor, aftog den i 1960'erne og 1970'erne efterhånden som baglandet i landdistrikterne blev affolket. En bredere opslutning fra Rødding by har ikke vist sig til trods for bestræbelser på at åbne skolen overfor dem ved Åbent-Hus arrangementer i 1980'erne.

Foruden de regelmæssige møder året igennem havde højskolen flere årligt tilbagevendende arrangementer. Røddingegnens hovedkreds af De danske Ungdomsforeninger havde hvert år i begyndelsen af januar et 2-dages møde på højskolen med talere og underholdning. Møderne indledtes i begyndelsen af 1920'erne med stor opslutning. I midten af 1960'erne indskrænkedes mødet til en enkelt dag og det sidste stævne blev afholdt i 1980.

Konemødet

Et andet af højskoleårets store møder var konemødet. Det var fru Lund, der i 1931 tog initiativ til at indbyde omegnens husmoderforeninger til en dag på højskolen. Konemødet blev hurtigt en fast begivenhed hvert år umiddelbart efter elevmødet i juli-måned, hvor koner fra de travle landbohjem kunne se frem til en fridag - uden mændene.

Om karakteren af mødet skriver fru Lund i årsskriftet: *"Julimødet holdtes i forbindelse med et Eftermiddagsmøde, hvor Skolen havde indbudt Omegnens Husmoderforeninger til at bese Elevernes forskellige Haandarbejder og overvære en Time i praktisk Sygepleje (ved Fru Lund).*

Som Indledning til Dagen talte Frk. Else Koch, København om Skønhed i Hjemmet -. Anden afdeling af Mødet var en Gentagelse fra Elevmødedagene af Folkedanseopvisning og Friluftskomedien" [11].

Fra 1931 og frem til det sidste konemøde i 1971 var karakteren af mødet forbløffende ens. Foruden fremvisningen af elevernes arbejder i tegning og håndgerning og elevernes/lærernes optræden om aftenen, var et af dagens hovedpunkter: samtaletimen. De emner lærerne og forstanderne tog op vekslede fra år til år, og set i et længere tidsperspektiv afspejler de ændringer i kønsopfattelsen og i samfundet. Af eksempler på emner gennem tiden kan nævnes: i 1934 - opdragelse til ærlighed, i 1937 - om unge pigers huslige uddannelse, i 1944 - hvad skal vi gøre, når den huslige medhjælp forsvinder?, i 1949 - om vore børns skolegang, i 1950 - respekterer mand og kone hinandens arbejde?, i 1954 - kvindens placering i arbejdslivet, i 1955 - kvinder og politik, i 1957 - kulørt litteratur - lødig litteratur, i 1958 - reklame, i 1960 - fjernsynet og hjemmelivet. Emnerne kunne give anledning til hidsig diskussion, som da Fog Pedersen i 1950 talte om, hvorvidt mand og kone respekterer hinandens arbejde. Fru Lund refererer fra samtaletimen og den efterfølgende reaktion, at: *"han havde Held til at sige nogle haanende Ord om Strikketøjet og dets fordummende Virkning, som fik hele Forsamlingen til at rejse sig i Harme, og*

155. Konerne forsamlet til foredrag.

siden er han blevet citeret og kritiseret i mange af Landets Blade"[12]. Konemødet var ved siden af elevmødet et af årets største arrangementer, der samlede mellem 800 og 1.100 koner. Skolen måtte lade elevmødeteltet i gården blive stående for at kunne rumme så mange mennesker, og i køkkenet havde de travlt med at lave kaffe i spandevis. I starten medbragte konerne selv kagen. Aftenens optræden samlede ofte 1.500 til 1.600 tilskuere. Skolen var fyldt til bristepunktet.

Opbakning bag højskolen efter 1960

Mens højskolen i tiden fra 1920'erne til 1960'erne havde et livligt samkvem med fortrinsvis omegnens landbohjem ved skolens møder, elevernes egnsbesøg, Sct.Hansfest på én af egnens gårde, Genforeningsfest i juni og afstemningsfest 10. februar, aftog mødedeltagelsen- og omfanget mærkbart i 1960'erne og 1970'erne. Landboungdommen forlod Rødding til fordel for uddannelse og arbejde i byerne, gårde blev nedlagt og sammenlagt, husholdningerne blev mekaniseret og mange landbokvinder fik arbejde uden for hjemmene. Det traditionelle landbomiljø, som havde været højskolens hovedbastion, svandt ind. Det mærkedes også på højskolens støttekreds. I midten af 1970'erne gennemførtes med nogen succes af Georg Bendix og Ejnar Rytz en nyrekruttering til højskolens støttekreds.

I årene forud frem til begyndelsen af 1940'erne bestod støttekredsen - Rødding Højskoles Venner - først og fremmest af de ca. 900 personer, der havde ydet højskolen lån eller kautioneret for lån. Hvert andet år kunne højskolens "interessenter" møde frem til generalforsamling og få en beretning af skolens forstander og bestyrelsens formand om den forløbne periode og være med til at tage bestemmelser om skolens forhold. Oftest var disse beslutninger lagt til rette før mødets afvikling, så man var sikker på mødedeltagernes opslutning. Da det efterhånden lykkedes bestyrelsen med Mads K. Gram i spidsen at få ordnet skolens fortvivlende gældsforhold, og mange af de gamle långivere gennem årene faldt fra, var det naturligt at lade nye kræfter træde til. Anledningen blev pengeindsamlingen i forbindelse med skolens 100-års jubilæum i 1944. Ved årsmødet i 1946 skiftede kredsen bag højskolen det gamle navn Rødding Højskoles Venner ud med Selskabet for Rødding Højskole og ved samme lejlighed blev vedtægterne ændret. I dag - efter en fornyet indsats for at få flere med i støttekredsen - slutter ca. 350 personer op bag den og af dem er ca. 80% bosiddende i Sønderjylland og hovedparten i skolens umiddelbare omegn.

Højskolen var indtil 1960'erne og 1970'erne tydeligvis et af egnens kulturelle centre. Støttekredsens økonomiske offervilje og det store fremmøde til arrangementerne vidner herom. Når højskolen fik vanskeligere ved at fastholde kontakten og i stigende grad udviklede sig til en "ø" i lokalsamfundet, hang det først og fremmest sammen med afvandringen fra højskolens bagland - landbruget. Det er i nogen grad lykkedes at åbne skolen overfor Rødding by i kraft af musikarrangementer, samarbejde med forskellige faglige organisationer og foreninger i byen, men mødetrofastheden kan næppe genskabes i en tid med mange andre tilbud. Uanset, så er Rødding Højskole solidt plantet i lokalsamfundet som en virksomhed med omsætningsskabende virkning, og med tilbud til lokalbefolkningen, og mange føler stadig, at det er naturligt at slutte op bag højskolen.

156. Musikholdet øver før musikarrangement.

Forstandere

1844-45 Cand.teol. Johan Wegener
1845-46 Prof. dr. Christian Flor
1846-48 Cand.teol. Frederik Helweg
1850-62 Cand.teol. Sofus Høgsbro
1862-64 Cand.teol. Ludvig Schrøder
1865-85 Seminarist Cornelius Appel
1920-26 Cand.mag. Erik Appel
1926-52 Cand.mag. Hans Lund
1953-76 Cand.teol. Arne Fog Pedersen
1968-69 Cand.polit. Thomas Rørdam og
1969-71 Cand.teol. Christen Damgaard Nielsen
Konstituerede forstandere.
1976-78 Cand.teol. Poul Bredsdorff.
1978-88 Cand.mag. Erik Overgaard.
1988- Cand.mag. Dorthe Esbjørn Holck.

Formænd for bestyrelsen

1844-51 Professor Christian Flor
1851-52 Pastor H. W. Hertel
1852 Sofus Høgsbro
1852-55 Pastor L. C. Hagen
1855-75 Professor Christian Flor
1875-89 Cand.teol. Sofus Høgsbro
1889 Legatbestyrere: Stiftsprovst Frederik Helweg
Statsrevisor Sofus Høgsbro
Gårdejer Bunde Refslund d.æ.
1919 Legatbestyrere: Fabrikant Jens Schrøder
Landbrugslærer Hans Appel
Lærer Hjalmar Høgsbro
1920-46 Landbrugslærer Hans Appel
1946-48 Gårdejer Mads K. Gram
1948-64 Gårdejer Sigurd Nielsen
1964-72 Gårdejer Hans Hansen
1972-90 Konsulent Hans Peter Fogtmann
1990- Lærer Søren Tang Sørensen

Formænd for elevforeningens bestyrelse

1857-64 Frederik Møller
1920-25 Anders Hansen
1925-29 Marinus Kristensen
1929-32 Peder Larsen
1932-36 Niels Bagger

1936-50 Ejner Due Rytz
1950-57 Søren Rahbek
1957-80 Hans Schmidt
1980-87 Søren Tang Sørensen
1987-89 Flemming Møller Mortensen
1989-92 Line Loklint
1992-94 Bente Winkler
1994- Lisbeth Aarup Sørensen

Køkkenchefer 1929-94

1929-35 Marie Kjeldsen
1935- ? Rigmor Fink
? Bodil Rostgaard
1941-44 Petrea Warming
1944-52 Agnethe Mortensen
? Dagny Pedersen
-56 Helene Medum Aarthun
1955-58 Marie Sandal Jensen
1958-60 Else Juul
1960-62 Signe Larsen
1962-67 Rita Medum
1967-68 Kirsten Buch Jepsen
1968-70 Anna Magrethe Petersen
1970-74 Anne Marie Papsø Laursen
1974-76 Kamma Thorup
1976-77 Mariane Nielsen
1977-78 Svend Aage Wolf Larsen
1978-84 Magda Bøgedal
1984-85 Hanne Nederby
1985-89 Dorthe Støvlbæk Hedegaard
1989-89 Jette Kjelde Kiel
1990-93 Gunnar Hansen
1992- Anne Jensen

Desværre kan vi ikke tidsfæste alle køkkenchefer.

Noter

RØDDING HØJSKOLE 1844-1994

1. Tale ved Folkehøiskolens Indvielse i Rødding den 7de November 1844 af Johan Wegener. Kbh.1865.
2. Peder Skau, s.14-15.
3. Th.Roust, s.33.
4. Anders Pontoppidan-Thyssen, s.287.
5. P.Lauridsen, bd.6, s.10.
6. Hans Schultz Hansen, s.137.
7. Sønderjysk Årbog 1890, s.125.
8. Sønderjysk Årbog 1890, s.134.
9. P.Lauridsen, bd.6, s.19-20.
10. Th.Roust, s.148-49, jvf. Dannevirke 19/8 1843.
11. P.Lauridsen, bd.6, s.67-68.
12. P.Lauridsen, bd.6, s.79-81.
13. Højskolebreve, bd.1, s.20, 31.
14. Højskolebreve, bd.1, s.26.
15. Højskolebreve, bd.1, s.27.
16. Sønderjysk Årbog 1890, s.169-70.
17. Fortegnelse over Elever ved Folkehøiskolen i Rødding. R.H.
18. Højskolebreve, bd.1, s.35.
19. Fortegnelse over Elever ved Folkehøiskolen i Rødding. R.H. Fortegnelsen er i følge Sofus Høgsbro, som påbegyndte fortegnelsen 1.nov.1853, ikke pålidelig før marts 1848. Navnlig er optegnelserne usikre fra maj 1846 til marts 1848. Indimellem anføres det, at 22 elever startede i 1844. Det er ikke korrekt. De 20 elever blev suppleret af yderligere 2 elever i henholdsvis februar 1845 og april 1845. Johan Wegeners fortegnelse i Protokol nr.1 over Bestyrelsesmøderne for Rødding Folkehøjskole bekræfter, at 20 elever startede på skolens første hold den 7.november 1844.
20. Højskolebreve, bd.1, s.47.
21. Højskolebreve, bd.1, s.68.
22. Rødding Højskole, 253-54/5, LA.
23. Bestyrelsesprotokol nr.1, R.H.
24. Højskolebreve, bd.1, s. 74.
25. Bestyrelsesprotokol nr.1, R.H.
26. N.F.S.Grundtvig, 1838, s.133-34.
27. Beretning om Folke-Høiskolen i Rødding af C. Flor. Kbh. 1846.
28. Beretning..., s.13.
29. Beretning..., s.22.
30. Roar Skovmand (1944), s.24 ff.
31. Højskolebreve, bd.1, s.85-86.
32. Bestyrelsesprotokol nr.1, R.H.
33. Højskolebreve, bd.1, s.90. Sofus Høgsbro anvendte indimellem en moderne retsskrivning.
34. Højskolebreve, bd.1, s.145.
35. Højskolebreve, bd.1, s.257.
36. Fortegnelse over Elever ved Folkehøiskolen i Rødding. R.H.. Højskolebreve, bd.1, s.269.
37. Højskolebreve, bd.1, s.91-92.
38. Højskolebreve, bd.1, s.94.
39. Højskolebreve, bd.1, s.114.
40. Højskolebreve, bd.1, s.127.
41. Højskolebreve, bd.1, s.264, samt Regnskab 1862. R.H.
42. Højskolebreve, bd.1, s.137-38.
43. Højskolebreve, bd.1, s.99.
44. Højskolebreve, bd.1, s.94 og Beretning om Folkehøjskolen i Rødding for tidsrummet fra Febr.1853 til okt.1854, s.8-11.
45. Bestyrelsesprotokol nr. 1, 29/12-1858. Spiseværten tiltrådte 1/5-1859. R.H.
46. Højskolebreve, bd.1, s.108.
47. Bestyrelsesprotokol nr.1, R.H.
48. Højskolebreve, bd.1, s.117, note 2.
49. Bestyrelsesprotokol nr.1. R.H.
50. Bestyrelsesprotokol nr.1, 29/11-1852. R.H.
51. Højskolebreve, bd.1, s.120.
52. Højskolebreve, bd.1, s.162.
53. Højskolebreve, bd.1, s.204.
54. Højskolebreve, bd.1, s.205. Protokol nr.1. R.H.
55. Bestyrelsesprotokol nr.1. R.H.
56. Højskolebreve, bd.1, s.173.
57. Højskolebreve, bd.1, s.188.
58. Højskolebreve, bd.1, s.192, 21/1-1856.
59. Dagbog for Forstanderen for Rødding folkehøjskole, begyndt 13.juni 1856 af Sofus Høgsbro. 19/9-1856. LA. Til Grundtvigs 70-års fødselsdag var der indsamlet penge til ham. Hensigten med pengeindsamlingen var, at han skulle oprette en dansk-folkelig højskole efter hans idé, da hverken Rødding, Kolds skole eller Hindholm svarede til hvad Grundtvig oprindeligt havde forestillet sig. I november 1856 åbnedes Grundtvigs Højskole på Marielyst ved København, jvf. Roar Skovmand (1944), s.85-91.
60. Højskolebreve, bd.1, s.273.
61. Højskolebreve, bd.1, s.277.
62. Højskolebreve, bd.2, s.24.
63. Højskolebreve, bd.2, s.12.
64. Højskolebreve, bd.2, s.19.
65. Bestyrelsesprotokol, nr.1. R.H.
66. Højskolebreve, bd.2, s.45.
67. Højskolebreve, bd.2, s.46, note 1.
68. Højskolebreve, bd.2, s.57.
69. Ved Wienerkongressen og genopretningen af Europa efter Napoleon-krigene, blev der skabt en ny magtbalance i Europa og fastlagt et interventionsprincip. Hvis stater skulle fravige den konservative, fyrstestatslinie, havde de andre stater *ret* til at gribe ind selvom det var på en anden stats territorium.
70. Fortegnelse over Elever ved Folkehøiskolen i Rødding. R.H.
71. Fortegnelse over Elever ved Folkehøiskolen i Rødding. R.H.
72. Højskolebreve, bd.2, s.110.
73. Højskolebreve, bd.2, s.123-24.
74. Højskolebreve, bd.2, s.128.
75. 253-54/5. LA.
76. 253-54/5. LA.
77. Højskolebreve, bd.2, s.129.
78. Årsskrift 1922, s.15. Kathrine Lycke.
79. Årsskrift 1931, s.14.
80. 253-54/16. LA.
81. 253-54/16. LA.
82. 253-54/16. LA.
83. 253-54/16. LA.
84. 253-54/6. LA.
85. 253-54/6. LA.
86. 253-54/6. LA.
87. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
88. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
89. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
90. Årsskrift 1921, s.4.
91. Årsskrift 1921, s.4.
92. Årsskrift 1921, s.41.
93. 253-54/8. LA.
94. 253-54/8. LA.
95. 253-54/8. LA.
96. 253-54/8. Brev fra M.K.Gram til Hans Appel 22/3-1926. LA.
97. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
98. Det er ikke muligt at give en udtømmende fremstilling af Hans Lunds lange forstanderperiode før det bliver muligt at gennemgå og bearbejde alle dele af Hans Lunds *meget* store personarkiv. Det er dog muligt ud fra det foreliggende trykte og utrykte materiale i Rødding Højskoles eget arkiv og ved benyttelse af dele af Hans Lunds personarkiv at sammenfatte nogle hovedlinier.
99. Årsskrift 1926, s.25-26.
100. Årsskrift 1935, s.11.
101. Årsskrift 1938, s.40.
102. Mette Eriksen, 1988, s.235-38.
103. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
104. 253-54/8. LA.
105. Undervisningsskema fra 1935. R.H.

106. Undervisningsskema fra 1935. R.H.
107. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
108. Protokollerne: Rødding Højskoles Venner og Rødding Højskoles Bidragsbog. R.H.
109. Regnskaber fra 1928 ff. R.H. og Protokol, nr.2. R.H.
110. 253-54/8. LA.
111. 253-54/8. LA.
112. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
113. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
114. Lorenz Rerup 1982, s.376-77, 381-82.
115. Lorenz Rerup 1982, s.382-83.
116. Svend Sidelmann 1993. Utrykt erindring.
117. Årsskrift 1930, s.72.
118. Niels H.Kragh Nielsen 1985, s.59-67.
119. Mette Fog Pedersen 1979, s.105.
120 Årsskrift 1945, s.75.
121. Oplysningerne er bekræftet af den tidligere højskolelærer på Rødding Højskole Richard Andersen. Det er Peter Holst, som har gjort opmærksom på, at valget af Arne Fog Pedersen ikke var entydigt, som man ellers kunne få indtryk af ved læsning af bestyrelsens protokol.
122. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
123. Bestyrelsesprotokol, nr.2. R.H.
124. Årsskrift 1952, s. 20.
125. Årsskrift 1952, s. 20.
126. Årsskrift 1952, s. 23.
127. Årsskrift 1952, s. 24.
128. Årsskrift 1953, s. 4.
129. Årsskrift 1953, s. 5.
130. Årsskrift 1953, s. 6.
131. Årsskrift 1959, s. 56.
132. Årsskrift 1966, s. 55-56.
133. Årsskrift 1969, s. 60.
134. Årsskrift 1969, s. 61.
135. Årsskrift 1971, s. 43-44.
136. Bestyrelsesprotokol, nr.3. R.H.
137. Bestyrelsesprotokol, nr.3. R.H.
138. Lærermødeprotokol 29/10-79 - 22/6-81. R.H.
139. Regnskaber 1954 ff. R.H.
140. Regnskaber 1954 ff. R.H.
141. Bestyrelsesprotokol, nr.3. R.H.
142. Bestyrelsesprotokol, nr.3. R.H.
143. Vedtægter for Den selvejende Institution Rødding Højskole. R.H.
144. Årsskrift 1976, s. 10-15. 1977, s. 5-11. 1978, s. 10-16.
145. Årsskrift 1976, s. 10-15. 1978, s. 5-9.
146. Lærermødeprotokol 29/10-76 - 22/6-81. R.H.
147. Thomas Rørdam i Årsskrift 1979, s.19-20.
148. Årsskrift 1979, s. 21.
149. Årsskrift 1988, s. 53-60.
150. Årsskrift 1984, s. 55-56.
151. Årsskrift 1988, s. 32.
152. Årsskrift 1988, s. 11.
153. Årsskrift 1988, s. 11.
154. Årsskrift 1990, s. 27.

ELEVERNE

1. Fortegnelse over Elever ved Folkehøjskolen i Rødding. R.H.
2. Peder Skau, s.18.
3. Peder Skau, s.26.
4. Årsskrift 1930, s.61.
5. Christian Flor: Beretning...., s.19.
6. 253/54-11. LA.
7. Peder Skau, s.24.
8. Årsskrift 1930, s.64.
9. Bestyrelsesprotokol nr.1, 28/9 1852. R.H.
10. 253/54-11. LA. Bestemmelser om Elevernes forhold på Rødding Højskole 1852.
11. 253/54-11. LA
12. Fortegnelse over Elever ved Folkehøjskolen i Rødding. R.H.
13. Fortegnelse over Elever ved Folkehøjskolen i Rødding. R.H.
14. Fortegnelse over Elever ved Folkehøjskolen i Rødding. R.H.
15. 253/54-11. 27/11 1855. LA.
16. 253/54-11. 27/11 1855. LA.
17. 253/54-11. 27/11 1855. LA.
18. Højskolebreve, bd.1. 14/1 1852, s.105.
19. Højskolebreve, bd.1. 30/1 1854, s.147.
20. Højskolebreve, bd.2, s.74.
21. Årsskrift 1931, s.73.
22. Årsskrift 1931, s.74.
23. Årsskrift 1931, s.81.
24. Afskedsdigte. R.H.
25. Årsskrift 1931, s.71.
26. Peder Skau, s.20.
27. Thomas Rørdam, s.95.
28. Thomas Rørdam, s.104.
29. Diverse korrespondance. R.H.
30. Svend Sidelmann, s.1.
31. Årsskrift 1943, s.95.
32. Årsskrift 1960, s.33.
33. Svend Sidelmann, s.16.
34. Svend Sidelmann, s.15.
35. Diverse, Elevregler 1925-26. R.H.
36. Svend Sidelmann, s.12-13.
37. Årsskrift 1937, s.82-83.
38. Svend Sidelmann, s.14.
39. Svend Sidelmann, s.11-12.
40. Svend Sidelmann, s.12.
41. Mette Fog Pedersen, s.74-76.
42. Årsskrift 1942, s.86.
43. Årsskrift 1940, s.55-56.
44. Vandrebog "Sværmen" fra 1945.
45. Pjece: "Ved Vinterskolens Afslutning" 1927-28. R.H.
46. Svend Sidelmann, s.17.
47. Årsskrift 1933, s.105.
48. Årsskrift 1937, s.85.
49. Årsskrift 1937, s.87.
50. Årsskrift 1952, s.18.
51. Årsskrift 1960, s.47.
52. Årsskrift 1962, s.58.
53. Årsskrift 1983, s.38.
54. Årsskrift 1965, s.55.
55. Årsskrift 1966, s.56.
56. Årsskrift 1966, s.56.
57. Uddrag af ordensregler. Diverse. R.H.
58. Koncept fra 1976. Diverse. R.H.
59. Protokollerne: Elever. Vinter 1948-49 - Vinter 1970-71 og Elever. Sommer 1971 - sommer 1976. R.H.
60. Årsskrift 1976, s.68-69.
61. Årsskrift 1982, s.78.
62. Årsskrift 1981, s.52-55, 1982, s.55-57, 1983, s.51-54, 1984, s.49-50.
63. Bo Birk Christensen. Utrykt erindring 1994, s.4.
64. Bo Birk Christensen. Utrykt erindring 1994, s.4.
65. Bo Birk Christensen. Utrykt erindring 1994, s.5.
66. Årsskrift 1987, s.71.
67. Højskolebreve, bd.1, s.212-13. 21/12 1856.
68. 253/54-11. LA.
69. Årsskrift 1921, s.48.
70. Årsskrift 1950, s.81.
71. Bestyrelsesprotokol. Rødding Højskoles Elevforening. R.H.

UNDERVISNING

1. Chr.Flor, Beretning...., s.12.
2. Chr.Flor, Beretning...., s.12. Højskolebreve, bd.1, s.137, Højskolebreve, bd.2, s.95.
3. Chr.Flor, Beretning...., s.12.
4. Højskolebreve, bd.1, s.145.

5. Elevhæfter. R.H.
6. Højskolebreve, bd.2, s.95.
7. Chr.Flor, Beretning...., s.17.
8. 253/54-11. LA.
9. 253/54-11. LA.
10. 253/54-11. LA.
11. 253/54-11. LA.
12. 253/54-11. LA.
13. Ove Korsgaard, s.34.
14. Chr.Flor, Beretning...., s.10.
15. P.Skau, s.21.
16. Chr.Flor...., s.16.
17. Sofus Høgsbro: Beretning om Folkehøjskolen i Rødding nov.1850-febr.1853, s.30.
18. Elevhæfter. R.H.
19. Elevhæfte. J.N.Damgaard, 1861. I kopi. R.H.
20. Årsskrift 1931, s.77.
21. Sofus Høgsbro: Beretning om Folkehøjskolen i Rødding nov.1850-febr.1853, s.32.
22. Højskolebreve, bd.2, s.104.
23. Højskolebreve, bd.1, s.137. Højskolebreve, bd.2, s.5 og s.95.
24. Undervisningsprotokol for Rødding Højskole 1922/23-1925/26 og Dagbog over Undervisningen II 1922/23-1925/26. R.H.
25. Årsskrift 1991, s.30.
26. Hans Lund. Privat arkiv. 488/46. LA.
27. Hans Lund. Privat arkiv. 488/46. LA.
28. Hans Lund. Privat arkiv. 488/46. LA.
29. Hans Lund. Privat arkiv. 488/46. LA.
30. Hans Lund. Privat arkiv. 488/48. LA.
31. Årsskrift 1960, s.33.
32. Årsskrift 1960, s.34.
33. Hans Lund. Privat arkiv. 488/45-51. LA.
34. Svend Sidelmann, utrykt erindring, s.5-6.
35. Mette Fog Pedersen, s.163.
36. Hans Lund. Privat arkiv. 488/48. Elevhæfter af Kristen Nielsen, Kirke-Hyllinge.
37. Ove Korsgaard, s.82-84, 86.
38. Ove Korsgaard, s.231-35.
39. Svend Sidelmann, utrykt erindring, s.8-9.
40. Årsskrift 1927, s.28.
41. Årsskrift 1944, s.51-52. Uddrag.
42. Årsskrift 1950, s.62-63.
43. Anne Marie Lind Børup, s.112.
44. Årsskrift 1942, s.19.
45. Årsskrift 1979, s.13.
46. Årsskrift 1936, s.81-84.
47. Mette Fog Pedersen, s.145-46.
48. Mette Fog Pedersen, s.152-53.
49. Thomas Rørdam, s.48-49.
50. Vandrebog - "Sværmen" - 12/2 1946.
51. Årsskrift 1976, s.6.
52. Årsskrift 1965, s.9-10.
53. Fortegnelse over Elever ved Folkehøjskolen i Rødding. R.H.
54. Protokoller: Elever - Vinter 1948-49 til Vinter 1970-71 og Elever - Sommer 1971 til Sommer 1976. R.H.
55. Årsskrift 1979, s.42-50.
56. Lærermødeprotokol II, 20/11-79.
57. Interview med Mona og Jens Hadrup, 1993.
58. Interview med Mona og Jens Hadrup, 1993.
59. Årsskrift 1979, s.40.
60. Årsskrifter 1953-1993. Dagbøgerne.
61. Interview med Mona og Jens Hadrup, 1993.
62. Gennemgang af Lærermødeprotokoller II-VI. R.H.

PERSONALET

1. Højskolebreve bd. 1, s. 137-38.
2. 253-54/11. LA. Den følgende gennemgang bygger på kontrakten med spiseværten.
3. Else Juul 1994, utrykt erindring, s. 2.
4. Else Juul 1994, utrykt erindring, s. 4.
5. Else Juul 1994, utrykt erindring, s. 4.
6. Årsskrift 1941, s. 70-71.
7. Mette Fog Pedersen 1979, s. 20.
8. Mette Fog Pedersen 1979, s. 46.
9. Mette Fog Pedersen 1979, s. 46-47.
10. Mette Fog Pedersen 1979, s. 50-51.
11. Else Juul 1994, utrykt erindring, s. 4-5.
12. Else Juul 1994, utrykt erindring, s. 5.
13. Else Juul 1994, utrykt erindring, s. 7.
14. Marie S. Jensen 1994, utrykt erindring, s. 1.
15. Else Juul 1994, utrykt erindring, s. 6.
16. Marie S. Jensen 1994, utrykt erindring, s. 1-2.
17. Sanne Holst, interview okt. 1993.
18. Else Juul 1994, utrykt erindring, s. 7.
19. Marie S. Jensen 1994, utrykt erindring, s. 1.
20. En del af oplysningerne bygger på samtale med Anna Lise Bennetzen 1994.
21. En del af oplysningerne bygger på samtale med Ingrid Hinricks 1994.
22. Årsskrift 1929, s. 78-79.
23. Bestyrelsesprotokol nr. 3, d. 27/6 - 63. R.H.
24. En del af oplysningerne bygger på samtale med gartner Erik Jacobsen 1994.

HØJSKOLENS BYGNINGSHISTORIE

1. B. Stoklund 1980, s. 60.
2. Ludvig Schrøder 1863, s. 9.
3. Årsskrift 1931, s. 13.
4. Årsskrift 1921, s. 35.
5. Brev d. 13/2 1942, bygningsarkiv, R.H.
6. Mette Fog Pedersen 1979, s. 135.
7. Årsskrift 1948, s. 63.
8. Årsskrift 1961, s. 57-63.
9. Årsskrift 1972, s. 64.
10. Brev d. 3/1 1968, bygningsarkiv, R.H.
11. Årsskrift 1967, s. 47-48.
12. Bestyrelsesprotokol nr. 3, d. 19/6 1975, R.H.
13. Årsskrift 1983, s. 57.
14. Niels Holck 1993, utrykt artikel om bygninger.
15. Niels Holck 1993, utrykt artikel om bygninger.
16. Til dette kapitel er desuden anvendt arkitekttegninger og breve fra bygningsarkiv, R.H.
17. Niels Holck 1993, utrykt artikel om bygninger.

HØJSKOLEN OG OMEGNEN

1. Sofus Høgsbro 1850-53, s. 6.
2. Højskolebreve, bd.1, s.105. 14/2 1852.
3. 253-54/11. Høgsbros højskoledagbog. Karl Moltke var i januar 1852 blevet minister for Slesvig i Bluhmes regering indtil dens fald i dec.1854.
4. Højskolebreve, bd.1, s.166. 27/3 1855.
5 Højskolebreve, bd.2, s.30-31. 6/2 1862.
6. Højskolebreve, bd.2, s.31. 10/2 1862.
7. Fortegnelse over Medlemmerne. 1853. R.H.
8. Sofus Høgsbro, 1859-60, s.33-41.
9. Årsskrift 1921, s.38.
10. Mette Fog Pedersen, s.92-93.
11. Årsskrift 1931, s.96.
12. Årsskrift 1950, s.82.

Billedliste

(tallet henviser til billedets nummer i teksten)

1. Hovedindgang Rødding Højskole - R.H. (helsides)
2 Chr. Flor. - Maleri af Constantin Hansen 1861 - Frederiksborg.
3. Helstaten - Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bd. 11 s. 27.
4. N.F.S. Grundtvig - Rosendal 1894. s. 5.
5. Peder Chr. Koch - Rosendal 1894. s. 11.
6. H.N. Clausen - Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bd. 10 s. 202.
7. Johan Wegener - Rosendal 1894. s 30.
8. Aktiebrev 1847 - R.H.
9. Fr. Helweg - Rosendal 1894. s. 53.
10. Sofus Høgsbro - Årsskrift 1944.
11. Knud L. Knudsen - Rosendal 1894 s. 91.
12. Jens L. Knudsen - Rosendal 1894. s. 67.
13. Edv. Thomsen og hustru - Rosendal 1894. s. 70.
14. H. Svejstrup - Rosendal 1894. s. 113.
15. Ludvig Schrøder - Rosendal 1894. s. 119.
16. Cornelius Appel - Rosendal 1894. s. 143.
17. Chr. Flor 1867 - Th. Roust 1923.
18. Elever og lærere på Rødding Højskole 1869-70 - Årsskrift 1932 s. 73.
19. Cornelius Appels pigehold - Lokalhistorisk arkiv, Rødding Bibliotek. Ca. 1885.
20. Kirkesalen i Østfløjen - Lokalhistorisk arkiv, Rødding Bibliotek.
21. Rødding Frimenighedskirke 1909 - R.H.
22. Hans Appel - Årsskrift 1947. s. 36
23. Den forsamling, der genoprettede skolen. 1919. - Lokalhistorisk arkiv, Rødding Bibliotek.
24. Erik Appel ved Østfløjen - R.H.
25. Hovedbygningen 1920 - R.H.
26. Erik Appel og kong Chr. X - Årsskrift 1921 s. 41.
27. Mads K. Gram - Årsskrift 1952. s. 27.
28. Hans Lund og Ellen Margrethe Lund - fotos lånt af Elsebeth Smidt.
29. Hans Lund øser op - Årsskrift 1952. s. 53.
30. Delingsførerhold - Årsskrift 1940.
31. Skolens styrelse 1942. - Årsskrift 1942. s. 56.

31a. Johs. Rosendahl på talerstolen - Lokalhistorisk arkiv, Rødding Bibliotek.

32. Arne og Mette Fog Pedersen - Årsskrift 1952. s. 58.
33. Elever i foredragssalen - Årsskrift 1957. s. 59.
34. Elever på værelset - Årsskrift 1969. s. 68.
35. "madras-demokrati" 1979 - Årsskrift 1979 s. 64.
36. Arne Fog Pedersen i alleen 1976 - Anders Sørensen.
37. Poul og Bodil Bredsdorff - Årsskrift 1976. s. 68.
38. Erik og Kirsten Overgaard - R.H.
39. Keramiklærer Lars Andersen - Årsskrift 1969. s. 70.
40. Dorthe og Niels Holck - R.H.
41. Elever og tjener ved gavlen 1863. R.H. - udsnit. (helsides)
42. Billede af elevhuset tegnet af eleven Jespersen i 1856. - R.H.
43. Elever og tjener ved den gavl, hvor lærer Nutzhorn havde bolig i 1863 - R.H.
44. Udsnit af elevprotokol tekst - R.H.
45. Hans Lund ved elevankomst - Årsskrift 1941.
46. Ribetur - Årsskrift 1959. s. 49.
47. Karle i etagesenge - Årsskrift 1946.
48. Spisesalen med valgplakater - Årsskrift 1936. s. 90.
49. Spisesalen:stem venstre - foto lånt af Chr. Frederiksen elev 1945/46.
50. Hans Lunds gård Mejerholm ved Tønder - Årsskrift 1945.
51. Busser på gårdspladsen, Slesvigtur - Årsskrift 1939. s. 89.
52. Influenza - Årsskrift 1949. s. 60.
53. Elevoptræden - Årsskrift 1927. s. 57.
54. Billedserie fra album lånt af Aksel Andersen elev 1942/43.
55. Modtagelse den 3.maj - Årsskrift 1941.s. 81.
56. Sommerpigerne på tur til Ribe - Årsskrift 1947. s. 61.
57. Sommerpigerne ved Blåvand 1933 - album fra ukendt elev.
58. Sommerpigernes Sydslesvigstur - Årsskrift 1924. s. 40.
59. Billedserie album fra sommerskolen 1933 - ukendt elev.
60. Sommerpigerne 1945 - Årsskrift 1945. s. 86.
61. Elever ved elevfløj - Årsskrift 1966.s. 74.
62. Elever på værelset - Årsskrift 1964.s. 67.
63. Elevråd - Årsskrift 1956.s. 45.
64. Fællesmøde forår 1991 - R.H.
65. Eskursion med Mona Hadrup 1991 - R.H.
66. Jeanette Nielsen med el-bas 1989 - R.H.
67. Elevmøde 1950 - billedserie - Årsskrift 1950.
68. Elevmøde 1991 - Årsskrift 1991.s. 47.
69. Elever i foredragssal - R.H. (helsides)
70. Kultegning af Flors Hus 1876. - Årsskrift 1932.

70a. Kristian Elizar Jespersens notehefter 1855/56. R.H.

71. Akvarel udsnit, gymnastikstativ 1826. - Ove Korsgaard side 39.
72. Lærer H. Nutzhorn - Rosendal 1894. s. 122.
73. En botanik time 1928. - Årsskriftet 1928.
74. Appels stue 1926. - Årsskriftet 1926 s. 80.
75. Hans Lund i arbejdsværelset. - Chr. Frederiksen. R.H.
76. Karlene i foredragssalen . - Chr. Frederiksen. R.H.
77. Skema for vinterskolen. - Brochure fra R.H.
78. Pigerne i foredragssalen. - Anders Sørensen.
79. Fru Lund underviser. - Anders Sørensen.
80. Hans Lund på talerstolen. - Chr. Frederiksen. R.H.
81. Undervisning. - Anders Sørensen.
82. Delingsførerpiger 1933. - album fra ukendt elev, R.H.
83. Delingsførere 1940. - Anders Sørensen.
84. Gymnastik. - Anders Sørensen.
85. Nanna Bjelke. - Årsskrift 1941 s. 85.
86. Gymnastik billedserie. - Anders Sørensen/ R.H.
87. Sangkor. - Årsskrift 1959 s. 53.
88. Fru Fogs foredrag "God og dårlig smag". - Årsskrift 1954.
89. Fru Fog underviser. - Årsskrift 1950 s. 83.
90. Lærerne 1928. - Årsskrift 1951.
91. Lærerne 1932. - Årsskrift 1932.
92. Lærerne øser op. - Årsskrift 1941.
93. Skema. - Thomas Rørdam 1966 s. 26-27.
94. Fog Pedersens tavle. - Anders Sørensen.
95. Planche emnedage. - R.H.
96. Vindmølle. - R.H.
97. Øko-have. - R.H.
98. Gymnastik 1983. - R.H.
99. Dramaholdet 1992. - R.H.
100. Lærere. - R.H.
101. Lærere 1982. - Årsskrift 1982.
102. Lærerne 1990. - R.H. fotograf Henriksen, Rødding.
103. Køkkenpigerne på Rødding Højskole. - R.H. (helsides)
104. Køkkenpiger i vogn. - Årsskriftet 1931.
105. Køkkenchef Marie Kjeldsen. - Årsskrift 1933.
106. Køkkenpiger øser op. - Årsskrift 1942. s. 85.
107. Karlene i spisesalen. - Årsskrift 1934 s. 86.
108. Køkkenchef Else Juul. - Lånt af Else Juul.
109. Skrubber. - album fra ukendt elev. R.H.
110. Pandekager. - album fra ukendt elev. R.H.
111. Køkkenpigerne. - Anders Sørensen.
112. Spisekrogen. - Anders Sørensen.
113. 3 køkkenchefer. - Årsskrift 1941, 1950, 1953.
114. Piger skurer gulv. - Årsskrift 1942.
115. Personalet i gården. - Årsskrift 1940.
116. Elever i køkkenet 1990 - R.H.
117. Køkkenchef Gunnar Hansen. - Årsskrift 1991.
118. Køkkenchef Anne Jensen. - Årsskrift 1991.
119. Anna Lise Bennetzen. - R.H.
120. Ingrid Hinrichs. - R.H.
121. Solvejg Wagner Holst. - Årsskrift 1991.
122. Piger, der hjælper gartneren. - Årsskrift 1929. s. 78-79.
123. Piger. - Årsskrift 1929 s. 78-79.
124. Gartneren. - Årsskrift 1954. s. 63.
125. Gartner Erik Jacobsen. - Anders Sørensen.

126. Pedel Nørgård. - Årsskrift 1981, s. 68.
127. Pedel Nørgård og Augustinus. - Anders Sørensen.
128. Pedel Peder Skræp. - Årsskrift 1991.
129. Flors hus set fra gymnastiksalen. - R.H. (helsides)
130. Flors hus. - 1933. album fra ukendt elev R.H.
131. Grundplan 1846. - Flors Beretning, R.H.
132. Elevhuset. - Årsskrift 1931 s. 70.
133. Kavalerfløj. - Årsskrift 1924.
134. Grundplan Kavalerfløj - (originaltegningen er fra skolens arkiv)
135. Gavlen af laden. - Anders Sørensen.
136. Østfløjen. - Årsskrift 1932.
137. Kirkesalen. - Årsskriftet 1931.
138. Rejsegilde. - R.H.
139. Håndværkere. - R.H.
140. Tegning - Fog Pedersen - I skolens arkiv, R.H.
141. Arkitekttegning, - Årsskrift 1948.
142. Arkitekttegning, - R.H.
143. Billedserie fra biblioteket - Anders Sørensen.
144. Grundplan o. 1962. - Arkitekttegning - originalen i skolens arkiv R.H.
145. Den gamle spisesal. - Anders Sørensen.
146. Den nye spisesal. - Anders Sørensen.
147. Hovedbygningen. - Anders Sørensen.
148. Spisesalen. - Anders Sørensen.
149. Foredragssalen. - R.H.
150. Overdækket flisegård. - Årsskrift 1969.
151. Tegning af solgård. - Årsskrift 1982 s. 65.
152. Solgården 1992. - Käthe Z. S. Pedersen.
153. Billedserie fra Østfløjen 1994. - Käthe Z. S. Pedersen.
154. Fru Fog tager imod ved konemødet. - Anders Sørensen (helsides)
155. Billed fra konemødet. - Lokalhistorisk arkiv. Rødding Bibliotek.
156. Musik 1990. - Årsskriftet 1990.

Litteratur

Anden Beretning om danske Borgeres medvirken til Danskhedens Bevarelse og Opreisning i Hertugdømmet Slesvig. For Aaret 1844. Kbh. 1845.

Andersen, Olof: Danmarks Højskoler (biografisk håndbog) Roskilde 1924.

Andresen, Sune: Hundrede år. Højskolen 1844-1944. Kbh. 1944.

Appel, C: Tale ved Rødding Folkehøiskoles Gjenaabning den 20. Novb. 1869 (aftryk af "Dannevirke" 1869).

Appel, Erik: Sofus Høgsbros folkelige og politiske gerning. Tale ved en mindefest i slægten. Kolding 1953.

Appel, Jacob: Folkehøjskolen og Sønderjylland. I: Svend Dahl og Axel Linvald (red.) Sønderjylland. Bd.2. Kbh. 1919.

Arnfred, J.Th. m.fl.: Danmarks Folkehøjskoler 1844-1944. Kbh. 1944.

Borup, Ernst J. og Nørgård Fred. (red.): Den danske Folkehøjskole gennem 100 år. Bd. I-II. Odense 1939.

Børup, Anne Marie og Arne Fog Pedersen: Fire Kavalkader 1945.

Børup, Anne Marie Lind: De mange år. Erindringer. Odense 1970.

Eriksen, Mette: Kulturhistorie med plovfurer. I: Fortid og Nutid. Bd. XXXV, Hefte 3. 1988, s. 230-44.

Fjerde Beretning om danske Borgeres medvirken til Danskhedens Bevarelse og Opreisning i Hertugdømmet Slesvig. For Aaret 1846. Kbh. 1847.

Flor, Chr.: Beretning om folkehøiskolen i Rødding. Kbh. 1846.

Flor, Chr.: Kort fremstilling af N.F.S. Grundtvigs mytologiske og historiske betragtninger. Kbh. 1865.

Fortegnelse over Medlemmerne i den sønderjydske Afdeling af Foreningen for Rødding Folkehøiskole samt over de i Aaret 12.Juni 1851 til 12.Juni 1852 een Gang for alle tegnede Bidrag. Haderslev 1853.

Grundtvig, N.F.S.: Bøn og begreb om en dansk Højskole i Soer. Kbh. 1840.

Grundtvig, N.S:F.: Lykønskning til Danmark med det danske Dummerhoved og den danske Høiskole. Kbh. 1847.

Grundtvig, N.F.S.: Skolen for Livet og Akademiet i Soer borgerligt betragtet. Kbh. 1838.

Grundtvig, N.F.S.: Småskrifter om den historiske Høiskole. Kbh. 1872.

Hansen, Hans Schultz: Folkefesterne på Skamlingsbanken 1843-1859. I: Sønderjysk Månedsskrift nr.5 1993, s. 132-41.

Heuch, J.C. og Arne Fog Pedersen: Kantate ved 100 års festen for folkehøjskolen i Rødding den 30/6 1944.

Hollmann, Dr.: Den danske Folkehøjskole. Kbh. 1910.

Høgsbro, Sofus: Beretning om Rødding Højskole i årene: 1850-53, 1853-54, 1859-60, 1860-61.

Høgsbro, Sofus: Brevveksling og dagbøger. Bd. I-II. udg. Hans Lund, Århus 1924.

Høgsbro, Sofus: Tale ved Rødding Folkehøiskoles Gjenaabning den 19. November 1850, Kbh. 1850.

Kau, Hans: Cornelius Appel. Aabenraa 1913.

Korsgaard, Ove: Kampen om kroppen. Kbh. 1982.

Lauridsen, P.: Da Sønderjylland vågnede. Bd. 1-8. Kbh. 1919.

Lund, Hans: Askov Højskole 1865-1915. Kbh. 1965.

Lund, Hans: Historiker i Højskolens Tjeneste - taler og artikler. Kbh. 1960.

Nielsen, Niels H. Kragh: Besættelsestiden 1940-45 i Rødding Kommune. I: Historisk årbog for Rødding Kommune 1985. s. 41-78.

Nielsen, Olav: Minder fra Folkehøjskolen Kbh. 1944.

Nielsen, Salomon: Fem af den danske Folkehøjskoles Banebrydere og Testrupmødet 1883. Kbh. 1925.

Nissen, Jørgen: Ti levnedsløb - til belysning af dansk åndsarbejde i det 19.årh. Kbh. 1919.

Pedersen, Arne Fog: Danmarks første højskole og dens mænd. Kbh. 1944.

Pedersen, Mette Fog: 25 år på højskole. Kbh. 1979.

Pedersen, G. la Cour og A. Busck Pedersen: Mindeblade om Cornelius Appel. Vejen/Kolding 1905.

Rerup, Lorenz: Slesvig og Holsten efter 1830. Kbh. 1982.

Rosendal, H.: Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler 1844-94. Odense 1894.

Rosendal, H.: Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie. Kolding 1894.

Roust, Th.: Chr. Flor. - Slesvig og Kbh. 1923.

Rørdam, Thomas: Folkehøjskolen. Kbh. 1966.

Schrøder, Frederik: Ludvig Schrøders liv og gerning. Bd. I-II. Kbh. 1936.

Schrøder, Ludvig: Beretning om Rødding Folkehøiskole 1862-63. Kbh. 1863.

Schrøder, Ludvig: Den nordiske Folkehøjskole. Bd. I-II. Kbh. 1904-05.

Skau, Peder: Minder fra mit liv og min tid. Århus 1907.

Laurids Skau og hans Taler. Kbh. 1844.

Skovmand, Roar: Clios børn. Blade fra historikergruppens første år. I: Historie og Undervisning. Festskrift til Kjeld Winding. Kbh. 1981. s. 181-94.

Skovmand, Roar: En højskolevinter. Elevdagbog fra provisorieårene i 1880'erne. Kbh. 1968.

Skovmand, Roar: Folkehøjskolen i Danmark 1841-92. Studier over en oplysningsbevægelse i det 19. årh. Kbh. 1944.

Skovmand, Roar: Højskolens ungdomstid i Breve. Bd. I-II. Kbh. 1960.

Skovmand, Roar: Højskolen gennem 100 år. Kbh. 1944.

Skrubbeltrang, F.: Den danske folkehøjskole Kbh. 1946.

Skrumsager, I.H.N.: Paa Rødding Højskole 1859-61. I: Aarsskrift for Rødding Højskoles Elevforening. 1930. s. 60-71. 1931. s. 70-84.

Slumstrup, Finn: Dobbelte spor - en bog om oprør og tradition. Valby 1982.

Slumstrup, Finn (red.): Højskolen til debat. Kbh. 1984.

Steenstrup, M.: Anklagerne mod højskolerne, belyste ved Kendsgjerninger. Kbh. 1886.

Stenkilde, Valdemar: Den grundtvigske Folkehøjskole. Kbh 1944.

Stenkilde, Valdemar: Den grundtvigske folkehøjskole 1844-1944 - artikler og tanker. Kbh. 1944.

Stoklund, B.: Bondegård og byggeskik. Kbh. 1980.

Sønderjyllands Historie. Bd. IV og V Kbh. 1930-33.

Tredie Beretning om danske Borgeres Medvirken i Danskhedens Bevarelse og Opreisning i Hertugdømmet Slesvig. Foraaret 1845. Kbh. 1846.

Vandkunsten nr. 7-8. Slesvigsk grænselære. En model for mindretal og modsætninger i nationernes Europa

Årsskrift Rødding Højskole 1921-85 (indb.) - 1986-93 (hft.)

Utrykt materiale

1. Interviews med:
Mona og Jens Hadrup 1993.
Sanne og Peter Holst 1993.
Else og Anders Sørensen 1993.
Anna Lise Bennetzen 1994.
Ingrid Hinrichs 1994.
Erik V. Jacobsen 1994.

2. Erindringer:
Helene Medum Aarthun, køkkenchef/ 1994.
Bo Birk Christensen, elev efterår 1993/ 1994.
Niels Holck: Holdninger til ny- og ombygning ved Rødding Højskole i tidsrummet 1960-94./ 1993.
Marie S. Jensen, køkkenchef/ 1994.
Else Juul, køkkenchef/ 1994.
Svend Sidelmann, elev 1932-33/ 1993.

3. Lånt materiale:
Fotos og elevhæfter - Kristen Nielsen, Møllergården, Kirkehyllinge.
Fotos - ukendt elev sommer 1933 (Frederikssund).
Fotos - Gårdejer A. Chr. Frederiksen, Fuglebjerg.
Fotos - Aksel Andersen, Årslev, Fyn.
Fotos - Kristine Toft, Vittrup, Hjørring.
Fotos - Hans Arne Hausted.
Fotos - Elsebeth Smidt, Tanderupgaard.
Fotos - Anders Sørensen, Rødding.
Fotos - Rødding Højskole (R.H.).
Brev til G. Lillienfeldt om optagelse på højskolen 1942 fra Hans Lund.
"Enklaven" skoleblad for Rødding Højskole nr. 1-4 1966. Mikael Møller. Gilleleje.
"Sværmen fra 45" vandrebog fra sommeren 1945.
Afskrift af breve af Fr. Møller Elevforeningen 1857. Samt originale breve af Sofus Høgsbro 1857.
Rødding lokalhistoriske Arkiv v/ Hans Carlo Jensen. Rødding Bibliotek.

Arkiver

I. LANDSARKIVET FOR DE SØNDERJYSKE LANDSDELE - ÅBENRÅ (LA).

I. FORENINGSARKIVER
Rødding Højskole:

253-54/1: 1843-67. Protokol for den slesvigske forenings forhandlinger.
253-54/2: Breve A-L
253-54/3: Breve M-Å.
253-54/4: Forskelligt 1844-79 (div. år) Regnskaber og regnskabsbilag.
253-54/5: 1836-1914 Forskelligt.
253-54/6: 1854-1944 Sager vedr. Rødding Højskole i almindelighed.
253-54/7: 1890-1944 Regnskaber m.v.
253-54/8: 1895-1944 Breve fra forskellige.
253-54/9: u. år Diverse.
253-54/10: 1844-79 Regnskaber og bilag.
253-43/11: 1845-67 (89) Diverse sager vedr. Rødding Højskole.
253-54/12: 1843-85 Diverse regnskaber m.m.
253-54/13: 1842-90 Tryksager vedr. Rødding Højskole.
253-54/14: 1841-62 Korrespondance.
253-54/15: 1890-1900 Regnskaber for Rødding Højskoles legat.
253-54/16: 1889-1920 Forhandlingsprotokol for Rødding Højskolegård.

II. PRIVATARKIVER
Hans Lund. Privat arkiv.
488/45-51: Foredrag og forelæsninger.

II. ARKIVER PÅ RØDDING HØJSKOLE (R.H.)

1. PROTOKOLLER

Fortegnelse over Eleverne ved Folkehøjskolen i Rødding og dens Fortsættelse i Askov indtil 1861.

Protokol nr. 1 over Bestyrelsesmøderne for Rødding Folkehøjskole (1844-1863).

Protokol nr. 2 over Bestyrelsesmøderne for Rødding Folkehøjskole (1863-67, 1919-49).

Rødding Højskoles Protokol (1949-77) nr. 3.
Rødding Højskoles Protokol (1978-92) nr. 4.

Forhandlingsbog for Rødding Højskoles arbejdsudvalg (1929-47).

Mappe med papirer fra arbejdsudvalget 1978-87.

Regnskabsprotokol for Rødding Højskole (1862-79).

Rødding Højskolegårds regnskab fra 1/11- 1890-1905.

Forhandlingsprotokol for Selskabet Rødding Højskolegård 1910-24.

Protokol. Dannelse af Lærerforening for Tønder Provsti (C. Appel) (1860-63) samt dagbog 10/2 1867 - 22/9 1879.

Valgprotokol til bestyrelsen 1966-

Regnskabsbog for Rødding Højskolelegat 12/6 1890 - 1919.

Undervisningsprotokol for Rødding Højskole 1922/23-1925/26.

Dagbog over Undervisningen II. 1922/23-1925/26.

Elever - vinter 1948-49 til vinter 1970-71.
Elever - sommer 1971 til sommer 1976.

Betalingsprotokol. Vinteren 1967-68 til vinteren 1978-79.

Lærermødeprotokoller II - VI 1976-89.

Rødding Højskoles Elevforening 9/7 1966 - 8/3 1980.

2. GENREJSNINGEN AF HØJSKOLEN I 1920.

Byggeregnskab 1920 - med bilag.
Genrejsningslånet 1920 ..... 4 pakker

3. REGNSKAB/ ØKONOMI.

Årsregnskaber 1862-1874/75.
Årsregnskaber 1928-1993.
Rødding Højskoles Bidragsbog 1925-33.
Protokol over Rødding Højskoles Venner.
Saldokvitteringer i forbindelse med konvertering af genrejsningslånet til gave til højskolen ..... 5 pakker
1 protokol

4. BYGGERI.

Erhvervelse af annekset og ombygning 1953/54.
Byggefonden af 1944.
Div. arkitekttegninger (forslag, konkurrencer, breve m.v.) ... 11 pakker

5. ELEVER.

Indberetningsskamaer 1927-41.
Udtalelser.
Elevlister 1926-52.
Elevhæfter (Chr. Jespersen 1857).
Tilmelding 1874.
Botanikhæfte 1861.
"Skruphøvlen" Avis for Rødding Højskoles Elever 1929/30.
Elevregler 1926/27.
Fuglesangstur 1953.
Afskedsdigte 1846..... 5 pakker

6. DIVERSE. (korrespondance)

Korrespondance mellem bl.a. undervisningsministeriet og højskolen 1952-73.
Bilag og korrespondance 1943/44-1951.
Aftale med Erik Appel og Hans Lund med senere ændringer.
Korrespondance - bl.a. 1870'erne.
Korrespondance, regnskab, bilag, regler m.v. 1953/54 -1973/74.
Dagbog, breve fra 1862-
Diverse tryksager.
Avisartikler om Rødding Højskole 1925-81..... 4 pakker, 4 kasser, 2 bd

